

BIBLIOTECA ROMANELOR CELEBRE

— COLECȚIA SAMITCA —

ALPHONSE DAUDET

FRONT

&

RISLER

ROMAN DE MORAVURI PARISIENE

OPERĂ ÎNCORONATĂ DE ACADEMIA FRANCEZĂ

TRADUCERE DE

MARIUS.

INSTITUTUL DE EDITURĂ

RALIAN și IGNAT SAMITCA, Craiova

1896.

LEI
1.50

BIBLIOTECA CENTRALA
A
UNIVERSITAȚII
DIN
BUCUREȘTI

No. Curent 16214 Format.....

No. Inventar 21478 Anul .....

Secția..... Raftul .....

BIBLIOTECA ROMANELOR CELEBRE

— COLECȚIA SAMITCA —

PROSPECT.

Trebuința crescândă de lectură a publicului român nefiind satisfăcută prin scrierile originale, cititorii sunt nevoiți să recurgă la acele traduceri fără valoare ale unor romane străine mediocre cari furnică prin fascicule în mâinile tuturora.

În străinătate, asemenea scrieri au fost cu totul înlocuite cu operele nemuritoare ale unui Balzac, Flaubert, Daudet, Guy de Maupassant, Dickens, Dostoievsky, Tolstoi, etc. La noi toți cei ce nu cunosc limbile străine sunt cu totul lipsiți de plăcerea de a gusta frumusețea unei opere de valoare.

Sub titlul de :

Biblioteca Romanelor Celebre

ne propunem a publica într'o românească corectă pe principalii reprezentanți ai romanului modern. Scopul nostru e a oferi cititorilor o lectură interesantă într'un cadru eminent artistic. De aceea nu vor figura în această colecțiune de cât capodopere recunoscute prin valoarea lor literară și prin coprișor lor atrăgător, opere cari prin profunzimea observațiilor, puterea descripțiilor și înălțimea tendențelor vor rămân torescul descripțiilor și înălțimea tendențelor vor rămân nemuritoare, fiind cristalizarea în prosă a suferințelor, iluziunilor și idealurilor omenesții din toate timpurile.

Cu modul acesta cititorul va avea ocaziunea a face cunoștință cu producțiunile cele mai remarcabile în domeniul romanului, în care toate curentele literare vor fi reprezentate prin ceea ce au produs mai desăvârșit.

Ca să conservăm forma clasică a acestor scrieri, am îndreptat traducerea lor unor buni cunoscători ai limbilor străine

Inv. A. 492
N° 42/129/III
1896

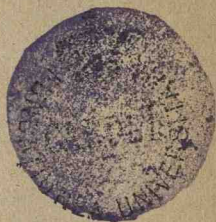
Inv. 16214.

ALPHONSE DAUDET

FRONT

&

RISLER

ROMAN DE MORAVURÎ PARISIENE

OPERĂ ÎNCORONATĂ DE ACADEMIA FRANCEZĂ

TRADUCERE DE

MARIUS.

21778

INSTITUTUL DE EDITURĂ

RALIAN și IGNAT SAMITCA, Craiova

1896.

STECA CONTROL

BUC

16 214

CONTROL 1955

1956

1961

L

CRAIOVA, TIPO-LITOGRAFIA NAȚIONALE RALIAN ȘI IGNAT SAMITCA.

B.C.U. Bucuresti

C21778

CARTEA ÎNTÂIA

I

O NUNTĂ LA VÉFOUR

- Madame Chèbe!
- Fiul meŭ...
- Sînt mulțumit....

Pentru a doua-țecea óră în ziua aceea, bunul Risler dicea că e mulțumit, și tot mereŭ cu aceeași mină emoționată și pacinică, cu aceeași voce încetă, surdă, adîncă, voce pe care o înăbușe emoțiunea și care nu cutéză a se înălța prea sus de témă de a nu se sfărâma deodată în lacrimi.

Pentru nimic în lume, Risler n'ar fi voit să plângă în acea zi, — vă închipuiți pe acest ginere înduioșându-se în mijlocul ospetului de nuntă! — Cu tóte acestea el avea mare poftă de

a plânge. Fericirea îl înăbușea, îl sugruma, îi opria cuvintele în gât. Nu-î rămânea alt ceva de făcut decât să murmure din când în când cu o mică tremurătură din buze: «Sînt mulțumit... Sînt mulțumit...»

Avea într'adevăr de ce să fie mulțumit.

De cu dimineața, bietul om se credea transportat de unul din acele visuri mărețe din cari 'ți e frică să te deștepți de o dată, cu ochii uimiți; dar visul lui părea că nu mai sfârșesce nici odată. Incepuse la ora cinci dimineața și la zece ore seara, zece ore fix după ceasornicul de la Véfour, el încă nu se isprăvisese....

Câte lucruri petrecute într'acéstă zi și cât de bine își reamintea cele mai mici amănunte!

Se vedea pe la crăpatul zilei, măsurându-și cu pașii camera-î de becher cu o bucurie amestecată cu nerăbdare, cu barba deja făcută, cu haina pe dînsul, cu două perechi de mănuși albe în buzunar.... Iată acum și trăsurile de gala, și colo în cea d'întăi — cea cu caii albi, cu hățurile albe și cu căptușela de damasc galben — gătela miresei care se zărea asemenea unui nor... Apoi intrarea în biserică, doi câte doi, tot cu nourașul alb în frunte, plutitor, ușor, sclipitor.... Orga, paraclisierul, predica popei, lumînările cari fac să strălucescă bijuteriile, toaletele de primăvară... și acea îmbulzélă de lume la sacristie, nourașul alb, pierdut, înecat, înconjurat, îmbrățișat, pe când mirele împarte strîngerii de mîini întregului comerț aristocratic din Paris, ce venise ca să-l onoreze.... Și bătaia cea mare a orgei la sfârșit, mai solemnă din cauza porței bisericești larg deschisă, care face ca întreaga uliță să țiea parte la ceremonia

de familie, sunetele răsbind prin tindă deodată cu cortegiul, exclamările mahalalei, o poleitoare cu un șorț mare de lustrin ținând în gura mare: «Mirele nu e frumos, dar mirésa e tare drăguță... Și asta te face să fii mândru când esci ginere...»

Pe urmă dejunul la fabrică, într'un atelier împodobit cu tapete și cu flori, plimbarea la pădure, o concesie făcută sócrei, madame Chèbe, care, în calitatea ei de mică burgesă parisiană, n'ar fi creșut pe fata ei măritată fără o plimbare pe lac și o vizită la cascadă... Apoi întorcerea pentru masă, pe când becurile se aprind pe boulevard, unde ómenii își întorc capul ca să vadă trecând nunta, o nuntă adevărat bogată, dusă în trapătul cailor de birjari până la scara restaurantului Véfour.

Se opri aci cu visul seú.

În acest minut, prăpădit de obosélă și de bucurie sufletéscă, bunul Risler privea distras la acea masă nesfârșită de opt-șeci de tacámuri, terminată la ambele capete cu câte o potcova și împânată cu fețe zîmbitoare și cunoscute, unde îi se părea că 'și vede fericirea oglindită în ochii tuturor. Ospéțul era pe isprăvite. Valul conversațiilor particulare plutea înprejurul mesei. Se vedeau profiluri întorse unul către altul, mânecede de haine negre îndărătul coșulețelor cu asclepiade, o mină rîdătoare de copil deasupra unei înghețate de fructe, iar desertul la nivelul fețelor înconjura tótă fața de masă cu veselie, cu culori și cu lumină.

Oh! da, Risler era mulțumit.

Afară de fratele seú Frantz, toți aceia pe cari îi iubia erau acolo. Mai întâi, în fața lui, Sidonia,

ieri mica Sidonie, astă-đi femeea sa. La masă ea își scosese vëlul; eșise din norul ei. Acum, din rochea de mătase cu totul albă și simplă, eșia o față drăguță de o albéță mai închisă și mai dulce, și coróna de păr — de desubtul celei l'alte cunune așa de bine împletită — părea că tresare plină de viață, că are sclipiri de pene cari așteptă ca să sbóre. Dar bărbații nu prea vęd asemenea lucruri.

După Sidonia și Frantz, ființa pe o care iubea mai mult Risler, era madame George Fromont, pe care el o numea «madame Șorș», femeea tovarășului seú, fiica răposatului Fromont, fostul seú patron și dumneđu. O pusese să ședă lângă dînsul, și în chipul cum îi vorbea se simțea dragostea și respectul ce-l avea pentru dînsa. Era o femeie fórte tînără, mai de aceeași vîrstă cu Sidonia, dar de o frumusețe mai corectă și mai liniștită. Ea vorbea puțin, simțindu-se străină în acéstă mulțime amestecată, dar se silia totuși să se aréte amabilă.

La stînga lui Risler ședea madame Chèbe, mama miresei, care de bucurie abia se ținea în rochia-í de atlas verde lustruită ca un scut. De diminéță și până acum tóte gândirile buneí femeí fuseseră tot atât de strălucitoare ca și culórea emblematică a rocheí ce purta. In tot minutul, ea își đicea: «Fata mea se mărită cu Fromont și Risler din strada Vieilles-Haudriettes !...» Căci, în mintea ei, fata nu se mărita numai cu Risler ci cu întréga firmă a caseí, acea firmă vestită în comerțul parisian; și orí de câte orí madame Chèbe constata acest eveniment glorios, se umfla

și mai tare, făcând să trosnescă mătasa scutului ei.

Ce contrast cu atitudinea D-lui Chèbe, aședat câte-va scaune mai departe! În căsnicie, aceleași cauze produc de obicei efecte cu totul diferite. Acest omuleț cu fruntea mare de utopist, netedă, cam cocoșată și golvă ca un glob de grădină, avea un aer pre atât de furios pre cât era de radiósă femeea sa. Acesta nu-l schimba de alminteri pe D. Chèbe, căci el turba într'una tot anul. Astă séră totuși, el nu avea acea mină vrednică de milă și veștedă ca de obicei, nici nu purta acel palton larg și falfăitor, ale cărui buzunări eșiau afară umflate de eșantiónele de unt-de-lemn, de vin, de trufe, de oțet, după cum punea una saũ alta din aceste mărfuri. Fraçu-ı negru, măreț și nou, se potrivea tocmăi cu rochea verde a soției sale; din nenorocire, gândurile îi erau de aceeași culóre cu haina.... De ce nu-l puseseră lângă mirésă, cum era dreptul lui? De ce s'a dat lui Fromont locul ce îi se cuvenia lui?... Dar bătrânul Gardinois, bunicul lui Fromont, ce câta el lângă Sidonia?... Ah! am înțeles! Totul familiei Fromont și nimic familiei Chèbe... Și acești ómenı se miră că se fac revoluții!...

Spre fericirea sa, omulețul cel mâniat, pentru a'si vërta necazul, avea lângă dınsul pe amicul Delobelle, vechiũ comic în retragere, care îl asculta cu fisionomia sa liniștită și maıestósă din iplele marı. În zadar trãescı cincı spre-dece ani departe de teatru din réua voința a directorilor, la nevoie gãsescı încă atitudinı scenice potrivite cu evenimentele. Astfel în acea séră Delobelle își făcuse

o figură de nuntă, o mină jumătate serioasă, jumătate zîmbitoare, bine-voitoare față de cei mici, comodă și solemnă tot deodată. S'ar fi ținut că asista dinaintea unei săli întregi de teatru, la un ospăț din actul întâiu în fața unor fripturi de carton, și acest om ciudat părea cu atât mai mult că jocă un rol, cu cât socotind dinainte că se va utiliza talentul său în acea seară, repeta în mintea-i, încă de când se pusese la masă, bucățile cele mai frumoase din repertoriul său, ceea ce da figurii sale o expresie vagă, nefirăscă, nepăsătoare, acel aer ce-ți pare atent al actorului pe scenă, care se preface că ascultă la cele ce-i se vorbesc, dar care nu se gîndesce tot timpul decât la replica sa.

Lucru ciudat, mirăsa avea și ea ceva din această expresiune. Pe fața-i tînără și frumoasă, pe care o însuflețea fericirea fără a o înveseli, se vedea o preocupare secretă; și, din când în când ca și cum 'și-ar fi vorbit ei însăși, gudurătura unui zîmbet se ivea în colțul buzelor ei.

Cu acest mic zîmbet răspundea ea la glumele cam sglobii ale bunicului Gardinois, care ședea la dreapta ei:

— Sidonia asta, bat'o norocul!... ținea bătînd... Când mă gîndesc că nu sînt nici două luni de când spunea că vrea să intre într'o mănăstire... Cunoscem noi mănăstirile acestor fetișcane...!

Și totă lumea în jurul mesei rîdea cu încredere la glumele țărănesci ale acestui bătrîn sătîn din Berry, în ochii căruia o avere colosală ținea loc de inimă, de învățătură, de bunătate, nu însă de minte; căci avea bani șiretul, mai

mult decât toți acești burgesii la o laltă. Printre ființele foarte rare cari îi inspiraū óre-care simpatie, era și mica Chèbe, pe care o cunoscuse ca ștreqăriță și pentru care avea o deosebită dragoste; și ea iarăși, prea de curând bogată pentru a nu venera averea, vorbea cu vecinul din drépta cu o nuanță foarte vedită de respect și de cochetărie.

Cât pentru vecinul ei din stînga, pentru George Fromont, tovarășul bărbatului ei, ea se arăta din potrivă plină de rezervă. Conversațiunea lor se mărginea la politețe de masă, și era chiar între ei un fel de nepăsare prefăcută.

Se făcu de o dată printre óspeți acel sgomot care vestesce scularea de la masă, un sgomot de mătase, de scaune, ultimul cuvînt al conversațiilor, isprăvitul rîsetelor, și în acea semi-tăcere, madame Chèbe, care devenise comunicativă, dicea în gura mare unui văr din provincie, rămas în extas față de ținuta rezervată și așa de liniștită a miresei, care sta acum în picioare la brațul lui Gardinois:

— Veđi, vere, copila asta... Nimeni n'a putut ghici vreodată gîndurile ei.

Atunci tótă lumea se sculă și trecu în salonul cel mare.

Pe când invitații balului soseau cu grămada și se amestecau cu invitații la masă, pe când orchestra își acorda instrumentele, și pe când valsatorii cu ochelari pe nas făceau rôtă pe dinaintea toaletelor albe ale micilor domnișore nerăbdătoare, mirele, intimidat de această mulțime se retrăsese cu amicul seú Planus — Sigismund Planus, casierul casei Fromont de trei-deci de ani — în-

tr'o mică galerie împodobită cu flori, tapițată cu o hârtie care înfățișa frunzișul cățărător al unei pădurice, și care da imaginea unui fund de verdéță salónelor daurite ale lui Véfour. Acolo cel puțin ei erau singuri și puteau vorbi.

— Sigismund, dragul meu, sînt mulțumit...

Și Sigismund era mulțumit și el : dar Risler nu-î da răgaz să vorbescă. Acum când nu-î mai era frică să plângă dinaintea lumii, tótă bucuria inimei sale debordă.

— Cugetă, amicul meu !... E așa de necrețut că o fată ca dînsa să fi consimțit să mă îea. Căci la urma urmelor, frumos nu sînt. Nu era de trebuință ca obraznica de ađi diminéță să mi-o spună ca să o știu. Și apoi sînt de patru-șeci și doi de ani... Ea care e așa de drăguță!... Erau atăția alții pe cari îi putea alege, mai tineri, mai bogați, fără a mai vorbi de bietul meu Frantz, care o iubea atît de mult... Ei bine ! nu, pe bătrânul ei Risler l'a voit ea... Și asta s'a făcut într'un mod așa de comic... De cât-va timp o vedeam tristă, cu totul schimbată. Credeam să fie vre-o măhnire de dragoste la mijloc... Eă și cu mama ei căutam, ne spărgeam capul ca să ghicim ce putea să fie... Iată că într'o bună dimineață madame Chèbe intră în camera mea și 'mă dice cu lacrimi în ochi : «Pe tine te iubesc, bunul meu prieten!...» Și eă eram acela... eă... Hei? cine ar fi creăut vre o dată așa ceva? Și când te gîndesci că în același an aă dat două fericiri mari peste mine... Tovarășul casei Fromont și căsătorit cu Sidonia... Oh!...

În acest minut, la tactul unui vals amețitor și legănat, o pereche de valsatori intră ca un vîr-

tej în micul salon. Era miréşa şi tovarăşul lui Risler, George Fromont Amîndoi tineri, amîndoi eleganţi, ei vorbeau cu jumătate glas, închiidînd cuvintele lor în cercurile strîmte ale valsului.

— Minţi.. dicea Sidonia cam palidă, dar tot cu micul ei zîmbet.

Şi el, mai palid de cât dînsa, răspundea :

— Nu mint. Unchiul meu a vrut acéştă căsătorie. Era pe mórte.. D-ta plecaseşi... N'am îndrăsnit să dic nu...

De departe, Risler îi admira :

— Cât e de frumósă! şi ce bine danséază ei!...

Dar valsatorii zărindu-l, se despărţiră, şi Sidonia veni repede la dînsul :

— Ce fel! d-ta aici? Ce faci?... Te căutam pretutindenea De ce nu stai cu noi?..

Pe când vorbea, cu o mică mişcare de femeie nerăbdătoare, ea îi aranja nodul de la cravată. Asta îl fermeca pe Risler, care surîdea lui Sigismund cu códa ochiului, prea fericit de a simţi pe gâtul seú făşăitul acelei mânuţe mânuşate, fără a mai băga de sémă cum tremurau tóte degetele ei subţiri.

— Ia-mi braţul, îi dîse ea, şi amîndoi intrară în salóne. Lunga roche cu trenă albă făcea să reiesă încă şi mai strîmb fracul rău croit, rău purtat; dar o haină nu se aranjéază ca un nod de cravată: trebuia să-l laşi așa cum era... Pe cînd salutau în drumul lor, pe t-ţi acei ómeni ce se întreceau a le surîde, Sidonia avu un moment de mândrie, de vanitate satisfăcută. Din nenorocire, el nu ţinu mult. Intr'un colţ al salonului era o femeie tînără şi frumósă pe care nimeni n'o invita şi care privea la dans cu un ochiú liniştit, ilu-

minat de tótă bucuria primei maternităţii. Cum o zări, Risler merse drept la ea şi rugâ pe mirésa sa să şedă lângă dînsa. Nu trebue să vă mai spun că femeea acésta era madame «Şorş». Cărei alta ar fi vorbit el cu atîta dragoste respectuósă? In ce altă mână ar fi putut pune mâna micei Sidonie şi să-î dică: «Aî s'o iubesci mult, nu e așa? Esci așa de bună... Ea are așa mare nevoie de sfaturile d-tale, de experiența ce o ai despre lume...»

— Dar, bunul meu Risler, respundea madame George, eú şi cu Sidonia sîntem vechi prietene... Avem destule cuvinte pentru a ne iubi încă...

Şi căutătura-î liniştită şi sinceră se silea în zadar să întălnescă pe a vechei sale prietene...

Cu ignoranța sa desăvērșită în ce privesce femeile şi obiceiul ce avea de a trata pe Sidonia ca pe o copilă, Risler urmâ pe același ton :

— Ia-o de model pe dînsa, fetița mea... Căci nu sînt pe lume două femei ca madame Şorş... Ea are o inimă aidoma cu a bietului ei tată... E o adevărată Fromont!...

Sidonia, cu ochii în jos, se înclina, fără a dice o vorbă, cu un fior nevêdut, care alerga de la vêrful pantofului ei de atlas până la ultimul fir de lămăiță din cununa ei. Dar bunul Risler nu vedea nimic. Emoțiunea, balul, musica, tóte acele flori, tóte acele luminî... Era beat, era nebun. Atmosfera de fericire neasēmuită care îl înconjura, îi se părea că toți o respiră ca dînsul. El nu simțea rivalitățile, dușmăniile cele mici cari se încruciașu deasupra tutor acelor frunți gătite.

El nu vedea pe Delobelle răzimat de sobă, obosit de atitudinea-î eternă, o mînă în giletcă, pālăria-î pe șold, în timp ce orele treceau fără ca

cineva să se gândească a utiliza talentele sale. Nu vedea pe D. Chèbe, care posomorît aştepta în zadar între două uşi, mai furios ca nici o dată împotriva familiei Fromont... Oh! aceşti Fromont!... Cât loc ocupaŭ ei la acéstă nuntă... Eraŭ toţi cu femeile, cu copiii, cu prietenii şi cu prietenii prietenilor lor... Ai fi şis că era căsătoria vre unuia din ei.. Cine vorbea de fraţii Risler saŭ de familia Chèbe?.. Dar nici că fusese prezentat, el tatăl!... Şi ceea ce înfuria şi mai mult pe omuleţul nostru, era atitudinea dómnei Chèbe, care surîdea ca o mamă la tótă lumea în rochea-î cu reflexe de scărăbuş.

De alminteri, la nunta acésta, ca mai la tóte nunţile, se găseaŭ două curense cu totul deosebite, cari se atingeau fără a se amesteca. Unul din cele două făcu repede loc celui l'alt. Aceşti Fromont cari iritaŭ într'atâta pe D. Chèbe şi cari formaŭ aristocraţia balului, preşedintele camerei de comerţ, sindicul advocaţilor, un faimos fabricant de şocolată, deputat în corpul legislativ, bătrânul milionar Gardinois, toţi se retraseră cam după miezul nopţii. După ei, George Fromont şi femeea sa se urcară în cupeul lor. Numai rămăsese de cât învitaţii lui Risler şi ai familiei Chèbe, şi îndată sêrbarea, schimbându-şi faţa, deveni mai sgomotósă.

Ilustrul Delobelle, obosit de a vedea că nu-î se cere nimic, se hotărîse să 'şi céră singur ceva, şi începu cu o voce rêsunătoare, ca un gong, monologul din Ruy-Blas : «Poftă bună, Domnilor!..» pe când lumea se îmbulzea la bufet dinaintea şocoladelor şi a paharelor cu ponş. Nisce toalete mici economice se resfătaŭ pe bănci, fericite în

fine de a 'și face efectul lor, și ici și colo băieți de prăvălie, mistuiți de o eleganță exagerată, că-utaă să risce un cadrul. De demult voia mirésa să plece. In sfârșit ea dispăru cu Risler și cu madame Chèbe. Cât despre D. Chèbe, care își recăpătase întréga-i importanță, cu neputință de luat. Trebuia cineva care să facă onorurile, ce dracu!... Și omulețul nostru se însarcinâ cu acesta! El era roșiū, aprins, fôrte vioiū, sgomotos și aproape turburător. De jos îl auđiaî vorbind politică cu intendentul casei Véfour și spunênd la unele cuvinte de o libertate...

Prin stradele deșerte, trăsura de nuntă, al căruî vizitiū greoiū ținea cam slobod hățurile cele albe, înainta cu greū spre mahalaua Marais.

Madame Chèbe vorbea mult, enumera tôte splendorile din acea ți memorabilă, se extasia mai ales asupra ospêțului, a căruî listă banală fusese pentru dînsa cea mai înaltă expresiune a luxului. Sidonia visa în umbra trăsurei, și Risler, aședat în fața ei, dacă nu mai ȃicea: «Sint mulțumit!..» o cugeta în el însuși din tóta inima. O dată el încercâ să apuce mânușita albă care se râzima de oglinda de deasupra, dar ea se retrăgea repede și el rămânea nemișcat, pierdut într'o adorațiune mută.

Trecură Halele, strada Rambuteau plină de căruțele cu zarzavaturi; apoi, la capătul stradei Francs-Bourgeois, ocoliră colțul Archivelor și intrară în strada Braque. Aci opriră trăsura și madame Chèbe se dădu jos dinaintea porții sale, prea strîmtă pentru splendida roche de mătase verde care se pierdu în alee cu foșnete de revoltă și cu un murmur din tôte volanele... Câte-va mi-

nute după aceea un portal mare masiv din strada Vieilles-Haudriettes, care purta pe placa lui de casă vechiă, de asupra armărilor pe jumătate șterse, o firmă cu litere albastre: «Tapete», se deschise cu ambele canaturî spre a lăsa să trecă trăsura de gală.

De astă dată mirésă, nemișcată și aprópe adormită, părù că se deșteptă subit, și dacă tóte luminile n'ar fi fost stinse în imensele clădiri, ateliere sau magazinuri, aliniat spre curte, Risler ar fi putut vedea un zîmbet de triumf iluminând de o dată acea frumușică figură enigmatică. Roțile își alinau sgomotul lor pe nisipul fin al unei grădini, și puțin după aceea se opriră dinaintea peronului unei case cu două etaje. Acolo locuia ténëra pereche Fromont, și Risler cu femeea sa avea să se instaleze în etajul de asupra lor. Locuința avea aer în deajuns. Comerțul bogat se rësbuna aci de strada négră, de mahalaua înfundată. Pe scară era un covor până sus, flori în anticamera lor, și pretutindenea albețe de marmore, reflexe de oglinđi și de arămuri luciose.

Pe când Risler își plimba bucuria prin tóte odăile noului apartament, Sidonia sta singură în odaia ei. La lumina unei lămpițe albastre atârnată de tavan, ea aruncă mai întâiú o ochire în oglinda, care o reflecta din cap până în picioare, la tot acel lux ténër, atât de nou pentru ea; apoi, în loc de a se culca, ea deschise feréstra și rămase nemișcată răzimată de balcon.

Nóptea era senină și căldicică. Ea vedea deslușit fabrica întrégă, nenumëratele-î ferestre fără persiene, geamurile ei lucitóre și înalte, coșul ei cel lung, care se pierdea în adîncul cerului, și

ceva mai aprópe acea grădiniță luxóasă, alipită de zidul cel vechiú al vechei case. Jur împrejur, acoperișuri posomoríte și sěrace, strade negre, negre... De o dată tresări. Colo, în cea mai întunecóasă, în cea mai urită din acele mansarde, cari se strîngeaú, se sprijineaú unele de altele ca prea împovărate de miserie, o feréstră în etajul al cincelea se deschise tótă, plină de întunerec. Ea o recunoscu la minut. Era fereastra coridorului unde locuiaú părinții ei.

Feréstra coridorului!...

Câte lucruri nu-í reamintea acest nume. Câte ceasuri, câte díle petrecuse ea acolo, aplecată pe acea margine umedă fără răzimátóre și fără balcon, privind în spre fabrică. In acest minut încă îi se părea că vede mîna drăguță a micuței Chėbe și în pervazul acelei ferestre de sěrac, tótă viața ei de copilă, tótă tinerețea-í tristă de fată parisiană se desfășuraú dinaintea ochilor sėi.

II

ISTORIA MICEI CHÈBE

TREI FAMILII PE UN CORIDOR

La Paris pentru familiile sărace strîmtorate în apartamentele lor prea mici, coridorul comun e ca o odae mai mult, o mărire a locuinței. Prin coridor pătrunde vara puțin aer din afară, acolo stau femeile de vorbă, iar copiii se jocă.

Când mica Chèbe făcea gălăgie prea mare în odae, mama ei îi dicea: «Ascultă! tu mă plictisești... Du-te de te jocă în coridor.» Și copila alerga iute într'acolo.

Coridorul acesta, în ultimul etaj al unei case vechi, unde spațiul nu fusese cruțat, avea forma unui gang mare, cu tavanul înalt, susținut din spre scară cu o rampă de fer făurit, luminat de o ferăstră largă prin care se vedeau acoperișuri, curți, alte ferestre, și mai la vale grădina usinei Fromont, care se arăta ca un colț verde în intervalul vechilor ziduri uriașe.

Tôte acestea nu ofereau nimic vesel, copila însă

1778

ținea mai mult la ele de cât la casa ei de acuma. Interiorul lor era așa de trist, mai ales când ploua și Ferdinand nu eșea.

Creer vecinic aprins de idei noi, cari din nerocire nu isbuteau nici o dată, Ferdinand Chèbe era unul din acei burgezi leneși și cu planuri, cum sînt atâția la Paris. Femeea sa, la început uimită de dînsul, se încredințase repede de nulitatea lui, și îndurâ în cele din urmă cu răbdare și cu aceeași mină visurile sale nesfârșite de îmbogățire și neisbutirile cari le urmau îndată.

Din cele opt-șeci de mii de franci ce ea îi adusesese ca zestre și pe cari el îi risipise în întreprinderi ridicule, nu le mai rămăsese de cât o rentă mică, care le dedea ore-care vază în ochii vecinilor, precum și cașmirul dîmnei Chèbe, scăpat din tóte naufragiile, dantelele ei de nuntă, și doi butoni în briliante, fôrte mici, fôrte modești, pe cari Sidonia ruga adesea pe mama ei să-i le arête în fundul cutiei comodei, într'un scrin vechi de catifea albă, pe cari se afla numele bijutierului în litere de aur aprópe șterse de trei-șeci de ani. Era singurul lux al acestei sêrmene familii de rentieri.

Vreme îndelungată, fôrte îndelungată, D. Chèbe căutase un post care să-i permită a mai mări întru cât-va micile lor rente. Dar acest post, el nu-l căuta de cât în ceea ce numea el *comerțul ambulănt*, sănătatea lui împotrivindu-se la orî-ce ocupațiune sedentară.

Intr'adevăr, în primele timpuri ale căsătoriei sale, pe când era în afacerile cele mari și avea un cal și un tilbury pentru trebuințele casei, omulețul căduse într'o di fôrte rău afară din trăsură.

Căderea acésta, despre care vorbea la orî-ce minut, îi slujea de scusă la lenevia sa.

Nu rămăneai nici cinci minute cu D. Chèbe, fără să nu-ți spună pe un ton confidențial:

— Aî auđit de accidentul întâmplat ducelui de Orléans?...»

Și adăoga ducênd mâna pe tigva sa pleșuvă:

«Un accident la fel mi s'a întâmplat și mie în tinerețe.»

De când cu acésta faimósă cădere, orî-ce lucru de biuroù îi producea ameteți, așa că se vădu fatalmente aruncat în *comerțul ambulant*. În așa chip a fost rînd pe rînd samsar de vinuri, de librărie, de trufe, de ceasórnice, și de multe alte încă. Din nenorocire, se plictisea, nu 'și găsea nici o dată pozițiunea suficientă pentru un vechiú comerciant cu tilbury ca dînsul, și, puțin câte puțin, tot judecând într'una tóte ocupațiunile nevrednice de sine, se făcuse bêtrân, neputincios, un adevêrat pierde-vară care se obicînuise cu lenevia, o haimana.

S'a imputat mult artiștilor bizareriile, caprițiile firei lor, gróza lor pentru tot ce este de convențiune, și care îi aruncă pe cărări lăturalnice; dar cine-va descrie vre o dată tóte fantesiile ridicule, tóte excentricitățile neróde cu cari un burges trândav póte împlini golul vieței sale? D. Chèbe își făcuse anume reguli de eșire, de plimbare. Tot timpul cât a ținut construcția bulevardului Sebastopol, el mergea de doué orî pe ți să vadă dacă «lucrul înainta.»

Nimenea nu cunoscea mai bine de cât dînsul magazinurile renumite, specialitățile; și fórte adesea madame Chèbe, pe când cârpea harnică ru-

fele casei, plictisită de a vedea la feréstră mutra neródă a bărbatului ei. se scăpa de dinsul trimițându-l unde va... «Sciï colo, în colțul stradei cutare, unde se vînd gogóșe așa de bune... Cum-pără-ne câte va pentru la masă.»

Și bărbatul pleca, apuca pe bulevard, se oprea pe la prăvălii, aștepta omnibusul, petrecea o jumătate de di pe drumuri pentru două gogóșe de trei gologani, pe cari le aducea în triumf, ștergîndu și fruntea de sudóre.

D. Chèbe adora vara. duminicile, lungile plimbări pe jos în prăfăria de la Clamart sau de la Romainville, sgomotul sêrbătorilor, al mulțimii. Era dintre aceia cari merg să privescă o sêptemână întrégă înainte de 15 August, lampionele negre, triumphiurile de iluminatie, podișurile. Și femeea lui nu se plîngea Cel puțin ea numai avea acuma pe vecinicul vâetător învîrtindu se diile întregi în jurul scaunului cu planuri de întreprinderi uriașe, cu combinațiuni zădărnicate de dinainte, cu reamintiri din trecut, cu turbarea de a nu căștiga bani.

Nici ea, biata femeie, nu căștiga nimic; dar scia să facă atâta economie. și acéstă economie minunată folosea la atâtea lucruri, că nici odată miseria, vecina lipsei celei mari, nu isbutise a intra în acele trei odăi vecinic curate, a prăpădi rufele cărpite cu mare îngrijire, sau vechile mobile ascunse sub îmbrăcăminte lor.

În fața ușei familiei Chèbe, al cărui buton de aramă lucia curățel pe coridor, erau alte două mai mici.

Pe cea d'întăiū: o cartă de vizită bătută cu patru cui, după obiceiul artiștilor industriali, purta

numele «*Risler, desenator de fabrică.*» Cealaltă uşă avea o placă mică de piele tăbăcită cu această inscripţie în litere de aur :

D-nele DELOBELLE

Păsəri şi Muşte pentru Mode

Uşa damelor Delobelle era une ori deschisă şi lăsa să se vadă o odaie mare cam pătrată, unde două femei, muma şi fata, aprópe un copil, amîndouă palide, amîndouă istovite, lucrau la una din acele miş de meserii fantesiste din care se compune ceea ce numim noi articole de Paris.

Era pe atunci moda de a se găti pălăriile, rochiile de bal cu acele mici lighióne din America de Sud, de culórea bijuteriilor, cu reflexe de pietre preţioase. Damele Delobelle aveau specialitatea acésta.

O casă mare, la care sosea direct din Antile acésta marfă, fără a o scóte le o trimetea lor, în lăđi lungi şi uşóre, cărora ridicându li-se capacele, eşea un miros greşos, un praf de arsenic, în care străluceau muşte puse grămadă, străpunse dinainte, păserele înghesuite laolaltă, cu aripele reţinute de o fâşie de hărtie fină. Tóte acestea aveau să fie montate, muştele trebuiaŭ să tremure pe nisce fire de alamă, penele de colibri să se ciufuléscă, să capete lustru, sfărămătura unei labe de mărgean drésă cu un fir de mătase, ochii stinşi înlocuiţi cu două mărghăritare strălucitoare, atudinea insectei saŭ a păsăricei redată cu graţie şi cu viaţă.

Muma pregătea lucrul sub direcţia ficei séle; căci de şi fórte ténără, Desirea avea un gust ales,

născociri de țină, și nimeni nu scia ca dînsa să pună doi ochi de mărgăritare în acele căpulețe de păsărice, sau să destindă aripile lor amorțite.

Schiopă din copilărie, în urma unui accident, care n'a vătămat de loc grația figurei sale regulate și fine, Desirea Delobelle datora imobilității sale silite, șederii aprópe continuu în casă, un ten adevărat aristocratic și nisce mâini fórte albe. Pieptănată întotdeauna cu cochetărie, ea își petrecea ȓilele în fundul unui fotoliu mare, în fața mesei încărcată cu gravuri de mode, de păsări de tóte culorile, găsind în eleganța caprițiosă și mondenă a meseriei sale uitarea propriei ei răs-triști și un fel de rēsbunare a vieței ei ticăloșe.

Ea se gāndea la tóte acele aripióre cari aveau să sbóre de pe masa-ı nemișcată spre a întreprinde adevărate călătorii în jurul lúmei parisiene, scānteind la sērbări sub lumina candelabrelor; și numai după chipul cum înțepenea muștele și pāserelele, ai fi putut ghici felul gāndurilor ei. În ȓilele de descurajare, de întristare, ciocurile subțiate se întindeau, aripele se deschideaũ de tot, ca și cum ar fi voit să 'și ıea un avînt furios departe, fórte departe de locuințele etajului al cincelea, de sobele de tuciũ, de lipsurile, de miserie. Alte dăți, când era mulțumită, lighiónele ei pāreaũ a avea un aer fericit de a trăi, acel aer hotărît și îndărătnic al unui mic caprițiu de modă...

Fericită sau nenorocită, Desirea lucra mereũ cu aceeași rîvnă. Din revērsatul zorilor și pānă tārđiũ nóptea, masa era încărcată cu lucru. La ultima raȓă de lumină, când clopotul fabricilor suna prin tóte curțile vecine, madame Delobelle

aprindea lampa, și după ce îmbucau ceva se puneau din nou pe lucru.

Aceste două femei neobosite, aveau un scop, o idee fixă care le oprea să simtă povara nopților muncite. Și anume gloria dramatică a ilustrului Delobelle.

De când părăsise teatrele din provincie, și venise să jöce comedia la Paris, Delobelle aștepta ca un director inteligent, acel director ideal și providențial care descoperă geniile, să vie să-l caute spre a-i încredința un rol după meritul seü. Pöte ar fi putut, mai ales la început, să găsescă o funcție mediocră în vre-un teatru de a treia mână, dar Delobelle nu voia să se înjosescă.

Ținea mai bine să aștepte, să lupte, cum dicea el!... Și iată în ce chip înțelegea el lupta.

Dimineața în odaie, de multe ori chiar în pat, își repeta rolurile vechiului seü repertoriü, iar damele Delobelle tremurau de emoțiune când, dincolo de perete, auöeau rösunând tiradele din *Antony* sau din *Medicul copiilor*, declamate cu un glas sforăitor care se amesteca cu miile de sgomote profesionale din marele roiü parisian. Apoi, după dejun, artistul eöea până séra, mergea să-și facă «preumblarea sa» cu pași mărunți între Chäteau-d'Eau și Madeleine, cu scobitörea în colțul gurei, cu pălăria cam într'o parte, vecinic mănuöat, periat, spilcuit.

Chestiunea ținutei era pentru dînsul de mare importanță. Era una din șansele cele mai mari de reuöită, era o momelă pentru un director—acel faimos director inteligent—căruia nu i-ar fi venit nici odată ideea de a anganja un om sdrenöeros și läbărtat.

De aceea și damele Delobelle aveau mare grijă ca nimic să nu i lipsească; și vă închipuiți câte păsări și muște le trebuia pentru a putea întoli un golan ca dânsul! Artistul găsea acesta foarte natural.

În mintea sa, sforțările și privațiunile femeii și fiicei sale nu se adresaă tocmai lui, ci geniului misterios și necunoscut pe care credea ořeși-cum că-l are.

Între familia Chèbe și familia Delobelle era o oře-care asemănare de pozițiune. Numai atâta că a familiei Chèbe era ceva mai tristă. Ei își simțeau viața lor de mici rentieri mărginită în jurul lor, fără orizont, totdeauna aceeași; de vreme ce în familia artistului, speranța și iluziunea își deschideau neîncetat perspective superbe.

Odăile familiei Chèbe dedeau într'o îmfundătură, ale familiei Delobelle respundea într'o stradă mică murdară și négră, fără lumină și fără aer, dar pe unde avea să trecă în curând un bulevard mare. Apoi madame Chèbe nu mai punea temeiu pe bărbatul ei, de vreme ce, prin puterea acestui cuvînt magic «arta!», vecina ei nu perduse nici o dată speranța în al ei.

Și totuși, de ani îndelungați, D. Delobelle își lua zadarnic vermul cu agenții dramatici, absintul cu șefii de clacă, bitterul cu vodeviliști, cu dramaturgii, cu faimosul cutare, autor al mai multor mașinării mari. Angajamentele totuși nu veneau. Plictisit, fără a fi jucat o singură dată comedia, bietul om alunecase de la rolurile de junii premieri, la cele de bătrâni premieri, apoi la cele de financiar, apoi la cele de tată nobil, apoi la cele de gogomani...

Aci se oprise!

În mai multe rînduri, îi se procurase mijlócele de a-și căștiga existența de ar voi să între ca girant al unui cerc saú al unei cafenele, ca supraveghetor într'un magazin mare, cum e *Farurile Bastilieí*, *Colosul de la Rhodos*. Pentru acésta ajungea ca cine-va să aibă maniere frumoșe, și Delobelle, slavă Domnului, le avea!... Asta nu împedică totuși pe marele om de a răspunde, la tóte propunerile ce-í se făceau, cu un refus eroic.

— N'am dreptul să renunț la teatru!... ȕicea el.

În gura acestuí nenorocit, care nu mai pusese de ani piciórele pe scenă, cuvintele acestea erau de un comic iresistibil. Dar íți perea posta de rís, vėđėnd pe femeea și pe fiică-sa cum înghițeau ȕiua și nóptea praful de arsenic și auȕindu-le cum repetaú cu energie frángėndu-și acele pe alama păsėricelor:

— Nu! nu! D. Delobelle n'are dreptul de a renunța la teatru.

Fericit om, aí cėrui ochi la același nivel cu capul, vecinic suriȕėtori cu un aer de condescendență, și al cėrui obiceiú de a domni în drame, í aú făcut pentru tótă viața pozițiunea excepțională a unui rege-copil resfățat și admirat! Când pleca de acasă, prāvėliașií din strada Francs-Bourgeois, cu acea predilecțiune a Parisienilor pentru tot ce privesce teatrul, îl salutaú respectuos. Era tot-deauna așa de bine îmbrăcat! Și apoi așa de bun, așa de amabil... Când te gėndesci cė în fiecare Sămbătă sėra, el, Ruy-Blas, Antony, Raphael din *Fetele de marmoră*, Andrès din *Pirațií Savaneí*, mergea, sub braț cu un carton de mo-

distă, să ducă lucrul femeelor sale la o prăvălie de flori din strada Saint-Denis...

Ei bine! chiar făcând acest comision, acest drac de om avea atâta nobleță și demnitate firăscă, că domnișora însărcinată cu verificarea socotelii, era foarte nedumerită de trebuia să remiță unui gentlmen atât de ireproșabil sumulița săptămânală câștigată cu anevoință.

În acele seră, de pildă, artistul nu venea acasă să mănânce. Damele o sciau bine. El întâlnea tot-deauna pe bulevard câte un vechi camarad, tot fără noroc ca și dînsul,—și sînt atîția în meseria asta îndrăcită—căruiă îi plătea restaurantul, cafeaua... Apoi foarte fidel, lucru pentru care îi se păstra recunoscința, ducea acasă restul banilor, une-orî un buchet femeei sale, un mic cadou pentru Desirea, un nimic, un fleac. Ce vreți? Sînt deprinderi de ale teatrului! În melodrame se aruncă cu atîta ușurință pumni cu napoleoni prin ferăstră alară:

«Hei! secătură, ține punga asta și mergi de spune stăpâni-ti c'o aștept.»

Din pricina acésta, cu tot curagiul lor și cu tôte că meseria lor era destul de lucrativă, damele Delobelle se găseau adesea orî strîmtorate, mai cu sémă pe vremile de necăutare a mărfilor.

Din fericire, bunul Risler era acolo, tot-deauna gata ași îndatora prietenii.

Guillaume Risler, cel d'al treilea chiriaș de pe coridor, locuia cu fratele său Frantz, mai ténér de cât dînsul cu vre-o cincîspre-zece ani. Acești doi Elvețieni, înalți, blondi, voinicî, roșii, aduceau în aerul înăbușitor al posomorîtei case de muncitori,

fețe de la țară pline de sănătate. Cel mai în vîrstă era desenator la fabrica Fromont și plătea lunile de școlă ale fratelui său, care urma la liceul Chaptal, pentru a intra apoi în școlă centrală.

Venind la Paris, foarte nedumerit în privința instalării micului său menagiū, Guillaume găsise în familiile Chèbe și Delobelle sfaturi, lămuriri și un ajutor de care avea mare nevoie acest băiat naiv, timid, cam greoi, jenat de accentul și de înfățișarea-î străină. După cât-va timp de vecinătate și de servicii mutuale, frații Risler făceau parte din ambele familii.

În zilele de sêrbătoare, tacămurile lor erau puse într'o casă sau cealaltă, și mare era mulțumirea acestor doi străini de a găsi în aceste familii sêrmane, cu tótă modestia și strîmtorarea în care se aflau, un colț de dragoste și de viață familiară. Léfa desenatorului, tórtedibaciū în meseria lui, servea câte o dată familiei Delobelle a'și plăti termenul chiriei, și tot ea îi permitea să se presinte în familia Chèbe ca un unchiū, tot-deauna încercat cu surprinderi, cu cadouri, în așa chip că copila, de îndată ce-l zărea, alerga la buzunările sale, se cățara de genunchii săi.

Duminica, el ducea pe toți la teatru; și mai în tóte serile mergea cu D. Chèbe și Delobelle în vre-o berărie din strada Blondel, unde îi cinstea cu bere și cu cornuri sărate. Bera și cornul sărat erau slăbiciunea lui.

Pentru el nu era fericire mai mare decât de a șede dinaintea unei halbe între cei doi prieteni ai săi, a-î asculta vorbind, și a nu se amesteca decât cu un hohot de rîs sau cu o dătătură de cap la conversațiunea lor, care era tot-deauna o

revârsare nesfârșită de plîngerî împotriva societății.

O timiditate de copil, germanisme de limbă ce nu se puteau șterge în acea viață de muncă absorbitore, îl stînjenea mult în exprimarea ideilor sale. Afară de acesta, amicii seî îi impunea. Avea înaintea-î imensa superioritate a omului care nu face nimic asupra aceluia care lucră; și D. Chèbe, mai puțin generos decât Delobelle nu se jena să-l facă s'o simță. D. Chèbe mergea prea departe! În ochii lui, un om ca Risler care muncesce 40 ore pe zi, e incapabil, după această muncă, a exprima o părere inteligentă. Une ori desenatorul, întorcîndu-se istovit de la fabrică, se pregătea să lucreze tótă nóptea la nisce comande grabnice Trebuia să veđi atunci mutra scandalisată a D-lui Chèbe.

— «Numai pe mine unul nu m'ar sili nimeni să fac așa ceva!» 4icea el umflîndu-se în pene; și adăoga privind pe Risler drept în față cu ochiul inchisitor al unui medic la vizită: «D-ta, numai după ce te va lovi un atac sdravăn...»

Delobelle nu era atât de fioros, dar el mergea și mai departe:

Cedrul nu vede trandafirul de la rădăcina sa.

Delobelle nu vedea pe Risler la piciorile sale.

Când din întâmplare el binevoia une ori să i arunce o privire, marele om avea un anume chip de a se apleca spre dînsul spre a-l asculta, de a zîmbi la vorbele sale ca la ale unui copil; saũ încă îi plăcea a-l uimi cu istorii de actrițe, îi da lecțiuni de ținută, adrese de furnisori, căci nu pricepea cum un om care câștigă atâția bani póte

fi vecinic îmbrăcat ca un supraveghetor de școlă primară. Bunul Risler, convins de inferioritatea sa, se silea să se scuse prin o mulțime de atențiuni, de servicii, el, care era îndatorat la toate delicatetele, — nu e așa? — el vecinicul binefăcător.

Între cele trei familii, cari locuiau pe același coridor, mica Chèbe puneă o trăsură de unire prin neconținutele ei alergături dintr'o casă într'alta.

La orî-ce oră din zi, ea se strecura în atelierul damelor Delobelle, se amusa la lucrul lor, privea toate acele lighioane, și deja mai mult cochetă decât jucătoare, dacă în timpul călătoriei vre-o muscă își pierduse o aripă, vre-un colibri colanul lui de puf, ea cerca să'și facă o gâtélă din acele rămășițe, înfigînd acea notă vie în crețurile părului ei fin. Desirea și mama ei rîdeaă când o vedeaă înălțându-se pe vîrfurile picioarelor până la oglinda cea vechiă și fără lustru, cu marafeturi și cu gudurături de femei. Apoi când era sătulă de propria sa admirațiune, cu totă puterea degetelor ei celor mici, ea deschidea ușa și, gravă de tot, cu capul tîpăn de tîmă să nu'și strice pîeptănătura, mergea să bată la ușa celor doi Risler.

Peste zi nu se găsea acasă decât școlarul Frantz, care, aplecat deasupra cărților, își făcea frumos temele sale. Intra Sidonia; adio studiul! Trebuia să părăsesci totul pentru a primi pe acea frumoasă damă cu un colibri în coafura ei, ai dice o prințesă care ar veni să ți facă vizită la liceul Chaptal pentru a-l cere în căsătorie de la director.

Era îndr'adevăr ciudat să vezi pe acest băiat înalt, crescut prea repede, jucându-se cu acea fe-

tiță de opt ani, umilindu-se la caprițiile ei, adorând-o cu supunere, în așa chip că mai târziu, când se va fi înamorat cu totul de dînsa, nimeni n'ar fi fost în stare să spună la ce epocă s'a întimplat acésta.

Orî cât de resfătată era ea în ambele case, venea totuși un moment când mica Chèbe fugea de acolo la feréstra coridorului. Și aici mai ales își găsea ea distracția cea mai mare. un orisont tot-deauna deschis, un fel de visiune a viitorului către care ea se apleca curiosă și fără spaimă, căci copiii n'aũ încă simțul ameteții.

Printre acoperișurile de ardesie, înclinate unul spre altul, zidul cel mare al fabricei, vîrfurile paltinilor din grădină, atelierile cu geamuri peste tot îi apăreaũ ca un pămînt al făgăduinței, ca țara visurilor ei.

Acéastă casă a lui Fromont era în ochii ei ultima expresiune a bogăției.

Locul pe care îl ocupa în acel colț întreg al mahalalei, învăluit la unele ceasuri în fumul și în sgomotul usinei, entuziasmul lui Risler, istorisirile sale fabuloase asupra averii, bunătății și dibăciei patronului seũ, deșteptaseră curiositatea copilei; și ce se putea vedea din clădirile locuite, storurile cele fine în lemn tăiat artistic, peronul rotundit dinaintea căruia se aliniaũ mobilele din grădină, o colivie mare de alamă albă care strălucea la sóre. petrecută cu sîrme aurite, cupeul albastru înhămat în curte, erau atâtea obiecte ce le admira într'una.

Ea cunoscea tóte obiceiurile casei: ora când se suna clopotul, eșirea lucrătorilor, sâmbetele de plată cari țineau lămpița casierului aprinsă până

târziu noaptea, și lungile după-prânzuri de duminică, atelierele cele închise, coșul cel stins, acea tăcere adâncă care aducea până la ea ecoul jocurilor domnișoarei Clara, care alerga prin grădină cu vărul ei George. Prin Risler, ea căpăta amănunte.

«Arată-mi ferestrele salonului, îi dicea ea... și camera Clarei?...»

Risler, încântat de simpatia asta extra-ordinară pentru scumpa sa fabrică, explica de colo sus dispozițiunea clădirilor, îi arăta atelierele de imprimare, de aurire, de încărcare cu culori, sala de desen unde el lucra, cea a mașinelor cu abur de unde pornea acel coș imens care înegrea toate zidurile de prin prejur cu fumul lui puternic, și care nu se gândea de loc că o mică viață, ascunsă sub un acoperiș vecin, amesteca gândurile-i cele mai intime cu găfăiala ei cea mare de lucrătoare neobosită.

Intr'o zi Sidonia pătrunse în acel paradis întrevădit.

Madame Fromont, căreia Risler vorbea adeseori de gingășia și de inteligența micii sale vecine, îl rugă s'o aducă la balul de copii ce pregătea de Crăciun. Mai întâiu D. Chèbe respunse printr'un refus categoric. Pe vremea aceea deja acești Fromont, al căror nume Risler le avea vecinic pe buze, îl plectiseau, îl umilea cu averea lor. Și apoi era vorba de un bal mascat, și D-nu Chèbe — care nu vindea tapete! — nu avea mijlocele să 'și îmbrace fata în paiată. Dar Risler insistă, declară că 'și iewă totă sarcina asupra'si, și imediat se puse să deseneze un costum.

Séra aceea fu o séră memorabilă.

În camera dómnei Chèbe, plină cu stofe, cu ace cu gămălie, cu mărunțișuri de toaletă, Desirea Delobelle presida la gătéla Sidoniei.

Imbrăcată cu o fustă scurtă de flanelă roșiă cu vârgi negre, care o făcea să pară mai mare, ea stetea dinaintea oglindei dreptă, nemișcată, în tótă strălucirea podóbei sale. Era încântătoare. Corsagiul cu dungă de catifea, strîns cu șiret pe plas-tronul alb, pletele cele lungi și admirabile ale pèrului ei castaniu furișându-se de sub pălăria de paie împletită tóte aménunțele cam vulgare ale costumului ei de Elvețiană erau scóse la ivélă prin fisionomia cea inteligentă a copilei și grațია-î afectată fórté la locul ei printre culorile bătătoare la ochi ale acestei străvestiri de teatru.

Toți vecinii, veniți s'o vadă, scóseră țipete de admirațiune. Pe când se trimisese după Delobelle ca să-l caute, mica șchiópă aranja falturile rochei, panglicele ghetelor, arunca o ultimă privire asupra operei sale, fără a lăsa acul din mână, însufletită și ea, sèrmana copilă, de beția ametitóre a acelei serbări, la care ea nu se ducea. Marele om sosi. El puse pe Sidonia să-î repete cele două trei reverențe frumoșe ce o învățase, modul de a merge, de a șede, de a zîmbi cu gura deschisă și rotundă, locul potrivit al degetului celui mic. Era într'adevăr un ce comic a vedea cu ce precisiune manevra fetița.

— Are sânge de artist în vinele ei!.. ȕicea bătrânul actor entusiasmă și fără a sci de ce găgăuța de Frantz avea poftă de a plânge...

Un an după acea fericită serată, Sidonia mai putea spune, de ar fi întrebat-o cineva, ce flori decoraă anticamerele, culórea mobilelor, ce dans

se juca în momentul intrării ei în bal, atât de adâncă fusese impresia plăcerii ce simțise. Ea nu uită nimic, nici costumele cari se învîrteau împrejurul ei, nici rîsetele copiilor, nici pașii cei mititei cari alergau de colo pînă colo pe parcheturile alunecătore. Pe când ședea pe marginea unei canapele de mătase roșie și lua de pe o tavă de dinaintea ei cel d'întâiu șerbet în viața ei, o clipă gândul îi sbură la scara cea neagră, la apartamentul cel mic și fără aer al părinților ei, care îi făcea efectul unei țări depărtate, părăsită pentru tot-deauna.

De alminteri, toți o găsiră răpitoare, ea fu admirată și alintată. Clara Fromont, o normandă în miniatură pierdută în dantele, o prezentă vărului ei George, un mîndru hussar care se uita la fie-care pas înapoi ca să vadă efectul produs de téca sa.

— Mă înțelegi, George, ea e amica mea... Va veni să se jöce cu noi duminicile... Mama ne a dat voie.

Și în expresiunea ei naivă de copilă fericită, o îmbrățișa pe mica Chèbe din tötă inima.

În cele din urmă, ea trebui să plece... În strada neagră unde zăpada începea să se topéscă, pe scara cea întunecósă, în camera adormită unde o aștepta mama ei, lumina orbitore a salónelor strălucea mult timp încă dinaintea ochilor ei uimiți.

Ei, a fost frumos?... ai petrecut bine? o întreba încet madame Chèbe pe când îi descheia una câte una copcele costumului ei strălucit.

Și Sidonia, prapădită de obosélă, adormea pe picioare fără a răspunde, începea să viseze un vis

frumos, care avea să dureze tótă tinerețea ei și s'o coste multe lacrimi.

Clara Fromont se ținu de vorbă. Sidonia venea de multe ori să se jöce cu ea în frumoșa grădină așternută cu nisip, și putea să vadă de aproape storurile tăiate cu artă, colivia cu sirmele aurite. Ea cunoscea deja tóte colțurile și răscolțurile imensei fabrice, lua parte la jocurile nesfırșite d'a vatacunsele în dosul meselor de impri-mare, în singurătatea după-prânzurilor de duminică. În zilele de sərbătóre, ea își avea tacâmul ei la masa copiilor.

Toți o iubeau, deși ea nu arėta nici odată multă dragoste nimėnuí. Cătă vreme se vedea în mijlocul aceluí lux, ea se simțea veselă, fericită, și chiar mai frumoșă; dar odată întórsă la părinții ei, când vedea fabrica prin geamurile întunecate ale ferestrei din coridor, ea simțea în inima ei o părere de rău și o mánie neînțelėsă.

Și cu tóte acestea, Clara Fromont o trata ca pe o prietenă.

Uneori o lua cu dínsa la pădure, la Tuileries, în faimosul cupeú albastru saú încă la țară unde petrecea cătė o sėptėmănă întrėgă în castelul bunicultuí Gardinois, la Savigny-sur-Orge. Mulțumită cadourilor lui Risler, care era mândru de succesele fetiței sale, ea era tot-deauna drăguță, bine îmbrăcată... Madame Chėbe se simțea onorată cu acėsta, iar frumoșica schiópă era vecinic gata de a pune la serviciú micei prietene comorile ei de cochetărie ascunsă.

D. Chėbe, iarășí, vecinic dușman al familieí Fromont, vedea cu ochi rėi intimitatea acėstă cres-

cândă. Motivul adevărat era fiind-că pe el nu-l invita; el însă dedea altele femeii sale:

— Tu nu veđi ore cu ce inimă întristată se întorce fiica-ta de acolo, și cum pierde ceasuri întregi visând la feréstră?

Dar biata madame Chèbe, așa de nenorocită de la căsătoria ei, părea că nu mai vede. Ea pretindea că trebuie să te bucuri acum de téma viitorului, să profiți de fericirea care e trecétóre, fiind-că de cele mai multe ori în tótă viața n'ai alt sprijin și altă mângăiere de cât amintirea unei copilării fericite.

Data asta numai s'a întâmplat ca D. Chèbe să aibă dreptate.

III.

ISTORIA MICEI CHÈBE

MĂRGĂRITARELE CELE FALSE.

După doi sau trei ani de intimitate, de jocuri la olaltă, ani în timpul cărora Sidonia luase obiceiul luxului și apucăturile grațioase ale copiilor bogați, prietenia se rupse deodată.

De mai mult timp deja vărul George, care era sub tutela unchiului său Fromont, fusese internat într'un liceu. Clara, la rîndul ei, plecâ la mănăstire cu un trusoû de prințesă; și tocmai pe vremea aceea familia Chèbe se pregătea să trimetă pe Sidonia să învețe o meserie. Copiii își făgăduiră de a se iubi tot-deauna, de a se vedea de două ori pe lună, duminacele de eșire.

Intr'adevăr, mica Chèbe se mai duse de câte-va ori să se jöce cu amicii ei; dar cu cât se făcea mai mare, ea înțelegea mai bine distanța care o separa, și rochile începeau să-î se pară prea simple pentru salonul dómnei Fromont.

Cât timp nu erau decât ei trei, prietenia din copilărie care îi făcea egali, nu lăsa între ei nici

o jenă; dar mai venea și lume, prietene de pension, între altele o fată mare tot-deauna bogat îmbrăcată, pe care fata în casă a mamei sale, o aducea în fie-care duminică ca să se jöce cu micii Fromont.

Numai cât o vedea urcând peronul, împopoțonată și disprețuitoare, Sidonia avea poftă să plece imediat. Cealaltă o zăpăcea cu întrebări stângace... Unde șede? Ce fac părinții ei? Aveau öre trăsura?...

Auđindu-le cum vorbea de mănăstire, de prietenele lor, Sidonia simțea că ele trăiau într'o lume deosebită, la o mie de poști de a ei; și o întristare adâncă o coprindea, mai ales la întörcere când mama ei o sfătuia să intre ca lucrătoare la domnișóra Le Mire, o prietenă a familiei Delobelle, care ținea în strada Roi-Doré un magazin mare de mărgăritare false.

Risler ținea foarte mult ca fetița să învețe o meserie. — «Să învețe o meserie, ȑicea acest suflet bun... Eü mă însărcinez să-ı deschid mai târđiü un atelier...»

Domnișóra Le Mire voia tocmai să se retragă peste câți-va ani. Era prin urmare o ocașie.

Intr'o diminéță, diminéță tristă de Noemvrie, tatăl ei o conduse în strada Roi-Doré, în al patrulea etagiü al unei case vechi, încă și mai vechiă, încă și mai négră de cât a ei.

Jos, în colțul aleei, se vedeau atărnând o mulțime de plăci cu litere de aur: *Fabrică de săculețe, lanțuri suflăte în aur, jucării de copii, instrumente optice, buchete pentru mirese și domnișóre de onóre, specialități de flori de câmp și sus de tot un geam mic prăfuit în care nisce salbe*

de mărgăritare îngălbenite, de struguri și de ci-reși de sticlă înconjurau numele pretențios de Angelina Le Mire.

Gróznică casă!

Nu mai era acel larg coridor al familiei Chèbe întunecos de vechime, dar înveselit de ferestra și de frumosul orizont ce-î oferea fabrica..... O scară strîmtă, o ușă îngustă, un șir de camere pătrate, tóte mici și umede și în cea din urmă o domnișórá bêtrână cu un rînd de bucle, cu mitenuri de mătase négră, pe cale de a citi o fascicolă murdară din *Jurnalul pentru toți*, și care părea supêrată că o deranja din citire.

Domnișóra Le Mire (în două cuvinte) primi pe tatăl și pe fiica, fără a se scula, vorbi mult de poziția-î pierdută, de talăl ei, vechiū nobil din Rouergue,—e de necređut câtî vechi nobili a produs acéstă provincie! — și de un intendent ne-credincios care fugise cu tóta averea lor. Ea se arêtâ imediat fórte simpatică d-lui Chèbe, în ochiî căruia desmoștenițiî aveaū un farmec iresistibil, și bietul om plecâ încântat, promițênd fetei că va veni s'o íea séra, la ora șépte, după înțele-gerea avută.

Numai decât lucrătórea fu introdusă în atelierul încă gol. Domnișóra Le Mire o instalâ din-naintea unei cutii mari plină cu mărgăritare, cu ace, cu sule, de a valma cu fascicolele de romane a două-đeci de bani.

Sidonia avea să alégă mărgăritarele, să le însire în salbe de aceeași lungime, ce se înódă la o laltă spre a se vinde negustorilor de mărunțișuri. De alminteri, domnișórele cari trebuiaū deja să se întórcă, îi vor arêta cu deamênuntul cele ce

avea de făcut, căci domnişóra Le Mire (în două cuvinte) nu se amesteca de loc şi 'şi supraveghea negoţul din depărtare, din fundul acelei odăi negre unde îşi petrecea viaţa citind la foiletóne.

La ora nouă, veneau şi lucrătórele, cincî fete mari palide, ofilite, prost îmbrăcate, dar frumos pieptánate, cu acea mândrie de lucrătóre sêrace carî umblă cu capul gol pe uliţele Parisului.

Vre-o două sau trei căscau, îşi frecau ochii,  c nd că pică de somn. Cine scie ce făcuseră n p-tea, acele fete?...

În fine se așed r  la lucru l ng  o masă lungă unde fie-care îşi avea cutia şi uneltele ei. Se primise tocmai o comandă de bijuterii de doliu, şi trebuia  să se gr besc . Sidonia, care fusese pusă de către *premiera*, cu un ton de superioritate nemărginită, în curent cu cele ce avea să facă, începu să al g  melancolic prin grămada de mărgăritare negre, de b be de porumbe, de spice de crep.

Celelalte, fără a se ocupa de ștreq riș , vorbeau între ele lucr nd. Ele povesteau despre o nuntă mândră care avea să se facă chiar în  iua aceea, la Saint-Gervais.

— Ce ar fi să mergem şi noi,  ise o fată grasă şi roșcovană, pe care o chema Malvina... E tocmai la două-spre-șec ... Am putea să mergem şi să ne  nt rc m cur nd.

Intr'adevăr, la ora dejunului, t t  banda scob ri scara în fuga mare.

Sidonia îşi avea m ncarea într'un coșuleș   școl riș ; cu inima întristată, la un colș de masă, m nc  singură pentru prima  r ... D mne! c t   părea viaș  de ticălósă şi de tristă, şi cum se

va resbuna ea de gróznic mai târziu pentru aceste neazuri!...

La ora unu, lucrătorele se întórseră sgomotóse și fórté însuflețite.

«Vedut-ai rochea aia de *gros grain* alb?... Dar vëlul de dantelă de Englitera?... Iată una care are noroc!»

Atunci reîncepură în atelier observările pe cari le făcuseră încă în biserică, răzimate cu cotul de balustradă cât ținu ceremonia. Chestia de nuntă bogată, de gătelii frumóse, durâ tótă ziua, dar asta nu le împiedică de la lueru, din potrivă.

Negustoriile aceste mici parisiene, cari țin la toaletă prin amênunțele cele mai mici, pun pe lucrătore în curent cu moda și le dau preocupări vecínice de lux și de eleganță. Pentru sêrmamele fete, cari lucrau în etajul cel mic al domnișórei Le Mire, zidurile eele negre, strada cea îngustă nu existaü. Tot timpul ele se gândeaü la altceva, și 'și petreceaü viața întrebându-se :

—«Ia spune, Malvino, ce ai face tu, dacă ai fi bogată?... Eü, mî-ăși lua casă pe Champs-Elysées...» Și arborii cei mari ai rondului, și trăsurile cari se învârteaü pe acolo, cochete și ușore, le da părerea unui minut delicios, rëcoritor.

Intr'un colț, mica Chèbe asculta, fără să dică nimic, montând cu îngrijire ciorchinele-ï de struguri negrii cu acea dibăcie timpurie și cu acel gust pe care 'l căpătase în vecinătatea Desireei. Așa că séra, când d. Chèbe veni să-și ñea fata, ñi se făcu complimente pentru sirguinta ei.

Din acea ți, tóte țilele fură la fel. A doua ți, în loc de mărăgăritare negre, ñi se dete să monteze mărăgăritare albe, bóbe roșii de mărăgén fals ;

căci la domnișora Le Mire nu se lucra decât cu obiecte false, cu fluturași de metal, și în acest mediu va trebui mica Chèbe să-și facă ucenicia vieții.

Cât-va timp, ucenica cea nouă — mai tânără și mai bine crescută de cât celelalte — se găsi izolată în mijlocul lor Mai târziu, făcându-se mai mare, fu admisă în prietenia și în confidențele lor, fără să împărtășească vre o dată plăcerile lor. Era prea mândră să meargă la amiazi ca să vadă nunți; și când le audea vorbind de un bal de noapte la *Waux-Hall* sau la *Petrecerile din Marais*, de un supeu fin la Bonvalet sau la *Cei patru sergenți din Rochelle*, o făcea tot-deauna cu un dispreț mare.

Ținteam la ceva mai pre sus de acesta, nu e așa, mică Chèbe?

Tatăl ei venea dealminteri în toate serile s'o iewa acasă. Uneori cu toate acestea, înspre anul nou, se vedea silită să rămâie noaptea târziu cu celelalte pentru a isprăvi comandele grabnice. La lumina gazului aceste Parisiene palide, alegând la mărgăritare albe ca și dinsele, de un alb bolnăvicios și fără lustru, își insuflău milă. Aveau aceeași strălucire măestrită, aceeași fragilitate de bijuterii false. Ele nu vorbeau decât de baluri mascate, de teatre.

— Ai vădut-o pe Adela Page în cei *Trei Muschetari*?... Dar pe Mélingue? Dar pe Maria Laurent? .. Oh! Maria Laurent!...

Pieptarele actorilor, rochile brodate ale reginelor de melodramă le apăreau în reflexul alb al salbelor la cari lucrau.

Vara, lucrul nu mergea tocmai bine. Era un

anotimp mort. In acele zile de căldură prea mare, când din dărâțul persienelor închise se auăeau pe stradă strigându-se la corcoduși și prune verăi, lucrătorele adormeau greu cu capul pe masă. Saă încă Malvina mergea în fund la domnișora Le Mire să-ă cêră o fascicolă din *Jurnalul pentru toți*. pe care o citea cu voce tare celorlalte.

Dar micei Chêbe nu-ă plăceau romanele. Purta în capul ei un roman mult mai interesant decât tôte acele.

Nimic n'a putut s'o facă să'si uite fabrica. Când pleca dimineta la brațul tatălui ei, ea arunca totdeauna o ochire în partea aceea. Tocmai atunci usina se deștepta. Coșul arunca sus de tot primul nor de fum negru. Sidonia, trecând pe acolo, auăea strigătele trăgătorilor, loviturile cele mari și surde ale drugilor de imprimat, suflarea puternică și ritmată a mașinelor, și tôte acele sgomote de muncă confundate în memoria ei cu amintirile de sêrbători, cu cupeurile albastre, o urmăreau cu încăpățănare.

Aceste sgomote erau mai tari decât uruitul omnibusurilor, decât gălăgia din uliță și decât cascadele pârănelor; și chiar în atelier. când alega mărgăritarele false, saă sêra la părinții ei, când după masă se ducea la ferestra coridorului să respire aer curat și să privească în întunerec fabrica stinsă și deșertă, acel murmur puternic sbîrnăia continuu în urechile ei, ținând într'una tovărășie gândirei sale.

— Micuța se plictisese, madame Chêbe... Trebuie s'o distrăm... Dumineca viitoare vă iaă cu mine la țară.

Plimbările de duminică, pe cari bunul Risler

le organisa pentru a distra pe Sidonia, o intrista și mai rău.

În acele zile trebuiau să se scole la patru dimineața; căci săracii își cumpăra toate plăcerile lor, și tot-deauna era vre-o buléndră de cârpit în ultimul minut, o garnitură de cusut care să mai întinerescă vecinica rochia lila cu vârgi albe pe care madame Chébe o prelungea conștiințios în fie-care an.

Plecau cu toții, familia Chébe, frații Risler și ilustrul Delobelle. Numai Desirea cu mama ei rămăneau acasă. Sărmana schiopă scârbită de infirmitatea ei, nu voia nici odată să se misce din fotoliul ei, iar mama Delobelle rămănea să-I țină de urât. Și apoi, nici una nici alta n'avea o haină destul de convenabilă pentru a se arăta în lume alături de omul lor cel mare; prezența lor ar fi nimicuit tot efectul ținutei sale.

La plecare, Sidonia părea cam veselă. Parisul cu bruma sa trandafirie din diminețile de Iulie, gările pline de toalete deschise, câmpul desfășurat prin geamurile vagonului, apoi exercițiul, acea baie mare de aer curat muțat cu apă din Sena și însuflețit de un colț de pădure, parfumat de livezi de flori, de grâu în spic, toate acestea o zăpăceau un moment. Dar mahnirea nu întârzie să vie la trivialitatea duminecei sale.

Era vecinic același lucru.

Se opreau la câte o cărcimă, în apropierea unei serbări țărănești, sgomotosă și cu lume multă, căci lui Delobelle îi trebuia un public, când se ducea legănat de himerele sale, îmbrăcat în haine cenușii, cu ghete de aceeași culore, cu o pălărie ră pe ureche, cu un pardesiu deschis

pe braț, și 'și închipuia că teatrul represintă un câmp din împrejurimile Parisului și că el jocă pe Parisianul în vilegiatură.

Cât despre d. Chèbe, care se lăuda că iubesc natura ca și răposatul Jean-Jacques, el n'o înțelegea decât cu tiruri de macaróne, cu cai de lemn, cu alergări în sac, cu praf mult și cu fluere, ceea-ce și pentru madame Chèbe era idealul vieții câmpenesci.

Sidonia avea alt ideal; și acele dumineci parisienne, cu plimbări sgomotose pe ulițele satelor, îi pricinuiau o întristare imensă. Singura ei plăcere în acea mulțime era de a se simți privită. Ori ce admirațiune de mojić, exprimată ceva mai tare, cu naivitate, alături de ea, o făcea zimbitoră pentru totă ziua; căci ea era dintr'acelea cari nu disprețuesc complimentele.

Câte odată Risler, lăsând pe familia Chèbe și pe Delobelle la sərbare, mergea prin câmpiile cu fratele său și cu «mititica» în căutarea de flori, de modele pentru tapetele sale. Frantz, cu capătul brațelor celor mari cobora crăcile înalte de gheorghin, sau se acăța de zidurile unui parc pentru a culege nisce frunziș ușor ce se zărea de cea parte. Cele mai bogate secerișuri însă ei le făceau pe marginea apeii.

Acolo găseau plante mlădiose cu cotoare lungi încovoiate, cari au un efect așa de frumos asupra tapetelor, trestii mari și drepte și volbure a căror flóre, — deschidându-se de odată în caprițiile unui desen, — pare o figură vie care te privesc în mijlocul nehotărîrii încântătoare a frunzișului. Risler își grupa buchetele, le dispunea artistic, inspirându-se din chiar natura plantelor, silindu-

se de a pătrunde bine felul lor de viață, neînțeleș după ce a trecut peste ele o ȃi de oboselă.

Apoi buchetul odată gata, înodat cu o buruiană largă, asemenea unei panglice, era încărcat pe spinarea lui Frantz și pe aci ȃi-e drumul! Vecinic preocupat de arta sa, Risler tot căuta în drumul său subiecte și combinațiuni.

— Ia te uită, micuȃo... la acest fir de mărgăritărel cu clopoȃei sēi cei albi printre florile acestea de măceși... Hei! ce ȃici?... pe un fund verde de apă saū cenușiū de lână nu i-ar sta tocmai rău.

Dar Sidoniei nu-i plăceaū nici mărgăritarele nici florile de măceși. Florile de câmp îi făceaū efectul unor flori șērace, eraū cam în gustul rochiei sale lilă.

Ea își aducea aminte a fi vȃduț altele la d. Gardinois, la castelul Savigny, în sere, pe baluștrii, jur împrejurul curȃii nisipōse înconjurată cu ghiveciuri mari.

Iată florile cari îi plăceaū ei; iată cum înȃlegea ea traiful la țară!

Amintirea castelului Savigny îi revenea la tot pasul. Când treceaū dinaintea grilajului unui parc, ea se oprea, se uita la aleea cea lungă și netedă, care de sigur ducea la peron.... Pajiștile pe cari le umbreaū regulat copaciī cei mari, terasele liniștite pe marginea apei îi reaminteaū alte terase, alte pajiști. Visiunile acestea de lux, amestecate cu amintirile, îi întristaū încă și mai mult ȃiua ei de duminică. Intōrcerea mai ales o mânănea adânc.

Ce grōznic de pline și de înăbușitōre sînt în serile de duminică gările cele mici de prin prejurul Parisului! Ce de bucurii trecătōre, ce de rî-

sete stupide, ce de cântece de glasuri istovite ne mai putând de cât urla!... De astă dată D. Chèbe se simțea în elementul său.

El putea să-î îmbrâncescă dinaintea ghișetului, să se indigneze de întârzierea trenurilor, să învinovătescă pe șeful de gară, pe Directorul căilor ferate, pe guvern, și să țină lui Delobelle cu voce tare așa în cât să-l audă toți:

— «Hei?... dacă așa ceva s'ar întâmpla în America!..» Ceea ce, grație mimiceii expresive a ilustrului artist, cu aerul măreț cu care răspundea: «Te cred!...» făcea să se presupue împrejurul lor că ei știu exact ce s'ar întâmpla în America într'un asemenea cas. Ce-î drept, nici ei singuri n'o sciaă; dar, în mulțimea de ómenī, asta le dedea vadă.

Aședată lângă Frantz, cu jumătatea buchetului pe genunchi, Sidonia sta ca pierdută în mijlocul sgomotului, în așteptarea cea lungă a trenurilor de séră. Din gara, luminată cu o mică lampă, ea vedea stușișurile de afară pline de umbră, găurite ici și colo prin cele din urmă luminații ale sérării, o uliță de sat neșă, lume care sosea, un felinar întins pe un cheiș deșert.

Din când în când, dindărătul ușilor cu geamuri trecea un tren fără a se opri, într'o împroșcare de cărbuni aprinși, într'o revărsare de aburi. Atunci isbucnea în gară o vijelie de strigăte, de bătăi din picioare peste care plana sopranul supra-ascuțital d-lui Chèbe, care sbiera cu vocea-î de goeland: «Spargeți ușile! Spargeți ușile!...» Ceea ce omulețul s'ar fi ferit s'o facă el însuși, căci avea o spaimă nebună de jandarmi. După un timp óre-care vijelia se liniștea. Femeile obosite,

cîfulite de vînt, adormeau pe bănci. Se vedeau rochiî mototolite, haîne rupte, toalete albe decoltate pline de praf.

Și tocmai praf se respira mai mult acolo !

El cădea din tóte haînele, se urca din toți pașii, întuneca lampa, turbura ochii. făcea un fel de nor pe fețele prăpădite. Vagónele în carî te urcaî în sfârșit după ore de așteptare, erau și ele înțesate... Sidonia deschidea geamurile, privea în depărtare câmpiile negre, o linie de umbră fără sfârșit. Apoi ca nisce stele nenumărate, primele felinare de pe bulevardurile exterióre apăreau aprópe de fortificații.

Din acel moment, teribila și de repaos a acestor sërmanî era sfârșită. Vederea Parisului aducea fie-căruia aminte lucrul de a doua și. Cât de tristă îi se păruse Sidoniei duminica ei, ea începea s'o regrete. Se gîndea la cei bogați pentru carî tóte șilele vieții sînt șile de repaos ; și într'un mod vag, ca într'un vis, aleele cele lungi ale parcurilor întrevădute peste și îi apăreau pline cu acei fericiți ai lumii, plimbându-se pe nisipul cel fin, pe când colo la grilaj, în praful uliței, trecea cu pași mari Dumineca sëracilor, avênd abia vremea de a se opri un minut pentru a privi și invidia.

De la trei-spre-șecce pînă la șapte-spre-șecce anî, asta fu viața micii Chèbe.

Anii se urmau fără a aduce cu ei cea mai mică schimbare. Cașmirul dómnei Chèbe se mai usase, mica roche lilă mai suferise câte-va cărpeli și atâta tot. Numai, cu cât Sidonia se făcea mai mare, Frantz, devenit și el bărbat, avea pentru dînsa ochiade tăcute, duióse, atențiunii de dra-

goste vëndite tuturor și pe cari singur fata nu le băga de sémă.

Nimic n'o interesa, de alminteri, pe acéstă mică Chèbe.

La atelier ea își îndeplinea lucrul ei cu regularitate, în tăcere, fără cea mai mică gândire de viitor său de avuție. Tot ce făcea avea aerul că e în așteptare.

Frantz din potrivă de cât-va timp, lucra cu o râvnă ciudată, cu avîntul aceloră cari aũ în vedere o idee după tóte opintirile lor, așa că la două-șeci și patru de anı eși al doilea din Șcôla centrală cu gradul de inginer.

În séra aceea Risler dusesese pe familia Chèbe la teatru și, tótă séra, madame Chèbe și dînsul își făceau o mulțime de semne, de clipiri din ochi la spatele copiilor. Apoi, la eșire, madame Chèbe pusese solemn brațul Sidoniei sub al lui Frantz, cu un aer ce părea a dice amoretatului. «Acum deslușiți-vă... E tréba vóstră...»

Atunci bîetul amoretat cercă să se deslușescă.

Drumul, era lung, de la teatru la Marais. Abia aĩ făcut câțî-va pași și splendórea bulevardului dispăre, trotóarele devin din ce în ce mai întunecóse, trecătoriĩ din ce în ce mai rari. Frantz începu a vorbi de piesă... Îi plăceau mult comedile cu sentiment.

— Dar d-tale, Sidonia?

— Oh! mie, sciĩ Frantz, numai să fie toalete.

Adevérul era că la teatru ea nu se ocupa de alt-ceva. Ea nu era una din acele sentimentale à la Bovary cari se întorc de la teatru cu frase de amor de a gata, cu un ideal de convențiune. Nu! Teatrul îi dedită numai poște nebune de lux,

de eleganță; nu se întorcea de cât cu modele de coafori și tiparuri de rochi... Toaletele cele noi, exagerate, ale actrițelor. umbletul lor, până și intonațiunile lor de o *mondenitate* falsă care îi păreau a fi distincția supremă, afară de acésta strălucirea banală a poleielilor, a luminilor, așișul sclipitor de la pörtă, trásurile oprite, tot acel sgomot cam nesănătos care se face în jurul unei piese cu succes: iată ce îi plăcea ei, ce o captiva.

Amorezatul continuă:

— Ce bine aș jucat ei scena de amor!

Și ȃicând acest cuvânt de amor, el se apleca melancolic spre un căpușor drăguț îmbrobodit cu un capișon de lână albă de sub care se furișă părul seú încrețit.

Sidonia suspină:

— Oh! da, scena de amor... Actrița avea nisce diamante prea frumoșe!

Fu un moment de tăcere. Bietul Frantz avea mare greutate să se explice. Cuvintele pe cari le căuta nu veneau, apoi frica îl apuca. Și el tot amâna declarația.

— Când vom fi trecut pörta Saint-Denis... Când vom fi eșit din bulevard.

Dar Sidonia începea să vorbescă de alte lucruri atât de indifferente, că declarația îi îngheța pe buze, sau erau opriți de o trásură, ceea ce da timp părinților să i ajungă.

În fine, la intrarea în Marais, se decise de o dată.

— Ascultă-mă, Sidonia... Te iubesc...

În nóptea aceea, la familia Delobelle se veghea încă.

Era în obiceiul acelor curajoase femei de a 'și face ziua de lucru cât se poate de mare, de a o prelungi așa de adânc în nopțe, că lampa lor era printre cele din urmă cari se stingeau în liniștita stradă Braque. Pentru a se culca, ele așteptau întorcerea marelui om, căruia îi păstrați la căldură, prin cenușea vetrei, o mică cină întăritore.

Pe vremea când juca, acesta își avea motivul său: artiștii, siliți să mănânce de vreme și foarte puțin, ies din scenă cu o fome de lup și merg acasă să mănânce. Delobelle, e adevărat, nu mai juca de mult; dar ne având dreptul, cum dicea, de a renunța la teatru, își întreținea mania prin o mulțime de deprinderi de actor, și cina la întorcere era una din ele, ca și revenirea sa zilnică după ce ultima din toate rampele de teatru de pe bulevard își stinsese gazul. A se culca fără să cineze, la ora obișnuită, ar fi fost să abdice, să renunțe la luptă. Și el nu vrea să renunțe, al naibii!

Noptea de care vorbim, artistul nu se întorsese încă, și cele două femei îl așteptau vorbind și lucrând, foarte însuflețite cu totă ora înaintată. Séra întregă nu se vorbise de cât de Frantz, de reușita sa și de viitorul care îi se deschidea.

— Acum, dicea mama Delobelle, nu-i mai rămâne de cât să 'și găsească o femeușcă de trebă.

Era și părerea Desireei. Numai asta mai lipsea fericirii lui Frantz, o femeușcă harnică, curajoasă, deprinsă cu munca și care să se uite pe sine pentru dînsul. Și dacă Desirea vorbea cu atâta siguranță, e că cunoscea foarte de aproape pe această femeie, care convenea atât de bine lui Frantz Risler... Nu era de cât cu un an mai tină decât

dînsul, tocmai cu cât trebuie să fii mai tînă de cât bărbatul și să-î poți servi în același timp de mamă.

.... Frumușică?...

Nu, nu tocmai, dar mai mult drăguță decât urîță, cu tótă infirmitatea ei, căci schiopăta, biata micuță!... Și apoi, fină, deșteptă și așa de iubitoare! Nimeni alta nu scia mai bine ca Desirea pînă la ce grad îi iubea acea femeușcă pe Frantz și cât se gîndea la dînsul ziua și noptea de ani întregi. El însuși nu băgase nimic de sémă și părea că n'are ochi decât pentru Sidonia, o ștregăriță. Dar de géba! Iubirea tăcută este așa de elocventă, o putere așa de mare se ascunde în sentimentele înfrînate... Cine scie? Póte ađi, póte mâine...

Și mica schiopă, aplecată pe lucrul ei, pleca într'una din acele călătorii mari în lumea himerelor, precum făcuse atâtea în fotoliul ei de neputincioasă, cu picióarele răzimate de un scăunaș înțepenit: una din acele minunate călătorii din cari se întorcea tot-deauna, fericită și zîmbitoare, sprijinindu-se de brațul lui Frantz cu tótă încrederea unei soții iubite. Degetele urmînd și ele visul inimei sale, păsérica pe care o ținea în acel minut și ale cărei aripí foșnite le îndrepta, avea și ea aerul de a călători, de a sbura într'acolo, fórte departe, veselă și sprintenă ca dînsa.

Ușa se deschise de o dată.

— Nu vă deranjez? ăise o voce triumfătoare.

Mama, care ațipise puțin, ridică capul de o dată.

— Ah! e domnul Frantz... Intră domnule Frantz...

Veđi; așteptăm pe tatăl... Tălharii ăștia de artiști

vin tot-deauna acasă așa de târziu.... Ședî aici...
Veî cina cu dînsul...

— Oh! nu, mulțumesc, respunse Frantz ale
cărui buze erau încă palide de emoțiunea ce avu-
sese; mulțumesc, nu rămân... Am vădut lumină
la ușă și am venit numai să vă spun.... să vă co-
munic o veste mare, care vă va face mare plă-
cere, fiind-că știu că mă iubiți.

— Și ce anume, Dumneșeule?

— E promisiune de căsătorie între D. Frantz
Risler și Domnișóra Sidonia!...

— Iacă! nu vă diceam eu că nu-î mă lipsesce
de cât o femeușcă bună, și se mama Delobelle
sculându-se pentru a-î sări de gât.

Desirea nu avu putere să rostască o vorbă. Ea
se aplecă încă și mai mult peste lucru, și fiind-
că Frantz avea ochii exclusiv țintiți asupra feri-
cirii sale, iar mama Delobelle se uita mereu la
ceasornic pentru a vedea dacă marele ei om avea
să se întorcă în curând, nimeni nu băgă de seamă
emoțiunea schiôpei, palórea ei, nici tremurătura
convulsivă a păsărelei nemișcate în mâinile sale.
cu capul răsturnat, ca o pasăre rănită de mórte,

IV

ISTORIA MICEI CHÈBE

LICURICIÎ DE LA SAVIGNY

Savigny-sur-Orge.

«Scumpa mea Sidonie,

«Ierî ne aflam la masă în sofrageria cea mare pe care o scii, cu ușa larg deschisă spre peronurile înflorite peste tot. Mă cam plictiseam. Tata mare fusese indispus tótă diminéța, și biata mea mamă nu îndrăsnea să spună un cuvînt, îngrozită de acele sprâncene încruntate cari î-aŭ impus întotdeauna. Mă gîndeam că e păcat în adevăr să staŭ așa de singură, în toîul verei, într'un loc așa de frumos, și că aș fi fôrte fericită, acum când am eșit din mănăstire și trebuie să petrec anotimpuri întregi la țară, să am, ca altă-dată, pe cine-va care să alerge cu mine prin păduri și prin aleele de carpinî.

«George vine adevărat din când în când; dar sosese tot-deauna fôrte târîiŭ, numai pentru

cină, și plécă înapoi diua următore cu tata înaintea sculării mele. Căci e un om serios, acuma, D. George. El lucréză la fabrică, și grija afacerilor îi sbărcesce adesea fruntea și lui.

«.... Ajunsesem aci cu reflexiunile mele, când de-odată iată pe tata mare care se întorce brusc spre mine :

— «Ce s'a făcut Sidonia ta?... Mă ar părea bine să o avem aci cât-va timp.

«Inchipuiesce-ți cât am fost de fericit. Ce bucurie de a ne regăsi, de a înoda din nou acea prietenie întreruptă prin greșala vieței mai mult decât prin a noastră! Câte lucruri am avea să ne spunem!

Tu, care singură aveași darul de a înveseli pe acest bunic teribil, tu ai să ne aduci veselia, și te asigur că avem nevoie de dînsa. .

E așa de pustiū frumosul Savigny! Inchipuesce-ți că dimineța mă apucă câte-odată ideii de cochetărie. Mă 'mbrac, mă fac frumósă, pieptănată cu frese și cu o roche drăguță pe mine mă plimb prin tóte aleele, și de-odată bag de sémă că m'am gătit pentru lebede, pentru rațe, pentru câinele meu Kiss și pentru vacile cari nu-și întorc măcar capul cînd eū trec prin câmpie. Atunci, de ne-
caz, daū fuga acasă și pun o roche de stambă, apoi lucrez la fermă, în bucătărie, cam pretutindenea. Și deū! încep a crede că plictiséla m'a perfecționat și că voiū fi o menajeră excelentă...

«Din fericire, iată că vine și sesonul de vînătore și socotesc că mă voiū distra puțin cu dînsa. Mai întâiū George și tata, amîndoi vînători mari, vor veni mai des. Apoi vei fi și tu aicea... Căci ai să-mi respunđi îndată că vii la noi, nu e așa?

D. Risler dicea mai deună-și că esci suferindă. Aerul din Savigny îți va face mult bine.

«Aci tótă lumea te așteptă. Și eū nu mai trăesc de nerăbdare.

«CLARA»

Scrisórea isprăvită, Clara Fromont își puse o pălărie mare de paie, căci acele prime zile de August erau calde și splendide, și se duse ea însăși s'o arunce în cutiuța din care, în toate diminețile, factorul rîdica în trecere curierul castelului.

Era la marginea parcului, la un colț de drum. Ea se opri un minut să privescă arborii drumului, livețile de prin prejur, adormite și pline de sóre. Acolo secerătorii cărau ultimele snopuri. Se ara ceva mai departe. Dar tótă melancolia muncii tăcute dispăruse pentru tînăra fată, plină de bucurie căși va revedea prietena.

Nici o suflare nu se înălța pe colinele cele înalte ale orizontului, nici un glas nu venea din culmea arborilor care s'o vestescă printr'un presimțemînt, s'o împiedice de a trimite acea scrisóre fatală. Și imediat, la întórcere, se ocupă să prepare Sidonieī o odae frumoșică alături de a ei.

Scrisórea își făcu drumul cu fidelitate. De la porțița verde a castelului înconjurată de glycine și de curpene alb, ea merse la Paris și sosi în aceeași séră cu stampila din Savigny, cu parfumul ei de cîmp, în etajul al cincelea din strada Braque.

Ce eveniment fu și acéstă scrisóre. Se reciti de trei orī, și timp de opt zile, până la plecare,

ea rămase pe sobă lângă mōștele dōmnei Chèbe, ceasornicul cu glob și paharele de pe timpul imperiului. Pentru Sidonia, era ca un roman minunat plin de farmece și de promisiuni pe care îl citea fără a-l deschide, numai privind plicul alb pe care era brodat inițialele Clarei Fromont.

Parcă mai era acum timp de a se gândi la căsătorie! Esențialul era de a se sci ce toaletă va pune pentru a merge la castel. Trebuia să se ocupe de acēsta, să croiască, să combine, să încerce la rochiile, la p̃ieptănături..

Nenorocite Frantz! Cît îi sîngerau inima aceste p̃egătiri! Plecarea la Savigny, la care zadarnic încercase să se împotrivescă, va întărđia și mai mult căsătoria lor, pe care—fără ca să scie de ce—Sidonia o îndepărta cāte puțin în tōte țilele. El nu va putea să mērgă s'o vadă; și, odată acolo, înconjurată de serbări, de plăceri, cine putea spune cāt timp va rămānea?....

La damele Delobelle venea tot-deauna amorezatul desperat să 'și verse inima, și nu observa nici o dată cum Desirea se scula cu vioiciune, de îndată ce intra, pentru a-i face loc lângă dînsa la masa de lucru, cum se aședa în urmă, fōrte roșiă, cu ochii strălucitori.

De cāte-va țile nu se mai lucra la *păsēri și muște pentru mode*. Mama și fiica țiveau la volane trandafirii pentru rochea Sidonieii, și nici o dată mica șchiopă nu cususe cu atāta plăcere.

Nu degēba era acēstă micuță Desireă fiica lui Delobelle.

Ea ținea de la tatăl ei ușurința de a'și face iluziuni, de a spera pānă la sfărșit, fie ce o fi.

Pe cānd Frantz îi povestea necazurile amorului

său. Desirea se gândea că după plecarea Sidoniei, el va veni astfel în toate zilele, chiar de nu i-ar vorbi de cât de absentă; că l va avea foarte aproape de dînsa, că vor veghea împreună în aşteptarea «tatălui», şi că pôte într'o séră privind-o bine, va vedea diferenţa care este într'o femeie care te iubesc şi alta care se lasă a fi iubită.

Atunci ideea că fie care cusătură făcută în rochiă avansa această plecare aşteptată cu atâta nerăbdare, dădu acului ei o activitate extraordinară, şi bietul amorezat privea cu spaîmă la volanele şi rujurile cari se îngrămădeau vedënd cu ochii împrejurul ei, agitându-se ca nisce mici talazuri.

Cînd rochea fu gata, domnişóra Chèbe plecă la Savigny.

Castelul D lui Gardinois era clădit în valea Orgei, la marginea acestei gărlite aşa de drăgălaşă în capriţile ei, cu morile, cu insulele, cu iazurile şi cu pajiştele ei de parc, care se sfârşesc dealungul ţermilor ei.

Casa, o casă vechiă Ludovic XV, cu binalele jóse, dar cu un acoperiş fórte înalt, avea un aer de mare melancolie, o aparenţă particulară de vechime aristocratică: peronuri largi, balcone de fer ruginit, ghiveciuri vechi róse de ploii din cari eşeau cu putere florile cele noi pe pétra roscată. În depărtare, zidurile se întindeau, fărâmate şi aplecate, coborînd pe o pantă dulce până la gărlă. Castelul le domina cu acoperişurile-î cele mari de ardesiă, ferma cu cărămişurile roşii şi parcul cel minunat cu teii, frasinii, plopii şi castanii săi cari se confundaú într'o linie stufósă şi négră, deschisă din când în când de arcada aleelor.

Dar farmecul vechei proprietăţi era apa, acea

apă care însuflețea tăcerea, făcea mărețe aspectele ei. Mai erea la Savigny, afară de gărlă, isvóre, fântâni, eleștae în cari sórele apunea în tótă gloria sa; și tóte acestea se potriveau bine cu vechea casă, acoperită cu mușchiu, înverdită și cam rósă întocmai ca o pétră la marginea unui pâriu.

Din nenorocire la Savigny, ca în mai tóte acele admirabile palate de vară parisiene pe cari parveniții comerțului și ai speculațiunii le au făcut prada lor, castelaniî nu erau în armonie cu castelul.

De când își cumpăraseră castelul, bătrânul Gardinois nu se ocupa decât să strice ceea ce în tâmplarea îi dăduse așa de frumos, doboră arboriî «pentru vedere», pocea parcul cu garduri ciudate împotriva hoșilor, și își reserva tótă îngrijirea pentru grădina superbă, care fiind-că producea fructe și legume în mare cantitate, îi se părea mai mult că e pămînt de al lui, pămînt de țeran.

Cât despre salónele cele mari, ale căror ornamente cu subiecte păleaú la negurile tórnei, cât despre eleșteele cutropite de nenufări, peșterile, punțile de petricele, el ținea la ele numai din cauză că erau admirate de visitori și fiind-că din tóte acestea se compunea acel lucru care lingușea atâta vanitatea-î de vechiú negustor de boi: un castel.

Bătrân, ne mai putênd nici să vîneze nici să pescuiască, el își petrecea timpul supraveghiând amănuntele cele mai mici și mai neînsemnate ale imensei proprietăți. Grăunțele ce se dedea găinilor, prețul ultimei otave vîndute, numărul snopilor de pale închiși într'un hambar măreț în formă de roton-

dă, îi dedeaŭ de ce cărți o ți întrégă; și de sigur, când priveai de departe frumosul Savigny, cu castelul la jumătatea còstei, cu gârla curgênd dinaintea-î ca o oglindă, cu terasele cele înalte întunecate de iederă, cu rândurile de pietre susținênd parcul în panta maiestósă a terenului, nu te-ai fi îndoit nici odată de meschinăria și de sêrăcia de spirit a proprietarului.

În lenevia bogăției sale, D. Gardinois plictisindu-se la Paris trăia aci tot anul, unde în timpul verei familia Fromont venea să-î țină tovărășie.

Madame Fromont era o femeie blândă, mărginită, pe care despotismul brutal al părintelui ei o obi-cinuise de timpuriu la o supunere pasivă și perpetuă. Ea păstra aceeași atitudine față de bărbatul ei, a căruî bunătate, indulgență constantă, nu isbutise a îndrepta acea natură umilită, tăcută, nepăsătoare la tôte, și aprópe iresponsabilă. Cum ea trăise tot-deauna departe de afaceri, se făcuse bogată fără s'o bage de sémă și fără cea mai mică poftă de a se folosi de averea ei. Frumosul ei apartament de la Paris, castelul cel falnic al tatăluî ei o jenaŭ. Ea ocupa un loc cât se pòte de mititel acolo, și-'și trecea timpul cu o singură patimă, ordinea, o ordine mostruósă, fantastică, care consta în a peria, a curăța, a șterge de praf, a face ea însăși să strălucescă fără încetare oglinzile, poleiturile, ornamentele ușilor.

Când n'avea nimic de curățat, femeea acêsta stranie se apuca de inelele ei, de lanțul ceasorniculuî, de broșele ei, își spăla cameele, mărgăritarele, și tot ștergênd într'una inelul de căsătorie cu numele ei și al bărbatuluî ei, îi ștersese tôte literile. Preocuparea acêstă o urmărea și la Savig-

ny. Ea strîngea surcele uscate prin alee, răzuia mușchîul de pe bănci cu vîrful umbrelei, ar fi voit să scuture de praf frunzele, să măture arborii cei bătrîni, și chiar fôrte adesea ori, în drumul de fier, se uita cu jind la vilele cele mici aliniate pe marginea drumului, albe și curățele, cu arămurile lor strălucitoare, cu ghiuléua de metal engles, și acele grădinițe în lungime ce păreaș nisce cutii de comodă. Acesta era tipul de casă țărănescă ce prefera.

D. Fromont, care nu venea decăt din când în când și tot deauna preocupat de afacerile sale, nu se bucura nici el de Savigny. Numai Clara singură se credea ca la ea acasă în acest parc. Ea îi cunoșcea desișurile cele mai ascunse. Silită de agăsi în sine mijlócele de îndestulare a trebuințelor ei, ca toți copiii singuratici, ea se simțea fericită din unele plimbări, supraveghea înfloririle, își avea aleea, arborele și banca ei favorită pentru citire. Clopotul mesei o surprindea tot-deauna în fundul proprietății. Ea venea la masă găfăind, mulțumită, scaldată în aerul cel mare. Umbra aleelor de carpini, tot alunecând mereu pe fruntea-îtînără, îi lăsase un fel de dulcēja melancolică, și verdele adânc al eleșteelor, străpuns de rașe vagi, se regăsea în ochii ei cei mari.

Frumusețea de la țară o apêrase într'adevăr împotriva vulgarității și josniciei mediului. D. Gardinois putea să se jeluască ore întregi înaintea ei de perversitatea furnisorilor, a servitorilor, să facă socotéla banilor ce-î se fura pe fie-care lună, fie-care săptămână, fie-care și, fie-care minut; madame Fromont putea să-și enumere tóte pășurile împotriva șórecilor, a strepedelor, a prafului, a umedeli,

toți înviersunați a-i prăpădi efectele, conjurați în potrivea dulapurilor ei, ni-i o silabă din aceste conversațiuni idiote nu pătrundea în spiritul fetei. O plimbare în jurul pajistei, o citire la marginea unui eleșteu, erau de ajuns a reda liniștea acestui suflet generos și plin de viață.

Bunicul ei o privea ca o creatură ciudată cu totul străină în familia sa. Copilă, ea îl stințenea deja cu ochii ei cei mari și limpezi, cu judecata ei dréptă în toate lucrurile, precum și fiind-că nu regăsea într'însa pe fata sa, supusă și pasivă.

—Asta are să fie o fudulă și o caraghiosă ca și tat'-seu, dicea el în zilele-i de indispoziție

Cu cât mai mult o iubea pe mica Chèbe, care venea din timp în timp să se jöce în aleele de la Savigny! Intr'însa cel puțin el simțea o natură de jos ca a lui, cu un grăunte de ambițiune și de invidie, care se trăda deja pe vremea aceea printr'un zîmbet mic în colțul gurei. Afară de acesta, fetița avea dinaintea bogăției sale o uimire și o admirațiune naivă cari linguseau mândria-i de parvenit; și une ori, când o tachina ea găsea cuvinte comice de copilă parisiană, expresiuni foarte mahalagesci înobilate de gentili ei obrăjiori subțiri și cam paliți, în cari până și trivialitatea era distinsă. De aceea și unchișul nu o uitase nici o dată.

De astă dată mai ales, când după o absență așa de lungă, Sidonia sosi la Savigny cu părul încărlionțit, cu talia cea frumoasă, cu fisionomia-i deșteptă și sglobie, și peste tot cu acea eleganță cam afectată a domnișorei de magazin, ea avu un mare succes.

Adevărul este că, la eșirea din tren, domnișóra

Chèbe n'avea tocmai turnură urâtă în calésca cea mare a castelului; dar îi lipsea ceea ce făcea frumusețea și farmecul amiceii sale, deprinderea, ținuta, disprețul atitudinilor, și mai ales prezența de spirit. Grația ei semâna óreși-cum cu rochiile sale, nisce stofulițe nu tocmai scumpe, dar croite după gustu dillei, șifon e adevărat, dar un șifon, căruia modă, acéstă đină absurdă și fermecătoare, îi dăduse nuanța, podóba și modelul. Parisul are pentru aceste soiuri de toaletă, niște chipuri drăgălașe într'adins, fórte ușóre de pieptănat, de îmbrăcat, tocmai fiind-că ele n'au nici un caracter precis, și domnișóra Chèbe avea unul din acele chipuri drăgălașe.

Ce farmec pentru dinsa, când trăsura apucă pe aleea cea lungă, catifelată în verde, bordată cu ulmi centenari, la capătul căreia o aștepta Savigny, cu grilaju-î mare deschis. Din acéstă đí, ea avu existența încântătoare pe care o visase atâta vreme. Luxul îi apărea sub tóte formele, de la măreția salónelor și înălțimea imensă a apartamentelor, de la bogățiile serelor și ale grajdurilor, până la cele mai mici detalii în carí el pare că se condenséză, întocmai ca acele parfumuri delicioșe din carí ajunge o picătură pentru a îmbalsama o odaie întrégă, coșulețele cu flori întinse pe fața de masă, tonul cel rece al slugilor și acel «puneți caii la trăsură» jalnic și plictisit al dómnei Fromont...

Și cum ea se simțea la locul ei în mijlocul tuturor acestor rafinațiuni de bogăți. Și cum acésta era tocmai existența care îi convenea. I se părea că nici odată nu avusese alta.

De o dată, în toțul beției, sosi o scrisóre de la

Frantz care o rechema la viața ei reală, la condiția ei păcătósă de viitoare soție de amplotat, o punea cu de-a-sila în micul apartament sărăcăcios ce vor locui într-o ți pe înălțimea unei case negre, al cărui aer greu, îndesat de miserie, îi se părea deja că-l respiră.

Să rupă căsătoria?

De sigur că o putea, căci ea nu dăduse decât cuvîntul ei. Dar dacă acesta va pleca, cine scie de nul va regreta odată?

În micul ei cap chinuit de ambițiune ideile cele mai strani se ciocneau. Une ori, pe când bu-nicul Gardinois, care părăsise în onórea ei vestele sale de vînat de modă vechiă, și giletcele de lâ-nă môle, o necăjea, saũ se amusa s'o contradică pentru a'și atrage vre-o ripostă mai sărată, ea îl privea fără a-i respunde, rece pînă în fundul ochilor, Ah! dacă el ar fi fost măcar cu ęece anı mai tîner... Dar acest gînd de a deveni madame Gardinois nu o opri mult timp. Un nou personagiũ, o nouă speranță intrase în viața ei.

De la sosirea Sidonieı, George Fromont, care nu se vedea la Savigny decăt dumineca, luase obiceiul de a veni să ıea masa mai în tóte ęilele.

Era un băiat înalt, subțirel, palid, cu turnură elegantă. Orfan de tată și de mamă, crescut de unchiul seũ, D. Fromont, el era destinat să-ı urmeze în comerțul seũ și chıar să devie bărbatul Clareı. Acest viitor pregătıt dinainte îl lăsa cam rece. Mai întaiũ comerciul îl plictisea. Căt despre verișóra sa, exista între ei intimitatea amabilă a unei educațiunii în comun, o confiență din deprindere, dar nimic mai mult, cel puțin din par-tea lui.

Cu Sidonia, din potrivă, se simțea îndată jenat, timid, și în același timp doritor de a face efect, cu totul schimbat. Ea tocmai avea grația nesfîrșită, cam de cocotă, care trebuia să placă acestei naturi de tîner escenric, și nu-î trebui vreme multă pentru a băga de sémă impresia ce produsese asupra lui.

Când cele două fete se plimbau în fundul parcului, Sidonia singură se gândia tot-deauna la ora trenului de la Paris. Amîndouă mergeau la grilajul porții să pîndescă pe călători și cea d'întăiu privire a lui George era tot-deauna pentru domnișóra Chèbe, care sta cam înapoia amiceî sale, dar într'una din acele atitudini, cu unul din acle aere, cari îți farmecă ochii. Acest manej dintre ei dură cât-va timp. Nu-și vorbeau de amor, dar tóte cuvintele lor, tóte zimbetele lor pe cari le schimbau între ei, erau pline de mărturisiri și de reticențe.

Intr'o séră de vară, înorată și grea, pe când cele două amice plecaseră de la masă la sfârșitul cinei și se plimbau prin lunga alee de carpinii. George merse după ele. Vorbeau tustrei de lucruri indiferente, făcînd să trosnescă pietrișul sub pașii lor încetii, când vocea dómnei Fromont chemă pe Clara înspre castel. George și Sidonia rămaseră singuri. Iși continuară drumul prin alee, călăuziți de albéta vagă a nisipului, fără a-și vorbi și fără a se apropia unul de altul.

Un vînt căldicel sufla prin aleea de carpinii. Eleșteul umflat bătea încet cu valurile sale picioarele micului pod; și salcâmi, teii, ai căror frunze rupte sburau în vârtejuri, parfumau aerul electrisat... Ei se simțeau într'o atmosferă furtunósă, vi-

brantă și pătrunzătoare. În fundul adânc al ochilor lor turburați, treceau fulgere mari de căldură, ca aceia cari aprindeau marginea orizontului...

— «Oh! ce frumoși licurici!...» zise tînăra fată, pe care tăcerea acéastă străpunsă de atâtea sgomote misterioase, o plictisea.

La marginea pajiștei, nisce mici lumini verzi, găfăinde, iluminau firele de iarbă. Ea se aplecă să ia una pe mînușa ei. Ingenunchiă și el aprópe de dînsa; și amîndoi aplecați pînă la suprafața ierbei, atingîndu-și pîrul și obrajii, se priviră un minut la lumina licuricilor. Cît de stranie și de fermecătoare îi se păru ea sub reflexul verde care se urca pe figura-i înclinată și se vaporisa în rețeaua fină a pîrului ei ondulat!... Trecuse un braț în jurul taliei ei, și simțind deodată că ea se abandona, o strînse mult și tare la pieptul său.

— Dar ce căutați pe acolo? întrebă Clara în umbră îndărătul lor.

Perdut, cu gătlejul uscat, George tremura așa de tare că nu putu răspunde. Sidonia, din potrivă, se sculă cu cel mai mare calm și zise scurîndu-și rochea:

— Nisce licurici!... Ia-te uită cît de mulți sînt astă-seră!... Și cum strălucesc.

Ochii ei de asemenea străluceau de o lumină extraordinară.

— E furtuna de sigur!... murmură George, ce tremura ca varga.

Intr'adevăr furtuna era aprópe. Din cînd în cînd, vîrtejuri mari de frunze și de praf alergau de la o margine la cealaltă a aleii de carpinii. Ei

mai făcură câți-va pași, apoi intrară tustrei în salon. Fetele își luară lucrul, George cercă să citească un ziar, în timp ce madame Fromont își curăța inelele, iar D. Gardinois juca biliard cu ginerele său în camera de alături.

Cât de lungă îi se păru Sidoniei séra acésta. Ea n'avea decât o dorință, să se vadă singură, liberă de a se gândi.

Dar în tăcerea odăiței ei, după ce stinsese lumina care stânjenesce visurile luminând prea tare realitatea, ce de proiecte, ce de transporturi de bucurie!... George o iubea, George Fromont, moștenitorul fabricei!... Se vor căsători; va fi bogată... Căci, în acel mic suflet venal, primul sărut de amor nu deșteptase decât idei de ambițiune și de lux.

Spre a se asigura că iubitul ei este sincer, ea căuta să-și reamintescă amănuntele cele mai mici ale scenei din aleea de carpinii, expresiunea ochilor, ardorea strîngerii, jurămintele bolborosite gură în gură în acea lumină vaporosă a licuricilor pe care o clipă solemnă o fixase pentru vecie în inima ei.

Oh! licuricii de la Savigny!

Tótă nóptea, ei sclipiră ca nisce stele dinaintea ochilor ei închiși. Parcul era plin de ei, până în fundul aleelor celor mai întunecóse. Erau girandole dealungul pajiștilor, pe arbori, pe clădiri... Nisipul cel fin al aleelor, valurile eleșteului sco-teaū scânteii verđi, și tóte aceste luciri microscopice formaū un fel de iluminăție de sêrbare în care Savigny părea că se învêlue în onórea ei, pentru a celebra logodna lui George cu Sidonia.

A doua zi, când se sculă, planul îi era făcut. George o iubea; era sigură. Se gândea el s'o ȳea în căsătorie?... Scia bine şiréta, că nu! Dar acesta nu o înspăimînta. Se simţea destul de forte pentru a avea trecere asupra acelui suflet de copil, slab şi pătimaş totdeauna. N'avea decât să-i reziste, şi asta o şi făcu.

Câte-va zile de a rîndul ea fu rece, neatentă, orbă de bună voce, şi fără memorie. El vru să-i vorbescă, să regăsescă acea clipă prea fericită, dar ea îl evita, punënd totdeauna pe cineva între el şi dînsa. Atunci el îi scrisese.

Mergea el însuşi să arunce scrisorile în văgăuna unei stînci, aprópe de un izvor limpede numit «Stafia» şi pe care-l adăpostea un acoperiş de paie în fundul parcului.

Sidonia găsea acesta încântător. Séra, ea trebuia să minţá, să născocescă vre un pretext ca să mérgă singurică la «Stafia». Umbra copacilor de a curmezişul aleelor, întunerecul nopţii adânci, drumul, emoţiunea făcea să-i bată delicios inima. Ea găsea scrisórea muţată de rouă, de suflarea îngheţată a izvorului, şi aşa de albă la lumina lunei, că o ascundea fórte repede de témă să nu fie surprinsă.

Apoi, când era singură, cu ce bucurie o deschidea, îi descifra acele caractere magice, acele frase de amor ale căror cuvinte scliceau, înconjurate de cercuri albastre, galbene, uimitóre, ca şi cum ar fi citit scrisórea în plin sóre.

«Te iubesc... Iubesc-mă...» scria George pe tóte tonurile.

Maí întâiú, ea nu răspunse; dar când îl simţi

bine înlănțuit, al ei cu totul, exasperat de răcéla ei, ea se declarâ pe față :

— Nu voiŭ iubi decât pe bărbatul meu.

Ah ! era deja o adevărată femeie, micuța asta de Chèbe...

CUM SE TERMINĂ ISTORIA MICEI CHÈBE

Cu toate acestea Septembrie sosea.

Vânătoarea reunise la castel o numeroasă societate sgomotósă și vulgară. Erau ospete lungi, pe cari burgesiil aceia bogati le prelungeau cu încetul, obosind și adormind ca nisce țeranî. Se mergea cu trăsura înaintea vânătorilor pe căile deja frigurose ale serilor de toamnă. Bruma se înălța din câmpurile semănate, și pe când vânatul speriat spinteca brazdele cu strigăte de spaimă, noptea părea că ese din toate acele păduri ale căror mase întunecóse se măreau întindându-se pe câmpie.

Se aprindea felinarele calescei, și la căldură, sub cuverturile desfăcute, ei se întorceau repede, cu un vînt răcoros pe obraz. Sala, măreț luminată, se umplea de sgomot, de rîsete.

Clara Fromont, jenată de mojiția celor ce o înconjura, nu vorbea de loc. Sidonia din potrivă era în totă strălucirea ei. Cursa însuflețise tenul ei palid și ochii ei de parisiană. Scia să rîdă frumos, înțelegea pôte cam prea multe, și, pentru

ómeniĩ carĩ se aflaũ acolo, ea pãrea unica femeie presentã. Succesul ei ameți cu desevisãire pe George; dar cu cât el înainta mai mult, cu atât ea se arãta mai rezervatã. Atunci el hotãrĩ ca ea sã fie femeea lui. El și-o jurã sie-însuși, cu acea afirmare exageratã a caracterelor slabe carĩ par totdeauna cã combat dinainte obiecțiunile cãrora ei sciũ bine cã vor ceda odatã...

Pentru mica Chèbe fu momentul cel mai frumos din viața sa. În afarã chiar de orĩ-ce țintire ambițiosã, natura-ĩ cochetã și viclenã gãsea un farmec straniũ în acea intrigã amorosã condusã misterios în mijlocul ospetelor și a sãrbãrilor.

În jurul lor nimenĩ nu observa nimic. Clara era în acea periódã sãnãtósã și încãntãtóre a tinereții, când spiritul, pe jumãtate deschis, se lipesce de lucrurile ce cunósce cu o încredere órbã și cu deseversita ignoranța a trãdãrilor și a minciunei. D. Fromont nu se gãndea decãt la comerțul seũ. Femeea sa își curãța bijuteriile cu frenesie. Numai bãtrãnul Gardinois și ochii sei mici de sfredel erau de temut; dar Sidonia îl amusa, și chiar de ar fi descoperit ceva, el nu era omul care sã-ĩ strice viitorul.

Ea triumfa, când o catastrofã subitã, neprevãdutã, nimici speranțele ei.

Intr'o duminecã diminetã, la întórcerea de la o pãndã, D. Fromont fu adus acasã rãnit de mórte. Un glonț, destinat unui cãprior, îl lovise lângã tãmplã. Castelul fu sbuciumat.

Toți vãnãtorii printre carĩ și necunoscutul stãngaciũ, plecarã în grabã spre Paris. Clara, nebunã de durere, intrã pentru a nu mai eși, în odaia în

care tatăl ei agonisa, și Risler prevenit de catastrofă, veni repede s'o iea pe Sidonia.

În ajunul plecării, ea avu cu George o ultimă întâlnire la «Stafia», întâlnire de adio, penibilă și pe furiș, solemnă prin vecinătatea morții. Își jurară totuși de a se iubi tot-deauna: conveniră de un loc unde 'și-ar putea scrie. Și se despărțiră.

Intórcere lugubră.

Brusc, ea revenea la viața-î de tóte zilele, escortată de desperarea lui Risler pentru care mórtea scumpului său patron era o pierdere ireparabilă. Când ajunse acasă, trebui să povestéscă șederea ei până în cele mai mici aménunte, să vorbéscă despre locuitorii castelului, despre invitații, sêrbările, mesele, și desastrul din urmă. Ce supliciú pentru ea care, cu totul în prada unuia și aceluiași gând, ar fi avut atâta nevoe de tăcere și de singurătate. Dar acésta nu era încă partea cea mai gróznică.

Din prima zi, Frantz venise să'și reiea locul său cel vechiú; și privirile sale cari o căutaú, și cuvintele sale cari se adresaú numai ei, îi se păreaú de o exigență nesuferită.

Cu tótă sfiala și neîncrederea sa, bietul băiat se credea în dreptul său de logodnic primit și nerăbdător, și mica Chèbe era silită să iasă din visurile ei spre a respunde acestui creditor, și a amâna cât mai târziu scadența.

Veni o zi totuși când nehotărîrea nu mai fu posibilă.

Ea promisese lui Frantz că-l va lua de bărbat când va avea o pozițiune; și iată că-î se oferea un loc de inginer în Sudul Franței, la înaltele

cuptóre de la Grand'Combe. Era suficient pentru un menaj modest.

Nici un motiv de amânare.

Trebuia să se execute sau se găsească un pretext. Dar care?..

În această primejdie grabnică, ea se gândi la Desirea. Cu toate că mica schiopă nu-î făcuse nici odată vre-o destăinuire, ea scia dragostea-î cea mare pentru Frantz. De mult ghicise ea acesta cu ochii ei de fată cochetă, oglinzi limpedi și caprițioase cari reflectau toate gândurile altora, fără a lăsa să se vadă ceva din ale ei. Póte chiar ideea acesta că altă femeie iubesc pe logodnicul ei, îi făcuse la început mai suportabil amorul lui Frantz, și precum se pun statui pe morminte spre a le face mai puțin triste, tot astfel micuța figură frumușică și palidă a Desireei îi arătă pragul viitorului ei atât de negru sub o formă mai puțin sinistră.

Găsise un pretext onorabil și ușor pentru a-și relua promisiunea.

— Nu! mamă, ți se ea într'o di dómnei Chèbe, nici odată nu voi consimți să nenorocesc o astfel de amică. Aș avea prea multe remușcări... Sărmana Desirea! N'ai băgat ore de sémă ce mină rea a căpătat de la întórcera mea, și cum se uită la mine cu un aer rugător.. Nu! eu nu pot să-î fac mahnirea asta, eu nu pot să-î răpesc pe Frantz al ei.»

Cu toate că admira inimia cea mare a fiicei sale, madame Chèbe găsi exagerat acest sacrificiú, și făcu obiecțiuni:

— Ia séma, copila mea, noi nu sîntem bogați... Un bărbat ca Frantz nu se arată în toate zilele.

— Atât mai reu! atunci nu mă mai căsătoresc... declară verde Sidonia, și găsindu-și pretextul bun, se acătă de dînsul cu energie. Nimic nu putu s'o facă să-și schimbe ideea, nici lacrimile lui Frantz, pe care îl scotea din fire acest refus înconjurat de motive nedeslușite, ce nimeni nu voia să-î le explice, nici rugămintile lui Risler, căruia madame Chébe îi șoptise în secretul cel mai mare motivele fiicei sale, și care, cu toate acestea, nu se putu opri să nu admire un astfel de sacrificiu.

— Nu o acusa, ascultă!... E un înger!... Țieea el fratelui se, silindu-se să-l liniștescă.

— Oh! da, un înger, adaoase madame Chébe suspinând, așa că nenorocitul amarez trădat n'avu nici dreptul de a se plânge. Desperat, el se hotărî să părăsescă Parisul și în turbarea sa de a fugi. Grand'Combe pârîndu-i-se prea aprópe, el solicită și obținu un loc de supraveghetor în Ismailia, la lucrările istmului de Suez. El plecâ fără să scia saŭ să voiască a sci nimic de amorul Desireei; cu toate acestea când veni să-î Țieea adio, scumpa infirmă ridicâ spre dînsul nisce frumoși ochi timiȚi, în care scria fórtel lisibil:

«Eŭ, te iubesc, dacâ ea nu te iubesc...»

Dar Frantz Risler nu sciu să citescâ scriitura acelor ochi.

Noroc că sufletele deprinse cu suferința aŭ răbdări nesfârșite. După plecarea amicului ei, mica schiópă, cu acel drăguț grăunte de ilusiune pe care-l ținea de la tatăl ei, și pe care îl rafinase natura ei de femeie, se puse din nou pe lucru cu curagiŭ, Țiecându-și:

— Il voiŭ aștepta.

Și de atunci, ea desfăcea marî de tot aripile

păsărelelor sale, ca și cum ar fi plecat tóte una după alta la Ismailia în Egipt... Și era departe!

De la Marsilia, înainte de a se imbarca, tînărul Risler mai scrisese Sidoniei o ultimă scrisóre, comică și duiósă totdeodată, în care amestecând amănuntele cele mai tehnice cu salutările cele mai dureróse de adio, nenorocitul inginer declara că plécă pe transportul *Sahib*, «corabie mixtă cu o forță de cincî sute de cai,» ca și cum 'și-ar fi închipuit că un număr atât de considerabil de cai-vaporî va impresiona pe ingrata sa și îi va lăsa remușcări eterne. Dar Sidonia avea destule alte lucruri în capul ei.

Ea începea să se neliniștéscă de tăcerea lui George. De la plecarea ei din Savigny, primise o singură dată știri, apoi nimic. Tóte scrisorile ei rămâneau fără răspuns. E adevărat că ea afla prin Risler că George era fórt ocupat și că mórtea unchiului său, lăsându-i direcția fabricei, îi crease o responsabilitate peste forțele sale... Dar să nu-i scriă un cuvînt!

De la feréstra coridorului unde își reluase stațiunile ei de veghiere, căci aranjase lucrurile să nu se mai întórcă la domnișóra Le Mire, mica Chèbe căuta să zăréscă pe iubitul ei, pândea venirile și plecările sale prin curți, prin clădiri, și séra, la ora trenului din Savigny, îl privea cum se urca în trăsura pentru a merge la mátușa și la verișóra sa, cari treceau prima lor lună de doliu la bunicul, la țeră.

Tóte acestea o agitaú, o înfioraú; și mai ales apropierea fabricei făcea depártarea lui George încă și mai simțitóre. Când te gîndesci că de-l chema ceva mai tare, ar fi putut să-l facă să se

întorcă spre dînsa! Când te gîndesci că un singur zid numai îi despărțea! Și cu tóte acestea, în acel moment, ei erau fórté departe unul de altul.

Îți aduci aminte, mică Chèbe, de acea tristă séră de iarnă când bunul Risler intră la părinții D-tale cu o figură extraordinară dîcînd: «Veste bună».

Veste bună, într'adevăr.

George Fromont îl informase tocmai că, conform cu ultimele voințe ale unchiului său, avea să se căsătoréscă cu verișóra sa Clara, și că, bine înțeles, ne mai putând singur conduce fabrica, hotărîse să-l iea de tovarăș, și a da casei firma socială: Fromont & Risler.

Cum ai făcut, mică Chèbe, de ai păstrat tot sângele rece la vestea că fabrica îți scăpa din mână, că altă femeie îți lua locul? Ce séră sinistra!... Madame Chèbe ședea la masă și cîrpea, iar D. Chèbe își usca dinaintea sobei vestmintele muțate după un drum lung pe plóie. Oh! ce interior sărăcăcios, plin de întristare și de plictisélă. Lampa lumina rău. Cina repede luată lăsase în odaie un miros de bucătărie de săraci. Și acest Risler, hét de bucurie, care vorbea, se însuflețea, făcea planuri!

Tóte aceste lucruri îți strîngeau inima, și trădarea ți se părea și mai gróznică prin comparația bogăției care îți sbura din mîna întinsă și din acea mediocritate infamă în care erai condamnată a trăi...

Ea fu multă vreme tare bolnavă.

Din patul ei, când geamurile scuturate zăngă-

neaŭ sub perdele, nenorocita credea într'una că trăsurile nunței lui George treceau jos pe stradă; și atunci avea crise nervoase, mute, neînțelese, ca și frigurile mâniei care o consuma.

În fine, timpul, tinerețea, grijile mamei sale și mai ales ale Desireei, care scia acum sacrificiul ce-și făcuse, puseră capăt bôlei. Dar Sidonia rămase multă vreme foarte slabă, împovărată de o întristare mortală, de poște de a plînge cari o scuturau cu nervositate.

Aci vorbea să voiajeze, să părăsescă Parisul. Alte dați cerea mănăstirea. În jurul ei, toți erau măhniti și căutaŭ cauza acestei stări ciudate, mult mai neliniștitoare de cât chiar bôla, când de o dată ea mărturisi mamei sale taina întristărilor ei.

Iubea pe Risler ăl mare... Nicî o dată nu îndrăsnise s'o spuie, dar pe dînsul l'a iubit ea totdeauna și nu pe Frantz.

Vestea acésta suprinse pe toți. Pe Risler, mai mult decât pe ceilalți; dar mica Chébe era așa de frumoșică, îl privea cu nisce ochi atât de dulci că bietul om se amôreză îndată de dînsa ca un dobitoc.

Póte chiar fără ca el să'si fi dat bine séma, acest amor era în fundul inimei sale de demult

Și iată de ce în séra nunței sale, tînéra madame Risler, cu totul albă în toaleta ei de cununie, privea cu un zîmbet de triumf feréstra coridorului unde de ce anî din viața ei se țineau strîns încadrați. Acel zîmbet trufaș, în care se zugrăvea tot deodată o milă adâncă și un dispreț tăcut precum o nouă bogată le póte avea pentru

mediocritatea debuturilor sale, se adresa desigur copilei sărace și slăbuțe pe care credea că o vede acolo sus, în fața sa, în profunzimea trecutului și a nopții, și părea că-i dice arătându-i fabrica:

— Ce dăci tu de asta, mică Chèbe?... Veđi tu, că am ajuns aci...

CARTEA A DOUA

I

ZIUA FEMEEI MELE

Césurile două-spre-dece. Mahalaua prânzesce. Greóiele vibrațiunii ale tócei de la bisericile Saint-Paul, Saint-Gervais, Saint-Denis și Saint-Sacrement, se amestecă, — înălțându-se din curți. — cu zângănitul pițigăiat al clopotelor fabriciei. Fiecare din ele își are fisionomia sa deosebită. Există triste și vesele, vióie și somnoróse. Sînt clopote bogate, fericite, care sună pentru sute de lucrători; clopote sêrace, sficiose, carî par că se ascund în dărătul celorlalte și se fac cât mai mici, ca și cum li-ar fi frică ca falimentul să nu le audă.

Apoi cele mincinoase, cele obraznice, cele care sună pentru afară, pentru stradă, ca să facă să se creadă că servesc o casă mare și că ocupă lume multă.

Slavă Domnului, clopotul usinei Fromont nu este din speța acestora. E un clopot vechi, cam crăpat, cunoscut în mahalaua întrégă de patru-deci de ani, și care nu s'a odihnit nici o dată, de cât duminecile și zilele de răscólă.

La glasul lui, un popor întreg de lucrători defiléză sub portalul vechiului hotel și se scurge prin cărcițele de prin prejur. Ucenicii se aședă pe marginea trotórelor cu lucrătorii zidari. Pentru a 'și rezerva o jumătate oră de joc, ei mănâncă în cincă minute din ce se vinde pe ulițele Parisului, ambulanților și sêracilor, precum castane, nucă mere; și alături de ei zidarii rup felii mari dintr'o pâine albă de făină și de ipsos. Femeile sînt grăbite și alérgă în fuga mare. Tóte au acasă saú la asil un copil de îngrijit, vre un tată saú mamă bêtrână, și menajul de făcut. Inăbușite de aerul din ateliere, cu pleópele umflate, cu pèrul plin de praful tapetelor de catifea, un praf fin care le face să tușescă, ele se grăbesc, cu un coșuleț pe braț, prin ulița ticsită unde omnibusurile circulă cu greutate prin acea revêrsare de popor.

Lîngă pórtă, aședat pe o piatră care slujise odinióră călăreșilor să se urce pe cai, Risler privesce zîmbind eșirea din fabrică. E o fericire pentru dinsul stima comunicativă a acestor bieți ómení pe cari í-a cunoscut acolo pe vremea când a fost ca ei mic și umilit. Acea «bună-điuă, Dom'le Risler», đisă de atâtea voci diferite și atât de afec-

tuose, îi încăldește inima. Copiii îi vorbesc fără frică, desenatorii cu bărbi mari, jumătate lucrători jumătate artiști, îi dau în drumul lor o strângere de mână și îl tutuiesc. Se poate ca această familiaritate prea mare să nu fi fost la locul ei, căci bietul om nu-și înțelege încă prestigiul și autoritatea noiei sale pozițiuni, și cunosc pe cineva care găsește această intimitate prea umilitoare. Dar acest cineva nu-l poate vedea în acest moment, și patronul profită de el spre a strânge cu putere mâna vechiului contabil, Sigismund, care ese cel din urmă dintre toți, țepăn, roșiș, cu guleru-î înalt și capul gol,—pe orî-ce vreme,—de téma unei apoplexii.

El și Risler sînt compatrioți. Ei aũ unul pentru altul o stimă profundă care datéază de la debuturile lor la fabrică, de la epoca depărtată când dejunau împreună într'o lăptărie mică din colț, în care Sigismund Planus intră singur acum și-și alege o mîncare de pe placa atârnată pe zid...

Dar păzesce! iată și trăsura lui Fromont care sosese în portal. De diminéță el este mereu pe drum; și anândoï tovarășii, îndreptându-se spre casa cochetă pe care o locuiesc în fundul grădinei, vorbesc prietenesce de afacerile lor.

— Am fost la Prochasson, țise Fromont. Mi-aũ aréttat nisce modele noi, fórte frumúșele, pe cinste!... Cată să fim atenți. Avem în ei nisce concurenți serioși.

Risler însă nu se teme. Se simte sigur de talentul seũ, de experiența sa; și apoi... dar acésta fórte confidențial... e pe urma unei invențiuni minunate, o mașină de imprimat perfecționată, ceva... în sfârșit o să se vadă. Vorbînd, ei intră

în grădina, îngrijită ca un square. cu salcămii în formă de ghivelele tot așa de bătrâni ca și hotelul, și cu fiecare mărețe care ascund zidurile cele înalte și negre.

Pe lângă Fromont, Risler pare un băiat de prăvălie care își predă socotelile patronului. La fie care pas, se oprește pentru a vorbi, căci gestul îi este greoiu, ideile încete, și cuvintele îi vin cu mare greutate. Oh! dacă ar putea să vadă, colo sus, îndărătul geamului din etajul al doilea, micul obraz trandafiriu care observă toate cu atențiune...

Madame Risler își așteaptă bărbatul pentru dejun și se plictisește de incetinela lui prostănac. Cu mâna ea îi face semn: «Dar vino odată!» Risler însă nu vede nimic. E cu totul ocupat cu micuța Fromont, fetița lui George și a Clarei, care se încălzește la sora, veselă în dantelele ei pe brațele doiceii. Cât e de drăguță! — E leită d-tale, madame Șorș.

— Crești, bunul meu Risler? totă lumea ține cu toate acestea că seamănă cu tat-său.

— Da, puțin.. Totuși...

Și acum stau cu toții, tatăl, mama, Risler și doica, și caută cu gravitate o asemănare în acea schiță mică de ființă omenescă, care îi privesc cu nisce ochi turburi, uimiți cu totul de viață și de lumină. Din fereastra-î întredeschisă, Sidonia se aplecă să vadă ce fac și de ce bărbatul ei nu mai vine.

În acel moment, Risler luase copilașul în brațe, acea întrégă povară drăguță de stofe albe și de panglici deschise, și se silea să-l facă să riță și să ciripescă, cu desmierdări și cu mine de bunic.

Cât de bătrân pare bietul om! Corpul său mare, pe care îl încovăie până la copil, vocea-i grosă pe care o asurdesce spre a o îndulci, îi dau o aparență atât de disgrațiosă și de ridiculă.

Colo sus femeea sa dă din picior și murmură între dinți:

— Imbecilul!...

În fine, plictisită de a mai aștepta, ea trimite să se spună Domnului că masa e servită; dar totă partida e așa de veselă, că Domnul nu mai scie cum să plece, cum să întrerupă acea explozie de bucurie și de ciripituri de păsărică. Isbutesce totuși să înapoeze copilul doicei și fuge pe scară rîdînd din totă inima. El încă rîde în minutul când intră în sala de mîncare; dar o privire a soției sale îl pironesce deodată.

Sidonia stă la masă dinaintea unui mangal încărcat cu bucate. O supărare pregătită dinainte se simțea în posa ei de victimă:

— Iată-vă.. E foarte frumos din partea D-tale.

Risler se aședă cam rușinos:

— Ce vrei, micuțo? Copilul acesta e așa de...

— V'am rugat parcă să nu mă mai tutuiți. Asta nu șede bine între noi.

— Dar când sîntem singuri?

— Iacă! n'aveți să știți nici odată a vă conforma cu noua noastră pozițiune... Și atunci ce se întâmplă? Nimeni nu mă mai respectă aci. Moș Achille abia mă salută când trec pe dinaintea lojii sale de portar... E adevărat că eă nu sînt o Fromont, și că eă n'am trăsură...

— Dar, micuțo, tu... adică... d-ta scii bine că te... că vă puteți servi de cupeul dómnei Șorș. Îl pune tot-deauna la dispozițiunea noastră.

— De câte ori trebuie să vă spun că nu voi să am nici o obligațiune către această femeie?

— Oh! Sidonia...

— Da, o știm, am înțeles... madame Fromont e bună ca o bucată de pâine. E oprit să mă ating de dînsa. Și eu, trebuie să mă resemnez a nu fi nimic în această casă, să mă las a fi umilită, călcată în picioare.

Micuțo, te rog...

Bietul Risler încercă să mijlocască, să dică un cuvînt în favoarea scumpei sale madame Șorș. Dar e neîndemnatic. Strică lucrurile și mai rău. Atunci Sidonia isbucnesce :

— Și eu vă dic că femeea asta cu aerul ei liniștit e o fudulă și o răutăcioasă... Mai întâiu ea mă urășce, o sciū... Cât timp am fost Sidonia cea mică și săracă, căreia îi se arunca jucării sparte și rochiile învechite, totul a mers bine; dar acumă când sînt stăpîna și eu, asta o dore și o umilesce..... Dómna îmi dă sfaturi de sus, îmi critică faptele și lucrările mele... Am făcut rău că am luat o femeie în casă... Firesce. N'am fost eu obicinuită a mă servi singură? Ea caută tóte ocaziile ca să mă rănescă: Când mă duc la ea Mercurea, s'o veđi cu ce ton mă întrébă dinaintea tuturor mosafirilor de sănătatea Dómnei Chèbe... Eî bine! da. Sînt o Chèbe și ea o Fromont. Dar eu cred că e același lucru. Bunicul meu a fost farmacist și al eî, ce este? Un țeran îmbogățit prin camătă... Oh! am să i-o spun într'o ȓi de se va arêta mândră față de mine, precum și că fetița lor, fără ca eî s'o sciă, sémănă cu moșul Gardinois, care, slavă Domnului, nu mai frumos nu e.

— Oh! ȕise Risler, care nu găsesce un cuvânt de răspuns.

— Ah! da, vę consiliez s'o admirați, acęstă fețișă. Când te uiți la ea, e bolnavă. Miorlăe tótă nóptea ca un cotoiaș. Ceea ce mă împedică să dorm... Apoi, peste ȕi, am pianul de la mama și ruladele sale... tra la la la la... Cel puțin dacă ar fi o musică amasantă.

Risler a ales partea cea bună. El nu ȕice o vorbă; apoi, după un moment, vędęnd că ea începe să se liniștescă, el o potolesce în cele din urmă cu complimente.

Este ea drăguță, astă-ȕi! Se fac dar visite îndată?...

Pentru a evita dificultatea tutuiei, el se servă de un mod vag și impersonal.

— Nu, nu fac visite, respuse Sidonia cu un fel de mândrie. Voiů primi, din potrivă. E ȕiua mea astă-ȕi...

Și față cu aerul mirat și zăpăcit al bărbatului ei, ea continuă:

— Ei bine! da, e ȕiua mea... Madame Fromont are o ȕi; 'mă e permis și mie pare-mi-se să am una.

— Fără îndoială, fără îndoială, ȕise bunul Risler, care privesce împrejurul sęu cu ore care nelinisce... De aia am vędut eů atâtea flori peste tot, pe coridor, în salon.

— Da, aȕi diminęță bona s'a dat jos în grădină... Ore an, făcut ręu? Ah! nu ȕiceți nimic, dar sânt sigură că cugetați că am făcut ręu... Drace! credeam că florile din grădină sânt ale nóstre ca și ale lor.

— De sigur... totuși tu... D-ta... ar fi fost pôte mai bine.

— Să-î cer voe?... Tocmai... să mă mai umi-lesc și pentru câte-va crisanteme păcătoșe și pentru două sau trei fire de verdéță. Dealminsteri nu le am luat pe furiș, aceste flori; și de îndată ce va veni sus...

— Are să vie sus? Ah! e fôrte frumos.

Sidonia sări în sus indignată.

— Cum! frumos?... N'ar mai lipsi de cât asta, să nu vie. Eă care mă duc în tôte Mercurile să mă plictisesc la ea cu o drôe de femeî nătânge și înfumurate.

Ea nu ăcea că aceste Mercuri ale Dómnei Fromont î-au servit mult, că ele sînt pentru dînsa ca un jurnal de mode sêptemănal, una din acele mici publicațiuni composite unde găsesci modul cum intri, cum eși, cum saluți, cum așeđi flori pe o jardinieră și țigări în camera de fumat, fără a mai socoti gravurile, defilarea a tot ce se pörtă cu adresa și numele croitoreselor celor mai bune. Sidonia nu ăcea nici asta, că aceste amice ale Clarei de cari vorbesce cu atâta dispreț, ea le a rugat fierbinte să vie și la dînsa, la ăiua ei, și că ăiua acéstă a fost alésă de chiar ele.

Veni-vor? Dómna Fromont va face ôre dómnei Risler afrontul de a nu veni la prima ei Vineri? Sidonia e ca apucată de friguri...

— Dar grăbiți-vê odată, ăise Sidonia la fie-care moment... Căt de încet mâncați, Dumneđeule!

Faptul este că una din maniile bunului Risler era de a mânca încet. de ași aprinde luleaua la masă și de a sorbi cafeaua picătură cu picătură. Astă-đi însă el trebuie să renunțe la scumpele

sale deprinderi, să-și lase luleaua în tocul ei din cauza fumului, și odată cu ultima îmbucătură să mîergă să se îmbrace cât de repede, căci soția sa ține ca el să vie sus după amiazi să salute da-mele.

Ce eveniment în întreaga fabrică, când Risler apăru în redingotă neagră și cravată de ceremonie, într'o zi de lucru!

— Te duci la vre o nuntă? îi strigă casierul Sigismund dinapoia grilajului său.

Și Risler răspunde, nu fără óre care mândrie:

— E ziua soției mele!

Tótă lumea sciù îndată că e ziua Sidoniei; până și moș Achille, care îngrijesce de grădină, și care nu e mulțumit, fiindcă îi s'aũ rupt crăcile de la dafinji de iarnă de la intrare.

Acum Risler șede dinaintea unei scânduri pe care desenază, la lumina albă a înaltelor ferestre, cu redingota scósă, cu mănecile suflecate; dar gândul că soția sa așteptă mosafirii îl preocupă, îl neliniștesce, și din când în când se îmbracă spre a merge sus.

— N'a venit nimeni? întreabă el cu sfială.

— Nu, dom'le, nimeni încă.

În frumosul salon roșiũ, — căci ei aũ un salon în damasc roșiũ, cu o consolă între ferestre, o masă frumușică la mijlocul covorului cu flori deschise, — Sidonia s'a aședat ca o femeie care primesce, cu un cerc de fotolii și de scaune împrejurul ei. Iei și colo cărți, reviste, un coșuleț cu lucru de mână în formă de albiuță, împletit cu ciucuri de mătase, un buchet cu viorele într'un vas de cristal și plante verđi în jardiniere. Tóte acestea sînt aranjate întocmai ca la Fro-

mont, în etajul de jos; atâta numai că gustul, acea linie nevedută care deosibesce lucrul distins de cel ordinar, nu era încă destul de rafinat. Afi fi dis copia mediocră a unui frumos tablou de *genre*. Stăpâna casei însăși pörtă o rochie prea nouă, și are aerul de a fi mai mult la o vizită decât la ea acasă. In ochii lui Risler totul e măreț, fără nici un cusur; se pregătesce s'o spuie când va intra în salon, dar vedënd privirea furiosă a soției sale, bietul bărbat se opresce intimidat.

— Iată, e ora patru, îi dise ea arëtându-i pendula cu un gest de mânie... Nimeni n'are să vie... Dar mai ales pe Clara mi e necaz că n'a venit sus... Ea e acasă cu tóte acestea... sînt sigură... o aud.

Intr'adevër, de la prânz, Sidonia pândesce cele mai mici sgomote în etajul de jos, țipetele copilului, închiderea ușilor. Risler ar vrea să se dea jos, să evite conversațiunea de la amiadî care reîncepe; dar soția sa nu o înțelege tot astfel. Cel puțin să-i ție el de urît, de óre-ce tótă lumea a părăsit-o, și el stă înțepenit locului ca un năuc, întocmai ca acei ómenî carî nu cutéză să se misce din loc cât ține furtuna, de témă să nu fie loviți de trăsnet. Sidonia e în agitare merge de colo până colo în salon, mută un scaun, îl pune la loc, se privesce în trecăt în oglindă, sună bona ca să-i spuie să întrebe pe moș Achille dacă n'a venit nimeni la ea. E așa de reütăcios, acest moș Achille. Cine scie dacă nu răspunde mosafirilor, că stăpâna nu e acasă.

Dar, nu! portarul n'a vedüt încă pe nimeni. Tăcere și mâhnire. Sidonia stă în picioare la

ferestra din stânga; Risler la cea din dreapta. De acolo ei văd grădinița, peste care nóptea începe a se lăsa, și fumul negru pe care coșul cel înalt îl împrăștie sub un cer scoborit. Geamul lui Sigmund se aprinde cel d'întăi în etajul de jos al fabricei; casierul își prepară el însuși lampa cu o îngrijire scrupuloasă, și umbra lui cea mare se plimbă dinaintea flacărei, se încovoe în două lângă grilaj. Mânia Sidoniei se mai potolesce o clipă la aceste amănunte cunoscute.

De o dată un cupeu mic intră în grădină și se opresce tocmai dinaintea porții. În stărșit a venit cineva. În acel drăgălaș vârtej de mătase, de flori, de juri, de ciucuri, de blănii, care trecu repede peronul, Sidonia recunoscuse una din cele mai elegante visitatoare a salonului Fromont, soția unui bogat negustor de bronzuri. Ce glorie pentru ea de a primi o asemenea vizită! lute, iute, menajul se aședă, Domnul lângă sobă, Dómina într'un fotoliu, unde răsfoiesce cu neglijență o revistă. Ostenelă zadarnică! Frumósa visitatoare nu venise pentru Sidonia; ea s'a oprit în etajul de jos...

Ah! dacă madame George ar fi putut să audă ce dicea vecina ei despre dînsa și despre prietenii ei...

În același moment ușa se deschide, și se anunță:

— Domnișóra Planus.

Era sora casierului, o biată fată bătrână, umilă și blândă, care a cređut de datoria ei să facă această vizită soției patronului fratelui său, și care pare uluită de primirea frumóasă ce-î se face. Amîndoi o înconjóră, o răsfață. «Ce frumos din

partea D-tale... dar vino mai aproape de foc.» O încărcară cu atențiuni și se interesară la vorbele ei cele mai neînsemnate. Bunul Risler zîmbesce călduros ca și cum ar mulțumi. Însăși Sidonia își desfășură toate grațiile, fericită de a se arăta în totă gloria ei, unei egale de odinióră, și de a se gândi că cealaltă de jos trebuie să fi auzit că i-a venit mósafirî. De aceea ea și face cel mai mare sgomot posibil, mutând fotoliile, mișcând masa; și când bētrâna domnișóră plécă în fine, uimită, încântată, zăpăcită, ea o însoțesce până la scară cu un foșnet mare de volane, și îi strigă cât se pôte de tare, aplecându-se pe rampă, că primesce în toate vinerile... Auđi, toate vinerile...

Acum s'a înoptat. Cele două lămpî mari din salon sînt aprinse. În camera de alături, se aude bona care pune masa. S'a isprăvit. Madame Fromont n'are să vie.

Sidonia e albă de mânie:

— Ia mi-te uită la obraznica aia care nu pôte să sue nici opt-spre-dece trepte... Dómna găsese fără îndoială că noi sîntem prea mică față de ea... Oh! Dar, am să mă rēsbun...

Și cu cât mai mult își descarcă mânia în cuvinte ne la locul lor, vocea îi se înăspresce, capătă intonațiunii de mahala, un accent mitocănesc, care trădeză pe fosta ucenică din magazinul Le Mire.

Risler din nenorocire pronunță un cuvînt:

— Cine scie? Copilul îi era pôte bolnav.

Ea se întórse spre dînsul furiósă, ca și cum ar fi voit să-l musce.

— Aveți de gând să mă lăsați în pace cu acel copil? Mai întâi, de tot ce mi se întâmplă

acum, esci D-ta de vină... Nu știți să mă faceți să fiu respectată.

Și pe când ușa camerei sale trântită cu putere făcu să tremure globurile lămpilor și toate bibliourile de pe etajere, Risler, rămas singur, imobil în mijlocul salonului, privesce cu un aer măhnit la manșetele sale așa de albe, la ghetetele sale largi și bine lustruite și murmură fără să știă:

— Țiua soției mele!

II

MĂRGĂRITAR ADEVĂRAT

ȘI MĂRGĂRITAR FALS.

«Dar ce are!... Ce i-am făcut?» se întreba adesea Clara Fromont gândindu-se la Sidonia.

Ea nu scia nimic de ceea ce se petrecuse odinioară între amica ei și George la Savigny. Cu purtarea-î așa de sinceră, cu sufletu-î așa de liniștit, îi era imposibil să ghicescă ce ambițiune gelosă și josnică crescuse alături de ea timp de cinci-spre-zece ani. Cu toate acestea privirea enigmatică care îi zîmbia cu răcelă în acea figură frumoasă, o turbura fără să 'și dea seamă pentru ce. Acestei politețe afectate, ciudată la niște amice din copilărie, îi urmasă de odată o supărare rău ascunsă, un ton sec și biciuitor dinaintea căruia Clara rămânea încremenită ca dinaintea unei probleme. Une-orî iar, un presimțimînt ciudat, intuițiunea vagă a unei mari nenorociri, se unea cu acea neliniscă; căci femeile sînt mai toate ghicitoare, și chiar la cele mai nevinovate, ignoranța

profundă a răului se iluminăză cu visiuni subite de o luciditate uimitoare.

Din timp în timp, în urma unei convorbiri mai lungi, sau după una din acele întâlniri neprevădute, când fețele surprinse lasă a se vedea lămurit gândurile lor adevărate, madame Fromont reflecta serios la acea mică Sidonie așa de ciudată; dar viața cea activă, grăbită, cu acoperământul ei de afecțiuni, de preocupări, nu-i da răgaz să se oprască la aceste nimicuri.

Vine într'adevăr o vîrstă la femeii, când existența are învirtituri așa de neașteptate că toate orizonturile se schimbă, toate punctele de vedere se transformă.

Ca fată tînără, acéstă amicitie care o părăsea bucată cu bucată, ca sfâșiată de o mână dușmană, ar fi mâhnit-o mult. Dar ea perduse pe tatăl ei, singura și cea mai mare afecțiune a tinereții ei; apoi se căsătorise. Venise și copilul cu pretențiunile sale adorabile de fie-care minut. Afară de asta, avea pe lângă dînsa și pe mama ei cădută aprópe în copilărie, tîmpită și mai mult prin mórtea tragică a bărbatului ei. Intr'o viață așa de ocupată, caprițiile Sidoniei erau de pristos; așa că Clara Fromont nici că se gîndise să se mire de căsătoria ei cu Risler. Negreșit, el era prea în vîrstă pentru dînsa; dar la urma urmelor, dacă s'aú iubit.

Cât despre a se simți vexată de pozițiunea înaltă la care ajunsese mica Chèbe, devenită aprópe egala ei, natura-í fórte superióră era incapabilă de așa micime de suflet. Ar fi dorit din tótă inima, din potrivă, s'o vadă fericită și considerată pe acéstă femeie tînără care locuea alături

de ea, trăea ca să ȃic așa din viața ei, și fusese tovarășa sa din copilărie. Cu o îngrijire afectuósă, ea încercă s'o instruească, s'o inițieze în lume, cum se inițiază o provincială bine înzestrată căreia îi lipsesce fôrte puțin ca să devie desevirșită.

Intre două femeî frumúșele și tinere, sfaturile nu se cam primesc ușor. Când madame Fromont într'o ȃi de masă mare, o luase pe madame Risler în camera ei și îi surîde drept în față, pentru a i ȃice fără a o supăra :

— Prea multe scule drăguțo... Și apoi, nu uita, că la rochiile nedecoltate nu se pune flori în păr...» Sidonia roșea, mulțumea amiceî sale, dar în fundul inimei înscria o vină mai mult la so-cotéla ei.

În lumea Clarei fusese primită destul de rece.

Foburgul Saint-Germain își are pretențiunile sale; de ce nu ar avea ôre și mahalaua Marais pe ale ei!

Femeile și fiicele de industrialî, de fabricantî bogați, sciaũ istoria micei Chèbe, chiar ar fi ghi-cit-o numai după chipul cum se presenta, și cum sta în mijlocul lor.

Dar zadarnică era ostenéla Sidonieî. Într'însa rămăsese ceva din Domnișóra de magazin. Amabilitățile ei cam silite, prea umilite câte o dată, isbeaũ ca și tonul cel fals din prăvăliî; și atitudinile ei disprețuito-re aminteau minel mândre ale «*premierelor*» cari, în magazinurile de nou-tăți, gătite cu rochiî de mătase négră pe cari le depun în vestiar séra când plécă, privesc cu un aer impunător, din înaltul coafurilor lor cu bu-ele mari, pe ômenii cei mici cari îndrăsnesc să se tocméscă.

Ea se simțea examinată, criticată, și timiditatea o împingea mereu să stea pe un picior de dușmănie. Numele pronunțate dinaintea ei, sēr-bările, cărțile despre care se vorbea, îi erau necunoscute. Clara se silea cât putea s'o puie în curent, o menținea la nivel, cu o mână prietenească tot-deauna întinsă; dar multe din acele dame găseau pe Sidonia drăguță. Acesta era de ajuns pentru ca ele să nu privească cu ochi buni intrarea ei în lumea lor. Altele, mândre de pozițiunea bărbatului și de bogăția lor, umileau într'una pe mica parvenită prin tăcerea lor insolentă sau prin politețele lor insultătoare.

Sidonia le confunda pe toate într'un singur cuvint.

Prietenele Clarei, adică dușmanele mele!... Dar din toate ea nu ura de cât pe una singură.

Cei doi tovarăși nu sciau nimic de ceea ce se petrecea între femeile lor.

Risler, cu totul absorbit în invenția *mașinei de imprimat*, rămănea câte o dată până la miezul nopții la masa-i de lucru. Fromont își petrecea zilele afară, dejuna la cercul său, și nu se arăta mai nicî o dată la fabrică. Omul își avea motivele sale.

Vecinătatea Sidoniei îl turbura. Caprițiul pasionat ce-l avusese pentru ea, acel amor sacrificat ultimelor voințe ale unchiului său, îi tortura adesea memoria cu acea părere de rău a lucrului pierdut pentru tot-deauna; și, fiind-că se simțea slab, o evita. Era o natură môle, fără cumpăt, destul de inteligentă pentru a se cunoșce, destul de slabă pentru a se conduce. În nóptea nunții lui Risler,—căsătorit și el abia de câte-va luni, el regăsise lângă această femeie tótă emoțiunea se-

rilor furtunose de la Savigny. De atunci, fără să 'și dea bine sémă, evită s'o revadă să vorbească de ea. Din nenorocire, ei locueau în aceeași casă, soțiile lor se visitaū de dece ori pe ȃi și hasardul întălnirilor îi punea mereū fața în fața; și se petrecu atunci un lucru ciudat, anume că bărbatul, vrând să rămăe onest, părăsea cu totul casa și căuta distracții în afară.

Clara vedea acésta fără mirare. Fusesse deprinsă de tatăl ei cu acel vecinic «dute vino» al vieței comerciale; și, cât timp se absentă el, ea, cu totul absorbită în datoriile-î de soție și de mamă, își găsea sarcini grele, lucrări de tot felul, plimbări pentru copil, stațiuni la sóre prelungite și liniștite de la carī se întorcea încântată de progresele fetitei, pătrunsă de bucuriile și de risetele mititeilor de pe drum, cu un pic din strălucirea lor în fundul ochilor ei serioși.

Sidonia eșea și ea mult. Adesea, spre séră, trăsura lui George, care trecea portalul, făcea să se dea repede la o parte pe madame Risler, îmbrăcată într'o toaletă superbă, pe când se întorcea de la cursele ei cele mari prin Paris. Bulevardul, vitrinele, cumpărăturile alese după lungi resgândiri, ca pentru a gusta și mai bine plăcerea cea nouă de a cumpăra, o rețineau până târziu afară din casă. Schimbaū câte un salut, câte o privire rece la cotitura scărei; și George intra repede în casă ca într'un loc de scăpare, și ascundea sub un val de dismierdări date copilului ce-î se întindea, turburarea resimțită de o dată.

Sidonia, din partea-î părea că nu'si mai aduce aminte de nimic, și că n'a păstrat decât dispreț

pentru acea natură lașă și mlădiósă. De almințeră ea avea multe alte preocupări mai serióse.

În salonul lor cel roșiú, între două ferestre bărbatul îi instalase tocmai un piano.

După multe îndoieli, ea se hotărîse să învețe cântul, cređând că e cam târđiú să mai începă a învăța piano; și de două ori pe septemână, madame Dobson, o blondă ténără și sentimentală, venea să-i dea lecțiuni între două-spre-șce și unu. În tăcerea curților învecinate, acei a... a... a... și acei o... o... o..., prelungiți cu stăruință, reîncepuți de șeci de ori, dinaintea ferestrelor deschise, dedeaú fabricei aspectul unui pensionat.

Ai fi șis, într'adevăr, o școlăriță care se exercéză, un suflet mic, neexperimentat și nestatornic, plin de dorințe nemărturisite, care are încă totul de învățat și de cunoscut ca să devie o adevărată femeie. Dar ambițiunea ei se mulțumea numai cu suprafața lucrurilor:

— Clara Fromont cântă la piano; eú am să cânt din gură... Ea trece drept o femeie elegantă și distinsă, vreaú să șică și de mine tot așea.

Fără a se gândi o singură clipă să se instruească, ea-și petrecea viața cutreerând prăvăliile și atelierile: «Ce se va purta iarna asta?» Alerga la mândrețele vitrinelor, la tot ce isbesce ochii trecătorilor.

Din acele mărgăritare pe care le mănuișe atâta vreme, îi rămăsese ceva pe vîrfurile degetelor, ceva din sideful lor fals, din fragilitatea lor gólă, din strălucirea lor înșelătoare. Ea însăși era un mărgăritar fals, rotund, strălucitor, bine ferecat, cu care un om simplu putea să se înșele, dar Clara

Fromont era un mărgăritar adevărat, cu o lumină bogată și discretă tot deodată, și când erau împreună, diferența se simțea numai decât. Se ghi-cea că una a fost mărgăritar în tot-deauna, un mărgăritar foarte mititel din copilărie, mărit cu elementele eleganței și distincțiunii, cari făcuseră dintr'însa o natură rară și prețioasă. Cealaltă, din potrivă, era în realitate o operă a Parisului, acel bijutier de scule false care dispune de mii de nimicuri încântătoare, stălucitoare, dar puțin solide, rău asortate, rău legate: un adevărat produs al micului negoț din care făcuse parte.

Ceea-ce Sidonia invidia mai mult la Clara, era copilul, acea păpușă luxosă, împanglicată de la perdelele legănelului până la boneta doiceii. Ea nu se gândea la datoriile cele dulci, pline de răbdare și de abnegațiune, nici la lungile legănări ale somnurilor grele, nici la deșteptările rîdătoare, scânteitoare de apă proaspătă. Nu! în copil, ea nu vedea decât plimbarea. E așa de frumoasă acea înzorzonare de bente falfăinde și de pene lungi care se târăsc după tinerele mame în vârtejul ulițelor!

Ea însă, n'avea decât pe părinții și pe bărbatul ei pentru a fi însoțită. Îi plăcea mai bine să iasă singură. Bietul Risler era într'adevăr prea comic în rolul său de amoretat, se juca cu femeea sa ca cu o păpușă. o pișca pe bărbie și pe obraz, se învîrtea împrejurul ei cu strigăte de: «Hu! hu!» sau încă o privea cu ochii săi cei mari și rugători ca un câine credincios și recunoscător. Acest amor prostănac care făcea dintr'însa o jucărie, o porțelană de etajeră, o rușina. Cât despre părinți ea îi considera ca o pie-

dică la intrarea ei în lumea mare, și îndată după căsătorie, ea se și scăpase de ei, închiriându-le o căsuță la Montrouge. Cu chipul acesta pusese un sfârșit invasiunilor prea dese ale D-lui Chèbe în lunga sa redingotă, și visitelor nesfârșite ale buneii dómne Chèbe, care cu întórcerea ȓilelor celor bune, recăpătase vechile-ı deprinderi de flecărare și de lenevie.

Cu acéstă ocașie, Sidonia ar fi voit desigur să depărteze și familia Delobelle, a cărei vecinătate o plictisea. Dar Marais era un centru pentru bătrânul artist, din cauza teatrelor de pe boulevard cari sînt în apropiere; apoi Desirea, ca toți sedentarii, ținea la orizontul ei, și curtea-ı tristă, întunecată iarna la ora patru, îi părea o prietenă, o față cunoscută pe care sórele o lumina câte o dată ca un zîmbet la adresa ei. Sidonia, nepuțînd scăpa de ei, hotărî să nu-ı mai viziteze.

În realitate, viața ı-ar fi fost singuratică și tristă, dacă nu ar fi avut distracțiunile pe care îi le procura Clara Fromont. Dar fie-care dată ea se mânia. ıși ȓicea:

— Totul ımi va veni óre numai prin ea!

Și când, în momentul de a se pune la masă, îi se trimitea din etajul de jos o loje la teatru sau o invitațiune pentru acea séră, ea nu se gîndea, îmbrăcându-se și încântată de a se arêta, decît să strivescă pe rivala ei. Ocașiunile ınsă deveneau din ce în ce mai rare, Clara Fromont fiind din ce în ce mai ocupată cu fetița ei. Toțuși când bătrânul Gardinois venea câte odată la Paris, el nu lipsea nici o dată să reunescă cele două menajuri. Veselia bătrânului țeran avea ne-

voe pentru a se deschide de mica Sidonie ale cărei glume nu-l inspăimântau. Îi lua să cineze câteșî patru la Philippe restaurantul lui favorit, unde cunoscea pe stăpâni, pe chelneri și pe che-lar, cheltuia mulți bani, și deacolo îi ducea la Opera comică sau la Palais-Royal, unde cumpărase dinainte câte o lojă.

La teatru, rîdea tare, vorbea cu familiaritate cu uvrezele ca și cu chelnerii de la Philippe, cerea în gura mare scăunașe pentru dame, și la eșire voia să aibă înaintea tuturor paltónele și blănille, ca și cum ar fi fost singurul parvenit de trei orî milionar din întréga sală.

Pentru aceste petreceri cam ordinare, la cari bărbatul ei fórte adesea evita să iea parte, Clara cu măsura ei obicînuită se îmbrăca simplu, tre-cea neobservată. Sidonia, din potrivă, fără nici o rezervă, tolănită pe un scaun din față, rîdea din tótă inima la istoriile bunicului, fericită că a pu-tut să se scobóre din lojile de al treilea și de al doilea rang, locurile ei de odinióră, la frumoșele avanscene împodobite cu oglinđi, a căror mar-gine de catifea îi părea făcută într'adins pentru mănășile-î de culóre deschisă, lorneta-î de ivoriu și evantaiul ei cu fluturași. Banalitatea locurilor publice, roșiul și aurul draperiilor, era pentru dînsa un lux adevérat. Ea avea acolo aparența unei frumoșe flori artificiale într'o jardiniéră în filigran.

Intr'o séră, la o piesă cu succes a teatrului Palais-Royal, printre femeile de față, celebrități zugrăvite, coafate cu pălării microscopice, înar-mate cu evantaiuri imense, și ale căror capete

văpsite eșeau din umbra lojelor în creștătura cor-sajelor ca nisce portrete abia însuflețite, ținuta Sidonieî, toaleta ei, felul ei de a rîde și de a privi fură fôrte remarcate. Tôte binocurile din sală, călăuzite de acel curent magnetic așa de puternic sub lumina candelabrelor, erau îndreptate spre loja pe care o ocupa. Clara se simți în cele din urmă jenată; și, pe nesimțite, ea își schimbă locul cu bărbatul ei, care, din nenorocire, le însoțise în acea séră.

George, tinăr, elegant alăturî de Sidonia, avea aerul de a fi însoțitorul ei natural, în timp ce, înapoia lor, Risler cu aceeași față așa de liniștită și de sfîosă, părea că este tocmaî la locul seû lângă Clara Fromont, care în înbrăcămîntea-î întunecósă păstra un fel de incognito de femee onestă la un bal de la Operă.

La eșire, fie-care din cei doi tovarășî luă brațul vecineî sale. O uvresă đise Sidonieî, vorbind de George: «Bărbatul D-vóstră...», și tînăra femee tresări de bucurie.

Bărbatul D-vóstră!

Acest cuvînt atât de simplu ajunsese să o zăpăcască și să răscolască în fundul inimei sale o grămadă de lucruri rele. Când trecuse prin culoarele teatrului, prin foaiet, ea se uită la Risler și la madame «Șorș», cari mergeau dinaintea lor. Eleganța Clareî îi se păru strivită, întunecată de mersul greoiu al lui Risler. Ea își đicea: «Cât de urîtă trebuie să fiu alăturî de acel om!...» Și inima îi bătea la gîndul perecheî încântătóre, fericite, admirate ce ar fi fost ei, ea și acel George Fromont al cărui braț tremura sub al ei.

Atunci, când cupeul albastru veni să ia perechea Fromont la pórta teatrului, pentru prima oară îi trecu ideea, că la urma urmelor acéastă femeie îi furase locul și că ar fi în dreptul ei să încerce să i-l reiea.

III

BERĂRIA DIN STRADA BLONDEL

De la căsătoria sa, Risler renunțase la berărie. Sidonia ar fi avut plăcere să'l vadă ducându-se séra la vre-un club elegant, la vre o întrunire de ómenī bogați și bine îmbrăcați; dar ideea că se va întórce în fumul lulelelor, la prietenī sēi din trecut, Sigismund, Delobelle și tatăl ei, acéstă idee o umilea, o făcea nenorocită. Atunci el nu mai merse, și asta îl cam duru puțin. Acea berărie situată într'un colț uitat al vechiului Paris, îi reamintea ceva din țara sa. Trăsurile rare, casele fără nici un etagiū, cu ferestre înalte cu zăbrele, cu mirosuri próspete de droghe-rie, de produse farmaceutice, dădeau acelei uliți micī o asemănare vagă cu unele uliți din Bas-sel saū din Zurich. Berăria o ținea un Elve-țian, și era ticsită cu ómenī de pe acolo. Când se deschidea ușa, prin negura lulelelor și greu-tatea désă a accentelor de la Nord, și se părea că veđi o sală imensă și jósă cu șunci atárnate de bārne, butóe cu bere aliniată, tărițe de lemn

până la genunchi, iar pe tejghea farfuriî mari cu salată de cartofi roşii ca nisce castane, coşuleţe cu cornuri, abia eşite din cuptor şi presărate preste tot cu sare albă pe nodurile lor daurite.

Timp de două-deci de ani, Risler îşi avuse acolo luleaua lui, o lulea lungă însemnată cu numele său la rastelul ôspeţilor obicînuîţi, şi masa sa la care veneau să şedă căţi-va compatrioţi cumpătaţi, tăcuţi, cari ascultaû şi admiraû, fără a le pricepe, nesfârşitele discuţii ale lui Chêbe şi Delobelle. Odată cu Risler, desertaseră din berărie şi aceştî doi din urmă, pentru mai multe motive seriose. Mai întâi D. Chêbe şedea acum foarte departe. Graţie generosităţii copiilor săi, el realisase însfârşit visul vieţii sale întregi.

— Când voiû fi bogat, dicea totdeauna omuleţul în apartamentul său cel trist din Marais, voiû avea casa mea, la porţile Parisului, aprópe de câmp, şi o grădiniţă pe care o voiû săpa şi o voiû uda eû singur. Asta ar fi mai folositor sănătăţii mele decât tóte emoţiile din capitală.

Ei bine! el îşi avea acum casa sa, şi cu tóte acestea fericit încă nu se simţea vi-o jur.

Era la Montrouge, pe drumul de rondă: «Căsuţă elveţiană cu grădină,» scria pe biletul de închiriat al căruî carton pătrat dădea o idee aprópe exactă de dimensiunile proprietăţii. Tapetele erau noi şi câmpenesci, picturile próspete de tot; o saca cu apă pentru stropit pusă lângă o boltă de viţă sêlbatică, ţinea loc de eleşteu. Mai adăogaţi la tóte acestea folóse, că un singur gard despărţea acest paradis de altă «căsuţă elveţiană cu grădină», la fel cu cea dîntâi, unde locuia casierul Sigismund Planus cu sora sa. Pentru madame

Chèbe acéstă vecinătate era prețioasă. Când buna femeie se plictisea, lua cu sine o provisiune de împletituri și de cărpeli și lucra sub bolta bătrânei fete, pe care o uimea cu povestirea splendorilor sale din trecut. Din nenorocire bărbatul ei n'avea aceleași distracții.

Totul însă a mers bine la început. Era prin toiuł verií. D. Chèbe, cu mánecile într'una suflecate, își făcea instalația. Cel mai mic cuiú de bătut în casă era obiectul unor reflexii plictisitoare, unor discuțiuni nesfârșite. Pentru grădină, același lucru. Intâiú hotărîse să facă dintr'însa o grădină englesă, cu pajiști totdeauna verđi, cu alee învîrtite, adumbrite de crânguri. Dar la naiba! crângurile se cam codeauă să rêsară.

— Pe legea mea! aș avea mare poftă s'o prefac într'o grădină de legume, ȓicea omulețul nerăbdător.

Și iată'l acum visând întruna la straturí de legume, la fasole de harag, la piersicii în formă de boltă. Săpa dimineți întregi, încruntând sprințena cu un aer preocupat, ștergându-și fruntea într'adins dinaintea femeii sale, pentru ca ea să-'i ȓică:

— Dar odihnesce-te odată... ce vrei să te omori!

La urma urmelor grădina rămase mixtă, cu flori și fructe, cu parc și straturí de legume; și de câte ori ieșea în oraș, D. Chèbe avea grijă să 'și atârne la butonieră o rosă din grădina sa.

Cât ținu timpul frumos, bieții ómení nu se mai săturaú să admire apunerile sórelui dinapoia fortificațiilor, lungimea ȓilelor, aerul cel sănătos de la țară. Câte odată, séra, cu ferestrele deschise, ei cântauă câte un duo; și dinaintea stelelor de pe

cer cari se aprindeau odată cu felinarele drumului de fer de centură, Ferdinand devenea liric... Dar când începură ploile și nu se mai putea eși, ce întristare! madame Chèbe, parisiană din cap până la picioare, regreta atunci ulicioarele din Marais, drumurile ei la piața Blancs-Manteaux, și la furnisoriî cartierului.

Ședând la feréstră, la locul de unde observa și unde cosea, ea se uita la grădinița umedă în care volburele veștejite și călțunașii desfrunziți se deslipeau ei înșiși de cotóarele lor cu un fel de descurajare, la acea linie lungă și dréptă a talusurilor vecinic verđi, și ceva mai departe, în colțul unei uliți, la stațiunea omnibusurilor din Paris, cu tóte punctele parcursului lor scrise în litere ademenitóre pe perețiî lustruiți. De câte ori un omnibus se punea în mișcare, ea, îl urmărea cu privirea întocmai cum un amploiat de la Cayenna sau de la Numea se uită cu jind la vaporul care se întórce în Franța, călătorea cu dînsul, scia la ce punct se va opri, la ce altul se va întórce greoiu atingând cu roțiile sale geamurile prăvăliilor...

Simțindu-se prisonier, D. Chèbe deveni gróznic. De ocupat cu grădina, nu mai era cu putință. Duminica, fortificațiile erau pustiî; el nu mai putea să se plimbe printre familiile de lucrători, cari prânđeau pe iarbă, să mérgă de la un grup la altul, în calitate de vecin, cu pantofi brodați pe picioare, și cu autoritatea unui bogat proprietar din vecinătate. Tocmai acésta îi lipsea, sfășiat cum era de dorința de a face pe alții să se ocupe de dînsul. De atunci, nesciind ce să mai facă, ne mai având pe nimeni cui să impue,

pe nimeni care să-î asculte planurile și istoriile sale, povestea cu accidentul întâmplat ducelui de Orleans, — un accident la fel sciți că-i s'a întâmplat și lui în ținerețe — nenorocitul Ferdinand încărcat cu muștrări pe soția sa.

— Fiica-ta ne exilază, ... fiicei-ti îi e rușine cu noi...

Totă ziua nu se audea decât: «Fiică-ta... fiică-ta... fiică-ta...» Căci, în iritarea sa contra Sidonieî, el o tăgăduia, lăsând soției sale responsabilitatea aceluî copil monstruos și denaturat. Era o adevărată ușurare pentru madame Chèbe, când bărbatul ei se suia pe un omnibus de la stație, și pleca să prindă pe Delobelle, care era totdeauna dispus a hoinări, și să'și verse în sînul acestuia tot necazul ce-l avea pe ginerele și pe fiică-sa.

Ilustrul Delobelle era și el mâniat pe Risler, și dicea bucuros de dînsul: «E un calic...»

Marele om sperase să facă parte integrantă din noul menagiū, să fie organisatorul sèrbărilor, arbitru elegantelor. Și când colo, Sidonia îl primea cu rēcělă, iar Risler nici că-l mai învita la berărie. Totuși artistul nu se plîngea tocmai tare, și de câte ori întâlnea pe amicul sèu, îl încărcă cu îndatoriri și cu lingușiri; căci avea în curând să aibă nevoie de dînsul.

Obosit de a mai aștepta pe directorul inteligent, și vedënd că nu mai vine acel rol pe care îl spera de atâția ani Delobelle avusese ideea să cumpere un teatru și să-l explóteze el însuși. El se bizuia pe Risler în privința fondurilor. Tocmai atunci, pe bulevardul Templului, să găsea de vîndare un mic teatru, din cauza falimentului di-

rectorului său. Delobelle vorbi despre acesta lui Risler, mai întâiu într'un mod foarte vag, sub o formă cu totul ipotetică: «Ar fi o afacere foarte bună de făcut...» Risler asculta cu flegma-î obi-cinuită, apoi răspundea: «Intr'adevăr, ar fi foarte bună pentru D-ta...» Apoi, la o propunere mai directă, neîndrăsnind să ȳică «nu» găsisse scăpare în unele cuvinte ca: «voiū vedea... mai târđiū... nu ȳic nu...» și în cele din urmă lăsase să-î scape acest cuvînt nenorocit: «Aș trebui să vėd de-visul».

Opt ȳile de a rîndul muncise artistul, făcuse planuri, aliniase țifre, așeȳat între cele douė fe-meı carı il priveau cu admirațione și se îmbătau cu acest vis nou. În tótă casa, se audea: «D. De-lobelle vrea să cumpere un teatru.» Pe bulevard, prin cafenelile actorilor, nu se vorbea de cāt de acėstă cumpėrătore, cēcı Delobelle nu ascundea nimėnuı cā a gāsīt un dātator de fondurı; și ac-ėsta făcea, cā era înconjurat de o mulțime de ac-tori fără slujbă, prietenı vechı carı il loveau cu familiaritate pe umėr și ıı reaminteaū persóna lor. — «Sciı, bėtrānule...» El promitea angajamente, prāndea la cafenea, scria scrisorı acolo, saluta cu vırful degetelor pe cei carı intraū, făcea convor-birı foarte animate prin colțurı; și deja doi au-torı prāpădiți ıı citiserā o dramă în șapte tablourı, pe care o gāsi «minunată» ca piesă de deschi-dere. El ȳicea: «teatrul meū!» și ıı se trimiteaū scrisorı cu adresa: Domnului Delobelle director».

Cānd prospectul fu gata, iar devisul făcut, el merse să caute pe Risler la fabrică. Acesta, foarte ocupat, ıı dete întâlnire strada Blondel; și în a-ceeası sėrā, sosind cel dıntaiū la berārie, Delobelle

se instalase la vechia lor masă, ceruse un urci^or și două pahare, și se puse să aștepte. Așteptă mult, cu ochii la ușa, tremurând de nerăbdare. Risler nu mai venea. De câte ori intra cineva, Delobelle întorcea capul. Pusese hârtiile pe masă și le recitea gesticulând și cu mișcări din cap și din buze.

Afacerea era splendidă și unică în felul ei. Se vedea deja jucând — acesta era punctul principal — jucând pe propriul său teatru roluri făcute într'adins pentru dînsul, potrivite cu talentul său, și în cari să aibă toate efectele...

Deodată ușa se deschise, și, în fumul lulelelor, apăru D. Chèbe. El fu tot așa de surprins și de vexat de a vedea pe Delobelle precât era Delobelle de a-l vedea pe dînsul. Încă de dimineță el scrisese ginerelui său că doarece să-i vorbescă despre ceva foarte serios și că-l va aștepta la berărie. Era vorba de o afacere de onóre, ce trebuia tranșată între ei, între patru ochi. Adevărul în această afacere de onóre era că D. Chèbe avizase că lasă căsuța sa de la Montrouge și că luase cu chirie în strada du Mail, unul din cartierele cele mai comerciale din Paris, un magazin și un *entresol*... Un magazin?... Ei bine! da... Și acuma era cam speriat de ceea ce făcuse, neliniștit de a ști ce va dice fiică-sa despre asta, cu atât mai virtos că magazinul costa mult mai scump de cât casa din Montrouge și că necesita câte-va reparații foarte serioase la mutare. Și fiindcă cunoscea de de mult bunătatea ginerelui său, D. Chèbe ținea să-i se adreseze lui întâi, sperând să-l câștige în partea sa și să-l lase apoi pe

sémă răspunderea acestei lovituri de Stat domestice. Dar în locul lui Risler, găsea pe Delobelle.

Se uitară unul la altul cu ochi răi, cu ura a doi câini cari se întâlnesc dinaintea aceleiași străchini. Fie-care din ei înțelese pe celalt ce aștepta, și deci nu încercară de a se mai înșela.

— Ginerile meu nu e aici? întrebă D. Chèbe inspectând cu còda ochiului hărțogele respândite pe masă, și subliniând cuvîntul «ginerile meu», pentru a arăta bine că Risler e al lui și nici de cum al altuia.

— Il aștept, răspuse Delobelle, strângându-și hărțile.

Cu buzele încleștate, el adăogă cu un aer demn, misterios și teatral ca întotdeauna :

— E vorba de ceva foarte important.

— Și eu de asemenea... afirmă D. Chèbe, ai cărui trei peri din cap se sbârliră ca ghimpii unui ariciu.

În același timp el se aședă pe divan lângă Delobelle și ceru și el un urciur cu două pahare; apoi, cu mâinile în buzunări, cu spatele la zid, într'o poziție rescrăcănată, se puse de asemenea să aștepte. Cele două pahare gòle unul lângă altul, destinate amîndouă aceleiași persòne, aveau aerul de a se amenința.

Și Risler care nu mai venea.

Cei doi bèutori tăcuți erau nerăbdători, se sbuciumău pe divan, sperând mereu că unul din ei se va plictisi de atîta așteptare. În cele din urmă, necazul lor debordă, și bine înțeles, pe spinarea bietului Risler.

— Ce necuviință! să facă să aștepte atîta pe un om de vîrsta mea, începu D. Chèbe, care nu

pomenea nici odată de vârsta-î înaintată de cât în asemenea împrejurări.

D. Delobelle răspuse :

— Mi se pare, într'adevăr, că-și bate joc de noi.

Și celalt :

— Domnul va fi având desigur lume la masă.

— Și ce lume!... ăse cu un ton disprețuitor ilustrul Delobelle, în care se redeșteptău nisce amintiri dureroase.

— Și adevărul este... continuă D. Chèbe.

Se apropiară unul de altul și vorbiră. Amîndoi aveaū multe pe inima lor împotriva lui Risler și a Sidonieî. Iși vîrsară focurile. Acest Risler, cu tótă bunătatea sa, nu era în fond de cât un egoist, un parvenit. Iși bătură joc de pronunțarea și de ținuta sa, imitară câte-va din maniile sale. Apoi vorbiră de menajul seū, și își șoptiră mai multe lucruri, rîdînd din tótă inima. Se împrieteniseră iar.

D. Chèbe mergea prea departe: — Și bage-și mințile în cap! El a făcut nebunia de a îndepărtat pe părinți de copilul lor; de-i se va întâmpla ceva, el nu va avea nimic ce să ne reproșeze. O fată care nu mai are dinaintea ochilor exemplul părinților ei, mă înțelegi...

— Negreșit... negreșit... ăcea Delobelle; mai ales că Sidonia s'a făcut foarte cochetă... În sfârșit, ce vrei? El nu va avea decăt ce merită. Ūre un om la vârsta lui a trebuit să... Sst!... iată-l.

Risler tocmai intrase și se apropria împărțind la stringeri de mâini dealungul băncilor.

Intre cei trei amici, fu un moment de jenă. Risler se scusă cât putu. Intârziase acasă, căci Sidonia avea mosafirî, — Delobelle atinse cu picio-

rul sub masă pe D. Chèbe, — și tot vorbind bietul om, cam nehotărît dinaintea celor două pahare góle cari îl așteptaũ, nu scia dinaintea căruia să se așede.

Delobelle fu mărinimos :

— Aveți de vorbit, Domniĩ mei, nu vę jenați.

Și murmurâ făcënd semn din ochi lui Risler :

— Am cu mine hărțile.

— Hărțile?... ție celalt uluit.

— Devisurile... șopti artistul.

Apoi, afectând o mare discreție, se retrase într'un colț și se cufundâ în citirea hărțógelor cu capul între mâini, cu mâinile pe urechi.

Lângă dînsul, ceilalți doi vorbeau, mai întaiũ încet, apoi mai tare, căci timbrul ascuțit și sgomotos al d-lui Chèbe nu se putea modera mult timp... Nu era încă în vîrstă de a se îngropa, ce dracu!... Ar fi murit de plictisélă la Montrouge... Strada du Mail, du Sentier, sgomotul și activitatea cartierelor comerciale, iată ce-ĩ trebuia lui.

— Bine, dar un magazin?... La ce vę folosește?... îndrăsni Risler să spuie cu sfială.

— La ce-mĩ folosește un magazin?... La ce-mĩ folosește un magazin? repetâ D. Chèbe, roșiũ ca un ou de Paști și înălțându-și vocea până la cel mai înalt grad al diapasonului seũ... Fiind-că sînt un negustor, domle Risler. Negustor, fiũ de negustor... Ah! vęd eũ ce vrei să'mĩ ție. Că n'am negoț... Dar a cui e vina?... Dacă persónele cari m'aũ închis la Montrouge, la porțile Balamucului, ca pe un ramolit, ar fi avut mai bine idea să'mĩ procure fondurĩ pentru o întreprindere... Aci Risler isbuti, să-l facă să tacă, și nu se mai auđiră decăt fărămiturĩ de conversație: «...magasin mai

comod... cu tavan înalt... se respiră mai bine... planuri de viitor... afacere gigantică... voiți vorbi la timp... Mulți ómenî vor r m nea uimiți.» Delobelle prindea într'una la bucăți de frase și se arăta din ce în ce mai absorbit în devisurile sale, pref c ndu-se că n'aude nimic. Risler, încurcat, trăgea din c nd în c nd c te o înghițitură de bere, ca să 'și păstreze cumpătul. In sf rșit, c nd D. Ch be se liniști, și nu fără motiv, ginerele său se întorse suriđ nd către ilustrul Delobelle, a căruî privire severă și rece părea a đice: «Ei bine! dar e  ?...»

— Ah! Dumneđeule... e adev rat..., g ndi bietul om.

Își schimb  imediat locul și paharul și se puse în fața artistului; dar D. Ch be nu avea polițeta lui Delobelle. In loc de a se str cura pe nesimțite, el își apropi  urciorul și se băgă în mijlocul lor, aș  că marele om, care nu voia să vorb sc  dinaintea lui, trebui să'și puie solemn pentru a a doua ór  h rțiile în buzunar, și să đică lui Risler :

— Vom vorbi mai t rđi .

Și fiind-că era deja t rđi , D. Ch be se g ndi: «Ginerele me  e aș  de prosticel... De-l voi  lăsa cu cartoforul  sta, cine scie c t are să-i scóț ?»

Și aș  r mase să-l supravegheze. Artistul era furios. Să am ne lucrul pe altă đi? Cu neputință, c c  Risler tocmai îi informa că pl c  a doua đi să petrec  o lună la Savigny.

— O lună la Savigny?... đise D. Ch be exasperat de a vedea pe ginerele său sc p ndu-ı din m n ... Dar afacerile?

— Oh! voiü veni la Paris în tóte ñilele cu George... D. Gardinois a ținut să-o revađă pe mica lui Sidonia.

D. Chèbe dete din cap. Lucrul îi se părea fórte imprudent. Afacerile sînt afaceri. Trebuie să fii la post, vecinic la post. Cine scie? póte că fabrica se aprinde, într'o nópte. Și el repetă cu un aer sentențios: «Ochiul stăpânului, iubite, ochiul stăpânului», în timp ce alături de el, artistul — căruia de asemenea nu-î convenea plecarea acésta, — rotundea ochiul său cel mare și-î da o expre-sie subtilă și autoritară, adevărata expresie a ochiului stăpânului.

În fine, la mieđul noptii, cel din urmă omnibus din Montrouge duse pe tiranicul socru acasă, și Delobelle putu să vorbescă.

— Mai întaiü prospectul, di-se el, nevrînd să abordeze îndată chestiunea șifrelor, și cu ochelarii pe nas, cu un ton patetic de par-că ar fi fost pe scenă, începu să citescă: «Când considerăm cu sânge-rece gradul de decrepitudine în care a căđut arta dramatică în Franța, când măsurăm distanța care separă teatrul lui Molière...» Eraü mai multe pagini de felul acesteia. Risler asculta, trágënd din lulea, neîndrăsnind să se misce, căci lectorul la fie-care minut îl privea pe de-asupra ochelariilor săi, spre a judeca efectul fraselor sale. Din nenorocire, tocmai la mijlocul prospectului, cafeneaua se închise. Se stingeau becurile, trebuiră să plece.. Dar devisurile?... Se înțeleseră ca să citescă pe drum... La fie-care bec de gaz se opreau. Artistul făcea șifrele să defileze... Atâta pentru sală, atâta pentru luminat, atâta pentru dreptul

săracilor, atâta pentru actori... Asupra chestiunii actorilor, el se opri mai mult.

— Avantagiul acestei afaceri, dicea el, este că nu vom avea pe primul rol de plătit... Primul nostru rol va fi Bibi... (Când Delobelle vorbea de sine însuși, se numea bucuros Bibi...) Un prim-rol se plătesce cu două-șeci de mii de lei... neavând dar de plătit, e tot una ca și cum ai pune două-șeci de mii de lei în buzunarul D-tale. Ce dăci, nu e așa?

Risler nu răspundea. Avea aerul constrâns, privirile rătăcite ale omului a cărui gândire e aiurea. Delobelle, care isprăvisese devisurile de citit, vedea cu spaimă apropiându-se colțul stradei Vieilles-Haudriettes, și atunci puse chestiunea fără ocol. Voia, da sau nu, să facă afacerea?

— Ei bine !... nu, răspunse Risler însuflețit de un curagiū eroic, pe care i-l însuflase mai ales vecinătatea fabricii și gândul că fericirea casei sale era în joc. Delobelle rămase încremenit. Creșuse afacerea terminată, și acum sdrobit, cu hârțiile în mână, se uita la celalt cu nisce ochi rotunzi.

— Nu, reluă Risler... Nu pot să fac ce-mi ceri... și iată de ce.

Incet, cu greutatea-ī obicnuită, bietul om îi explică că nu era bogat. De și asociat al unei case însemnate, el nu dispunea de un capital al său. El și George primeau lunar o sumă anumită de la casă; apoi, la inventariul de la sfârșitul anului își împărțeau câștigul. Instalația îi înghițise toate economiile. Și mai erau patru luni până la inventariu. De unde să scôță cele 30,000 lei

ce trebuiaŭ date imediat pentru cumpărarea teatrului? Și apoi afacerea putea să nu reușească.

— Imposibil... Bibi va sci să vegheze! Și vorbind ast-fel, sërmanul Bibi își înălța talia; dar Risler era fôrte hotărît, și tóte raționamentele lui Bibi se sfărâmaŭ de același refus: «Mai târđiŭ, peste doi ani, peste trei ani póte, nu ție nu...»

Artistul se împotrivi mult și bine, apărând terenul pas cu pas. Ceru să prefacă devisurile. Póte că ar avea lucrul mai eftin... «Or cât de eftin, va fi tot prea scump pentru mine, întrerupse Risler... Numele meŭ nu-mi aparține. El face parte din firma socială. N'am dreptul să-l amanetez. Afacerea D-tale ar putea să mă ducă la faliment!» Vocea îi tremura pronunțând acest cuvînt faliment.

— Dar totul are să fie pe numele meŭ, țiea Delobelle, care nu avea nici o dată desilusiŭ. Incercă totul ca să-l convingă, invocă interesele sacre ale artei, și merse până acolo că-i vorbi de micile actrițe ale căror ochiade provocătóre... Risler isbucni într'un hohot de rîs:

— Aide, aide, berbantule... Ce tot umbli cu mof-turí... Uiți că sîntem însurați amîndoi, că e târđiŭ și că femeile nóstre ne vor fi așteptând... Fără supărare, nu e așa?... Nu e de loc un refus, mă înțelegí... Ceva mai mult! vino de mă caută după inventariŭ. Vom mai vorbi atunci... Ah! iată și pe moș Achille care stinge gazul... Te părăsesc. Adio.

Era césul unu trecut după mieđul noptii când artistul ajunsese acasă.

Cele două femeí îl așteptaŭ lucrând ca în tot-deauna, dar cu o emoțiune febrilă ce nu avuseră până atunci. La fie-care moment, fôrfecea cea

mare cu care mama Delobelle tăia firele de alamă, avea tremurături ciudate, iar degetele cele mici ale Desireei, cari tocmai montaū o gătelă de cap, îi luaū vederile, atât mergeaū de repede. Răspândite pe masă dinaintea sa, penele cele lungi ale păsărilor-muște păreaū și ele că aū un nu sciū ce mai strălucitor, un colorit mai bogat de cât în cele-lalte zile. Un mosafir frumos numit Speranța venise la ele în séra aceea. Ea se căsnise să urce cele cinci etaje pe o scară întunecósă, și să casce ușa micei locuințe, spre a arunca o privire luminósă. Orī câte decepțiuni vei fi avut în viață, acele licăriri magice te ademenesc în tot-deauna.

— Oh! dacă tatăl ar putea să reușescă, ȃcea din când mama Delobelle, vrând parcă să resumeze în aceste cuvinte, o lume de gândiri fericite, în care o cufundaū visurile ei.

— Va reuși, mamă, poți să fii sigură. D. Risler e așa de bun, garantez eū pentru dînsul. Sidonia ne iubesc și ea mult, cu tóte că de când s'a măritat a cam părăsit pe amicii ei. Dar trebuie să ȃinem sémă de situațiunī... De alminteri nu voiū uita nici odată ce a făcut pentru mine.

Și la gândul jertfei ce Sidonia făcuse pentru dînsa, mica schiópă lucra cu o iuțelă încă și mai febrilă. Degetele-ī electrisate se mișcaū cu o putere îndoită. Aī fi ȃis că alergaū după un ce fugitif, ce nu se póte prinde, cum bunióră fericirea saū amorul pentru cineva care nu te iubesc.

«Dar ce a făcut ea pentru tine?» ar fi trebuit s'o întrebe mama. Ceea ce ȃicea însă fiică-sa nu o interesa de loc în acel moment. Ea nu se gândea decât la omul ei cel mare:

— Hei! ce ȃicȃ, fetiȃo?... Dacȃ tata ar reuȃi sȃ aibȃ un teatru al lui, dacȃ ar ȃncepe din nou sȃ jȃce ca odinioȃrȃ! Tu nu poȃi sȃ-ȃi aducȃ aminte, eraȃi prea micȃ atunci. De ȃi sci ce succese ne-bune avea ȃi cȃt de aplaudat era! Intr'o sȃrȃ, la Alenȃon, abonaȃiȃ teatrului i-aũ dat o cununȃ de aur... Ah! era atȃt de strȃlucitor pe vremea aceea, atȃt de vesel, atȃt de fericit de a trȃi. Ceȃi cari ȃl vȃd astȃ-ȃi nu-l mai cunosc pe bietul om, atȃt de mult l'a schimbat nenorocirea... Ei bine! sȃnt sigurȃ, cȃ nu-i lipsesce de cȃt un dram de succes, ca sȃ fie iarȃȃi tȃnȃr ȃi mulȃumit... ȃi apoi, ce de banȃi se cȃȃtigȃ cu direcȃiunile. La Nantes, directorul avea trȃsurȃ. Ce ȃi ȃice, sȃ avem ȃi noi trȃsurȃ?... ȃȃu, ar fi prea frumos!... Iacȃ ce ȃi-ar trebui ȃie. Veȃi putea sȃ eȃi la plimbare, sȃ mai pȃrȃsescȃ puȃin fotoliul. Tata ne va duce la țarȃ. ȃi sȃ veȃi apȃ, arborȃi, tu care le jinduescȃ atȃta.

— Oh! da arborȃi... ȃicea ȃncetinel ȃi tremurȃnd de emoȃiune mica ȃi palida prisonierȃ.

ȃn acest minut, pȃrta de jos a caseȃi fu trȃntitȃ cu putere de zid; ȃi paȃiȃ coreȃȃi ȃi D-lui Delobelle rȃsunarȃ ȃn coridor. Fu un moment de ȃncordare durerȃsȃ, mutȃ ȃi fȃrȃ rȃsuflare. Cele douȃ femeȃi nu cutezȃu sȃ se privȃscȃ, ȃi fȃrfeca cea mare a mameȃi tremura aȃa de tare, cȃ tȃiȃ alama d'andȃsele.

Bietul om, ȃntr'adevȃr primise o loviturȃ teribilȃ. Ilusiile-i nimicite, umilirea refusului, glumele batjocoritȃre ale comaraȃilor sȃi, nota de la cafenea unde prȃnȃdisȃ pe credit tot timpul direcȃiunii ȃi pe care va trebui s'o plȃtȃscȃ, tȃte aces-tea ȃi apȃreaũ ȃn tȃcerea ȃi ȃn ȃntunerecul celor

cinci etaje ce avea de urcat. Era cu inima sdrobotită... Ei Line, natura de artist era așa de înrădăcinată într'însul, că până și în această durere atât de sinceră, el credea că trebuie să puie o mască tragică și de convențiune.

Cum intră, se opri, aruncă o privire fatală asupra atelierului, asupra mesei încărcată cu lucru, și a cinei care îl aștepta într'un colț și asupra celor două figuri neliniștite cari îl priveau cu ochi strălucitori. Artistul stătu un minut fără să vorbească, și sciți cât de lung pare la teatru un minut de tăcere; apoi făcu trei pași, cădu pe un scaun de lângă masă, și dîse cu o voce șuerătoare :

— Ah! sînt blestemat!

În același timp dete pe masă un pumn așa de gróznic că păsările și muștele pentru mode se risipiră în cele patru colțuri ale odăiei. Femeea sa, înspăimântată, se sculă și se apropiă cu sfială de dînsul, iar Desirea sări în sus în fotoliul ei, cu o expresiune de neliniște nervósă care îi contracta tóte trásurile feței.

Lungit pe scaunul seú, cu brațele lăsate în jos, cu capul pe piept, artistul vorbea cu sine însuși. Monolog fărămiturit, întretăiat, întrerupt de suspine și de sughițuri dramatice, plin de blesteme împotriva burgesilor ticăloși, egoiști, acești monștri cari se nutresc cu carnea și sângele artistului.

Apoi el își reaminti întréga-í viață de teatru, triumfurile de la început, cununa de aur a abonaților din Alençon, căsătoria sa cu această «femea sfântă»; și aréta cu mâna spre biata ființă care sta în picioré lângă dînsul, scăldată în la-

crimi, cu buzele tremurânde, dând din cap bătrânesce la fie-care vorbă a bărbatului ei.

Orî cine, care n'ar fi cunoscut pe ilustrul Delobelle ar fi putut într'adevăr, după acest monolog așa de lung, să povestéscă tótă existența-î cu deamănuntul. Aminti sosirea sa la Paris, necazurile și privațiunile sale. N'aveai decât să te uiți la fața-î largă și înflorită alături de acele două figuri femeesci uscate și slabe. Dar artistul nu prea avea timp să vadă acésta, și continuâ să se înbete cu cuvintele-î declamatoriî :

— Oh! đise el, să fi luptat atâta... Đece anî, cincî-spre-đece anî de când lupt, susținut de aceste creaturi devotate, nutrit de ele.

— Papa, papa, nu vorbi așa... ruga ferbinte Desirea, cu mâinile împreunate.

— Da, da, nutrit de ele... și nu roșesc... Căci numai în vederea sfinteî arte primesc tóte aceste devotamente... Dar acum a trecut orî-ce măsură. S'a făcut prea mult pentru mine. Renunț.

— Oh! dragul meu, ce ai đis? strigâ mama Delobelle alergând spre dînsul.

— Nu, lasă-mă... Nu mai am putere. Ei aũ omorît în mine pe artistul. S'a isprăvit... Renunț la teatru.

Atuncî de ai fi vėđut cele două femeî cum îl înconjuraũ cu brațele lor, cum îl rugaũ să lupte încă, și cum îî probaũ că n'avea dreptul să renunțe, n'ai fi putut să 'ți rețiî lacrimile. Delobelle se împotrivea cu tóte acestea.

In cele din urmă cedă, promise să mai aștepte cât-va timp, fiind-că o doreaũ ele; dar aũ trebuit multe rugî fierbinți și mângăieri până ca să-l hotărască.

Un sfert de ceas în urmă, marele om, obosit de monologul său și ușurat de expansiunea ce dăduse desperării sale, sta la un colț de masă și mânca cu poftă cina de sêră. Din tótă emoțiunea de la început nu-î rămăsese de cât o mică obo-selă, ca aceea pe care o simte un actor după ce a jucat într'o sêră un rol fôrte lung și fôrte dra-matic.

În asemenea cas, artistul care a emoționat o sală întrégă și plâns cu lacrimi adevêrate pe scenă, nu se mai gândesce la rolul său odată afară. El își lasă emoțiunea în lojă odată cu cos-tumul și cu perucile, în timp ce spectatoriî mai naivî, mai adânc impresionați, se întorc acasă cu ochiî roșii, cu inima frântă, și supraexcitarea ner-vilor lor îi ține deșteptî încă multă vreme.

Mica Desirea și mama Delobelle nu dormiră mult în acea nópte!

IV

LA SAVIGNY

A fost o mare nenorocire șederea celor două menajuri la Savigny timp de o lună.

După doi ani, George și Sidonia se regăseau unul lângă altul pe vechea proprietate, prea veche pentru a nu fi vecinic aceeași, și unde pietrișul, eleșteele, neschimbătoare, păreau o derisiune a tot ce se schimbă și e trecător. Ar fi trebuit două suflete, mult mai tari, mult mai oneste, pentru ca această apropiere să nu le fie funestă.

Cât despre Clara, ea nici o dată nu fusese așa de fericită, nici o dată Savigny nu-i păruse mai frumos. Ce bucurie avea să 'și plimbe copilul pe pajiștele pe care mersese ca copilă, să ședă, ea mamă tânără, pe băncile adumbrite de pe cari mama ei odinioară îi supraveghea jocurile, să mergă la brațul lui George să recunoască cele mai mici colțuri unde se jucaseră împreună. Ea gusta o satisfacție liniștită, acea fericire deplină a viețelor pacinice care să sôrbe în tăcere; și totă ziua rochiile ei de diminéță cele lungi se țarau pe alee,

oprite din când în când de mersul încet al copilului, de țipetele și de cererile sale.

Sidonia lua rar parte la acele plimbări părintești. Ea dicea că sgomotul copiilor o obosea și în privința acésta se găsea de acord cu bătrînul Gardinois, care găsea orî-ce pretext bun pentru a negăji pe nepótă-sa. El credea că 'și va ajunge scopul, ocupându-se numai de Sidonia, și sêrbătorind'o și mai mult de cât întăia óră. Trăsurile ascunse de doi ani prin șopróne, și cari se scuturau de praf o dată pe sêptemăná, fiind că păianjenii își torceaú pânzele pe pernele de mătase, îi fură puse la dispoziție. De trei orî pe ți se puneau caii la trăsură și pórtă cu zăbrele se întorcea continuu pe țățâne. Grădinarul îngrijea mai bine de flori, fiind-că madame Risler alegea pe cele mai frumoșe pentru a și le pune în păr séra la ora mesei; apoi veneau și mosafirî. Se organiza partide de mîncărî de nămieđi, pe cari madame Fromont le presida, dar în cari Sidonia, cu firea ei vióia, strălucea în tótă splendórea ei. De aliminterî Clara îi lăsa adesea locul liber. Copilul avea ceasurile sale de somn și de plimbare, pe care nici o plăcere nu le zădărnicea. Mama se retrăgea vrênd nevrênd, și chiar séra de multe orî ea nu putea merge cu Sidonia înaintea celor doi tovarășî, cari veneau de la Paris.

— Mă veî scusa, dicea ea, și se suia în camera ei.

Madame Risler triumfa. Elegantă, leneșă, ea mergea în galopul cailor, inconșientă de cursa cea repede, și fără a se gândi la ceva.

Vîntul rêcoros care sufla sub vëlul ei îi dădea o aparență de viață. Nedeslușit între genele-î

pe jumătate închise, un han zărit la un colț de drum, copii rău îmbrăcați, pe jos în iarbă aproape de șosea, îi reaminteau plimbările de duminică de odinioară în tovărășia lui Risler și a părinților ei, și mica tremurătură, care o apuca la această amintire, o făcea mai frumoasă în toaleta-i prospătă, purtată cu moliciune și în legănatul dulce al trăsorei, în care gândirea ei se adormea fericită și asigurată.

La gară, mai așteptau și alte trăsuri. Mulți o priveau. De două sau trei ori auzi șoptindu-se foarte aproape de dânsa: «E madame Fromont...» și adevărul este că te puteai ușor înșela, vedându-i pe câteși trei întorcându-se de la gară, Sidonia în fund, lângă George, rîdînd și vorbind cu dînsul, Risler în fața lor vorbind încetîșor, cam jenat de acea frumoasă trăsura și cu mâinile sale cele largi lungite pe genunchi. La ideea că lumea o lua drept madame Fromont, ea se simțea foarte fericită, și în fie-care zi se obișnuia mai mult cu ea. La sosire cele două menaje se separau până la ora mesei; dar alături de femeea sa, care veghea tăcută la lăgănul fetiței sale, George Fromont, prea tîner pentru a putea gusta intimitatea fericirii sale, se gîndea în tot-deauna la acea Sidonie strălucitoare, a cărei voce se audea răsunînd în rulate triumfătoare sub aleele de carpină din grădină.

Pe cînd castelul său se transforma la caprițiile unei femei, bătrînul Gardinois își continuă traiul său mărginit de bogătaș plictisit, leneș și nepuțincios. Cea mai frumoasă distracție a lui acum, era spionajul. Alergăturile servitorilor, vorbele ce se spuneau pe sîma lui în bucătărie, coșul plin

cu legume și cu fructe ce se aducea în fie-care diminéță din grădină în sofragerie, erau obiectul unor cercetări continue. Nu exista pentru dînsul plăcere mai mare de cât când prindea pe cineva cu ocaua mică. Acésta îl ocupa, îi dedia importanță, și la masă, dinaintea mosafirilor tăcuți, el povestea cu deamănuntul crima, șireticul cu care a surprins'o, mina vinovatului, spaima și rugămintea-î de iertare.

Pentru acéastă supraveghere vecinică a ómenilor sčii, uncheașul se slujea de o bancă de piatră ascunsă în nisip, îndărătul unei paulownia imense. Fără a citi saŭ a cugeta, el sta acolo ore întregi, pândind pe cine intra saŭ eșea. Pentru nópte inventase alt-ceva, Sub sala cea mare a antreului, la care duceau peronurile încărcate cu florî, el practicase o deschidere, care răspundea cu camera sa situată în etajul de sus. O țevă acustică perfecționată trebuia să-î transmită sus toate sgomotele de jos, până și convorbirile slugilor cari luaŭ séra aer próspăt pe peron.

Din nenorocire, instrumentul fiind prea perfect, exagera toate sunetele, le confunda, le prelungea și tic-tacul continuu și regulat al unui cé-sornic mare de perete, țipetele unui papagal care sta jos pe o prăjină, ocăcăitul vre-unei găini, umblând dupe un grăunte perdut, iată tot ce putea să auđă D. Gardinois când punea urechea pe țevă. Cât privesce vocile, ele nu-î ajungeau de cât sub forma unui sbărnăit confus, a unui murmur de glótă în care nu se putea nimic distinge. Chel-tuise zadarnic o grămadă de banî cu instalațiunea, și, acum își ascundea minunea-î acustică într'un falt al perdelelor patului sčiu.

Intr'o nópte, omul nostru, care tocmai adormise, fu deșteptat de o dată de scărțăitul unei ușī. La ora aceea, era ceva neobicănit. Nu se mai audea de cât labele câinilor de pază pe nisip, sau oprirea lor la piciorul unui arbore pe vârful căruia șuera o cucuvea. Ocasiunea era nemerită de a se servi de țeva acustică. Apropiând-o de ureche, D. Gardinois se convinse că nu se înșelase. Sgomotul continuă. O ușă se deschise, apoi alta. Brósca ușii de la peron cedă și ea opintirii. Dar nici Pyram, nici Thisbe, nici măcar Kiss, gróznicul *terre-neuve*, nu se mișcaseră din loc. Se sculă încetișor ca să vadă cine putea să fie acei hoți ciudați, cari eșeau în loc să intre, și printre lațurile persienelor, iată ce vădu:

Un bărbat subțire, înalt, care avea ținuta lui George, dădea brațul unei femei îmbrobodită cu dantele. Eī se opriră mai întâiū pe banca din paulownia ale cărei rămuri erau în plină înflorire.

Era o nópte admirabilă, albă ca zăpada. Luna, atingând culmea arborilor, împrăștia fulgi luminoși printre frunzișul des. Terasese, cu rațe albe, pe cari câinii *terre-neuve* alergau într'una cu lâna lor créță, pândind fluturi de nópte, apele adânci întinse și netede, totul strălucea de o lumină mută, liniștită, ca reflectat într'o oglindă de argint. Ici și colo, pe marginea pajiștelor, licurici scănteiaū.

La umbra paulowniei, perduți în acele întunecimi de nópte pe cari le face în jurul eī luna luminósă, cei doi rătăcitori stătură un moment jos, fără a 'și vorbi. De o dată eī se arătară în plină lumină, trecură încetișor peronul, îmbrățișați și plini de dor, și se perdură în alea de carpin.

— Eram sigur, își dîse bătrînul Gardinois, care îl recunosc. Și apoi ce trebuință avea să-l recunoscă? Ore liniștea căinilor, aspectul casei admirabile nu-i spunea mai bine ca orî-ce, ce crimă mișelăscă, nepedepsită, nesciută se comitea noptea în aleele parcului său? Orî-cum, bătrînul țeran fu încîntat de descoperirea sa. Fără a mai aprinde lumînarea, el merse să se culce rîdînd singur, iar în micul cabinet plin de arme de vînatore, de unde îl pîndise, creșînd mai întîi că are de a face cu hoși, rața de lună nu mai lumină peste puțin de cât puscile rînduite la perete și cutiile cu cartușe de tôte numerile.

Iși regăsiră amorul în colțul aceluiași drum. Anul din urmă, cu îndoelile sale, cu luptele sale vagi, cu împotrivirile sale. pare a nu fi fost de cât o preparațiune a acestei întîlniri. Și odată greșala comisă, ei nu se mirară de cât de a fi așteptat atîta... George Fromont mai ales prinsese de dînsa o patimă nebună. El își înșela femeea, amica ei cea mai bună; înșela pe Risler, asociatul său, tovarășul credincios din orî-ce minut.

Abondența remușcărilor și renoirea lor neîncetată, înflăcări și mai mult amorul său cu nemărginirea greșelii sale. Sidonia devenise singurul său gînd, și el băgă de sémă că pînă atuncî nu trăise. Cât despre ea, amorul ei era făcut din vanități și din urî. Ceea ce dorea ea mai mult de cât orî-ce, era umilirea Clarei în ochii săi. Ah! dacă ar fi putut să 'i dîcă: «Bărbatul tîu mă iubesc... el te înșelă cu mine...» plăcerea ei ar fi fost și mai mare. Cât privesce pe Risler, el merita într'adevăr tot ce-i se întîmpla acum. În ve-

chiul ei jargon de ucenică, pe care îl cugeta încă dacă nu-l mai vorbea, bietul om nu era de cât un «moș» pe care l'a luat ca să ajungă la bogăție. Sunt făcuți pentru a fi înșelați, nisce asemenea «moși!»

Diua, Savigny era al Clarei, al copilului care se mărea, alerga prin nisip, râdea la păsări și la nori. Mama și copilul aveau în partea lor lumina, aleele pline de sôre. Dar nopțile albastre erau ale adulterului, ale acelei greșeli instalată cu atâta nerușinare, care vorbea încet, mergea fără sgomot sub persienele închise, și dinaintea căreia casa adormită se făcea mută, orbă, își regăsea nesimțirea-î de pétră, ca și cum i-ar fi fost rușine să vadă și să audă.

V

SIGISMUND PLANUS
TREMURĂ PENTRU CASA CU BANI

— O trăsură, prietene Șorș?... O trăsură, eă?...
Și la ce bun?

— Te asigur, scumpul meu Risler, că ți-e indispensabilă. Pe fie-care ți, relațiunile și afacerile noastre se întind mai mult; cupeul nu ne mai ajunge. Dealmenteri, nu e convenabil să veđi în totdeauna pe un asociat în trăsură și pe celalt pe jos. Crede-mă, e o cheltuială folositore, care, bine înțeles se va socoti printre cheltuielile generale ale casei. Aide, decide-te.»

Deciderea era într'adevăr cam grea.

Îi se părea lui Risler că fură, pentru 'și plăti luxul neauđit al unei trăsuri; totuși, față cu insistența lui George, trebui să cedeze în cele din urmă, căci se gândea în sine:

— Ce fericită se va simți Sidonia!

Bietul om nu scia că de o lună Sidonia își alesese ea însăși la Binder, cupeul pe care George

Fromont i-l oferea acum, și care avea să fie înscris printre cheltuelile generale, pentru a nu da de bănuț bărbatului.

Era tocmai omul făcut pentru a fi înșelat totă viața, acest bun Risler. Onestitatea-i înăscută, și cea încredere în ómenii și în lucruri care făcea fondul naturei sale limpeđi, deveniră și mai pronunțate de cât-va timp, din cauza grijelor ce-i dedea gătirea acelei *mașine de tipărit Risler*, destinată a revoluționa industria tapetelor, și care în ochii săi, representa partea sa de tovarăș în asociațiune. Eșind din deseurile sale, din micul său atelier din etajul întâi, el avea invariabil fisionomia absorbită a ómenilor cari au viața lor de o parte și grijile de alta. De aceea ce fericit era de a găsi la întórcere liniștea casei, pe soția sa veselă, totdeauna gătită și zîmbitoare. Fără să-și explice cauza acestei schimbări, el constata că de cât-va timp «micuța» nu mai era aceeași față de dînsul. Acum ea îi permitea să-și reiea vechile sale deprinderi: luleaua la desert, somnul cel mic după masă, întâlnirile la berărie cu D-nii Chèbe și Delobelle. Interiorul lor se transformase de asemenea, se înfrumusețase. Din ți în ți, luxul lua locul confortului. De la acele invențiuni ușóre de jardiniere înflorite, de salon stacojiu, Sidonia ajunsese la rafinațiunile modei, la maniile de mobile antice și de faianțe rare. Camera ei era împodobită cu mătase *bleu tendre*, căptușită ca o cutie cu bijuterii. Un piano cu kódă de marcă vestită, se resfăța în salon în locul celui vechi, și acum, nu de două orii pe săptămână, ci în toate ȓilele, venea profesórea de cânt, madame Dobson, înmână cu o romanță înfășurată.

Era un tip foarte ciudat această femeie de origine americană, cu părul de un blond acru ca lămăia, care se depărta pe o frunte obrasnică și nise ochi albaștri de o strălucire metalică. Bărbatul ei o oprise să intre într'un teatru, și acum dedea lecțiuni și cânta în unele saloane burgese. Trăind mereu într'o lume închipuită de melodii pentru cânt și piano, ea contractase un fel de furie sentimentală.

Era romanța personificată. În gura ei, cuvintele «amor, pasiune» păreau de opt-zeci de silabe, atâta expresiune punea în ele. Oh! expresiunea! Iată la ce ținea mai mult madame Dobson, și ce încerca zadarnic să comunice elevei sale.

Pe atunci era la modă cântecul «Ay Chiquita», cu care Parisul s'a gargarisat atâta vreme. Sidonia îl studia conșcincios, și totă diminéta o audia cântând:

Se dice că te măriți,
Tu scii bine c'am să mor...

— Să moooooor! întrerupea expresiva madame Dobson, și prelungind sunetul cu lăngeđelă pe e-benul pianului; și ea leșina într'adevăr, ridicând spre tavan ochii ei limpeđi și răsturnând capul fără simțire. Sidonia nu isbutea nici odată s'o imiteze. Ochiul ei vicleni, buza-i plină de viață nu erau făcuți pentru aceste sentimentalități de harfă eoliană. Refrenurile din Offenbach sau Hervé, pișcate cu note neprevăđute, în cari un gest, o dă-tătură din cap sau din șolduri jócă un rol însemnat, i-ar fi convenit mai bine; dar ea nu îndrăsnea să mărturisescă acesta profesórei sale lănge-đinde. De alminteri, deși cântase de multe ori la

domnişora Le Mire, avea totuşi o voce încă tî-
neră şi plăcută.

Lipsită de relaţiuni, ea ajunsese cu incetul să
'şi facă o prietenă din profesórea ei de musică. O
oprea la masă, o lua cu dînsa la plimbare în cu-
peul cel nou, o făcea să stea de faţă la cumpê-
răturile de toalete şi de bijuterii. Tonul sentimen-
tal şi compătimitor al dómnei Dobson însufla
încredere. Plângerile ei continue păreau că vor
să atragă altele. Sidonia îi vorbi de George, de
amorul lor, uşurându-şi greşala prin cruđimea pă-
rinţilor ei, cari au măritat'o fără voia ei cu un om
bogat şi mult mai bătrîn de cât dînsa. Madame
Dobson se arată îndată dispusă a o ajuta ; nu că
era venală, dar femeea asta mititică avea pasiu-
nea pasiunii, gustul intrigilor din romane. Neno-
rocită în căsătorie, măritată după un dentist care
o bătea, toţi bărbaţii pentru ea erau monştrii, şi
bietul Risler mai ales îi făcea efectul unui tiran
gróznic pe care femeea sa era în drept să 'l u-
rască şi să'l înşele.

Ea fu o confidentă activă şi de o mare utili-
tate. De două sau de trei ori pe săptămână adu-
cea câte o lojă la operă, la opera italiană, sau la
vre-unul din acele micî teatre, cari, «cu o piesă
cu succes» fac «tot Parisul» să cutreere Parisul
timp de un sezon întreg. În ochii lui Risler, lo-
curile veneau de la madame Dobson ; ea obţinea
ori şi câte voia în teatrele unde se cântă. Neno-
nocitul nici nu scia că cea mai neînsemnată
din acele loji la o «premieră» la modă costase
adesea dece până la cincîspre-dece napoleoni pe
asociatul său. Era într'adevăr prea uşor de înşe-
lat un bărbat ca dînsul. Încrederea-i nesfîrşită

primea liniștit tóte minciunile; și apoi, el nu cunoscea nimic din acea lume măestrítă în care soția sa începuse deja a fi cunoscută. Nicí odată el nu o însoțea. Cele câte-va orí, pe la începutul căsătoriei, cât a însoțit-o la teatru, el adormise fără rușine, prea simplu pentru a se preocupa de public, și prea slab de minte pentru a se interesa de piesă. De aceea și păstra o mare recunoștință dómnei Dobson, care îi ținea locul lângă Sidonia. O făcea cu atâta bunăvoință.

Séra, când soția sa pleca, splendid îmbrăcată ca întotdeauna, el o privea cu admirațiune, fără să sciă vreodată cât costaseră acele toalete, nicí mai ales cine le plătise, și liber de orí ce bănuială, o aștepta la gura sobei desenând, fericit de a'și putea dice: «Ce bine s'o fi amusând acuma».

În etajul de jos, la menajul Fromont, se juca aceeași comedie, dar cu rolurile inverse. Aci, femeia rămânea la gura sobei. În tóte serile, o jumătate de ceas după plecarea Sidoniei, se deschidea portalul cel mare pentru cupeul lui Fromont, care ducea pe Domnul la clubul său. Ce vreți? Comerțul își are exigențele sale. La club, în jurul unei mese de joc, se reguléază afacerile cele mari, și trebuie să te duci dacă vrei ca însemnătatea casei tale să nu se micșoreze. Clara credea acésta cu naivitate. Când bărbatul ei pleca, ea avea un moment de întristare. Ar fi dorit atât de mult să-l aibă lângă dînsa, sau să mérgă la brațul lui să iea puțin aer împreună. Dar vederea fetitei care ciripea dinaintea focului și tropăia cu piciorușele ei trandafirii când o desbrăca, o liniștea repede pe mama. Apoi cuvîntul cel mare «afacerile», acea rațiune de Stat a co-

mercianților, era de ajuns întotdeauna s'o facă să se resemneze.

George și Sidonia se întâlneau la teatru. Când se vedeau împreună, ei simțeau mai întâiu un fel de satisfacție de vanitate. Tótă lumea se uita la ei. Ea era într'adevăr frumușică acuma, și fisionomia-î neregulată, care avea nevoie de tóte excentricitățile modei ca să'și facă efectul dorit, și le însușea așa de bine că s'ar fi putut dice că ele au fost într'adins inventate pentru ea. După un moment, plecau amîndoi. și madame Dobson rămânea singură în lojă. Luaseră cu chirie un mic apartament în strada Gabriel, în rondul câmpiilor Elisee, — visul domnișórelor din atelierul Le Mire,—două odăi luxoșe și pacínice unde tăcerea cartierelor bogate, întreruptă numai de uruitul trásurilor învéluia amorul lor într'un mod delicios. Puțin câte puțin, deprindându-se cu greșala, ajunse la îndrăsneli, la fantesii. Din șilele de lucru de odinióră îi rămăsese în fundul memoriei nume de baluri, de restauranturi faimóse unde era curiosă să mérgă acuma, tot așa cum îi plăcea să-i se deschidă ambele canaturí ale porților de la cusătoreșele cele mari, de cari ea nu cunoscuse până atunci decât numai firmele. Și tocmai acésta căuta ea în acest amor, o rěsbunare a suferinților și a umilirilor din tinerețe. Nimic nu o amusa, hunióră, la întórcere de la teatru sau de la o plimbare de nópte prin pădure, ca o cină la cafeneaua englesă, cu sgomotul vițiului luxos înprejurul ei. Din acele excursiuni continue, ea se întorcea cu moduri de a vorbi, de a umbla, cu refrenuri îndrășnețe, cu croieli de rochi, cari îi dádeaú în atmosfera burgesă a vechei

case comerciale silueta exactă și extravagantă a cocotei parisiene de pe acea vreme.

La fabrică, începuse a se mirosi ceva. Femeile din popor, și chiar cele mai sărace sciū repede să prețuiască o toaletă!... Când madame Risler eșea, pe la ora trei, cincî-deci de perechi de ochi invidioși și lucitori, cari pândeau geamurile atelierelor de poleitură, o priveau trecând, spionând-o până în fundul consciinței ei de vinovată prin dolmanul de catifea neagră și cuirasa ei de juri scânteitoare.

Fără să bage de sémă, tóte secretele micului ei cap nebunatic sburaū împrejurul ei a și panglicile cari fãlfaiau pe grumazul ei decoltat; și picióarele-ı încãlțate cu finețã în nișce ghete daurite cu cîte dece nasturi, trãdaū cu mersul lor tot felul de drumuri necinstite, scãrile imbrãcate cu covóre pe cari le suiaū nóptea pentru a merge să cinezze, și blãnille calde cu cari se înfășuraū când cupeul făcea înconjurul lacului în umbra mãzgãlitã a felinarelor.

Lucrãtóarele rıdeaū în batjocurã și 'și șopteaū: «Dar iea priviți-mi pe înfumurata aia!... Și cum s'a împopoțonat să iasã... De sigur că nu pentru bisericã s'a imbrãcat ea așa... Și când te gândești că acum trei ani, se ducea la atelier în tóte diminețile cu mantila ei de plóe și cu castane de doi gologani în buzunãri, ca să-ı fie cald la degete... Acum mi se plimbã cu trãsura!...» Și în praful talcului, la sforãitul sobelor totdeauna roșii vara ca și iarna, atãtea fete sãrmane cuge-taū la acele capriții ale sórtei, cari transformã de odatã existența unei femei, și începeaū să viseze

despre un viitor măreț care le aștepta pôte și pe ele, fără ca s'o sciă.

Pentru tótă lumea, Risler era un bărbat înșelat. Doi zețari de la fabrică — visitori obicînuiți ai teatrului Nebuniile-Dramatice, — spuneau că ar fi vëdut-o acolo pe madame Risler, însoțită de un individ care se ascundea în fundul lojei. Moș Achille de asemenea povestea lucruri uimitóre... Că Sidonia avea un amant, că avea chiar mai mulți, nu mai era nici o îndoială. Atâta numai, că nimeni nu se gândise încă la Fromont.

Dar ea nu se ferea de loc în relațiunile ei cu dînsul. Din potrivă, arëta un fel de fală; și pôte tocmai acësta o scăpa. De câte-orî pe peron nu-l oprise ea cu nerușinare ca să-l întrebe de întălnirea de diseră! De câte-orî nu 'și-a făcut o plăcere de a-l face să tresară vorbindu-î drept în ochi dinaintea tuturor! Dar îndată ce-î trecea spaima, George îi era recunoscător pentru acea îndrăsnělă, pe care o atribuia patimei ei înflăcărate. Se înșela.

Ceea ce voia, fără să sciă ea singură de ce, era ca Clara să-î vađă, s'o facă să ridice perdelele de la feréstră și să intre la bănuială de ceea ce se întîmpla. Îi lipsea numai asta, ca să fie cu desvîrșire fericită: neliniștea rivalei sale. Dar zadarnice erau ostenelele ei, Clara Fromont nu vedea nimic și trăia ca și Risler într'o seninătate neclintită.

Singurul, care era într'adevăr neliniștit, era casierul Sigismund. Și totuși nu la Sidonia se gândea el, când cu condeiu la ureche se oprea câte un minut în socotelile sale, cu ochii proniți prin grilajul seű, la pămîntul stropit al grădiniței. Nu

se gândea de cât la stăpânul său, la D. Șorș, care lua acum de la casă bani pentru trebuințele sale curente și-i încurca toate cărțile. Fie-care dată era un alt pretext.

Venea la ghișet cu un aer ușor și liniștit:

— Ai ceva bani, bunul meu Planus!... Aseră iar am pierdut la joc și n'ași vrea să trămit la Bancă pentru o bagatelă...»

Sigismund Planus deschidea casa cam cu părere de rău spre a lua suma cerută, și 'și amintea cu spaimă de ziua când D. George, care nu era pe atunci de cât de două-zeci de ani, venise să mărturisescă unchiului său că pierduse câteva mii de franci la joc. De atunci bietul om prinsese ură pe Club și pe toți membrii lui. Un comerciant bogat, care făcea parte dintr'insul, venind într'o zi la fabrică, el îi duse cu o naivitate brutală:

— Dracu să ia Clubul D-vastră de la Château d'Eau.. În două luni D. George a lăsat acolo peste trei-zeci de mii de franci.

Celalt începu să râdă:

— Dar te înșeli, tată Planus... sînt trei luni și mai bine de când nu l'am văzut pe patronul Dumitale.

Casierul nu insistă; dar în spiritul său intrase o idee gróznică, care nu-i dote pace totă ziua.

Dacă George nu merge la Club, atunci unde-și petrece serile? pe ce cheltuesce atâția bani?

De îndată ce Sigismund Planus știu acésta, el începu să tremure serios pentru casa cu bani. Acest urs bētrân din cantonul Berna, rămas holteiu totă viața, avea pentru femeile în general și pentru Parisienele în particular, o gróză nemăr-

ginită. Înainte de toate, pentru a-și ușura conștiința de o grijă, creșu că trebuie să previe pe Risler. Deocamdată se mulțumi cu câte-va cuvinte vagi:

— D. Șorș cheltuesce prea mulți bani, îi țise el într'o ții.

Risler nu păru de loc emoționat:

— Ce vrei să-ți fac, bunul meu Sigismund?... E dreptul lui.

Și ce țicea bravul Risler era și în inima lui. În ochii săi, Fromont era singurul stăpân al fabricei. Ar fi fost îndr'adevăr frumos, ca el, Risler, un simplu desenator, să îndrăsnescă să-ți facă lui observațiuni. Casierul nu cutezâ să-ți mai vorbescă până într'o ții când o casă mare de șaluri îi presintâ o factură de șase mii de franci, pentru un cașmir.

El se duse să-l caute pe George în biroul său:

— Să plătesc factura asta, Domnule?

George Fromont stătu un moment nedumerit. Sidonia uitase să-l prevină de cumpărătura asta nouă; ajunsese să-l pörte de nas acuma.

— «Plătesce, plătesce, tată Planus...» țise el cam încurcat, și adăogâ: «Veți trece suma în comptul Fromont... E un comision cu care am fost însărcinat...»

În séra aceea, casierul Sigismund, pe când își aprindea lampa cea mică, îl vedu pe Risler care trecea prin grădină și bātu în geam ca să-l cheme.

— E o femeie, îi țise el fôrte încet... Am dovedii acuma...

Pronunțând acel gróznic cuvânt «o femeie», vocea îi clănțănea de frică, perdută în vuetul cel mare al fabricei. Sgomotul lucrului de prin pre-

jur părea sinistru în acest moment nenorocitului casier. Îi se părea că toate mașinele în mișcare, coșul cel imens împrăștiând aburul în fulgi, sgomotul lucrătorilor la lucrările lor diferite, toate acestea vuiău, se învârteau, se oboseau pentru o mică ființă misterioasă îmbrăcată în catifea, gătită cu bijuterii.

Risler își bătuse joc de dînsul și nu vru să-l creadă. Cunoscea de demult acea manie a compatriotului său de a vedea în toate lucrurile influența vătămătoare a femeii. Cu toate acestea cuvintele lui Planus îi reveneau câte odată în minte, mai ales seara, în momentele-î de singurătate, când Sidonia, plecând la teatru cu madame Dobson, lua cu sine tot sgomotul toaletei sale, lăsând apartamentul cu totul gol, îndată ce lunga-î trenă trecea pragul. Lumînări ardeau dinaintea oglinzilor; obiectele mărunte de toaletă împrăștiate, părăsite, diceau caprițiile extravagante și cheltuielile exagerate. Risler nu vedea nimic din toate acestea; numai când audea trăsura lui George uruind în curte, el resimțea un fel de impresie de nemulțumire și de înfiorare la gândul că în etajul de jos madame Fromont petrecea toate seriile singură în odaia ei. Biata femeie! Dacă ar fi adevărat totuși ceea ce dicea Planus... Dacă George ar avea o femeie în oraș... Oh! ar fi ceva gróznic.

Atunci, în loc de a se pune pe lucru, se da jos încetinel să întrebe dacă Dómnă e vizibilă, căci credea de datoria lui să-î ție de urît.

Fetița era deja culcată; dar scufia cea mică, pantofii albaștri zăceau încă în fața sobei cu alte câte-va jucării. Clara citea sau lucra, iar alături

de dînsa mama ei tăcută, ocupată ca totdeauna a freca, a scutura de praf cu rîvnă, a se prăpădi suflând pe capacul unui césornic, și de dece ori dearîndul, cu acea încăpățănare a maniilor cari încep, punênd la locul său același obiect, cu un gest mic nervos. Bunul Risler nu era nici el o persónă tocmai înveselitoare; dar asta nu o împiedica pe tînera femeie să-l primescă cu bunăvoință. Ea scia tot ce se vorbea de Sidonia în fabrică; și cu tóte că nu credea decât pe jumătate, vederea acestui biet om, pe care femeia îl părăsea așa de des, îi sângera inima. O milă reciprocă făcea fondul acelor relațiuni liniștite, și nimic nu era mai mișcător ca acești doi părăsiți care se compătumeau mutual și încercau să se distreze unul pe altul.

Așeđat la măsuța bine luminată din mijlocul salonului, Risler se simțea puțin câte puțin pătruns de căldura casei, de armonia lucrurilor de prin prejur. Regăsea acolo mobile pe cari le cunoscea de doă-șeci de ani, portretul fostului său patron, și scumpa lui madame «Șorș», aplecată lîngă dînsul pe o cusătură, îi părea și mai tîneră și mai amabilă încă în mijlocul acelor amințiri. Din cînd în cînd ea se scula și mergea să vadă pe fetița ce dormea în odaia de alături și a cărei răsufolare ușoră se aușea în intervalele de tăcere. Fără să-și dea sémă de ce, Risler se simțea mai bine, mai încălđit ca la dînsul acasă; căci în unele ȓile, apartamentul său cel frumos, care se deschidea la tot minutul prin plecări sau întórceri grăbite, îi făcea efectul unei hale fără uși și fără ferestre, lăsată în prada vînturilor. Casa lui era un lagăr, aci găsea o locuință. O mână

harnică pune pretutindeni ordine și eleganță. Scaunele în cerc păreau că vorbesc încet între ele, focul ardea cu părăituri fermecătoare, și mica scufie a domnișoarei Fromont păstrase în toate nodurile panglicilor albastre surâsurile dulci și priviri de copil.

Atunci, pe când Clara cugeta că un om așa de cum se cade ar fi meritat o altă tovarășă în viața lui, Risler, la vederea acelei figuri pacinice și frumoase întorsă spre dînsul, acelor ochi indulgenți și spirituali, se întreba pentru care miserabilă își părăsea George Fromont o femeie așa de adorabilă.

VI

INVENTARIUL

Casa în care locuia bătrânul Planus la Mont-rouge se mărginea cu aceea în care viețuise cât-va timp familia Chèbe. Era același etaj unic deasupra rîndului de jos cu cele trei ferestre, aceeași grădiniță cu parmaclîc, aceleași straturi cu cimșir verde. Bătrânul casier ședea acolo cu sora-sa. Lua cel dintâiu omnibus care pleca din stație dimineața, se întorcea seara la ora mesei, și duminica, rămânea acasă și îngrijea de florile și de găinile sale. Bătrâna fată făcea menajul, gătea și cosea. Nicî odată pereche n'a fost mai fericită.

Amîndoi celibatari, ei erau uniți printr'o ură comună în potriva căsătoriei. Sora avea gróză de toți bărbații, fratele n'avea încredere în nici o femeie: cu tóte acestea ei se adoraū, considerându-se fie-care ca o excepție în perversitatea generală a sexului lor.

Când vorbea de dînsul, ea dicea întotdeauna: «Domnul Planus, fratele meu!» și el cu aceeași solemnitate afectuósă dicea: «Domnișóra Planus,

sora mea!» în toate ocaziunile. În ochii acestor două ființe sficioase și naive, Parisul, pe care ei nu-l cunoscuseră deși îl cutreeră zilnic, era o vizuină de monștrii de ambele spețe, ocupați ași face unii altora cât mai mult rău, și când o dramă conjugală, vre o istorie scandalosă de mahala ajungea până la auzul lor, fie-care, urmărit de ideea sa, acusa un vinovat diferit.

— E de vină bărbatul, zicea «Domnișora Planus sora-mea.»

— E de vină femeea, răspundea «D. Planus fratele-meu.»

— Oh! bărbații...

— Oh! femeile...

Și acesta era vecinicul lor subiect de discuțiune, în acele césuri rare de hoinărire, pe care bătrânul Sigismund 'și-le rezerva în ziua sa atât de ocupată și tot așa de regulată ca și registrele sale de comptabilitate. De cât-va timp mai ales fratele și sora aduceau în desbaterile lor o animațiune extra-ordinară. Ceea-ce se întâmpla la fabrică, îi preocupa mult. Sora compătimea pe madame Fromont și găsea conduita bărbatului ei cu totul nedemnă; Sigismund din partea-î, nu găsea cuvinte destul de amare împotriva miserabilei necunoscute care trimitea la Casă să se plătescă cașmiruri de șase miș de lei. Pentru el, erau în joc gloria și onórea acelei vechi case pe care o servea din tinerețe.

— Ce ne vom face?... zicea el într'una... Oh! femeile...

Intr'o zi, domnișora Planus împletea la gura sobei așteptând pe fratele ei.

Tacâmul era pus de o jumătate de oră, și bătrâna fată începea să se neliniștescă de o întârziere așa de necreșută, când Sigismund intră, cu fața turburată, fără să pronunțe un cuvânt, ceea ce era împotriva obiceiului său.

Când ușa fu bine închisă, față de mina întrebătoare și îngrijită a sori-si, el țise încet:

— Îți aduc o noutate. Sciū acum cine e femeea care e pe cale să ne ruineze.

Apoi încet de tot, după ce mai întâi aruncase o căutătură împrejurul mobilelor din mica lor sofragerie, el pronunță un nume ciudat, și așa de neașteptat că domnișóra Planus ceru să-i-l spuie înc'odată.

— E cu putință?

— Iacă se poate...

Și, cu toate că era necăjit, avea aproape un aer triumfător.

Bătrâna fată nu putea să creșă... O persoană așa de bine crescută, așa de politică, care a primit-o cu atâta cordialitate!... Cum se putea așa ceva?

Sigismund Planus țise: «Am doveșă...»

Atunci, el povesti cum moș Achille, într'o séra pe la ora un-spre-șce, a întâlnit pe George și pe Sidonia în momentul când intrau într'un mic hotel garnit din cartierul Montmartre. Și acest om nu minșea. Se scia de mult acésta. De almințeri și alții îi întâlniseră. La fabrică nu se vorbea de alt-ceva. Numai Risler singur nu scia nimic.

— Dar era de datoria D-tale să-l previi, declară domnișóra Planus.

Casierul luă un aer grav:

— E prea delicat... Mai întâi cine scie de va

voi să mă cređă? Sînt orbî așa de orbî.. Și apoi, de m'aș pune între cei doi asociați, risc să-mî perd locul.. Oh! femeile... femeile... Când te gîndescî că Risler ar fi putut să fie atît de fericit... Când l'am adus cu fratele sėu din țara nóstră, n'avea nici un ban; și astă-đi e în fruntea uneia din primele case din Paris... Am cređut că o să trăiescă liniștit acuma!... Eî bine, nu!... I-a trebuit Domnului să se însore... Ca și cum e nevoie să te însori... Și-mî iea încă o Parisiană, una din acele ștregărițe nepieptănate cari sînt ruina unei case cinstite, când avea la îndemână o fată de trebă, mai de aceeași vîrstă cu dînsul și din același loc, fată harnică și pot đice chiar bine legată!...»

Domnișóra Planus sora-mea, la a cărei musculatură făcuse el alusiune, avea o ocașie superbă de a đice: «Oh! bărbații... bărbații...» dar ea nu đise nimic. Era o chestiune prea delicată și póte într'adevăr, dacă Risler ar fi voit odiniórá, ar fi fost singurul...

Bėtrânul Sigismund continuă:

— Și acum iată cum stăm.. De trei luni, prima fabrică de tapete din Paris este acățată de volanurile acelei netrebnice. Să veđi numai cum se duc banii. Tótă điuva nu fac alt-ceva decăt deșchid ghișeturile la tóte cererile D-lui George. In totdeauna mie mi se adreséză, fiind că la bancher s'ar ghici repede, pe când la casă banii intră și ies într'una... Dar vai de inventariu!... Frumóse socotelî aű să aibă de sfîrșitul anului... Ceea ce e și mai periculos, e că Risler nu vrea să scie de nimic. L'am prevenit de mai multe ori: «Iea séma, D. George face nebuniî pentru acea fe-

mee...» Și el, saŭ plécă dând din umeri, saŭ îmi răspunde că asta nu-l privesce și că Fromont e singurul stăpân... Țău, parcă 'mi vine a crede.. parcă'mi vine a crede...»

Casierul nu'și isprăvi frasa; dar tăcerea sa ascundea gânduri răutăciose.

Bêtrâna fată sta încremenită; dar, ca mai tôte femeile în asemenea împrejurare, în loc să caute un leac la acéstă nenorocire, ea se perdea într'o mulțime de regrete, de presupunerii și de vaete zadarnice.. Ce nenorocire că n'a știut asta mai din vreme, când familia Chêbe ședea cu ei alături. Madame Chêbe era o femeie așa de cum se cade. Cu ea s'ar fi putut înțelege în privința Sidoniei, pentru ca s'o supravegheze și să-i vorbescă serios

— Intr'adevăr, ideia e bună, întrerupse Sigismund... Ai trebui să mergi în strada du Mail să previi părinții. Mă gândisem la început să scriu micului Frantz... El a avut întotdeauna influență mare asupra fratelui său și numai el singur e în stare să i spuie unele lucruri... Dar Frantz e prea departe... Și apoi, va fi trist ca lucrurile să ajungă până acolo... Și bietul ăsta de Risler, mi-e așa milă de el... Nu! tot mai bine este s'o prevenim pe madame Chêbe... Te însărcinezi cu asta, soro?

Misiunea era periculoasă. Domnișóra Planus făcu câte-va obiecțiuni; dar ea nu putea nici odată să reziste voinței fratelui său, și apoi dorința de a folosi vechiului lor prieten Risler, o decise în cele din urmă.

Grație bunătății ginereului său, D. Chêbe reușise să'și împlinescă noua sa fantasie. De trei luni el ocupa un magazin frumos din strada du Mail,

și era o adevărată uimire pentru cartierul întreg, aceea prăvălie fără mărfuri, ale cărei oblone se deschidea dimineața și se închidea seara, ca magazinele cele mari. Se instalase rafturi jur împrejur un contoar nou, o casă de bani cu secret și nisce cântare mari. Scurt, D. Chèbe posedea toate elementele unui negoț óre-care, fără să știă încă precis pe care 'l va alege.

Diua întregă era cufundat în gânduri, și se plimba în lung și în lat prin localul plin cu o mulțime de mobile ordinare pentru culcat, ce nu putuseră intra în camera din dosul prăvăliei; sau încă sta gânditor pe pragul ușii, în picioare, cu un condei la ureche și omulețul nostru se cufunda cu delicii în sgomotul cel mare al comerțului parisian. Băeții de prăvălie cari treceau, cu carnetele lor de mostre sub braț, camioanele mesageriilor, omnibusurile, hamalii, róbele, descărcătura cea mare de mărfuri la ușile vecine, acele pachete cu stofe cu ceaprazării, cari atingeau noroiul de pe uliți înainte de a intra în pivniți, în acele gropi negre, îndopate cu bogății, în cari încolțesce avuția caselor de comerț, toate acestea fermecau pe D. Chèbe.

Îi plăcea să ghicéscă conținutul coleturilor, să fie cel d'întâiu la adunăturile din uliță, când pe picioarele unui trecător cădea câte o greutate mare, sau când caii unui camion, nerăbdători și iuți, întorceau carul cel mare de a curmezișul strădei și împiedeau circulațiunea. Apoi mai avea și miile de distracții ale micului negustor fără mușterii, cum bunióra plóia cu găleți, accidentele, furturile, certurile...

La capătul zilei, D. Chèbe, zăpăcit și obosit de

munca altora, se întindea într'un fotoliu, și ștergându-și fruntea de sudore, dicea femeii sale:

— Iată viața care 'mă trebuia!... viața activă...

Madame Chèbe surîdea încetișor, fără a răspunde. Deprinsă cu toate caprițiile bărbatului ei, ea se aranjă cum putu în odaia din dosul prăvăliei, care răspundea într'o curte neagră, și se mângăia gândindu-se la prosperitatea de odinioară a părinților ei, la fericirea fiicei sale și totdeauna curat îmbrăcată, ea sciuse deja să'și atragă respectul furnisorilor și al vecinilor.

Acésta era și dorința ei, să nu fie confundată cu femeile de lucrători de multe ori mai puțin săraci de cât dînsa, și să'și păstreze, cu ori ce preț, un mic rang în burgesime. Acésta era preocuparea ei constantă; de aceea și odaia din fund, unde ședea și unde se făcea nópte pe la trei, strălucea de curățenie și de rînduială. Peste di, un pat se transforma în canapea, un șal vechiü figura ca covor de masă, soba servea de bucătărie, ascunsă după un paravan, și pe un cuptoraș cât un scăunel de mare, fierbeau mâncările în tăcere. Liniștea, iată visul acestei sërmane femei, chinuită de șovăirile nesfârșite ale unui bărbat plictisitor.

Încă din primele zile ale mutării în noul local, D. Chèbe pusese să se scriă cu litere cât un cot pe zugrăvêla prós-pătă a firmei:

COMISIOANE—EXPORTAȚIUNI

Nici o altă mențiune specială. Vecinii sêi vindeau tuleri, postav, pânzeturî; el era dispus să vîndă ori și ce, fără să hotărască anume ce. Câte

raționamente nu era silită madame Chèbe să audă séra înainte de culcare!

— Nu mă pricep în pânzeturî; dar în postavurî sînt tare. Numai atîta că, de mă apuc de postavurî, îmi trebuie un voiajor; căci cele mai bune soiurî vin din Sedan și din Elbeuf. De pânzele cu culorî, nu mai vorbesc; ele nu rentéză de cât vara. Cât despre tularî, e cu neputință; e prea târđiũ acum.

De cele mai multe orî punea îndoelilor sale un sfîrșit, đicînd :

— Somnul aduce sfaturî... aide să ne culcăm.

Și el mergea să se culce spre marea ușurare a femeii sale.

După trei sau patru lunî de asemenea traî, D. Chèbe începu să se plictisescă. Durerile de cap, amețelile îť reveniră încetul cu încetul. Cartierul era prea sgomotos, și chiar nesănătos. De altminterî afacerile nu mergeau bine. Nimic nu mergea, nici postavurile, nici țesăturile, nimic.

Tocmai în timpul acestei noi crise, veni și domnișóra Planus, sora-mea, în visită în afacerea Sidoniei.

Bêtrâna fată 'și đisese pe drum : «Am să-ť iaũ pe de departe...» Dar, ca tôte ființele sficióse, ea se ușurâ de sarcina ei de îndată ce intrâ, la primele vorbe.

Fu o lovitură de teatru. Când madame Chèbe aũđi că-i se acuză fata, se sculâ fôrte indignată. Nici odată nu va putea crede așa un lucru. Biata ei Sidonia era de sigur victima unei calomniî infame.

D. Chèbe, la rîndul seũ, păru și mai indignat. In nisce frase late și cu nisce aere întumurate,

el arătă imposibilitatea lucrului, dându-se pe sine însuși ca exemplu cum avea totdeauna obiceiul, și luând răspunderea asupra'si. Cum își pôte cineva închipui că copila lui o domnișoră Chèbe, fiica unui onorabil comerciant cunoscut de treizeci de ani pe piață, să fie capabilă de... Aida de!

Domnișóra Planus insistă. Ea nu voia să trecă de bărfitoare și de purtătoare de calomni. Căci erau doveđi seriose. Apoi afacerea nu mai era un secret pentru nimeni.

— Si chiar așa să fie, strigă D. Chèbe înfuriat de acéstă stăruință... Ce ne privesce pe noi? Fiica noastră e măritată. Ea trăesce departe de părinții ei... E tréba bărbatului ei, care e mult mai în vîrstă de cât dînsa; el trebuie să ți dea sfaturi, s'o conducă... Gânditu-s'a óre la acésta?

Apoi omulețul începu să-l ocărască pe ginerele său, pe acel Elvețian cu sângele greoiu care-și pierde vremea în birou căutând la mașini, și nu voesce să însoțescă pe lemea sa în societate, ci preferă să se ție de vechile-i deprinderi de holteiū, de lulea și de berărie.

Trebuia să veđi cu ce aer de dispreț aristocratic D. Chèbe pronunța cuvântul «berărie!...» Și cu tóte acestea, el mergea mai în fie care séră acolo să se întâlnească cu Risler și îl încărca cu reproșuri, dacă lipsea o singură dată de la întâlnire.

Tótă acéstă flecărire a comerciantului din strada du Mail — *comisióne, exportățiuni*, — își avea în fond motivul ei. El voia să se lase de magazin și să se retragă din afaceri, așa că de cât va timp se gândea să mérgă la Sidonia ca s'o róge să-l ajute în combinațiunile sale cele noi. Nu era

prin urmare timpul de a-î face scene neplăcute, sau să-î vorbescă cu autoritatea lui de tată și de oaste casnică. Cât despre madame Chèbe, și acum mai puțin convinsă ca adineaori de nevinovăția fiicei sale, păstra o tăcere adîncă. Biata femeie ar fi vrut să fie surdă, orbă și să nu fi cunoscut nici o dată pe domnișóra Planus.

Ca toți aceia, cari aũ fost foarte nenorociți, îi plăcea să se învâle într'o linisce aparentă și nesimțirea îi părea preferabilă de cât ori-ce. Viața nu era și așa destul de tristă, D-șeule! Și apoi, la urma urmelor, Sidonia fusese totdeauna o fată de trébă; de ce adică n'ar fi o femeie de trébă?

Se întunecase.

D. Chèbe se sculă cu gravitate, și merse să închidă oblonelile de la prăvălie și să aprindă un bec de gaz care lumina zidurile cele góle, ochiurile cele deșerte și strălucitoare ale rafturilor, acel întreg interior ciudat ce-ți făcea impresia unui faliment dat în ajun. Tăcut, cu gura încleștată în mod disprețuitor cu hotărîrea de a nu mai vorbi, el avea aerul de a dice bătrânei fete: «Diua a trecut... e timp să te întorci acasă...» Și în timpul acesta, se aușea pașii dómnei Chèbe care plângea cu suspine în odaia din dosul prăvăliei, și mergea în sus și în jos pregătind cina de séră.

Domnișóra Planus făcuse o vizită zadarnică.

— Ei bine? o întrebă bătrânul Sigismund care o aștepta cu nerăbdare.

— N'au voit să mă credă, m'aũ dat afară cu politeță.

Lacrimi îi curgeau din ochi de umilirea suferită.

Bêtrânul se făcu roșiū ca sfecla, și-ī luā mîna cu un respect mare:

— Domnișórá Planus, soră-mea, îi đise el cu gravitate, îți cer iertare că te am făcut să suferi acest afront; dar a fost în joc onórea casei Fromont.

Din acel minut, Sigismund se făcu din ce în ce mai trist. Casa cu banī nu-ī se mai părea nici destul de sigură, nici destul de solidă. Chiar când Fromont nu-ī cerea banī, încă îi era frică și acéstă frică o resuma în trei cuvinte, cari îi veneau continuu în minte, de câte orī vorbea cu sora sa.

— Nu am încredere!... đicea el.

Vecīnic preocupat de casa cu banī, îi se întâmpla nóptea s'o viseze câte o dată, desfăcută peste tot, că rămânea deschisă cu tóte că o în-cuia destul de bine, saū încă că un curent mare împrăștia hârtiile, biletele, cecurile, valorile, și că alerga după ele prin tótă fabrica, asudând ca să le prinďă.

Điua, îndărătul zăbrelelor, în liniștea biroului, îi se părea că un șoricel alb se străcurase în fundul casei și că era pe cale de a róde și de a nimici tot, cu atât mai gras și mai frumos cu cât se mărea desastrul.

Asemenea, de câte orī pe la trei după amiađi, apărea Sidonia pe peron în penișul ei drăguț de cocotă, bêtrânul Sigismund tremura de turbare. Pentru el, ea era ruina casei, ruina în toaleta mare, cu cupeul ei cel mic la pórtă și cu mină ei pacīnică de cochetă fericită.

Madame Risler nici nu scia că la acea feréstră a rīndului de jos, era un dușman al ei de tóte đilele, care pândeia acțiunile ei cele mai micī, amă-

nuntele cele mai neînsemnate din viața ei, venirea și plecarea profesorei de piano, cusătoreasa cea mare ce venea dimineața, toate cutiile ce aducea, cascheta galonată a angajaților de la «Luvru», a căurii trăsura grea se oprea la poartă cu un sghemot de clopoței, ca o diligență trasă de caii țepeni cari duceau casa Fromont cu mare viteză la faliment.

Sigismund socotea pachetele, le cântărea cu ochii în trecut, și prin ferestrele deschise pătrundea cu curiositate în interiorul lui Risler. Covorele ce se scuturau cu vuet mare, jardinierele expuse la soare, pline cu flori bolnăvicioase, scumpe și rare, tapetele uimitoare, nimic nu-i scăpa.

Cumpărăturile cele noi ale menajului îi săreau în ochi, căci fie-care din ele îi aducea amintire o cerere mare de bani.

Dar mai mult decât orî-ce, studia fisionomia lui Risler.

În ochii lui, femeea acesta era pe cale de a schimba pe amicul său, pe cel mai bun, pe cel mai cinstit dintre oameni, într'un mișel nerușinat. Nici o îndoială nu mai era în această privință. Risler își scia desonorea și o primea. Era plătit ca să tacă.

Negreșit că era ceva monstruos într'o asemenea presupunere. Dar e o greșală a naturilor curate, cari află răul fără să-l fi cunoscut vre-odată, de a merge imediat prea departe, dincolo de limită. Odată convins de trădarea Sidoniei și a lui George, infamia lui Risler păru casierului mai puțin imposibilă de admis. Și într'adevăr, cum să-ți explici alminteri acea nepăsare față cu cheltuielile asociatului?

Bietul Sigismund, în onestitatea sa meschină și mărginită nu putea să înțeleagă delicatetea de inimă a lui Risler. În același timp obiceiurile sale metodice de contabil și pătrunderea sa comercială erau la o sută de poștii departe de acel caracter distras, zăpăcit, jumătate artist, jumătate inventator. El judeca toate acestea după sine însuși, neputând să ghicască ce este un om care se luptă cu o invențiune, închis într'o idee fixă. Nisce asemenea ómení sînt somnambulí. Ei privesc și nu ved, aú ochii înăuntru.

Pentru Sigismund, Risler vedea bine.

Gândul acesta îl făcea foarte nefericit pe bêtânul casier. El începuse să fixeze pe amicul său, orí de câte orí acesta venea în biroul lui; apoi descurajat de acéstă indiferență neschimbătoare, pe care o credea premeditată și voită, lipită pe obrazul său ca o mască, luase în cele din urmă obiceiul a nu se mai uita la dînsul, căutând printre hărtoge ca să evite acea privire falsă, și ne mai vorbind cu Risler de cât cu ochii țintiți asupra aleelor din grădină sau pe încrucișătura grilajului. Până și vorbele sale erau încurcate, chioríșe ca și privirile sale. Nu se mai scia pozitiv cui se adresa.

Nici un rîs amical de aci înainte, nici o suvenire răsfoită împreună în cărțile de contabilitate ale fabricei.

«Iată anul când tu ai intrat... prima mărire a lefii... Ți aduci aminte? Am mers să mîncăm în ziua aceea la Douix... Apoi séra la cafeneaua Orbilor... hei? Ce mai chef!»

În cele din urmă Risler băgă de sémă rēcéla

ciudată dintre Sigismund și dînsul. El vorbi femeii sale despre acésta.

De cât va timp deja, ea simțea cum acéastă antipatie se învîrtea înprejurul ei. Câte-odată, când trecea prin curte, era jenată de privirile răutăcioase cari o făceau să-și întorcă capul cu nervozitate spre cuibul bătrînului casier. Acéastă cértă dintre cei doi prieteni o speriâ, și iute se sili să ferescă pe bărbatul ei de cuvintele cele dușmănesci ale lui Planus.

— Dar nu veđi că e gelos de D-ta, de pozițiunea D-tale... Un fost egal devenit superiorul sėu, asta îl înăbușe... Dacă am sta să ținem sémă de tóte aceste dușmăni... Iacă!... eú, bunióră, sînt înconjurată numai de dușmani aici.

Bunul Risler rotundeá ochii sėi cei mari:—Tu ?

— Firesce, lucrul e destul de clar... toți acești ómenii mă urăsc. Li-e necaz pe mica Chèbe că s'a făcut madame Risler... Cine scie ce infamii o fi debitând pe socotéla mea... Și nici casierul D-tale nu e în stare să-și ție limba în gură, pot să te asigur... Ce răutăcios e și omul ásta!

Aceste câte-va cuvinte își avură efectul lor. Risler, indignat, prea mândru pentru a se plânge, răspunse la rēcélă cu rēcélă. Plini de neîncredere unul în celalt, bieții ómenii nu mai puteau să se întâlnească fără o senzațiune penibilă, așa că după un timp óre-care, Risler încetă să mai vie în biroul casierului. Lucrul era de alminteri ușor, Fromont fiind însărcinat cu chestiunile bănesci. Îi se trimetea acasă partea ce i se cuvenea, la fie-care trei-đeci ale lunei. Acéastă aranjare convenea mai bine lui Fromont și Sidonieii, dar dádea nascere la o mulțime de bârfeii infame.

Sidonia era tocmai atunci ocupată să-și termine programa ei de viață luxosă. Ii mai lipsea o vilă la țară. In fond, ea ura arborii, câmpurile drumurile cari te inundă de praf! — «Tot ce se poate mai trist pe lume,» dicea ea. Dar Clara Fromont petrecea vara la Savigny. Indată ce se făcea timpul frumos, se pregătea cuferele în etajul de jos, se scotea perdelele; și o trăsură mare de transport, în care era légănul fetiței ale cărei panglici albastre fălăiau în aer, pleca spre castelul bunicului. Apoi într'o diminéță, mama, bunica, fetița și doica, un maldăr întreg de stofe albe, de vëluri negre, plecau în trépătul cel mare al celor doi cai către pajiștile pline de sóre și aleele de carpinii pline de umbră dulce.

Atunci Parisul era urît. despopulat; și cu tóte că Sidoniei îi plăcea Parisul, până și în sesonul de vară care'l încăldește ca un cuptor, o durea când se gândea că tóte eleganțele, tóte bogățiile parisiene se plimbau dealungul țermilor sub umbrelele lor de culóre deschisă, și făceau din acest voiaj un pretext la miî de invențiuni noi, la mode originale fórte riscate, cari îți permit să arăți că ai un picior frumos și un păr castaniu buclat și lung, care e al tõe cu adevérat.

Băile de mare? nici nu putea fi vorba de ele; Risler nu putea să se absenteze.

Cumpărarea unei case la țară? nu erau mijloce în deajuns.

E adevérat că amantul era și el acolo, și că s'ar fi grăbit să-i satisfacă și acest nou caprițiu; dar o casă la țară nu se ascunde ca o brătară, ca un cașmir. Trebuia mai întâiu ca bărbatul să

consimță. Nu era ușor, dar cu Risler se putea încerca.

Pentru a prepara calea, ea îi vorbea fără încetare de un colțișor de la țară, nu tocmai scump, aprópe de Paris. Risler o asculta zîmbind. El se gîndea la iarba cea înaltă, la grădina plină cu fructe frumoase, deja chinuit de acea trebuință de a poseda care îți vine odată cu bogăția; dar fiindcă era prevădător, răspundea:

— Vom vedea... vom vedea... Așteptă numai până la sfîrșitul anului.

Sfîrșitul anului, adică inventariul.

Inventariul!

Era cuvîntul magic. Tot anul mergi cum mergi în vîrtejul afacerilor. Baniî intră, ies, circulă, se înmulțesc, se împrăștiă; și averea casei, întocmai ca o viperă strălucitoare, cu neputință de prins, vecinic în mișcare, se lungesce, se scurtéză, se micșoréză sau se măresce, fără ca să poți să'ți dai séma de starea ei, de cât după un moment de odihnă. Numai după inventariu, poți să scii cum stai și dacă anul acesta, care ți se pare bun, a fost bun într'adevăr.

In general, el se face pe la finele lui decembrie, înainte de Crăciun sau de anul-noú. Și fiindcă facerea lui cere ore suplimentare de lucru trebuie să muncesci până târziu nóptea, Tótă casa e atunci în picioare. Lămpile cari rămân aprinse prin birouri chiar după ce ele au fost închise, par' că iaú parte la aerul de sərbătore care însufleșesce acéstă întrégă sêptemână a anului când atâtea ferestre se luminéză în sînul familiilor. De la cel mai mare până la cel mai mic ampioiat al casei, toți se intereséză de rezultatul inven-

tariului. Mărirea lefilor, gratificațiunile de anul-noû depind de acest rezultat fericit. De aceea, pe când se desbat interesele imense ale unei fabrici, în etajurile al cincilea saû în căscioarele de prin mahalalele înfundate, femeile amploiaților, copii, părinții cei bătrâni vorbesc de acel inventariû al căruî rezultat se va restrânge și asupra lor, fie printr'o economie încă și mai mare, fie prin vr'o cumpăratură amânată de multă vreme și care se va realiza în sfârșit mulțumită gratificațiunii.

La Fromont & Risler, Sigismund Planus e D-șeul casei în acele câte-va zile, și despărțitura-i cu zăbrele un sanctuar în care vegheză toți amploiații. În tăcerea fabricei adormite, foile cele grele ale cărților celor mari de socotelî vijîe într'una; nume strigate cu glas tare necesiteză cercetări în alte registre. Condeele scărție. Bătrânul casier, înconjurat de locotenenții săi, are aerul foarte ocupat și îngrozitor. Din timp în timp Fromont, în minutul de a se sui în trăsura, vine cu țigara în dinți, mânușat, gătit. El merge încet pe vârful picioarelor, se aplcă peste grilaj:

— Ei bine!... cum stâm?...

Sigismund scôte câte un mormăit și tînerul stăpân al fabricei se depărtéză neîndrăsnind să întrebe mai mult. El ghicesce bine după mina casierului că noutățile nu sînt mulțumitoare.

Intr'adevăr, de când cu revoluția, când erau bă-tăi în curțile fabricei, nu se mai veduse în casa Fromont un inventariû așa de păcătos. Cheltuelile și intrările se acopereaû. Cheltuelile generale absorbiseră totul, și. ceva mai mult. Fromont se găsea dator către Casă cu sume însemnate. Tre-buia să veđi mina speriată a bătrânului Planus

când, la 31 decembrie, se duse să dea lui George socotélă de operațiunile sale.

Acesta luâ lucrul în glumă. În viitor totul va merge mai bine, și pentru a restabili buna dispozițiune a casierului, el îi dete o gratificațiune extra-ordinară de o mie de lei în loc de cincisute cât îi dedea odinióră unchiul lui. Tot personalul resimți efectul acestei dispozițiuni generóse, și, în mulțumirea generală, rezultatul deplorabil al socotelilor de sfîrșitul anului fu repeditat. Cât despre Risler tot George se însărcinâ să'l pue în curent cu situațiunea.

Când el intrâ în cabinetul cel mic al asociatului său, luminat de sus cu o lumină de atelier care cădea cu tărie pe fața gânditoare a inventatorului, Fromont avu un moment de esitare, rușine și remușcare de ceea ce făcea.

Celalt, la sgomotul ușii își întórse vesel capul :

— Șorș, Șorș, prietene... O țiu acum *mașina noastră de imprimat*... Mai am câte-va lucruri mici de găsit... Dar ce are aface! acum sînt sigur de afacerea mea... Ai să veđi... ai să veđi... Ah! casa Prochasson nu va mai îndrăsni să lupte cu noi... Cu mașina de imprimat Risler, vom sdróbi tóte concurențele...

— Bravo, camarade, răspunse Fromont. Tóte astea sînt bune pentru viitor; dar la timpul de față, D-ta nici nu te gîndesci. Dar inventariul nostru!...

Așa e! bine đici. Il uitasem cu totul... Desigur că nu e tocmai strălucit, nu e așa?

El đicea acésta, fiindcă vedea fisionomia lui George cam emoționată și nedumerită.

George răspunse: «Ba da, fórte strălucit, din

potrivă. Avem dreptul să fim mulțumiți, mai ales pentru anul nostru cel d'întâiu... Ne vine la fiecare câte patru-șeci de mii de lei câștig; și fiindcă am creșut că ai nevoie de bani pentru a da un cadou soției D-tale...»

Fără a îndrăzni să privească drept în ochi pe omul cinstit pe care îl înșela, Fromont puse pe masă un teanc de cecuri și de hârtii de bancă.

Risler rămase un minut emoționat. Atâția bani dintr'odată, pentru el, pentru el singur! Se gândi îndată la generositatea acestor Fromont, cari au făcut dintr'însul ce e astăzi, apoi la mica lui Sidonie, la acea dorință a ei pe care o exprimase de atâtea ori și pe care putea acum s'o împlinescă.

Cu lacrimile în ochi, cu un suris sincer pe buze, el întinse ambele mâini asociatului său:

— Sînt mulțumit... sînt mulțumit...

Acesta era cuvîntul său în ocaziile cele mari. Apoi arătînd spre teancurile de hârtii întinse dinaintea sa, acele hârtii așa de ușore gata de a sbura la cea mai mică suflare:

— Sciî D-ta ce e asta? îl întrebă pe George cu un aer triumfător... Asta e casa de la țară a Sidoniei.

Adevărat!

O SCRISÓRE

D-LUÎ FRANTZ RISLER, INGINER AL COMPANIEÎ FRANCESE.

ISMAILIA (EGIPT).

Iubite Frantz! Bătrânul Sigismund a luat condeiul ca să-ți scriă. De aș putea să aștern mai bine ideile mele pe hârtie, aș avea multe să-ți spun. Dar franțuzésca asta afurisită e prea grea, și apoi afară din țifrele sale, Sigismund Planus nu face nici cât o cépă degerată. De aceea, am să-ți spun repede despre ce e vorba.

Se petrec în casa fratelui tău nisce lucruri, ce nu sînt tocmai cinstite. Femeea lui îl înșelă cu asociatul. Ea l'a făcut ridicul pe bărbatul ei, și dacă lucrurile vor continua, tot astfel, el va trece în ochii lumii drept un ticălos... Ascultă-mă, micul meu Frantz, trebuie să vii cât de curând. Numai tu îi poți vorbi lui Risler și să-i deschizi ochii asupra Sidoniei. Pe noi ceștilalți n'o să ne cređă. Cere iute un concediū și vino.

Sciū că tu trebuie să-ți câștigi pâinea ta acolo și să-ți faci un viitor; dar un om de onóre cată mai presus de tóte să țiă la numele pe care i-l'au lăsat părinții. Eí bine! eū îți spun, dacă n'ai să vii îndată, are să vie o ți când numele de Risler va fi stropit cu atâta noroiū, că tu n'ai să mai cutezi să-l porți.

Sigismund Planus

Casier.

CARTEA A TREIA

I

RĚSBUNĂTORUL

Cei cari trăesc totdeauna închiși, lipiți de colțul lor de geam, reținuți de lucru saũ de infirmitățile lor, se interesază de ómenii cari trec tot așa cum ei își forméză un orizont din zidurile, acoperișurile și ferestrele vecine.

Imobili, ei se întrupéză în viața din uliță, și ómenii grăbiți, cari trec pe dinaintea lor, uneori în tóte ȓile la aceleași ore, habar n'aũ că servesc de regulator altor existențe, că ochi prietenoși îi pândesc, și că absența lor e resimțită dureros, când li se întâmplă să apuce pe alt drum.

Damele Delobelle, înțepenite ziua întrégă în odaia lor, făceau și ele observațiuni mute de acestea. Ferestra fiind îngustă, mama, ai cărei ochi începeau să se strice de muncă prea mare, se așeza la lumină, îndărătul perdelei de muselină ridicate, iar fotoliul cel mare al fiicei sale alături de ea, dar ceva mai departe de ferestră. Ea îi anunța pe toți aceia cari treceau. Era o distracție pentru ele, un subiect de vorbă; și orele cele lungi de muncă le păreau mai scurte, întrerupte de aparițiunile regulate ale trecătorilor tot așa de grăbiți ca și ele. De obicei, erau două surori mititele, un Domn în palton cenuși, un băiat ce era dus la liceu și luat acasă, un funcționar bătrân cu un picior de lemn, al cărui pas răsuna sinistru pe trotuar.

Pe acesta din urmă îl vedea rar: el trecea după ce înopta, dar îi auzea mersul, și fie-care dată acel șgomot ajungea la mica schiopă ca un eco violent al gândurilor ei celor mai triste. Toți acești oameni din uliță interesa fără să știe pe cele două femei. De ploua, el dicea:

«Aă să fie udați... Băiatul s'o fi întors ore acasă înainte de ploia asta mare?» Și în schimbările de anotimpuri, când sorele de martie inunda trotoarele pline de apă, sau când zăpada din decembrie le acoperea cu straturi albe și negre, vederea unei haine noi pe vre unul din trecătorii obișnuiți, le făcea pe cele două femei închise să 'și dică: «A venit vara» sau «A venit iarna.»

Ziua aceea era sfârșitul unei zile de mai, una din acele seri luminoase și dulci, când viața din case se respândește în afară prin ferestrele deschise. Desirea și mama ei grăbeau acele și dege-

tele, muncind până la ultima rață de lumină, înainte de a aprinde lampa. Se auzea țipetele copiilor cari se jucau prin curți, sunetele îndepărtate ale unui piano, și glasul vre unui vîndător ambulănt, care 'și trăgea cărucioara pe jumătate gólă. Aerul era plin de suflarea primă-verii, de un miros slab de zambile și de liliac.

Mama Delobelle lăsase lucrul, și acum cu cotele sprijinite de rampă, înainte de a închide ferestra, asculta tóte acele vuete ale unui oraș mare și muncitor, fericit de a circula pe uliți, odată cu isprăvirea zilei. Din când în când, fără a întorce capul, ea vorbea cu fiică-sa:

— Bravo! iată pe D. Sigismund. Ce de vreme ese astă-đi de la fabrică... Póte fiind-că ڟilele s'au făcut mari, dar mi se pare că nu e încă șepte... Dar cu cine o fi óre bētrānul casier?... Mare minune!... Parc'ar fi... Ba da... Parc'ar fi D. Frantz... Dar nu e cu puțință... D. Frantz e fórtē departe de aci, în momentul de față; și apoi el n'avea barbă... Dar ce are a face! Sémānă mult cu dīnsul... la vino de te uită, fetiço.

Dar fetița nu se scólă de pe fotoliul ei; ea nici nu se mișcă. Cu ochii rătăciți, cu acul în aer, imobilisată în gestul ei frumos de activitate, ea se plimbă acum într'o țară albastră, acea regiune minunată unde te plimbă liber, fără nici o grijă de infirmitate. Acest nume de Frantz, pronunțat mecanicesce de mama ei, la ideea unei asemănări. e pentru ea un trecut întreg de ilusiuni, de speranțe calde, trecătoare ca și roșeța care îi se urca în obraz, când el venea séra, la întórcerea acasă, să vorbescă cu ea un moment. Cât de departe erau tóte acestea! Când te gāndesci, că el

ședea în odăița de alături, că-î se aușea pașii pe scară și sgomotul mesei pe care o trăgea la feréstră ca să deseneze. Ce durere și ce bucurie pe dînsa când îl aușea vorbind de Sidonia, așeđat la picióarele ei pe un scăunaș scund, în timp ce ea își monta muștele și pásérile.

Și lucrând, ea îl încuraja, îl consola, căci Sidonia pricinuisé multe necazuri mici bietului Frantz, înainte de a-î pricinui unul mare. Sunetul vocii sale când vorbea de cealaltă, strălucirea ochilor sêi când se gândea la ea, o fermecaú cu totul pe mica Desirea, și când el plecase desperat. un amor și mai mare decât acela pe care-l ducea cu sine rămăsese în urma lui, un amor pe care o daia vecinic aceeași, viața sedentară și nemișcată îl vor păstra neatins, cu tot parfumul sêu amar, în timp ce al sêu plimbat pe drumurile cele mari se va împrăștia, se va evapora încetul cu încetul.

...Se întunecă din ce în ce mai mult. O mână nire adâncă coprinde pe biata fată, odată cu umbra acelei serii atât de dulci. Licărirea de fericire a trecutului ei se micșoréză ca și fășia de lumină ce străbate prin deschiđetura strîmtă a ferestrii, unde mama mai stă răzimată.

De-o dată ușa se deschide... Cine-va a intrat, dar nu se vede cine e... Cine póte să fie? Damele Delobelle nu primesc visite nici-odată. Mama, care'si-a întors capul, a cređut mai întâiú că e cineva de la magazinul lor care a venit să întrebe de lucrul de peste săptămână.

— Bărbatul meu s'a dus chiar acum la D-vóstră, domnule... Nu mai avem nimic aci. D. Delobelle a dus totul.

Necunoscutul făcu câți-va pași fără a răspunde, dar cu cât se apropia de feréstră, silueta sa devenea mai deslușită. E un flăcău mare țépăn, păr-lit de sóre, cu barba désă și blondă, cu vocea tare, și accentul cam greoiu.

— Dar bine, madame Delobelle, nu mă mai cunósceți?

— Oh! eú, domnule Frantz, v'am recunoscut îndată, díse Desirea fórte liniștită, cu un ton rece și indiferent.

— Sfinte D-đeule! E D. Frantz.

Iute, iute, mama Delobelle alérgă la lampă, o aprinde și închide feréstra.

— Cum! D-ta esci, dragul meú Frantz... Cu ce aer liniștit a spus'o, mititica asta... eú v'am recunoscut... Ah! ce ghețar mititel... Așa va rămănea ea totdeauna.

Un adevérat ghețar mititel. Ea e palidă, fórte palidă; și în mâna lui Frantz mâna ei este albă și rece de tot.

El o găsesce mai frumósă, mai gingașă.

Ea îl găsesce măreț ca întotdeauna, cu o expresie de obosélă și de întristare în fundul ochilor, care-í dá acum o înfățișare mai bărbătéscă ca la plecare.

Oboséla îi vine de la acel voiaj grăbit, întreprins la primirea scrisórei îngrozítóre a lui Sigismund. Inboldit de acel cuvînt «desonóre,» el plecase la minut fără să mai aștepte venirea concediului, riscând să-și pérđă și postul și viitorul seú; și din vapor urcându-se în tren, nu se oprise decât la Paris. Avea de ce să fie obosit, când el voiajase cu graba de a sosi, și când gândul lui nerăbdător s'a svárcolit tot timpul, făcênd de țece

oři același drum într'o îndoială, o gróză și o nedumerire continuă.

Intristarea lui însă e mult mai vechiă. Ea datează din ziua în care aceea pe care a iubit-o, a refuzat să-l iea de bărbat, pentru a deveni, șase luni mai târziu, soția fratelui său; două lovituri gróznice una după alta, și a doua încă mai durerosă decât cea d'întăiu. E adevèrat, că înainte de a se însura, fratele său îi scrisese o scrisóre, în care îi cerea permisiunea de a face căsătoria, și acesta în nisce termenii așa de mișcători, așa de gingași, că violența loviturii îi păru mai îndulcită; apoi, cu timpul, plecarea din țară, munca, voiajurile cele lungi, contribuiră a pune căpăt mâhnirei sale. Nu-i mai rămăsese în cele din urmă de cât o melancolie adâncă. Afară numai dacă ura sau mânia pe care o resimte în momentul de față încontra femeii care desonoréză pe fratele său, nu e în realitate o rămășiță a amorului de odinioară.

Dar nu! Frantz Risler nu are decât un singur gând, să răsbune onórea fratelui său. El n'a venit ca amant, ci ca răsbunător; și Sidonia să facă bine să se păzescă.

Mai întâiu, cum s'a dat jos din tren, răsbunătorul a mers drept la fabrică, vrënd să facă o surprinere; el socotea că venirea sa neprevăduță îi va destăinui tot ce se întimplase, după o aruncătură de ochi.

Din nenorocire nu găsise pe nimeni.

Persienele micului hotel din fundul grădinei erau închise de cincisprezece zile.

Moș Achile îl informă că Dómnele staă acum

în casele lor de la țară, și că cei doi asociați plăcă în toate serile într'acolo.

Fromont părăsise magazinurile deja de mult; iar Risler tocmai plecase atunci.

Frantz se hotărî să vorbească cu bătrânul Sigismund. Dar era într'o sâmbătă, și de plată, și el trebui să aștepte ca șirul cel lung de lucrători, care începea de la loja lui Achille și se termina la ghișetul casierului, să se scurgă cu încetul.

De și nerăbdător și foarte mahnit, acest om de treabă, care dusesese din copilărie viața lucrătorilor din Paris, se simțea vesel de a se regăsi în mijlocul acestei animații, acestor moravuri atât de speciale. Pe toate acele fețe cinstite sau vițioase era zugrăvită mulțumirea săptămânei sfârșite. Ai fi zis că duminica lor începea cu adevărat sâmbătă seară, la ora șapte dinaintea lămpitei casierului.

Trebuie să fi viețuit printre comercianți ca să cunoscî tot farmecul acelei odihne de o zi și solemnitatea ei. Mulți din acei sărmani, înlănțuiți la nisce lucrări nesănătose, așteptă cu nerăbdare acea duminică bine-cuvîntată, care le va aduce puțin aer atât de necesar sănătății și vieții lor. De aci, ce mulțumire și ce trebuință de veselie sgomotósă! Pare că greutatea muncii de peste săptămână se împrăștie o dată cu aburul mașinelor care ese șuerând și se pierde peste șghia-buri.

Toți lucrătorii se depărtau de la ghișet, numărându-și argintul strălucitor din mâinile lor negre. Erau decepții, murmure, reclamații, ore lipsite, bani luați înainte; și în zăngănitul gologanilor se audea vocea cea liniștită și neînduple-

cată a lui Sigismund, care apăra interesele patronilor săi până la sălbătăcie.

Frantz cunoscea toate peripețiile dăilei de plată, distingea plângerile drepte de cele false. Scia că unul cerea pentru familie, pentru a plăti brutarului, farmacistului și lunile de școală. Altul pentru cărcimă saă pentru ceva și mai murdar. Umbrele triste și încovoiate, cari se învârteau mereu pe dinaintea portarului fabricii, aruncând căutături lungi în fundul curților, el scia ce așteptau, că pânduă toate un tată saă un bărbat ca să-l ia repede acasă cu o voce amenințătoare și convingătoare.

Și copii cei desculți, mititeii cei înveliți în șaluri vechi, femeile cele sdrențerose, ale căror fețe înecate în lacrimi sînt tot așa de albe ca și bonetele ce le înconjură...

Și acel vițiu ascuns, care pândesce în întunec momentul de plată. găurile infecte cari se iluminază în fundul ulițelor negre, geamurile murdare ale cărcimelor, îndărătul cărora miile de otrăvuri alcoolice își arată culorile lor false.

Frantz cunoscea toate aceste miserii; dar nici o dată ele nu-i păruseră atât de jalnice și de dureroase ca în acea seră.

Plata se isprăvisse. Sigismund eșea din biroul său.

Cei doi amici se recunoscără. se îmbrățișară; și, în tăcerea fabricii, oprită timp de două-deci și patru de ceasuri, mută în toate clădirile ei goale, casierul explică lui Frantz starea lucrurilor. Ii povesti conduita Sidoniei, cheltuelile nebune, onora casa nimicită pentru tot-deauna. Risler cumpărase o casă la țară, la Asnières, fosta casă a unei actrițe, și se instalase într'insa într'un mod

strălucit. Aũ caĩ, trăsură, un lux uĩmitor și cheltuesc fõrte mult. Ceea ce neliniștea mai ales pe bunul Sigismund, era înfrinarea lui Fromont. De cât-va timp, aprõpe nu mai lua de loc bani de la casă, și cu tõte acestea Sidonia cheltuia mai mult ca nici o dată.

— N'am încredere!... ȃicea nenorocitul casier, dând din cap... n'am încredere...

Apoi, scoborînd vocea, adăoga :

— Dar fratele tãu, micul meũ Frantz, fratele tãu?... Cine põte sã ne explice purtarea lui? Cãnd îl veȃi, e cu nasu în vînt, cu mîinile în buzunar, și cu gãndul la faimõsa invenȃiune, care din nenorocire nu se cam grãbesce sã iésã... Ei bine! vrei sã 'ȃi spun una și bunã?... Omul ăsta e saũ un ticãlos saũ un dõbitoc.

Vorbind ast-fel ei se plimbaũ în lung și în larg prin grãdiniȃ, se opreaũ, începeaũ din noũ sã mergicã. Lui Frantz îi se pãrea cã visezã un vis urît. Repediciunea voiajului, schimbarea bruscã a locului și a climei, valul de cuvinte al lui Sigismund care nu mai isprãvea, ideea cea nouã ce trebuie sã 'șĩ facã de fratele seũ și de Sidonia, acea Sidonie, pe care o iubise atãt de mult, tõte aceste lucruri il zãpãceaũ, il scoteaũ aprõpe din minȃi.

Era târȃiũ. Nõptea se apropia Sigismund îi propuse sã-l ducã la Montrouge sã dõrmã nõptea aceea; el refusã, pretextãnd cã era obosit și rãmas singur în Marais în acea orã îndoioasă și tristã a ȃilei care se terminã și a gazului care nu s'a aprins încã, el merse mașinalicesce spre vechia sa locuinȃ din strada Braque.

Pe pórta aleei, era atárnată o tăbliță: *Camera mobilată de închiriat.*

Era tocmai camera în care trăise atâta vreme cu fratele său. El recunoscuse charta geografică bătută în zid cu patru ținte, feréstra din coridor și tăblița damelor Delobelle: *Păsəri și muște pentru mode*

Ușa acestor dame era întredeschisă; n'avea de cât s'o împingă ca să intre înăuntru.

De sigur că în tot Parisul nu exista pentru el un adăpost mai bun, un colț mai potrivit pentru odihna sufletului său turburat ca acest interior muncitor și pacinic. În agitatea actuală a vieții sale rătăcite, acest interior era ca un port față cu apele liniștite și adânci, cheiul plin de sóre și de pace, pe care lucréză femeile în așteptarea bărbaților sau a taților lor, pe când afară vîntul vîjje și marea clocotesc. Dar mai ales, lucru de care nu 'și dădea bine séma, era o înlănțuire de afecțiuni sincere, și acea putere miraculósă a gingășiei, care scumpesce în ochii noștri, chiar atunci când nu iubim, amorul ce se simte pentru noi.

Acel scump ghețar mititel de Desirea îl iubea atâta. Ea avea nisce ochi atât de strălucitori, când îi vorbea de lucruri indiferente. Precum obiectele muiate în fosfor strălucesc tóte de o potrivă, tot așa și cele mai mici cuvinte pe care le dicea iluminau figura i cea frumoșică și înflorită. Ce odihnă dulce simțea el aci, în urma vorbelor atât de brutale ale lui Sigismund.

Vorbeau amîndoi cu animațiune, pe când mama Delobelle pune masa:

— Ai să mănânci cu noi, nu e așa, domnule

Frantz?... Tatăl s'a dus să înapoeze lucrul; dar el trebuie să vie negreșit la masă.

— Trebuie să vie negreșit la masă!

Buna femeie dicea acésta cu óre-care mândrie.

Intr'adevăr, de când cu neizbănda direcțiunii sale, ilustrul Delobelle nu mai mânca în oraș, nici chiar în serile când mergea să primescă plata lucrului. Nenorocitul director luase la restaurantul său atâtea mâncări pe credit, că nu mai îndrăsnea să puie piciórele pe acolo. In schimb sâmbăta, nu lipsea nici o dată să aducă cu sine doi sau trei óspeți flămânđi și neașteptați, «vechii camaradi,» nisce «ómeni fără noroc» ca și dînsul. Ast-fel în séra aceea veni acasă, escortat de un actor care jucase pe financiarul la teatrul din Metz și de un comic de la teatrul din Angers, amîndoi în disponibilitate.

Comicul, ras, sbîrcit, îmbétrănit la focul rampei, avea aerul unui ștregar bétrân; cel ce juca pe financiarul purta nisce ghetе fără tocuri și fără urmă de ciorapi. Delobelle îi anunță cu pompă încă de la ușă, dar vederea lui Frantz Risler întrepruse prezentarea.

— Frantz!... Frantzul meu!... strigă bétrănul actor cu o voce melodramatică, bătênd aerul cu mâinile sale convulsive; apoi după o lungă și emfatică îmbrățișare, presentă óspeții unii altora.

— D. Robricart, de la teatrul din Metz.

— D. Chandezon, de la teatrul din Angers.

— Frantz Risler, inginer.

In gura lui Delobelle, cuvîntul de inginer lua nisce proporții fórte mari!

Desirea făcu o strîmbătură frumușică la vederea amicilor tatălui ei. Ar fi fost așa de frumos

să fie singurî în familie într'o ȃi ca cea de astă ȃi. Dar marele om nici nu voia să scie de așa ceva. Era destul de ocupat cu golirea buzunărilor sale. Mai întăiū el scóse o plăcintă minunătă; «pentru dómnele,» ȃise el, uitând că-o adora și el. Un stacoj eși după plăcintă, apoi un cărnat de Arles, castane înghețate și cireșe abia eșite!

Pe când actorul care jucase pe financiarul, entusiasmat, se silea să scóță la lumină un guler de cămașă invisibil, și pe când comicul făcea mereū «niuf! niuf!» cu un gest uitat de Parisienī de ȃece anī. Desirea se gândea cu spaimă la gaura imensă pe care acéstă masă improvizată o va lăsa în sěrmanul lor căștig de peste sėptėmănă, și mama Delobelle, grăbită, rėsturna tótă bucătăria ca să găsească numėrul trebuincios de taciuri.

Masa fu fórte veselă. Ceī doī comici măncaū de le scăpăra fălcile spre marea bucurie a lui Delobelle care scormolea cu ei amintiri veclī actoricescī. Nimic mai lugubru. Inchipuiți vė nisce urme de decoruri, lămpióne stinse, un fond vechiū de accesorii mucegăite și prăpădite.

Intr'un fel de graiū ordinar, trivial, tutuitor, ei își aminteaū succesele lor nenumėrate; căci tustrei, după spusele lor, fuseseră aclamați, încărcați cu cunune și duși în triumf prin orașe întregi.

Și vorbind, ei măncaū cum mănăncă comicii, așeȃți pe trei sferturi la masă, cu fața spre public, cu acea grabă falsă a óspeților de teatru dinaintea unor mănăcări de carton, și cu acel mod de a alterna cuvintele cu îmbucăturile, de a căuta efecte în așeȃdarea paharului, în apropierea scau-

nului, de a exprima interesul, mirarea, bucuria, gróza, surprinderea, cu ajutorul unui cuțit și al unei furculițe manevrată cu sciință. Mama Delobelle îi asculta surîdënd.

Nu degeaba esci femeea unui actor de trei-deci de ani, ca să nu fi prins óreși cum obiceiul acestor ciudătenii.

Dar un colțișor al mesei se găsea despărțit de ceilalți óspeți ca printr'un nor care oprea cuvintele neghióbe, rîsetele cele grosolane și lăudăroșiile. Frantz și Desirea vorbeau încetișor, fără a auzi nimic din cele ce se diceau în jurul lor. Lucrurii din copilăria lor, anecdote de vecinătate, un trecut întreg nedeslușit, care nu avea alt merit de cât potrivirea de amintiri, și scănteia la fel care se ivea în ochii lor, erau obiectul dulcii lor convorbiri.

De o dată norul se sparse, și vocea teribilă a lui Delobelle întrerupse dialogul:

— Nu l'ai văduț încă pe fratele tđu? întrebă el pe Frantz ca să nu pară că-l neglijeză cu totul... nici pe soția lui n'ai văduț-o încă.. Ah! dar ce damă ai să găsești. Ce toalete, dragul meu și ce șic! Nu-ți spun de cât atâta. Eî aú un adevărat castel la Asnières. Și familia Chébe stă și ea acolo... Ah! dar tocmai acestea, dragul meu, aú pus o barieră între noi. Când esci bogat, îi disprețuesci pe camaradii de odinióra... Nici o dată un cuvînt, nici o dată o visită... Cât despre mine mă înțelegi, puțin îmi pasă, dar e într'adevăr mâhnitor pentru aceste dame.

— Oh! papa, dișe Desirea cu vioiciune, D-ta scii bine că noi o iubim prea mult pe Sidonia ca să ne supărăm pentru un lucru de nimic.

Comicul dete înfuriat un pumn mare în masă :

— Ei bine ! tocmai aici e greșala voastră... Trebuie să urîți pe aceia cari nu caută de cât să vă bleseze, să vă umilască.

El avea încă pe inimă refuzul capitalului pentru cumpărarea teatrului său, și de alminteri, nu-și ascundea supărarea :

— Dacă ai sci, Țiea el lui Frantz, dacă ai sci ce risipă e pe acolo. Te prinde mila... Și ce nebunie, ce nechibzuință... Eū care îți vorbesc, am cerut fratelui tēū o sumă neînsemnată ca să 'mă fac un viitor și să-ı asigur lui beneficii considerabile... M'a refuzat net... Ce vrei ! Dōmna are nevoie de multe. Călăresce, merge la curse în trăsură și își pōrtă bărbatul de nas... Intre noi fie Țis, eū nu-l cred tocmai fericit, pe bunul Risler... Femeiușca aăa mi Ți-l jōcă trumușel...

Excomicul își termină tirada cu o clipire din ochi adresată comicului și actorului care juca pe financiarul, și timp de câte-va secunde făcură un schimb de mine, de grimase actoricești, de «he ! he !» și de «hîm ! hîm !» tōtă pantomina subînțeleșurilor.

Frantz sta încremenit. Fără să vrea, grōznicul adevēr îi venea din tōte părțile. Sigismund îi vorbise în felul său. Delobelle într'al său. Resultatul era același.

Din fericire, masa era pe isprăvite. Ceı trei actori se sculară de la masă și plecară la berăria din strada Blondel. Frantz rămase singur cu cele două femei.

VēȚându-l așa de aprōpe de ea, afectuos și de blând, Desirea avu deodată un avînt mare de recunoștință pentru Sidonia. Iși Țise că la urma

urmelor tot generosității acestei femei datora ea fericirea-î aparentă, și gândul acesta îi dăde curajul ca să-și apere pe vechia-î prietenă :

— Ascultă, domnule Frantz, să nu crezi tot ce ți-a spus tata despre cumnata D-tale. Cam are obiceiul să exagereze, scumpul meu papa Eu una știu că Sidonia nu e capabilă de lucrurile de care e învinovățită. Sînt sigură că inima ei a rămas aceeași și că-și iubește și acuma pe amicii ei, cu toate că-î cam neglijează... Așa e viața făcută. Trăesci departe fără să vrei. Nu e așa, domnule Frantz ?

Oh! cât de frumoasă o găsea el, când îi vorbea astfel. Nicî-dată nu observase așa de bine trăsăturile fine și tenul ei aristocratic ; și, când plecă în noaptea aceea, mișcat de sinceritatea cu care apăsese pe Sidonia, de toate acele fermecătoare motive femeesci pe care le da tăcerii și nevenirii prietenei sale, Frantz Risler se gândea, cu un sentiment de plăcere egoistă și naivă, că această fată îl iubise că-l iubea pôte încă și că ea îi păstra în fundul inimei acel loc cald, adăpostit, la care ne întorcem ca la un refugiul când viața ne a rănit.

Totă noaptea, în camera-î de odinioară, legănat de sdruncinătura voiajiului, de acel șgomot de valuri și de vijelie care te urmărește în drumurile pe mare, el visă de timpul copilăriei sale, de mica Chèbe, de Desirea Delobelle, de jocurile și lucrările lor, de Școala Centrală ale cărei clădiri mari dormeau în apropiere, posomorite, în stradele negre din Marais.

Apoi, spre dimineață, când lumina străbătînd prin ferestrele fără perdele îi căzu pe ochi și îi

readuse sentimentul datoriei și a preocupărilor de peste ȕi, el visă că era ceasul de a merge la Șcô-la Centrală și că fratele său, înainte de a se da jos la fabrică, întredeschisese ușa și îi ȕicea :

— Aide ! leneșule, scôlă-te !...

Acest glas dulce și iubitor, prea viu și prea real pentru un vis, îl făcu să deschidă ochii de tot.

Risler sta în picióre lângă pat, pândind deșteptarea fratelui cu un suris gingaș dar cam emoționat; și dovadă că era chiar Risler, e că în bucuria ce avea de ași vedea pe fratele său el nu gâsea alt ceva de spus decât :

— Sînt mulțumit... sînt mulțumit.

Cu tôte că în ȕiua aceea era o duminică, Risler venise după obiceiul său la fabrică ca să profite de tăcere și de linisce spre a lucra la *mașina de imprimat* Abia sosise, și deja moș Achille îl informă că fratele său a tras în strada Braque; el alergă într'acolo vesel, surprins, cam vexat că n'a fost încunosciițat dinainte și mai ales că Frantz l'a lipsit de prima séră de întôrcere. Acéstă părere de rău revenea la fie care minut în vorbirea lor pre apucate, în care tot ce avea de spus rămânea neisprăvit, întrerupt de miș de chestiuni diferite, de exploziuni de dragoste și de bucurie. Frantz dete ca scusă oboséla și chiar plăcerea ce a avut-o de a se regăsi în vechea lor cameră.

— Bine, bine, ȕicea Risler; dar acum nu te mai slăbesc... trebue să mergi cu mine la Asnières îndată .. Imi dau concediũ astă-zî... Înțelegi, nu mai pot lucra acuma când esci aci... Mititica mai ales are să fi surprinsă... și mulțumită... Vor-

beam așa de des de tine... Ce fericire! Ce fericire!...

Și bietul om nu mai putea de bucurie, începu să flecărească, el, dealminteri așa de tăcut, și admira pe Frantz, îl găsea mai mare. Cu toate acestea elevul Școlii Centrale era deja destul de înalt la plecare; numai trăsurile îi se accentuasera, umerii îi se lărgiseră și era mare deosebire acum între băiatul cel slab cu ținuta de seminarist care plecase acum doi ani la Ismailia și frumosul african cu fața smédă, seriósă și blândă care sosise.

Pe când Risler îl contempla, Frantz, la rîndul lui, observa cu mare atenție pe fratele său, și, găsindu-l tot același, tot așa de naiv, de iubitor și de distras ca odinioară, își dicea:

— Nu! nu e cu puțință... el tot om cinstit a rămas.

Atunci, gândindu-se la bănuelile îndrăznețe ale unora, tótă mânia lui se întorcea asupra acelei femei, ipocrită și vițiosă, care și înșela bărbatul într'un mod atât de nerușinat și atât de nepedepsit, că ajunsese să facă dintr'însul un complice în ochii lumii. Oh! ce explicațiune îngrozitoare va avea el cu dinsa; și cum îi va vorbi de aspru.— Iți interdic. Dómnă, mē'nțelegi, îți interdic să desonorezi pe fratele meu!...

La acésta se gândea el tot drumul pe când se uita la arborii încă subțiri cari fugeau dealungul talusului drumului de fer de la Saint-Germain. Aședat în fața lui, Risler flecărea, flecărea fără încetare. Vorbea de fabrică, de afacerile lor. Câștigaseră câte patru-șeci de mii de lei fie-care pe anul trecut; dar afacerile vor merge și mai bine

când va fi gata *Mașina de imprimat*. «O mașină rotativă, scumpul meu Frantz, rotativă și dodecagonă, putând să dea într'o singură învîrtitură de rôtă urma unui desen de două-spre-zece până la cinci-spre-zece culori, roșiū pe trandafiriū, verde închis pe verde deschis, fără amestec, fără absorbire, fără ca o linie să vateme pe cealaltă, fără ca o nuanță să strivescă sau să înghiță pe cealaltă.. Înțelegi tu ore acésta, frățiorule?... O mașină care să fie artistă ca un om... E o revoluțiune în tapete.»

— Dar, întrebă Frantz cam neliniștit, ai găsit-o deja *Mașina asta de imprimat* sau o cauți încă?

— Găsit!... găsit cu desevrșire!... Măine, am să'ți arăt tóte planurile mele. Am mai inventat, prin aceeași ocaziune, o acățătoare automatică pentru a apuca hârtia la stinghiile cuptorului de uscat... Săptemâna viitoare, mă voiū instala la mine, sus de tot, în pod, și voiū pune să se fabriceze în taină prima mea mașină, chiar sub ochii mei. Trebuie ca în trei luni brevetele să fie luate și ca *Mașina de imprimat* să funcționeze... Veī ve-dea, micul meu Frantz, cum mașina asta are să ne îmbogățescă pe noi toți... poți să'ți închipui cât sînt de mulțumit că voiū putea să înapoiez acestor Fromont măcar ceva din binele ce mi-aū făcut... Ah! într'adevăr, bunul D-đeū m'a încărcat cu prea multe bunătăți...

Și acum se puse să enumere tóte fericirile sale. Sidonia e cea mai bună din ființele omenesci, o femeiușcă fermecătoare care îi face multă onóre. Aū un interior fórte plăcut. Primesc lume și încă lume fórte bună. Micuța cântă ca o privighetóre, grație metodei așa de expresive a dómnei Dob-

son... Încă o ființă amabilă și dómna asta Dobson ... Un singur lucru îl chinuesce pe bietul Risler: anume supărarea sa neînțelėsă cu Sigismund. Frantz îl va ajuta póte să lămurėsă și acest mister.

— Oh! da, te voiú ajuta, frate, răspunse Frantz cu dinții încleștați; și roșeța mâniei îi se urca pe frunte la ideea că s'a putut bănui acéstă francheță și lealitate cari se desfășurau inaintea lui în expresiunea lor naivă și spontanee. Din fericire, el, rėsbunătorul, venea la timp; și va pune tóte lucrurile la locul lor.

În timpul acesta se apropiau de casa din Asnières. Frantz o recunoscuse deja din depărtare după o scară caprițiosă cu turnuleț strălucitor de ardesii noi și albastre. Ea îi se păru făcută într'adins pentru Sidonia, adevărată colivie pentru acea pasere cu penele caprițioase și bătătore la ochi.

Era o casă elvețiană cu două etaje, ale cărei geamuri limpedi, perdelele căptușite cu stofă de culórea trandafirului, se zăreau din drumul de fer, oglindindu-se în fundul unei pajiști verđi, unde atirna o ghiulea enormă de metal engles.

Riul curgea prin apropiere, încă parisian, încărcat cu lanțuri cu stabilimente de băi, cu luntri mari, și sguduind la cel mai mic val o mulțime de bărci fórté ușóre, legate de țerm cu praful cărbunelui pe numele lor pretențioase și zugrăvite de curând. De la ferestrele ei, Sidonia putea să vadă restauranturile de pe marginea apei, tăcute în zilele de lucru, ticsite dumineca cu o mulțime pestrițată și sgomotósă, ale cărei veselii se amestecau cu cufundările grele ale lopeților și

plecau de pe ambele țermuri pentru a se reuni deasupra râului în acel curent de vuete, de strigăte, de chemări, de rîsete, de cântece cari, în zilele de sêrbătore, se urcă și se scobora neîntre rupt pe dece locuri ale Senei.

În zilele de sêptemână se vîd rătăcind ómeni sdrențeroși, fără lucru și vagabonđi, ómeni cu pâlării de pae grósă largi și cu vîrf ascuțit, cu bluse de lână, femeii cari se aședă pe iarba uscată a talasurilor, neocupate, cu privirea visătore a vacilor la pășunat. Toți ambulanti de pe la bălciuri, flansnetari, harfiști, saltimbanci rătăcitori se opreau aci ca într'o mahala îmfundată. Cheiul era ticsit de ei, și căsuțele care îl mărginea, deschidându-se tot-deauna la venirea lor, camisole albe, purtate cu neglijență, capete ciufulite, o lulea hoinară se arătau la ferestre, urmărind cu privirea, cu regretul Parisului apropiat aceste trivialități ambulante.

Era trist și urît.

Iarba abia rêsărită gălbinea sub picióre. Praful era negru; și cu tóte acestea, în fie-care joie, cocotele cele mari treceau pe acolo ducându-se la Casin, în trépătul cel mare al roților ușore și al poștalionilor de împrumut. Tóte acestea plăceau mult Sidoniei, acea turbată de Parisiană; apoi, în copilăria ei, mica Chêbe auđise mult vorbind de Asnières pe ilustrul Delobelle, care ar fi voit să aibă în aceste locuri, ca atâția alți artiști, o căsuță, un colț de țară unde te întorci cu trenul de douê-spre-dece și jumătate după mieđul nopții, la eșirea din teatre.

Tóte visurile micei Chêbe, Sidonia Risler le realisa.

Cei doi frați ajunseră aproape de pórta cheiului, a cărei chee era de obicei în bróscă. Intrară, traversând nisce crânguri încă tinere. Ici și colo o sală de biliard, casa grădinarului, o seră mică cu geamuri apăreau ca nisce părți diferite ale acelor căsuțe elvețiane ce se dau ca jucărie copiilor; totul foarte ușor, abia înțepenit pe sol, gata de a sbura la cel mai mic vînt de faliment său de caprițiu: o vilă de cocotă sau pe jucător la Bursă.

Frantz privea împrejurul său, cam uimit. În fund, pe un peron încojurat de ghiveciuri înflorite, salonul își deschidea înaltele-î persiene. Un fotoliu american, scaune ce se pot strînge, o masă pe care cafeaua era încă servită, se vedeau lîngă ușă. Înăuntru, se audea acordurile unui pian, și un murmur de voci înăbușite.

— Și cum are să se mai mire Sidonia, dicea bunul Risler pășind încet pe nisip; ea nu mă așteptă decît pe diseră... Asum cîntă cu madame Dobson.

Și împingînd ușa cu vioiciune de pe prag, înainte de a intra, strigă cu vocea lui cea grósă de om mulțumit:

— Ghicesce pe cine îți aduc.

Madame Dobson, așezată singură la piano, sări ca arsă pe scaun, și în fundul salonului cel mare, înapoia plantelor exotice cari se urcau deasupra unei mese al cărei desen pur și subțiat părea că îl continuă ele, George și Sidonia se sculară de odată.

— Oh! cum m'ai speriat... dise ea alergînd spre Risler, încrețiturile penioarului ei alb petrecut cu panglice albastre asemenea unor colțulețe

de cer albastru încălcite în nori, se încolăciră pe covor, și deja ea, scăpată din încurcătură, dréptă acuma cu un aer amabil și cu vecinicul ei zimbet, îmbrățișă pe bărbatul ei și întinse fruntea lui Frantz, dîcînd:

— Bine ai venit, frate.

Risler îi lăsă pe amîndoi față în față și se apropiă de Fromont, mirat că-l găsea aci:

— Cum! Șorș, D-ta aici?... Te credeam la Savigny...

— Ba da, închipesce-ți... Venisem... credeam că duminica te găsesc la Asnières... Voiam să-ți vorbesc de o afacere...

Repede, în nisce frase încurcate, el începu să-î vorbésă de o comandă importantă. După câte-va cuvinte schimbate cu Frantz, care se aréta fôrte rece, Sidonia dispăru. Madame Dobson continuă să cânte în tonuri încete și năbușite la fel cu acelea cari însoțesc pe scenă situațiunile critice.

Adevêrul este că situația de față era prea critică. Dar buna dispozițiune a lui Risler goni orice jenă. El se scusă către Fromont de a nu fi fost acasă, apoi voi să arate lui Frantz casa. Din salon trecură în grajd, din grajd în sofragerie, apoi la șoprónele cu trăsuri, la seră. Totul era nou, strălucitor, sclipitor, prea mic, și incomod.

«Dar, dîcea Risler cu óre-care mândrie, tóte acestea m'aũ costat mulți bani!»

El ținea ca să se admire posesiunea Sidoniei în amênuntele ei cele mai mici, aréta gazul și apa cari se urcaũ în tóte etajele, soneriile perfecționate, mobilele din grădină, biliardul engles, hidroterapia, și se pierdea în avînturi de recunos-

ciință la adresa lui Fromont, care făcându-l asociatul său, i-a pus fără îndoială o avere în mână.

La fie-care nouă exploziune a lui Risler, George Fromont lăsa ochii în jos rușinos și jenat sub privirea ciudată a lui Frantz.

Dejunul fu puțin vesel.

Madame Dobson vorbea aprópe singură, fericită că înota în plină intrigă romantică. Cunoșcând, sau mai bine crezând că cunoșce în toate amănunțele, istoria prietenei sale, ea înțelegea mânia surdă a lui Frantz, un fost amoretat furios de a se vedea înlocuit, neliniștea lui George, turburată de prezența unui rival; încuraja pe unul cu o privire, consola pe celalt cu un zîmbet, admira nepăsarea Sidonieî, și păstra tot disprețulei pentru acel gróznic de Risler, tiranul grosolanși sêlbatic. Sfortările sale tindeau mai alês a nu lăsa să se stabiléscă în jurul mesei acea tăcere teribilă, pe care furculițele isbite una de alta o scandéză într'un mod așa de ridicul și de chinuitor.

După dejun, Fromont, anunță că se întórece la Savigny. Risler nu îndrăsni să-l opréscă, la gândul că scumpa lui madame Șorș va sta tótă dumineca singură; și fără să fi putut spune un cuvînt iubitei sale, amantul plecâ pe căldura cea mare ca să apuce trenul de după amiazi, escortat de tovarășul său, care se încapățînă să-l conducă până la gară.

Madame Dobson rămase cu Frantz și cu Sidonia sub o boltă mică pe care o viță de vie o înstela cu n.uguriî ei trandafirii; apoi, înțelegând că prezența ei îi jena, ea intră în salon, și tot așa ca adineaorî, când George era acolo, începu să cânte încetîșor și expresiv. În grădina

tăcută, acea musică înăbușită, străcurându-se printre rămuri, semăna cu uguitul unei păsări înaintea unei vijelii.

În sfârșit erau singuri.

Sub parmaclîcul bolței, încă gólă și despuiată de frunze, sórele de maí ardea prea tare. Sidonia se apăra cu mâna privind la trecătorii de pe cheiú. Frantz privea și el afară, dar în altă parte; și amîndoi, prefăcându-se a fi cu totul nepăsători unul față de altul, își întórseră capul în același moment cu aceeași mișcare și același gând.

— Am să-ți vorbesc, îi díse el, tocmaí când deschidea și ea gura.

— Și eú, răspunse ea cu un aer grav; dar, vino aici... vom vorbi maí bine.

Și amîndoi intrară într'un mic pavilion din fundul grădinei.

II

EXPLICAREA

Intr'adevăr era timp ca răsbunătorul să soséscă. În maelstromul parisian, acéstă femeiuşcă era dusă de un vârtej nebun. Mênţinută de chiar uşurinţa ei, ea înota încă deasupra; dar cheltuelile ei exagerate, luxul cu care se fălea, dispreţul din ce în ce mai mare pe care-l avea pentru convenienţele cele mai mici, totul aréta că ea va cădea la fund în curând, târînd după sine onórea bărbatului ei şi póte chiar averea şi numele unei case considerabile ruinată prin nebuniile ei.

Mediul în care trăia acuma îi grăbea şi mai mult pierderea. La Paris, în acele mici cartiere ale negustoraşilor, cari sînt nisce adevărate provincii rěutăcióse şi flecare, ea era silită să se păzescă serios; dar în casa de la Asnières, înconjurată de case de actori, de perechi ilegitime, de băieţi de prăvălie în congediú, ea nu se jena. Era în jurul ei o atmosferă de viţiú care îi convenea, pe care o respira fără desgust. Musica balului o amusa, séra, în grădiniţă.

O descărcătură de pistol în casa de alături, într-o noapte, și care ocupă totă împrejurimea cu o intrigă banală și prostă, o făcu să viseze aventuri la fel. Ar fi voit și ea să aibă «o aventură». Ne mai păstrând nici o măsură în vorba, și în ținuta ei, zilele când nu se plimba pe cheiul din Asnières, în fustă scurtă, cu baston lung în mână ca o elegantă din Trouville sau din Houlgate, ea rămânea acasă în penioar, la fel cu vecinele ei, nu făcea absolut nimic, ocupându-se abia de casă, unde era furată ca o cocotă fără să știă de nimic. Aceeași femeie care se vedea trecând în toate diminețile călare, stetea ore întregi de vorbă cu bona ei despre perechile din vecinătate.

Incetul cu incetul, ea revenea la fostul ei nivel și chiar mai jos. De la burgesimea bogată, sus pusă, la care o ridicase căsătoria, ea decăduse la rangul de femeie întreținută. Voiajând mereu în vagon cu femei îmbrăcate în rochiile ciudate, cu pèrul pe ochi *à la chien*, sau despletit pe spate *à la* Genoveva de Brabant, ea ajunsese în cele din urmă să semene cu ele. Se făcu blondă timp de două luni, spre marea mirare a lui Risler, foarte mirat că îi s'a schimbat păpușa. Cât despre George, toate aceste excentricități îl amușă, îl făceau să găsească de ce femei într'una și aceeași. El era adevăratul bărbat, adevăratul stăpân al casei.

Pentru a o distra pe Sidonia, el îi procurase un fel de societate alcătuită din prietenii săi holtei și câți-va negustori cheflii, femei aproape nici o dată; femeile au ochi prea pătrunzători. Madame Dobson era unica prietenă.

Se organiza mese mari, plimbări pe apă, focuri

de artifiții. Din și în și situațiunea bietului Risler devenea mai ridiculă, mai scandalosă. Când venea acasă séra, prăpădit de obosélă și rău îmbrăcat, trebuia să se urce repede în odaia lui să se îmbrace.

— Avem mosafirî la masă, îi șicea femeea sa; grăbesce-te.

Și el se punea la masă cel din urmă, după o stringere de mână dată jur împrejur óspeșilor sêi, nisce amici ai lui Fromont, pe cari el abia îi cunoscea după nume. Lucru ciudat, afacerile fabricii se tratau adesea la acéstă masă, la care George își aducea cunoscințele sale de la cerc cu asigurarea liniștită a omului care plătesce.

«Dejunurî și dineurî de afacerî!» In ochiî lui Risler acest cuvînt explica tot: prezența continuă a asociatului, alegerea comesenilor, și minunatele toalete ale Sidoniei care se făcea frumósă și cochetă în interesul casei. Acéstă cochetărie a iubitei sale făcea desperarea lui Fromont. La orice oră din și venea ca s'o surprindă, neliniștit, bănuitor, temêndu-se s'o lase prea mult singură pe acea natură prefăcută și depravată.

— Dar ce e cu bărbatul têu?... întrebă odată moș Gardinois pe nepótă-sa cu un ton batjocoritor... De ce vine așa de rar pe aici?

Clara scusa pe George, dar acéstă părăsire statornică începu s'o neliniștescă. Acum ea plângea când primea acele bilete scurte, și acele depeși cari îi soseau șilnic la ora mesei: «Nu mă aștepta astă séră, scumpa mea. Nu pot veni la Savigny de cât mâine sau poimâine cu trenul de nópte.»

Ea mânca mâhnită în fața unui loc gol, și fără

a scia că e înșelată, simțea că bărbatul ei se desobicețuia de dînsa. El era așa de distras, când o sêrbare de familie sau vre-o altă împrejurare îl reținea fără voe acasă, așa de mut asupra lucrurilor ce-l ocupa. Clara, care nu mai avea cu Sidonia de cât relațiuni foarte depărtate, nu scia nimic de cele ce se petreceau la Asnières; dar, când George pleca îndărăt grăbit, zîmbitor, ea se chinuia în singurătatea ei cu bănuielii nemărturisite, și, ca aceia cari se așteptă la o mare suferare, ea simțea de o dată un gol imens în inimă, un loc pregătit pentru ori-ce catastrofă.

Bărbatul ei nu era nici el mai fericit. Cruda de Sidonia părea că și face o plăcere să-l chinuiască. Lăsa pe ori-cine să-i facă curte. Pe vremea aceea un ôre-care Cabazon și Cabazoni, tenor italian din Tulusa, prezentat de madame Dobson, venea în toate zilele să cânte nisce dueturi neliniștitoare. George, foarte gelos, alerga după amiazi la Asnières, neglija totul și găsea deja că Risler nu și supraveghea femeea în dejuns. Ar fi voit ca el să fi fost orb numai față de patima sa.

Ah! de ar fi fost el bărbatul acestei femeii, cum ar mai fi ținut-o în friu! Dar el n'avea nici un drept asupra ei, și ea nu se jena să-i-o spuie. Câte odată iar, cu acea logică neînvingătoare, care se ivește până și la cei mai proști, el se gândea, că dacă îl înșela și pe el, pôte că merita să fie înșelat. Viața sa era într'adevăr tristă. Iși pierdea vremea alergând pe la bijutieri și pe la negustorii de stofe, inventând la cadouri și la surprize. El scia prea bine cu cine are de aface! Scia că pôte să o amuse cu acele bijuterii, dar

nu s'o opréscă, și că în ziua când ea se va plictisi...

Sidonia nu se plictisea încă. Avea existența ce-î trebuia, tótă fericirea ce putea dori. Amorul ei pentru George n'avea nimic înflăcărător, nici romantic. El era pentru dînsa un al doilea bărbat, mai tînăr, și mai ales mai bogat decât celalt. Pentru a înburgesi cu totul adulteriu lor, ea își a-trăsese părinții la Asnières, îi stabilise într'o căsuță tocmai la marginea localității și din acel tată vanitos și orb de bună voe, din acea mamă gingașă și totdeauna uimită, ea își făcuse un lustru de onorabilitate de care simțea nevoie cu atît mai mare cu cât se pierdea mai mult.

Totul era bine combinat în acel mic cap pervers care raționa cu sânge rece asupra vițiuului; și ea credea că viața îi se va scurge cu aceeași linisce și de aci înainte, când Frantz Risler sosi pe neașteptate.

Cum îl vëdu intrînd, ea înțelese că odihna îi era amenințată, și că se va petrece între ei ceva fôrte grav.

Intr'o clipă planul ei fusese luat. Acum era vorba de a-l pune în lucrare.

Pavilionul în care intraseră, o odăe mare și rotundă ale cărei patru ferestre răspundeaŭ la peisaje diferite, era mobilat pentru siestele de vară, pentru orele arđetóre când se caută un adăpost în contra sórelui și a bázăitului insectelor din grădină. Un divan lat fôrte scund era aședat de alungul lui. O măsuță de lac fôrte scundă sta în mijloc, încărcată cu numere desperechiete de jurnale mondene.

Tapetele erau próspete, și desenurile citului—

păseri sburând printre trestii albastrii — făceau curat efectul unui vis de vară, o închipuire ușoră fălăind dinaintea ochilor care se închid. Storurile lăsate, rogojina întinsă pe pardo-selă, iasomia care se împletea afară de alungul holței, dedeau pavilionului o recóre plăcută mărită încă cu sgotul vecin al rîului vecinic în agitare și cu stropitul valurilor sale mici pe țerm.

Sidonia, cum intră, se aședă pe divan, trântind lunga-i trenă albă care cădu ca un val de zăpadă la piciorul divanului; și cu ochii limpedi, gura zîmbitoare și cu micul ei cap puțin aplecat, a căruî fundă la o parte marea încă încăpățânarea iui caprițiosă, ea așteptă.

Frantz, fôrte palid, sta în picioare, privind în jurul seü. Apoi după un moment:

— Iti fac complimentul meü, dómna, dise el; te pricepi la confortabil.

Și îndată, ca și cum s'ar fi temut că conversația, luată așa de departe, n'are să ajungă destul de iute la punctul la care voia s'o aducă, el reluă cu brutalitate.

— Și cui, mă rog, datorezi acest lux?... Bărbatului său amantului D-tale?...

Fără a se mișca de pe divan, fără a ridica măcar ochii asupra lui, ea răspunse:

— Amîndurora.

El rămase aprópe încremenit de atâta îndrăsnelă.

— Mărturisesci dar că acel om e amantul D-tale?

— Desigur!... de ce nu?...

Frantz o privi o clipă, fără a vorbi. Pălise și

ea, cu tótă liniscea ei, și vecinicul ei zîmbet nu i se mai gudura in colțul gurei.

Atunci el :

— Ascultă-mă bine, Sidonia. Numele fratelui meu, acest nume pe care l'a dat femeii sale, e și al meu. Fiind-că Risler e prea nebun, prea orb pentru a te lăsa să-l desonorezi, e de datoria mea să-l apăr de atingerile D-tale... Îți impun dar să previi pe D. Fromont să-și caute cât mai repede altă metresă și să mérégă să se ruineze aiurea... De nu...

— De nu? întrebă Sidonia, care pe când el vorbea, se juca mereu cu inelele ei.

— De nu, voi informa pe fratele meu de ceea ce se petrece în casa lui și vei rămânea încremenită când vei vedea pe Risler pre atâta de violent și de temut pre cât îl cunoscă acum de inofensiv. Destăinuirea mea îl va omorî póte, dar poți să fii sigură că te va omorî înainte.

Ea dete din umeri :

— Ei și! să mă omóre... Ce-mi pasă?

Acésta o díse cu un ton așa de dureros și așa de nepăsător că Frantz, fără voea lui, simți o órecare milă pentru acea creatură frumósă, tînără și fericită, care îi vorbea de mórte cu așa o renunțare de sine însuși.

— Il iubescă dar așa de mult? o întrebă el cu o voce deja mai blândă... Il iubescă dar așa de mult pe acel Fromont încât preferi să mori decât să renunți la dînsul?

Ea sări in sus cu putere.

— Eú? să iubesc pe acel nătărăú, acea cărpă, acea fată neródă îmbrăcată bărbătesce?... Aida

de!... L'am luat pe acela cum aş fi luat pe oricare altul...

— Şi de ce?

— Fiind-că trebuia, fiind-că eram nebună, fiind-că purtam în inima mea şi mai port încă un amor criminal, pe care aşi voi să mi-l smulg cu ori-ce preţ.

Ea se sculase şi îi vorbea ochi în ochi, gură la gură apópe, tremurând din tot corpul.

Un amor criminal!... Pe cine iubesc dar?

Frantz nu îndrăsnea s'o întrebe.

Fără a sci încă nimic, el pricepea că acea privire, acea suflare, aplecate spre dînsul, aveau să-i destăinuiască ceva gróznic.

— Şi pe cine?... întrebâ el.

Ea răspunse cu o voce înăbuşită:

— Sciî bine că pe D-ta.

Şi ea era femeea fratelui său.

De doi ani, el nu se mai gândea la ea decât ea la o soră. Pentru el, femeea fratelui său nu mai semăna de loc cu fosta lui logodnică, şi ar fi fost o crimă să recunóscă fie numai într'o singură trăsură a feţei pe aceea căreia odinióră îi spusese de atâtea ori: «Te iubesc.»

Şi acum ea îi dicea lui că-l iubesc.

Nenorocitul răsbunător rămase înlemnit, uluit, negăsind un singur cuvînt de răspuns.

Ea, în faţa lui, aştepta...

Era una din acele zile de primăvară pline de friguri şi de sóre, în cari leşia ploilor vechi pune un fel de moliciune şi melancolie ciudată. Aerul era căldicel, parfumat de flori noi cari, în acea zi căldurosă, îmbălsămau cu tărie ca nisce vioarele într'un manşon. Din înaltele-î ferestre între-

deschise, odaia în care se afla respiră toate aceste mirosuri îmbătătoare. Afară se auzea flașnetele de duminică, chemările îndepărtate pe riș, și mai aproape, în grădină, vocea amorosă și leșinată a dómnei Dobson care suspina :

Se dice, iubito, că te măriți;

Tu scii bine din asta c'am să mooor!...

— Da, Frantz, te am iubit întotdeauna, dicea Sidonia. Acest amor la care eș am renunțat odinioară fiind-că eram fată, și fiind-că fetele nu scii ce fac; acest amor, nimic nu l'a putut șterge în mine nici micșora. Când am aflat că Desirea te iubesc și ea, ea atât de nenorocită, atât de desmoștenită, într'un avînt mare de generosităte am vrut să fac fericirea vieței sale cu jertfa fericirii mele, și atunci te am respins ca să rămâi al ei. Ah! dar îndată ce ai fost departe, am înțeles că sacrificiul a fost mai presus de forțele mele. Sărmana Desirea! Cât n'am blestemat-o în fundul inimii mele! Mă cređi? din acel moment am căutat să n'o mai vęd, să n'o mai întălnesc. Vederea ei m'ar fi făcut prea mult să sufăr.

— Dar dacă m'ai iubit, răspuse Frantz foarte încet, dacă m'ai iubit, de ce ai luat pe fratele meu?

Ea nu tresări.

— Luând pe Risler, puteam să mă apropii de D-ta. Imi diceam: «N'am putut să fiș femeea lui. Ei bine! voiș deveni sora lui. Cel puțin, cu chipul acesta, imi va fi îngăduit să-l mai iubesc încă, și nu ne vom trece viața întrégă străini unul de altul.» Vai! acestea sînt numai visuri naive pe care ți le faci la două-șeci de ani, dar a căror

zădărnicie ni-o arată experiența foarte curând... N'am putut să te iubesc ca o soră, Frantz; nici n'am putut să te uit, căsătoria mea nu mă lăsa. Cu un alt bărbat, aș fi isbutit pôte, dar cu Risler a fost cu neputință. El îmi vorbea mereu de D-ta, de succesele și de viitorul D-tale... Frantz dicea așa, Frantz făcea așa... Te iubesc atât de mult bietul om. Și ceea ce era și mai dureros pentru mine, e asemănarea lui cu D-ta. În merusul D-tale, în trăsurile feței D-tale e un fel de asemănare de familie și mai ales în vocea D-tale, așa că de multe ori, sub mângăierile sale, închi-deam ochii dîcîndu-mî: «E el... E Frantz...» Când am vădut că acest gând criminal a devenit o tortură, un chin nesfîrșit, am căutat să uit. Am consimțit să ascult pe acel George care mă urmărea de mult, să schimb felul meu de viață, s'o fac sgomotósă, agitată. Dar, țî-o jur, Frantz, în acel vîrtej de plăcere în care mă aruncam, n'am încetat o singură dată a mă gîndi la D-ta, și dacă cineva ar avea dreptul să vie aci să'mî céră socotélă de conduita mea, acel cîneva numai D-ta nu poți să fiî, D-ta, care fără să vrei, m'ai făcut ceea ce sînt...

Ea tăcu...

Frantz nu mai îndrăsnea să ridice ochii asupra ei. Deja de câte-va minute o găsea prea frumósă, prea pofticiósă. Și era femeea fratelui său!

Nu îndrăsnea nici să vorbescă. Nenorocitul simțea că vechia-î pasiune se redeștepta cu furie în inima sa și că acum priviri, cuvinte, tot ce va țîșni dintr'însul va fi amor.

Și ea era femeea fratelui său!...

— Ah! nenorociți, nenorociți ce sîntem, dîse

sărmanul rėsbunător, lăsându-se să cadă lângă ea pe divan.

Aceste câte-va cuvinte erau deja o lașitate, un început de renunțare, ca și cum sórta, în cruđimea ei, îi răpise forța de a se apėra. Sidonia pusesese mânia ei pe a lui: «Frantz... Frantz» și ei steteau așa, unul lângă altul, tăcuți și aprinși, legănați de romanța dómnei Dobson care ajungea până la ei în sunete sfărâmate trecėnd printre crânguri :

Amorul meū e o nebulie,
Vai! eū nu pot a mē vindecaaaa!...

Deodată se ivi statura cea mare a lui Risler dinaintea ușei:

— Pe aici, Chėbe, pe aici. Ei sînt în pavilion.

În același timp bunul om intră, escortat de so-crul și de sócră-sa, pe cari se dusesese să-i iea.

Fu un moment de bucurie nespūsă și de îm-brățișări nenumėrate. Trebuia să-l veđi pe D. Chėbe cu ce aer protector examina pe băiatul cel înalt, care îl întrecea cu un cap și în umerii:

— Ei bine, picioane, mergeți bine cu canalul de Suez ?

Madame Chėbe, pentru care Frantz rămăsese óreși-cum viitorul ei ginere, nu se mai sătura să-l îmbrățișeze, în timp ce Risler, neîndemănată ca întotdeauna în lucrurile și expansiunile sale gesticula pe peron și dicea că are să tae mai mulți vițeți grași pentru întórcerea copilului pierdut, și cu o voce, care trebuie să fi rėsunat prin tóte grădinile de prin împrejurime, strigă către profesóra de musică:

— Madame Dobson, madame Dobson..., fără

supărare, ceea ce cântă acolo e prea trist... La naiba cu expresiunea astă-đi... Cântă-ne mai bine ceva mai vesel, vre un joc... ca să fac un tur de vals cu madame Chèbe...

— Risler, Risler, esci nebun? ginere!...

— Aide, aide, mămușcă... Trebuie... hop... hop!...

Greoiu, în jurul aleelor, el tăra într'un vals automatic în șase timpî, un adevărat vals de modă vechiă, pe sócra care găfăia, și care se oprea la fie-care pas ca să aranjeze în ordinea lor obicînită legăturile desfăcute ale pălăriei și danțelele șalului ei, acel șal frumos de la nunta Sidonieî.

Era beat de bucurie, bietul Risler.

Pentru Frantz, đia acésta fu o đie de chinuri neuitate și nesfîrșite. Plimbare în trăsură, plimbare pe apă, gustare pe iarbă în insula Pustiitorilor, nici unul din farmecile de la Asnières nu fusese cruțat; și tot timpul, pe căldura cea mare de pe drum, la scîlipirea valurilor, trebuia să rîđi, să flecăresci, să-ți povestesci voiajul, să vorbesci de istmul de la Suez, de lucrările întreprinse, să ascuți plângerile secrete ale D-lui Chèbe, totdeauna furios pe copiii săi, aménunțele fratelui asupra *mașineî de imprimat*. Rotativă, micul meu Frantz, rotativă și dodecagonă! Sidonia îi lăsa pe domniî să vorbească și părea absorbită în cugetări adînci. Din când în când, ea arunca un cuvînt, un zîmbet trist dómnei Dobson, și Frantz, neîn-drăsnind s'o privescă pe ea însăși, urmărea mișcările umbrelei ei cu căptușelă albastră, fășiiitul rochei...

Cum s'a schimbat în doi anî! Și cât s'a făcut de frumósă!...

Apoi îi veniră idei îngrozitoare. În ziua aceea erau curse la Longchamps. Trăsuri treceau aproape de a lor, o atingeau, conduse de femei cu fețe zugrăvite, strînse în nisce velerii înguste. Imobile pe capră, ele țineau biciul lor cel mare foarte drept și cu gesturi de păpușă, și nimic nu părea viu în ele decât ochii lor înegriți, fixați pe capul cașilor. În drumul lor, lumea se întorcea. Tote privirile le urmăreau, ca târîte în vîntul cursei lor.

Sidonia semăna cu aceste creaturi. Și ea ar fi putut să conducă așa trăsura lui George; căci Frantz era în trăsura lui George. Băuse din vinul lui George. Tot luxul, de care se bucurau în familie, venea de la George.

Era rușinos, revoltător. Ar fi voit să o strige în gura mare fratelui său. Era dator s'o facă, căci venise într'adins pentru acesta. Dar nu mai avea curagiu.

Nenorocitul de răsbunător!...

Séra, după masă, în salonul deschis la aerul răcoros al riului, Risler rugă pe femeia sa să cânte. Voia ca ea să arate lui Frantz toate talentele ei cele noi.

Răzimată de piano, Sidonia se împotriva cu un aer trist, în timp ce madame Dobson preluda scuturându-și buclele ei cele lungi

Dar nu știu nimic. Ce vrei să cânt?

În cele din urmă se hotărî. Palidă, desamăgită, plutind deasupra lucrurilor, la lumina tremurândă a luminărilor ce păreau că ard parfumuri, așa de tare îmbălsămau liliacii și zambilele, ea începu un cântec creol foarte popular în Luisiana și pe care madame Dobson îl transcrise ea însăși pentru cânt și pentru piano:

Biata fetiță, mamzel Zizi,
Amorul, amorul a zăpăcit
Capul ei.

Și pe când cânta povestea acelei nenorocite fetițe Zizi, pe care amorul a înebunit-o, Sidonia avea și ea aerul unei bolnave de amor. Cu ce expresiune sfâșietore, cu ce țipăt de rîndunică rănită repeta ea acel refren atât de melancolic și atât de dulce în dialectul copilăresc din acea colonie.

Avea și el de ce să înebunescă, sërmanul rës-bunător.

Ei bine nu! Sirena și-a ales rău romanța. Iată că numai la acel nume de mamzel Zizi, Frantz se găsea transportat deodată într'o cameră tristă din Marias, forțe departe de salonul Sidoniei, și mila inimei sale îi amintea chipul acelei mici Desirea Delobelle care-l iubea de atâta vreme. Până la cinci-spre-șeci ani, nu-i se dicea decât Zirea saŭ Zizi, și ea era acea mică nenorocită Zizi din cântecul creol, amanta vecinic părăsită, vecinic credincioasă. Cealaltă cânta în zadar acuma, Frantz nu o mai auzea, nu o mai vedea. Ii se părea că e acolo lângă fotoliul cel mare, pe scăunașul pe care veghease de atâtea orî așteptând pe tatăl. Da, mântuirea pentru el era acolo, numai acolo. Trebuia să caute un adăpost în amorul acelei copile, să-i se dea ei din tot sufletul, și să i dică : «Ia-mă... scapă-mă...» Și cine scie? Ea atât îl iubesce! Póte că-l va scăpa, vindeca de pasiunea-î culpabilă.

— Unde te duci?... întrebă Risler vedënd pe fratele sculându-se în grabă, îndată cu isprăvirea ultimului refren.

— Mă duc... E târziu.

— Cum! nu te culci aici? Dar camera ta e pregătită.

— Pregătită, adăogă Sidonia, cu o privire ciudată.

Refusă cu energie. Prezența sa la Paris era indispensabilă pentru unele misiuni foarte importante cu care Compania l'a însărcinat. În zadar încercă să-l rețină, el era deja în antreună, cutreera grădina la lumina lunei, și, în mijlocul șgomotelor din Asnières, se îndrepta spre gară în fuga mare.

Când fu plecat, Risler se urcă în camera sa, iar Sidonia și madame Dobson mai rămaseră câțva timp la ferestrele salonului. Musica din Casinul vecin ajungea până la ele cu strigătele de «oho» ale luntrașilor și șgomotul dansurilor asemenea sunetului unui tamburin ritmat și înăbușit.

— Dar țicnit mai e și ăsta!... dișe madame Dobson.

— Oh! l'am prins în căpcană, răspunse Sidonia; dar trebuie să mă păzesc bine... Am să fiu foarte supraveghiată acuma. E așa de gelos... Voișcrie lui Cazaboni să nu mai vie câțva timp; și tu, mâine diminéță, să'i dișci lui George să plece pentru cincispredece dișe la Savigny.

III

BIATA MAMZEL ZIZI

Oh! cât era de fericită Desirea.

În fie-care zi Frantz venea să se așeze la picioarele ei ca în vremile bune de odinioară pe scăunașul cel scund, dar nu-î mai vorbea de Sidonia.

Diminéța, îndată ce se punea la lucru, ea vedea cum ușa se întredeschidea încetisor: «Bună diminéță, mamzel Zizi!» El o chema așa acuma, cu numele ei de fetiță; și, sciți cu ce gingășie îi dicea el: «Bună diminéță mamzel Zizi.»

Séra, așteptaă împreună pe «tatăl», și pe când ea lucra, el o făcea să tresară cu povestirea călătoriilor sale.

— Dar ce aî? Tu nu mai esci aceeași, dicea mama Delobelle, mirată că o vedea atât de veselă și mai ales atât de sglobie. Faptul este că, în loc de a rămânea ca altă dată înțepenită în fotoliul ei, cu o renunțare de bunică tânără, mica schiópă se scula la fie-care minut, alerga la feréstră cu un avînt mare ca și cum ar fi avut

aripi, se silea să stea drept în picióre, și întreba pe mama ei fórté încet:

— Se cunósce óre, când nu merg?

Cochetăria ei care până atunci se concentrase numai în pieptenătura capului ei mic și drăguț, se răspândea acuma peste întréga ei ființă, ca și coșile cele lungi de pěr creț și fin pe care le despletea. Adevărul e că acuma era peste măsură de cochetă; ș itótă lumea o băga de sémă. Păsările și muștele pentru mode aveau și ele o aparență cu totul particulară.

Oh! da, Desirea Delobelle era fericită. De câte-va ñile D. Frantz îi vorbea 'să mérgă cu toții la țară, și fiind-că tatăl, în tot-deauna așa de bun și așa de generos, binevoise să consimță ca damele să ia un congediũ de o ñi, plecară câte-și patru într'o duminică diminéță.

Nu vă puteți închipui ce vreme frumósă era în ñiua aceea. Când Desirea, deschise feréstra încă de la ora șase, și când in bruma de diminéță vedu sórele deja cald și luminos și când se gândi la arborii, la câmpurile, la drumurile, la acea întrégă natură minunată pe care n'o mai veduse de atâta vreme și pe care avea s'o vadă la brațul lui Frantz, o podidiră lacrimile. Clopotele cari se trăgeau, sgomotele Parisului care se urcaũ de pe podul uliților, gâtela de duminică — acea sərbătóre a sáracului — care limpeșce până și obrajii micilor cărbunari, tótă aurora acelei dimineți excepționale, ea o sorbea îndelung și cu nesățiu.

În ajunul acelei dimineți, Frantz îi adusese o umbrelă, o umbrelă mică cu mâner de fildeș; afară de asta, ea 'și potrivise o toaletă fórté îngrijită dar fórté simplă, cum șede bine unei sêrmâne

mică infirmă care vrea să trecă fără a fi vădută. Și ar fi prea puțin dacă am dice că mica infirmă era încântătoare.

La ora nouă foarte precis, Frantz sosi cu o trăsură luată cu ziua, și se sui ca să iea pe invitații săi. Mamzel Zizi se scoborî cu cochetărie singură, răzimată de rampă, și fără șovăială. Mama Delobelle venea în urma ei, supraveghiând-o; și ilustrul comic, cu pardesiul pe braț, sări cu Risler înaintea lor ca să le deschidă portiera.

Oh! ce dulce a fost plimbarea în trăsură, și ce frumoși au fost rîul, câmpul și arborii!...

Nu o întrebați unde a fost; Desirea n'a știut-o nici o dată. Ea vă va spune totuși că sora a fost mai strălucitor în acel loc de cât ori unde, păsările mai vesele, pădurile mai adânci; și ea nu va minți.

Încă pe când fusese mică, avusese câte o dată zile de acelea cu aer mult și cu plimbări lungi câmpenesci. Dar mai târziu munca statornică, miseria, viața sedentară atât de plăcută celor infirmă, o ținuseră ca pironită în vechiul cartier din Paris unde locuia, și ale căruia acoperișuri înalte, ferestrele cu balcone de fer, coșurile de fabrică, ale căror cărămiți roșii și noi făceau un contrast atât de isbitor cu zidurile cele negre ale hotelurilor istorice, îi oferea un orizont vecinic același și îndestulător. De atâta vreme ea nu mai cunoscea dintre flori de cât volburele ferestrei sale și din arbori de cât salcâmiile usinei Fromont întrevăduți din depărtare în norii de fum.

Ce bucurie îi umplu inima, când se găsi în plină câmpie. Inviorată de plăcere și de tinerețea-î redeșteptată, ea mergea din uimire în uimire, bă-

tând din mâini, scoțând țipete mici de păsărică; și avânturile curiosității sale naive ascundeau șovăiala mersului ei. Positiv, această șovăială nu se prea observa. Dealmințeri Frantz era acolo, gata s'o susție, să-î întință mâna când sărea peste șanțuri, și așa de curtenitor, cu nisce priviri așa de galeșe. Acea minunată și trecu ca un vis. Albastrul cerului care plutea sub formă de aburi printre ramuri, orizonturile de ciritiș, cari se întind la picioarele arborilor, adăpostiți și tainici, în cari florile cresc mai drepte, și mai înalte, și unde mușchii aurii par a fi rațe de sóre la trunchiul stejarilor, ivirea luminósă a poenelor, totul în sfirșit, până și oboséla unei țile de umblet în aerul cel mare, o încântă și o fermecă.

Către séră, când la eșirea din pădure, ea vedu — la lumina care dispărea — drumurile albe împărășiate prin câmpii, rîul asemenea unui galon de argint, și colo. În despărțitura a două déluri, o negură de acoperișuri cenușii, de turnulețe și de cupole ce-i se țicea că e Parisul, ea prinse cu o privire, într'un colț al memoriei sale, acel întreg peisaj înflorit, parfumat de amor și de gheorghine de Iunie, ca și cum nici o dată, dar nici o dată ea nu trebuia să-l mai revadă.

Buchetul pe care mica șchiópă îl adusese cu sine de la acea frumósă plimbare îi parfumă odaia timp de opt țile. Printre zambile, se amestecău viorele, gheorghine, o mulțime de flori mici fără nume, de acele flori ale sêracilor, ale căror semințe împărășiate de vînturi cresc pe marginea mai tuturor drumurilor.

La vederea acelor corole subțiri de un albastru palid, acelor nuanțe așa de fine pe cari flo-

rile le aŭ inventat înaintea coloriştilor, de câteva ori în cursul celor opt zile. Desirea îşi refăcuse plimbarea. Viorelele îi aduceau aminte colnicul cel mic cu muşchiu unde le culese şi căutate sub frunze, amestecând degetele ei cu ale lui Frantz. Florile cele mari de apă fuseseră luate la marginea unui şanţ încă cu totul umed de ploile de iarnă, şi pentru a le smulge ea se sprijinise foarte tare de braţul lui Frantz. Tóte aceste amintiri îi reveneau pe când lucra. In acele momente, sórele care intra prin feréstra deschisă făcea să scânteie penele colibrilor. Primăvara. tinereţea, cântecile, parfumurile transfiguraŭ tristul atelier din etajul al cincelea şi Desirea dicea seriósă mamei Delobelle, respirând buchetul amicului ei:

— Aí observat, mamă, ce frumos miros florile anul acesta?...

Şi Frantz, de asemenea, începu să resimţă acelaşi farmec. In cetul cu încetul. mamzel Zizi se făcea stăpână pe inima lui, gonind în cele din urmă până şi amintirea Sidonie. E adevérat că sèrmantul rësibunător făcea tot ce-í sta în putinţă spre a 'şi ajunge scopul. La ori-ce oră din zi el se găsea lângă Desirea, şi se lipea de dînsa ca un copil. Nicí măcar o dată n'a îndrăsnit să se întórcă la Asnières. Cealaltă îi făcea încă frică prea mare.

— Dar vino puţin la noi... Sidonia vrea să te vadă, îi dicea din când în când bunul Risler când venea să-í vorbescă la fabrică. Dar Frantz se ţinea tare, pretexta tot felul de afaceri şi amâna tot mereu pe a doua zi. Cu Risler era uşor de isprăvit, căci acuna era mai mult ca nicí o dată

ocupat cu *Mașina de imprimat* a cărei fabricație o și începuse.

De câte ori Frantz se întorcea de la fratele său, bătrânul Sigismund îl pândea în drum și-l însoțea câțiva pași, în mâneci mari de lustrin, cu condeiul și bricéguł în mână. El îl ținea în curent cu afacerile fabricei. De cât-va timp, lucrurile aveau aerul că merg mai bine. D. George venea regulat la biuroù și se întorcea în toate serile la Savigny La Casă nu se mai presenta nici o factură. Până și dómna de acolo pare că s'a liniștit.

Casierul triumfa.

— Veđi, micule, ce bine am făcut că te-am vestit... A fost de ajuns ca tu să vii pentru ca totul să intre în rînduiala de mai înainte... Dar ori-cum, adăoga bietul om după vechiul său obicei, ori cum... nu cam am încredere...

— N'aibi frică, domnule Sigismund, eu sînt aci, ție rēsbunătorul.

— Tu nu pleci încă, nu e așa, micul meu Frantz?

— Nu, nu... nu încă... Am o afacere seriósă de terminat înainte.

— Atuncî, cu atât mai bine.

Afacerea cea seriósă a lui Frantz era căsătoria sa cu Desirea Delobelle. El nu vorbise încă cu nimeni de această afacere, nici măcar cu dînsa; dar mamzel Zizi trebuie să fi ghicit ceva, căci din ți în ți, ea devenea mai veselă și mai frumoasă, ca și cum ar fi prevădut că un moment va trebui să vie când va avea trebuință de totă bucuria și de totă frumusețea ei.

Eraù singurî în atelier, într'o duminică după amiađi. Mama Delobelle tocmai eșise la plimbare,

förte mândră de a se arăta o dată la brațul mareluî ei om, și lăsând pe Frantz lângă fică-sa ca să-î ție de urît. Imbrăcat cu mare grijă, cu un aer de sərbătore răspândit pe întréga lui figură, Frantz avea în ziua aceea o fisionomie ciudată, sficiósă și hotărîtă, mișcată și solemnă tot de o dată, și numai după chipul cum scăunașul se alăturâ de marele fotoliü, marele fotoliü înțelese că el voia să-î facă o destăinuire förte seriósă, și cam ghicise despre ce era vorba. Conversațiunea începu mai întâiü prin cuvinte indiferente cari se întrerupeau la fie-care minut de tăceri lungi, precum într'o călătorie te opresci la fie-care popas, ca să prindî puteri noi pentru continuarea drumului.

— E vreme frumósă astă-đi.

— O da! förte frumósă.

— Buchetul nostru miróse încă frumos.

— O da! förte frumos...

Și numai la pronunțarea acestor cuvinte atât de simple, glasurile lor tremuraü la gândul celor ce aveaü să'și đică îndată.

In cele din urmă scăunașul se mai apropiâ puțintel de marele fotoliü; și încrucișându-și privirile, cu mâinile înlănțuite, cei doi copii se chemară încet de tot, rar, pe nume:

— Desireo!

— Frantz!

In acest moment, cineva bātu în ușă.

Era o lovitură mică și încétă a unei mâini elegant mânușată căreia îi e frică să nu se murdărescă la cea mai mică atingere.

— Intră!... đise Desirea cu o mișcare ușórá de nerăbdare; și Sidonia apăru, frumósă, cochetă și

amabilă. Venise să vadă pe mica ei Zizi, și s'o îmbrățișeze în trecut. De atâta vreme o dorea.

Prezența lui Frantz păru că o miră foarte mult, și plină de bucurie începu să flecărească cu vechia ei prietenă, fără a-l băga în seamă. După câte-va efuziuni, mângăieri și flecăriri lungi asupra timpurilor trecute, ea voi să revadă ferestra din coridor, și odaia fraților Risler. Ii făcea plăcere să retrăiească ast-fel întréga-î tinerețe.

— Iți aduci aminte. Frantz, când prințesa Colibri intra în camera D-tale, cu capul ei cel mic tępăn sub diadema de pene de păsări?

Frantz nu răspunse. Era prea emoționat pentru a răspunde. Ceva îi dicea că numai pentru el, pentru el singur, venise această femeie, că ținuse să-l mai vadă odată, să-l împedice de a fi al alteia, și nenorocitul simțea cu gróză că ei nu-î va trebui o sfortăre mare ca să-l decidă la acesta. Numai cum o vedu intrând, inima lui fusese din nou subjugată.

Desirea nu scia de nimic. Sidonia avea un aer așa de sincer, așa de prietenos. Și apoi, erau frate și soră. Nu mai era cu puțință un amor între ei.

Totuși mica șchiopă avu o presimțire vagă de nenorocirea sa, când Sidonia, deja pe pragul ușii și gata de plecare, întórse capul cu neglijență spre a dice cumnatului ei:

— Apropo Frantz, m'a însărcinat Risler să te iaș să mănânci astă-seră cu noi... Trăsura ne așteptă... Vom merge să l luăm de la fabrică.

Apoi, cu surisul cel mai gingaș din lume:

— Mă lași să ț-l iaș, nu e așa, Zireo? Fii fără grijă, ț-l vom retrimite.

Și el avu curagiul să plece, ingratur!

Plecă fără să șovăiască, fără ca să 'și întorcă capul o singură dată, târît de patima sa ca de o mare vijeliósă, și nicî în ziua aceea, nicî în zilele următoare, nicî o singură dată de aci înainte, marele fotoliu al micei Zizi n'a putut afla ceea ce scăunașul cel scund avusese să-î spună atât de interesant.

IV.

SALA DE AȘTEPTARE

«Ei bine, da, te iubesc, te iubesc... mai mult ca nicădată și pentru vecie... La ce să mă luptăm și să ne mă sbatem? Crima noastră e mai tare de cât noi... Și apoi, să fie într'adevăr un păcat să ne iubim? Am fost destinați unul altuia. Oare n'avem dreptul să ne unim, chiar în paguba vieții care ne a despărțit? Aide, vino. S'a isprăvit, plecăm.... Măine sêră, gara de Lyon, la ora dece... Biletele vor fi luate, te voi aștepta...

«FRANTZ.»

De o lună de zile aștepta Sidonia această scrisoare, o lună de când punea în lucrare toate lingușirile și vicleniile, ca să aducă pe cumnatul ei la această explozie de pasiune pe hârtie. I-a fost greu să-și ajungă scopul. Nu era ușor de a împinge până la crimă o inimă onestă și tânără ca aceea a lui Frantz; și în acea luptă ciudată, în care acel care iubea cu adevărat lupta contra propriei sale cause, ea se simțise adesea la ca-

pățul forțelor și aprópe descurajată. Când îl credea mai subjugat, cugetul său cel drept se revolta deodată, și el era cât pe aci să fugă, să-și scape iar din mână.

Fu un adevărat triumf pentru dînsa, când această scrisóre îi fu adusă într'o diminéță. Madame Dobson era tocmai acolo. Venise de câte-va minute, încărcată cu plângerî de la George, care se plictisea departe de iubita lui și începuse a se neliniști de acel cumnat mai stăruiitor, mai gelos și mai pretențios decât un bărbat.

— Ah! drăguțul de el, drăguțul de el, dicea sentimentală Americană, dacă l'ai vedea ce nenorocit este.

Și, scuturându-și buclele, ea desfăcu sulul ei de musică, din care scóse scrisorî de la bietul drăguț, pe care le ascunsese cu grijă între foile romanțelor, fericită de a se vedea amestecată în acea aventură amorósă, de a se exalta într'o atmosferă de intrigî și de mister care înduioșa ochii ei cei rēi și tenul ei de blondă sérbădă.

Lucru fórte ciudat era, că, deși primise fórte bucuros să fie mijlocitórea unei corespondențe de amor, această tînēră și frumușică madame Dobson nu scrisese nici nu primise vreodată în viața ei o singură scrisóre.

Totdeauna pe drum între Asnières și Paris, cu un mesaj amoros sub aripa ei, acest ciudat porumbel voiajor rămânea fidel porumbarului și nu uguia decât pentru motive serióse.

Când Sidonia îi arētă biletul lui Frantz, madame Dobson întrebă:

— Ce ai să-î răspunđi?

— S'a isprăvit. I-am răspuns că da.

— Cum! vrei să pleci cu acel smintit?

Sidonia începu să râdă:

— Ah! nici idee. Am ȃis da, ca să mĂergă să mă aștepte la gară. Iată tot. Nu-ı nimic dacĂ ıı daŃ și cŃ un sfert de oră de așteptare durerĂsă. Destul m'a fĂcut de nefericită timp de o lună. GĂndesce-te cĂ am schimbat tot felul meŃ de viață din pricina acestui Domn. Am trebuit să renunț a mai primi, să ıncid ușa mea amicilor, și tutor acelora la cari țiu mai mult, ıncĂpĂnd cu George și sfĂrșind cu tine. CĂci scii, scumpa mea, nici pe tine nu te putea suferi, și ar fi voit să te gonĂscă ca și pe ceilalți.

Ceea ce Sidonia nu ȃicea, și care era motivul ei cel mai puternic de a urı pe Frantz, era spaima ce acesta ıı ınsuflase, o spaimă fĂrte mare cĂ o va denunța bĂrbatului ei. Din acel moment, ea se simțise fĂrte neliniștită, și viața ei, viața cea scumpă pe care o rĂsfĂța atĂta, ıı se pĂruse serios cĂ era ın primejdie. Ómeni prea blondi și de aspect rece, ca Risler, aŃ nisce mĂniı teribile, mĂniı ale cĂror urmĂri nici nu se pot calcula. ıntocmai ca acele prafuri explosibile fĂrĂ culĂre și fĂrĂ gust, pe cari ți-e fricĂ să le ıntrebuințezi fiind-cĂ nu le scii puterea. Positiv, ideea cĂ ıntr'o ȃi saŃ alta bĂrbatul ei putea să fie informat de conduita ei, o ıngrozea.

Din existența-ı de odiniĂră, existență sĂracă ıntr'un cartier populat, ıı venea ın minte amintiri de perechi nenorocite, de bĂrbați cari se rĂsbună, de sĂnge stropit pe rușinea adulterului. Vișioni de mĂrte o urmĂreaŃ, Și mĂrtea, odihna cea vecinică, tăcerea cea mare, eraŃ o spaimă nesfırșită pentru acĂstă mică creatură, ınsetată de

plăceri, lacomă de sgomot și de mișcare până la nebunie.

Nenorocita de scrisóre punea capăt torturilor ei îngrozitoare. Acum Frantz nu mai putea s'o denunțe, chiar în furia înșelătoriei, știind că și ea are o armă la fel în mâinile ei; dealminteri, dacă ar vorbi, ea ar arăta scrisórea și toate acușatiunile sale vor fi curate calomniî în ochiî lui Risler. Ah! domnule rěsbunător, te ținem acum.

Deodată fu apucată de un acces de bucurie nebună.

— Renasc... renasc... ȓicea ea dómnei Dobson. Apoi începu să alerge prin aleele din grădină, își făcu buchete mari pentru salon, deschise larg ferestrele la sóre, dete ordine bucătăresei, vizitiului, grădinarului. Trebuia să se facă frumósă casa, căci George avea să revie, și pentru a începe, ea organiză o masă mare de sfîrșitul sěptemănei. S'ar fi ȓis într'adevăr că lipsise timp de o lună și că se întorcea dintr'un voiaj de afaceri plictisitor și obositor, atâta grabă punea în schimbarea aerului și a vieței în jurul ei.

În séra ȓilei următoare, Sidonia, Risler și madame Dobson ședeau câteși trei în salon. Pe când Risler rěsfoia o carte grósă de mecanică, madame Dobson însoțea la piano pe Sidonia care cânta. Deodată, acésta din urmă se opri în mijlocul romanței și isbucni într'un hohot de rîs. Ceasornicul bătuse ȓece ceasuri.

Risler ridică capul cu vioiciune :

— De ce rîdi?

— De nimic... mi-a venit o idee, rěspunse Sidonia, arătând ceasornicul dómnei Dobson cu o mică clipire din ochi.

Era ora hotărîtă pentru întîlnire și ea se gîndea la torturile amoretatului ei care trebuia s'o aștepte.

De la întorcerea curierului care aduse lui Frantz acel «da» al Sidonieî, așteptat cu atîta nerăbdare, se făcuse o linisce mare în spiritul său turburat, și un fel de ușurare subită. Nici o șovăială, nici o luptă de aci înainte între pasiune și datorie. Pe neașteptate se simțise ușurat, ca și cum n'ar mai fi avut conștiință. Cu cea mai mare linisce, își făcu pregătirile, scóse cuferele afară în coridor, deșertă comoda și dulapurile, și mult mai înainte de ora fixată pentru luarea bagajelor sale, el ședea deja pe un cufăr în mijlocul odăiei, privind înaintea-î la o chartă geografică bătută în zid, ca o emblemă a vieței sale rătăcitoare, urmând cu ochiul linia dréptă a căilor și acea margine ondulată ca un val care înfățișa oceanele.

Nici măcar odată nu-î veni în gînd, că în partea cealaltă a coridorului, cine-va plîngea și sus-pina din cauza lui. Nici măcar odată nu se gîndi la desperarea fratelui său, și la drama îngrozitoare pe care aveau s'o lase îndărâtul lor. El era fôrte departe de aceste lucruri, plecat înainte, deja pe cheiul gărei, cu Sidonia în rochie négră de voiași și de fugă. Mai departe încă, pe marginea mării albastre unde se vor opri cât-va timp pentru a zădărnici cercetările. Tot mereu mai departe, sosind cu ea într'o țară necunoscută unde nimeni nu va putea s'o cêră nici să i-o iea. Alte ori, se gîndea la vagonul care fugea nóptea prin câmpia deșertă. Vedea un cap drăguț și palid sprijinit de al său pe pernele vagonului, nisce

buze trandafirii lângă buzele sale și doi ochi adânci cari îl priveau sub lumina dulce a lămpii, în legănatul roților și a aburului.

Și acuma suflă și mugesce, o mașină! Sgudue pământul, roșesce cerul, scuipe fum și foc, confundă-te în tuneluri, treci peste munți și fluviu, sări, arde, sparge-te; dar iea-ne cu tine, iea-ne departe de lumea locuită, de legile ei, de afecțiunile ei, afară din viață, afară din noi înșine!...

Două ore înaintea deschiderii ghișetului pentru trenul hotărât, Frantz era deja în gara de Lyon, acea gară tristă care în Parisul înfundat unde se află pare o primă stațiune de provincie. Se aședă în colțul cel mai întunecos, și rămase acolo fără a se mișca, ca zăpăcit. La acea oră creierul său era tot așa de agitat și de sgomotos ca și gara însăși. Se simțea coprins de o mulțime de reflecții fără legătură, de amintiri nehotărâte, de închipuirii bizare. Intr'un minut făcea atâtea voiaji îndepărtate cu memoria sa, că se întrebă de trei sau patru ori de ce era acolo și pe cine aștepta. Dar numele de Sidonia țîșnea din acele gândiri fără legătură și le ilumina cu o lumină vie.

Ea trebuia să vie.

Și mecanicesce, deși ora întâlnirii era încă foarte depărtată, el privea la ómenii cari se grăbeau, se chemau, căuta să zărească acea siluetă elegantă eșind deodată din mulțime și îndepărtându-l la fie-care pas cu strălucirea frumuseții sale.

După mai multe plecări, sosiri, fluerături al căror țipet captiv sub bolți semăna cu ceva sfâșietor, se făcu o tăcere mare în gară, golită pe neașteptate ca o biserică într'o ți de lucru. Trenul

de dece se apropia. Nu mai era altul înaintea acestuia. Frantz se sculă.

Acum nu mai era un vis, o himeră perdată în acele limite ale timpului atât de vaste și atât de nesigure.

Peste un sfert de oră, o jumătate de oră cel mult, ea va fi aci.

Atunci începu pentru el tortura gróznică a așteptării, acea încordare a întregii ființe, situațiune ciudată a corpului și a minții, când gesturile, frazele rămân neisprăvite, când totul e în așteptare. Poeții au descris-o de sute de ori, acea neliniscă durerosă a amantului care aude uruiatul unei trăsurii în ulița deșertă, un pas încetișor urcând scara.

Dar a aștepta o iubită într'o gară, într'o sală de așteptare, e ceva și mai lugubru. Acele lămpi aprinse și posomorite, fără reflex pe o pardoselă prăfuită, acele ochiuri mari de geamuri, acel sgomot nesfârșit de pași și de uși care lovesce urechile neliniștite, înălțimea pereților goi, acele afișe cari se întind pe ei «tren de plăcere pentru Monaco, plimbare circulară prin Elveția,» acea atmosferă de voiaj, de schimbări, de indiferență, de nestatornicie, totul însfârșit e făcut anume pentru a-ți strânge inima și a-ți mări neliniștea.

Frantz mergea în sus și în jos, pândind trăsurile cari sosea. Ele se opreau la treptele cele lungi de piatră. Portierele se deschidea, se închidea iar cu sgomot, și din umbra de afară apăreau tețele în lumină pe prag figurii liniștite sau torturate, fericite sau morocănose, pălării cu pene strânse în velerii albe, căciulii de țeranii, copii adormiți trași de mână. Fie-care aparițiune nouă

îl făcea să tresară. Îi se părea că o vede, șovăitoare, voalată, cam nedumerită. Cum ar fi alergat de repede la dînsa, ca s'o liniștescă și s'o apere.

Cu cât gara se umplea mai mult, pînda devenea mai grea. Trăsurile se succedau fără înterupere. Se vedea silit să alerge de la o ușă la cealaltă. Atunci eși, creștînd c'o va vedea mai bine afară, și ne mai putînd să suporte în aerul banal și înăbușitor al sălii neliniștea care îl chinuia.

Era o sêră umedă de sfîrșit de septembrie. O cêtă ușoră plutea, și felinarele trăsurilor apăreau turbure și întunecóse în josul drumului celui mare în pantă. Fie-care trăsură cînd ajungea avea aerul de a dice: «Eû sînt... iată-mă...» Dar nici odată nu se dedea jos Sidonia, și acea trăsură pe care o vëduse venind din depărtare, cu inima plină de speranță, ca și cum ar fi avut întrînsa mai mult de cât viața sa, o vedea întorcîndu-se spre Paris, ușoră și gólă.

Ora plecării se apropia. Se uită la ceasornicul cel mare. Nu mai era decăt un sfert de oră. Acesta îl îngrozi; dar clopotul ghișetului care tocmai se deschise, îl chema. Alergă într'acolo și și luă locul sêu la rînd.

Două bilete întăia pentru Marsilia, ceru el. Îi se păru deja că Sidonia e în stăpînirea lui.

Printe cărucioarele încercate cu coleturi, și ómenii cari se îmbulzeaú, el se întórse la postul sêu de observațiune. Birjarii îi strigaú: «Păzește!» El sta în drumul roșilor sub picóarele cailor, cu urechea surdă, cu ochii mari deschiși. Incă cincî minute. Era cu neputință ca să mai sosescă la timp. Toți se grăbeau să intre în sălile interi-

óre. Cuferele aruncate la bagaje, pachetele cele gróse învelite în pânză, geamantanele cu cuie de aramă, geantele atîrnate de gât ale comi voiajorilor, coșulețele de tóte formele, de tóte mărimile, se înfundau în aceeași ușă, sguiduite, legánate, și cu aceeași grabă.

În fine ea apăru...

Da, iat'o, este chiar ea, o femeie în negru, subțirică, bine făcută, însoțită de alta mai mică, madame Dobson de sigur. Dar privind-o mai bine vedu că se înșelase. Era o femeie tînără care semăna cu dînsa, elegantă și ea, Parisiană cu fisionomia fericită. Un bărbat, tînăr și el, îi veni înaintea. Trebuia să fie un voiaj de nuntă; mama îi însoțea, tocmai îi suise în vagon. Trecură dinaintea lui Frantz învéluiți în curentul de fericire care îi ducea cu sine. Cu un sentiment de turbare și de invidie, el îi vedu trecënd prin pórta cea cu două canaturî, sprijiniți unul de altul, uniți și strînși în mulțimea aceea.

Îi se păru că acei ómenî îl furaseră, că era al lui și al Sidonieî locul pe care ei aveau să-l ocupe în tren...

Acum, începu nebunia plecării, ultima bătae a clopotului, aburul care se încâldește cu un sgot mot surd amestecat, cu mersul răsunător al celor întârđiați, vuetul ușilor trîntite și a omnibusurilor greóie. Și Sidonia care nu mai vine. Și Frantz care așteptă mereu. În acest moment o mână îl atinse pe umeri.

Dumneđeule!

Se întórce. Capul cel gros al D-lui Gardinois, îmbrăcat cu o caschetă, e dinaintea lui.

— Dacă nu mă înșel, sînteți D. Risler. Plecați

cu acceleratul de Marsilia? Și eă, dar nu merg departe.

El explică lui Frantz că a pierdut trenul de Orléans și că vrea acum să se întorcă cu trenul de Lyon la Savigny; apoi vorbește de Risler, de fabrică.

Pare că afacerile nu cam merg de cât-va timp... Aă primit o lovitură cu falimentul Bonnardel... Ah! tinerii noștri ar trebui să 'și deschidă bine ochii... In chipul cum 'și duc barca, ar putea să li se întâmple și lor ce li s'a întâmplat cu firma Bonnardel... Dar mă iartă, mi se pare că ghișetul închide. La revedere.

Frantz aprópe nici nu auăise cuvintele ce-i se spusese. Ruina fratelui său, prăbușirea lumii întregi, nimic nu-l mai privesce. El așteptă, așteptă...

Dar iată că ghișetul se închide de o dată, ca o ultimă barieră dinaintea speranței sale încăpățanate. Gara e din nou gólă. Sgomotul acum s'a mutat, el este pe peron; și de o dată o fluerătură mare care se pierde în întunec, sosese până la amant ca un ultim adio batjocoritor.

Trenul de dece a plecat.

Se silesce să fie liniștit și să raționeze. De sigur ca a pierdut trenul de la Asnières; dar sciind că el o așteptă, ea póte veni la orice oră din nópte. Să mă așteptăm dar. Sala e făcută pentru așteptare.

Nenorocitul se aședă pe o bancă. S'a închis ferestrele pe cari umbra se depune cu străluciri de hărtie lustruită. Vëndetőrea de cărți, pe jumătate adormită, e ocupată cu aranjarea prăvăliei. El privesce mecanicesce la rîndurile de volume

pestrițate, tótă biblioteca drumurilor de fer, ale căror titluri le a învățat pe din afară de patru ceasuri de când este acolo.

Unele cărți le recunósce a le fi citit sub cort în Ismailia saú în vaporul care îl aducea de la Suez. și acele romane vulgare, neînsemnate, aú păstrat în ochii lui un parfum de mare saú exotic. Dar peste puțin se închise și prăvălia cu cărțile și nu-í mai rămase nici acéstă mângăiere pentru a 'și consola oboséla și frigurile așteptării. Baraca cu jucării închise de asemenea îngrădirea ei de scânduri. Fluerele, cărucióarele, stropitóarele, lopețile, greblele, tóte uneltele micilor Parisieni în vilegiatură dispărură într'un minut. Negustorésa, o femeie bolnăviciósă, cu aerul trist, se întâlórá într'o scurteică vechiă și plécă cu mangu-lul în mână.

Toți acești ómeni și-aú isprăvit diua lor de lucru, aú prelungit-o până la ultimul minut cu acel curagiú și acea îndărătnicie care nu'și stinge felinarele de cât spre diminéță.

La ideea acelei munci îndelungate peste nópte, el își aduce aminte de o odaie fórté cunoscută, unde lampa se consumă în acea oră pe o masă încărcată cu colibri și cu gândaci luminoși, dar visiunea acésta îi cutreeră repede spiritul în caosul de gândiri fără legătură ce provócă într'insul delirul așteptării.

De o dată el simți că móre de sete. Cafeneaua gării este încă deschisă. Intră înăuntru. Chelnerii de nópte dorm pe bănci. Pardoséla este umedă de spălătura paharelor. Trece un timp nemărginit până ce e servit; apoi, în minutul de a bea, ideea că Sidonia a sosit póte în timpul absenței

sale, îl face să sară în picióre și să alerge ca un nebun, lăsând paharul plin și baniș pe masă.

Ea n'are să mai vină.

El o simte.

Pasul său care răsună pe tótă lungimea peronului de dinaintea gării, monoton și regulat, îl enervéză cu ecoul său, care îi dá să înțelégă singurătatea și nenorocirea sa.

Ce se va fi întâmplat óre? Cine a putut s'o rețină? Căđut-a ea bolnavă sau să fie remușcarea anticipată a greșelei sale? Dar în acest cas, ea l'ar fi însciințat, i-ar fi trimis pe madame Dobson. Se póte iar ca Risler să fi găsit scrisórea? Ea e așa de nebună, așa de neprevăđetőre.

Și pe când se pierdea ast-fel în suposiții, ora înainta. Deja vîrfurile clădirilor de la închisórea Mazas, cufundate în întunerec, albea și devenea distinct. Ce era de făcut? Trebuia să mérgă la Asnières îndată, să se informeze, să afle pricina. Ar fi voit să fie deja acolo.

Hotărîrea o dată luată, el scoborî rampa gării cu pași grăbiți, trecu pe lîngă soldați cu ranița în spinare și ómeni sêraci ce veneau pentru trenul de diminéță, trenul miseriei care se scólă de diminéță.

Cutreeră Parisul în întunerecul dimineții, un Paris trist și friguros în care felinarele comisiilor arunca din depărtare în depărtare licărirea sa roșiă, iar gardiștii se plimbau doi câte doi oprindu-se în colțul stradelor, pătrunđend în întunerecul cu o privire.

Dinaintea uneia din aceste comisii, el vëđu lume oprită, strângetőri de petece, țerance. Fără îndoială vre-o dramă a nopții care își găsea des-

nodămîntul la comisarul de poliție.. Ah! dacă Frantz ar fi știut ce era drama aceea; dar el nu putea s'o știă și se uita de departe cu nepăsare.

Dar toate aceste uriciuni, zorile zilei cari se iveau pe Paris cu o paloare obosită, felinarele sclipind pe marginea Senei ca lumînările unei camere mortuare, truda nopții sale nedormite, îl învăluiră într'o mâhnire adîncă.

Cînd ajunse la Asnières, după două sau trei ore de mers, se simți ca deșteptat.

Sorele răsărind în totă gloria sa, răspîndea lumina lui peste câmpii și ape. Podul, casele, cheiul, toate aveau acea limpiditate a dimineții care dă impresia unei zile noi, care ese luminosă și surîdătoare din brumele dese ale nopții. Din depărtare el zări casa fratelui său, deja deșteptată, cu persienele deschise și cu flori pe marginea ferestrelor. Rătăci cât-va timp înainte de a îndrăzni să intre.

De o dată cineva îl strigă de pe țerm:

— D-vóstră aci, domnule Frantz... Dar ce de vreme ați venit astă-đi!

Era vizitiul Sidonieï, care își ducea caii la scăldat.

— Nimic nou acasă?... îl întrebă Frantz tremurînd.

— Nimic nou, domnule Frantz.

— Fratele meu este acasă?

— Nu, domnul a dormit la fabrică.

— Nimenea nu e bolnav?

— Nimenea, domnule Frantz, nimeni pre cât știu.

Și caii intrară în apă pîna la piept, făcînd-o să spumege.

Atunci Frantz se decise să sune la porțița grădinei. Se grebla aleele din grădină. Casa era în mișcare, și, cu toate că ora era matinală, el auzi vocea Sidoniei limpede și vibrantă ca un cântec de pasere prin trandafirii fațadei.

Ea vorbea cu vioiciune.

Frantz, foarte mișcat, se apropia ca s'o auză.

— Nu, nu ne trebuie cremă... cafeaua cu ghiață ajunge... Să băgați de sémă mai ales să fie bine înghețată, și la șapte să fie gata... Ah! și ce luăm înaintea... ia să vedem..

Ea era în conferință mare cu bona ei pentru masa cea mare de a doua zi. Aparițiunea neașteptată a cumnatului său nu o deranjă :

— Ah! bună dimineață, Frantz, îi duse ea foarte liniștită... Îți stați îndată la dispoziție. Avem mâine mosafiri la masă, clienți de ai casei, am ospet mare de afaceri.. Mă scusi, nu e așa?

Fragedă, surîdătoare în încrețiturile albe ale penioarului ei cu trenă și cu mica ei bonetă de orbote, ea continuă cu compunerea listei de bucate, respirând aerul prospăt care se înălța din câmpie și din rîu. Nu se vedea pe obrazul ei odihnit cea mai mică urmă de mâhnire sau de neliniște. Fruntea-i netedă, mirarea fermecătoare a privirii care avea s'o arate tînără atîta vreme, buzele-i întredeschise și trandafirii făceau un contrast isbitor cu figura amantului, descompusă de noaptea-i de neliniște și de oboselă.

Timp de un sfert de oră, Frantz, așezat într'un colț al salonului, vedu defilând dinaintea-i, în ordinea lor obicinuită, toate mâncările vrednice de un ospet burges, de la plăcintele cele mici și calde, sola normandă și nenumăratele ingredi-

ente din care se compune, până la piersicile de Montreuil și górdina de Fontainebleau. Ea nu-l scuti nici măcar de o mâncare cât de mică.

In fine, când fură singurî, și el putu să-î vorbescă:

— N'ai primit óre scrisórea mea?... întrebâ el cu o voce înăbușită.

— Ba da, am primit'o.

Ea se sculase ca să 'și drégă dinaintea oglindei câte-va mici crețuri încalcite în nisce panglici fãlfãinde, și continuâ privindu-se:

— Ba da, am primit-o scrisórea D-tale. Am fost chiar încântată de a o primi... Acum dacă te mai apucă gustul să comunicî fratelui D-tale bârfelile urîciose cu carî m'ai amenințat, îi voiü dovedi ușor că necazul unuî amor criminal, respins de mine cum merita, a fost singura cauză a acelor calomniî mincinóse. Așa dar bagă bine de sémă, scumpul meu... și la revedere.

Fericită ca o actriță care a isprăvit o tiradă cu efect mare, ea trecu dinaintea lui și eși din salon suridënd, cu colțul buzei ridicat, triumfătoare și fără mânie.

Și el nu o omorî!

V

O ÎNTÎMPLARE

În ajunul acelei zile nefaste, câte-va minute după ce Frantz părăsise pe furiș camera sa din strada Braque, ilustrul Delobelle veni acasă, cu totul abătut, cu acea atitudine obosită și descourajată pe care o opunea tot-deauna evenimentelor neplăcute.

— Ah! D-șeule, ce ți s'a întâmplat, bărbate dragă?... întrebă îndată mama Delobelle, pe care o mimică exagerată și dramatică de două-șeci de ani n'a fost în stare s'o sature.

Înainte de a răspunde, ex-comicul, care nu uita nici o dată să precedeze cuvintele sale cele mai neînsemnate de un joc de fisionomie învățat odinioară pentru scenă, lăsă în jos buzele în semn de desgust și de grătă, ca și cum ar fi înghițit în acel minut un ce foarte amar.

— Mi s'a întâmplat, șise el, să ved că frații Risler sînt nisce ingrați sau nisce egoiști, și, în

orî ce cas, nisce ómenî fórte rău crescuți. Eî bine, sciți ce am aflat jos de la portar, care mă privea cu códa ochiului în semn de batjocură?... Că Frantz Risler a plecat. Mai adineaorî a părăsit casa și póte chiar Parisul în momentul de față, fără să vie să-mi strîngă mîna, să-mi mulțumescă pentru buna primire ce-i se făcea la noî... Cum vi se pare acésta?... Căci de sigur el nu și-o fi luat adio nicî de la voi, nu e așa? Și cu tóte acestea—nu e o lună de atunci—îl vedeai tótă diua în casa nóstră, fără supărare.

Mama Delobelle avu o exclamație de surprindere și de mîhnire sinceră. Desirea, din potrivă, nu dîse un cuvînt, nu făcu o mișcare. Mereu același ghețar mititel. Firul de alamă pe care îl învîrtea nicî că atîngea degetele-î sprintene...

— Și să te mai încređi în prietenî, continuă ilustrul Delobelle. Parcă ce i-am făcut eú?

Acésta era una din pretențiunile sale de a se crede urmărit de ura lumeî întregî, și ea făcea parte integrantă din existența sa; óre nu era el un martir al artei?

Incet, cu o dragoste de mamă aprópe—căci e tot-deauna un sentiment de maternitate în afecțiunea indulgentă, iertătoare, pe care și-o inspiră acești copii mari — mama Delobelle își consolă bărbatul, îl desmierdă, adăogă o trufanda la masă. Drept vorbind, bietul om era fórte necăjit. Prin plecarea lui Frantz, funcția de ospetar vecinic ținută altă dată de Risler cel mare, rămânea vacantă din nou și comicul se gîndea la petrecerile cari aveau să-i lipsescă de adî înainte.

Și când te gîndescî, că alături de acésta mîhnire egoistă și superficială, era o durere adevé-

rată, imensă, durerea care omoră, și pe care mama cea orbă nu o vedea!... Dar privesce-ți fata, femeie nenorocită. Privesce acea paloare transparentă, acei ochi fără lacrimi care strălucesc fix ca și cum ar concentra gândirea și privirea lor asupra unui obiect pe care numai ei 'l vîd. Caută de deschide acel mic suflet zăvorit care suferă. Cercetază pe copilul tîu. Fă-o să vorbească, fă-o să plîngă mai ales, spre a se ușura de greutatea care o înăbușe, pentru ca ochii ei întunecați de lacrimi să nu mai pótă fixa în vid acel gróznic lucru necunoscut asupra căruia se întepenesc cu desperare. Vai!...

Sînt femeii în care mama omoră pe soția. Aci, soția omorîse pe mama. Preotésă a deului Delobelle, absorbită în contemplațiunea idolului ei, ea își închipuia că fiica ei nu venise pe lume decăt pentru a se devota aceluiași cult, și a îngenunchia dinaintea aceluiași altar. Amîndouă nu trebuiau să aibă de cât un scop în viață, să lucreze pentru gloria marelui om și să consoleze geniul său nerecunoscut. Restul nu le privea. Niciodată mama Delobelle nu observase roșeța subită a Desireei îndată ce Frantz intra în atelier, tóte ocolirile ei de fată amoretată spre a vorbi de din-sul cu orî-ce preț, a-i amesteca numele în orî-ce moment în flecăriile lor de lucru, și acésta de ani întregi, încă din timpul îndepărtat când Frantz pleca diminéța la Șcóla Centrală, la ora când ambele femeii aprindeau lampa ca să începă lucrul. Niciodată ea nu se sinchisise de acele tăceri lungi în cari tinerețea încredetóre și fericită se zăvoresce de două orî cu visurile ei de viitor; și câte odată ea dicea Desireei, a cărei tăcere îndelun-

gătă o obosea: «Dar ce ai?» tînăra fată n'avea decăt să respundă: «N'am nimic,» pentru ca gîndul mamei, distras un minut, să se întorcă îndată la preocuparea sa favorită.

Astfel, femeea acésta care citea în inima bărbatului ei, în cea mai mică încrețitură a frunței sale olimpice și ordinare, n'a avut niciodată pentru biata ei Zizi vre-unul din acele momente gingașe de ghicire, în care mamele cele mai în vîrstă și cele mai ofilite, se cobóră pînă la amicitia unui copil pentru a deveni confidente și dătătoare de sfaturi.

Și aci tocmai se vede influența desastrósă a egoismului inconscient al unor ómenī ca Delobelle.

El atrage în jurul sėu și egoismul altora.

Obiceiul care există în unele familii de a subordina totul unei singure ființe, lasă neapărat în umbră bucuriile și durerile cari sînt indiferente sau nefolositoare acelei ființe.

Și vė întreb întru căt putea drama cea juvenilă și durerósă care umfla de lacrimi inima sėrmanei amarezate, să intereseze gloria marelui comic?

Totuși ea suferea mult.

De aprópe o lună, din ziua când Sidonia venise să iea pe Frantz în cupeul ei, Desirea scia că nu mai este iubită și cunoscea numele rivalei sale. Ea nu-ī ura, dar īī plângea. Atunci de ce a mai venit? De ce ī-a dat cu atăta ușurință acea falsă speranță? Ca și nenorocīții osîndiți la întunecimea unei temniți, cari īși obișnuiesc ochii cu nuanțele întunerecului și membrele cu spațiul cel strîmt, și apoi dacā sînt scoși un moment la lu-

mină, gădesc la întorcere temnița mai tristă, întunerecul mai des; așa și ea, sërmana copilă, lumina cea mare care intrase pe neașteptate în viața ei o lăsase, retrăgându-se. mai posomorită pentru tot restul vieței. Câte lacrimi vîrsate în taină din acel minut! Câte mîhniri povestite micilor ei păserele! Căci și de astă dată tot munca o susținuse, munca înversunată, fără odihnă, care, prin regularitatea și monotonia sa și întorcerea statornică a acelorași grijă, acelorași gesturi, servea de moderator gândirii sale.

Și tot așa cum sub degetele ei păserelele mörte păreau că trăesc, ilusiile și speranțele-î mörte și ele și pline de o otravă mult mai fină, mult mai pătrundătoare decât aceea care sbura ca praf împrejurul mesei de lucru, dădeau încă din aripă din când în când cu o opintire neliniștită și cu avîntul unei învieri. Frantz nu era încă de tot pierdut pentru ea. De și nu mai venea decât rar s'o vadă, ea îl scia acolo, îl audea intrând, eșind, mergend cu un pas neliniștit, și câteodată, prin ușa întredeschisă, vedea silueta-î scumpă trecend coridorul în fuga mare. El nu avea aerul de a fi fericit. Ce fericire de altminteri putea să-l aștepte? Iubea pe femeea fratelui său. Și la ideea că Frantz nu mai era fericit, buna ființă uita aprópe tótă mîhnirea ei pentru a nu se gândi decât la aceea a amicului ei.

Că ar putea să se întorcă ca s'o mai iubescă, ea scia bine că nu mai era cu puțință. Dar ea se gândea că 'ntr'o di îl va vedea póte întorcendu-se, rănit și murind că se va aședa pe scăunașul ei cel scund și că, punendu-și capul pe genunchii ei, cu un suspin lung, îi va povesti suferința sa și îi va dice: «Consoléză-mě...»

Acéstă speranță slăbuță îi ținea viața de trei săptămâni. Îi trebuia atât de puțină.

Dar nu. Până și acésta îi se refusase. Frantz plecase, plecase fără o privire pentru ea, fără un adio. După trădarea amantului, trădarea amicului. Era ceva gróznic...

La cele d'întâiú cuvinte ale tatălui ei, ea se simți asvîrlită într'o prăpastie adâncă, înghețată, plină de întunerec, în care cădea cu iuțélă și fără cunoscință, sciind bine că nu se va mai întórce la lumină. Inăbușea. Ar fi voit să reziste, să se sbată, să cheme în ajutor.

Dar pe cine?

Scia bine că mamă-sa nu o va auđi.

Pe Sidonia?... Oh! o cunosea acuma. Mai curînd s'ar fi adresat păserelelor cu penele lustruite, ai căror ochi finí o priveau cu o veselie atât de nepăsătoare.

Nenorocirea fu, că ea înțelese repede de astă dată că nici lucrul n'o va mai scăpa. El pierduse pentru dînsa calitatea-í binefăcătoare. Brațele cele inerte nu mai aveaú putere; mâinile obosite, desbinate, se depărtau una de alta în lenevia descurajării celei mari.

Cine dar ar fi putut s'o susție în mijlocul unui desastru așa de mare?

D-đeu? Adică Cerul?

Nici că se gândi la dînsul. La Paris, mai ales în cartierul lucrătorilor, casele sînt prea înalte, stradele prea strîmte, aerul prea turburat ca să poți vedea cerul. El se perde în fumul fabricelor și în cęta care se înalță de pe acoperișurile umede; și apoi viața e așa de aspră pentru o mare parte din acei ómeni, că dacă ideea unei

Providențe s'ar amesteca în miseriile lor, ar fi ca să-î arate pumnul și s'o blesteme. Iată de ce sînt atâtea sinucideri în Paris. Acest popor, care nu scie să se rîde, este gata să mîră la ori-ce oră. Mórtea îi apare ca sfîrșit al suferințelor sale, mórtea care scapă și care mîngăe.

Pe ea o privea mica schiópă cu atîta fixitate.

Hotărîrea ei fusese repede luată : trebuie să mîră.

Dar cum?

Nemișcată în fotoliul ei, pe cînd viața stupidă continua în juru-î, pe cînd și mamă-sa pregătea cina, iar tată-său debita un monolog lung în contra ingratitudinii omenesci, ea cugeta în sine la felul de mórte pe care avea să-l alégă. Cum nu era nici odată singură, ea nu putea alege mangelul cu cărbuni ce se aprinde după ce s'a zăvorit bine ușile și ferestrele. Și cum nu eșea nici odată, ea nu putu alege nici otrava care se cumără de la un erborist, un pachetel de praf alb pe care îl bagî în buzunar, în fund de tot, dinpreună cu acarul și degetarul. Mai era și fosforul chibriturilor, cocléla gologanilor vechi, ferestra larg deschisă spre podul uliței; dar gîndul că va da părinților spectacolul oribil al unei agonii voluntare, că rămășițele ei, strinse în mijlocul unei adunături de popor, le vor fi atît de gróznice la vedere, o făcu să respingă și acest mijloc.

Mai era încă rîul.

Cel puțin apa te târăsce cîte odată așa de departe că nimeni nu te mai póte găsi și mórtea rămîne înveluită în mister...

Rîul!

Se înfiora gândindu-se la el. Dar ceea ce o înspăimânta pe dînsa nu era închipuirea acelei ape negre și adânci. Fetele Parisului își bat joc de asta. Îți aruncî șorțul pe cap ca să nu veđi, și băldăbăc! Dar trebuie să te dai jos, să mergi pe stradă singură, și strada o speria.

Și pe cînd dinainte biata fată lua acel avînt suprem către mórte și uitare, și privea prăpastia de departe cu nisce ochi rătăciți în cari se citea deja nebunia sinuciderii, ilustrul Delobelle se însuflețea cu încetul, vorbea mai puțin dramatic; apoi, fiind-că era la masă și varză, care îi plăcea mult, el prinse veselie mîncînd, și 'și aduse aminte de vechile-i triumfuri, de coróna de aur, de abonații de la Alençon, și, îndată după masă, se duse să vadă pe *Misanthropul* la teatrul Odeon, unde debuta Robricart, spilcuit și fercheș, cu manșete albe de tot și în buzunar cu o piesă de cincî lei nouă și strălucitoare pe care femeea sa i-o dăduse, ca să aibă de cheltuială.

— Sînt fórte mulțumită, țise mama Delobelle ridicînd masa. Tatăl a mîncat cu poftă astă-đi. Asta l'a mai mîngăiat puțin, pe bietul om. Teatrul are să-l distreze și mai bine. Are atâta nevoie de distracție...

...Da, asta era greutatea, să se ducă singură pe stradă. Va trebui să aștepte ca gazul să se stingă, să scobóre scara încetișor cînd mama ei va fi culcată, să cêră portarului să-i deschidă, și să cutreere stradele Parisului, unde întîlnesci bărbați cari te privesc cu nerușinare în ochi, și cafenele strălucitoare de lumină. Acéstă gróză de stradă, o avea Desirea din copilărie. Cînd era micuță și se dedea jos pentru a tîrgui ceva,

ștregării se ținea după dînsa rîdînd și ea nu scia care din două era mai durerósă, batjocura mersului ei neregulat și bălăbănéla acelor mici bluse obrasnice, sau mila ómenilor cari treceau lîngă dînsa și și întorceau capul cu compătimire. Apoi îi mai era frică și de trăsuri, de omnibusuri. Rîul era departe. Póte că nu va avea destulă putere. Cu tóte acestea trebuia, nu mai era alt mijloc decît acesta...

— Mă duc să mă culc, fetiço, dar tu, vrei să mai lucrezi ?

Cu ochii pe lucru, fetița a respuns că da. Vrea să isprăvescă duzina.

— Atunci nópte bună, di-se mama Delobelle, a cărei vedere slăbită nu mai póte veghea mult la lumină. Am pus mîncarea tatălui lîngă foc. Mai veđi de ea pîná ce te veđi culca.

Desirea n'a mințit. Ea vrea să isprăvescă duzina, ca tata s'o póta duce mîne diminéță; și într'adevăr, la vederea aceluí căpușor liniștit aplecat la lumina albă a lămpei, nu și-ar închipui nimenea ce gînduri sinistre trec printr'însul.

În fine, iată gata și ultima păsărică din duzină, o păsărică minunată ale cărei aripă par muiate în apă de mare, și verđi de tot cu un lustru de safir.

Cu îngrijire și cu cochetărie, Desirea o înțepe-nesce pe un fir de alamă, în ținuta-î trumușică de pasăre speriată care 'și ea sborul.

Oh! cât de iute sbórá mica pasăre albastră. Ce avînt nebun în spațiú. Cum simți că de astădată e voiajul cel mare, voiajul cel vecinic și fără întórcere...

Acum lucrul e isprăvit, masa curățată și ulti-

mele fire de mătase strînse cu îngrijire, iar acele cu gămălii băgate în acarniță.

La întorcere, tata va găsi sub lampa cu lumina lăsată pe jumătate mîncarea pe cenușea caldă; și acea séra îngrozitoare și sinistră îi va părea liniștită ca toate celelalte, în rînduiala din casă și stricta observațiune a maniei sale obicînuite. Incet de tot deschide Desirea un dulap, scóte un șal mic cu care se învêlesce; apoi plécă.

Cum? nici o privire mamei sale, nici un adio mut, nici o înduioșare?... Nu, nimic. Cu luciditatea înfiorătoare a acelor care merg spre mórte, ea a înteles deodată amorul egoist căruia copilăria și tineretea ei aũ fost sacrificate. Ea simte fôrte bine că un cuvînt al marelui om va sci să mîngâe pe acéstă femeie adormită, pe care o urăsce aprópe fiind-că nu se deșteptă, fiind-că o lasă să plece fără a clipi măcar din pleópe.

Când cineva móre în flórea vîrstei, chiar de bună voe, n'o face nici odată fără revoltă, și sêrmana Desirea părăsesce viața, indignată în potriiva sórtei sale.

Iat'o în stradă. Unde merge? Totul e deja pustiũ. Cartierele cele atât de însuflețite diua, se potolesc séra de vreme. Se lucréză prea mult aci ca lumea să nu fie obosită repede. Pe când Parisul bulevardelor, încă plin de viață, revarsă asupra orașului întreg reflexul trandafiriũ al unui incendiu îndepărtat, aci toate porțile cele mari sînt închise, oblónele puse la prăvălii și la ferestre. Din când în când un ciocan întârđiat, plimbarea unui gardist pe care îl auđi dar nu-l veđi, monologul unui bețiv întrerupt de căderile sale, turbură tăcerea, sau încă un curent de vînt subit, venit

din cheiurile vecine face să tremure geamul vreunui felinar, să sgâlțâe frînghia vechiă a vreunui scripete, se lovesce de cotitura unei strade și se sparge cu o șuerătură sub un prag slab pus.

Desirea merge repede, strînsă în micul ei șal, cu capul în sus, cu ochii uscați. Fără a sci drumul, ea merge înainte, drept înainte.

Stradele din Marais negre, strîmte, în cari scilipesce câte un bec de gaz din depărtare în depărtare, se încrucișează, se strîmbază, și la fie-care moment în această cercetare bolnăvicioasă, ea se întorce mereu la locul de unde a plecat. E un ce care se pune între ea și riul. Dar vîntul care suflă, îi aduce o rēcóre umedă în obraz. Aprópe s'ar dice că apa se trage înapoi, că se înconjóră de bariere, că ziduri dese, case înalte se pun într'adins dinaintea morții; dar mica șchiópă e curagiósă, și pe pavagiul gloduros, ea merge, merge.

Ați vėđut une-orı, în séra unei đile de vėnătóre, o potărniche rănită fugind prin brazde? ea cade la pămînt, se tărıște, trágënd aripa-ı sângerândă către un adăpost unde să pótă muri în odihnă. Mersul șovăitor al aceleı umbre mititele care cutreera trotoarele, atingea zidurile, îți lasă tocmai aceeași impresie. Și când te gândescı că la aceeași oră, aprópe în același cartier, cineva rătăcesce de asemenea pe strade, așteptând, pândind, cu desperarea în inimă. Ah! dacă ei ar putea să se întálnescă! Dacă pe acest trecător coprins de friguri ea l'ar opri și dacă l'ar întreba de drum:

— Mė rog, domnule, pe unde se merge la Sena?...

El o va recunósce îndată:

— Cum! D-ta esci, mamzel Zizi? Ce cauți afară pe așa o vreme?

— Mă duc să mor, Frantz. D-ta mi-ai răpit gustul de a mai trăi.

Atunci, el, adânc mișcat, o va lua, o va strînge și duce acasă în brațele sale, dicându-î:

— O nu! nu muri! Am trebuință de tine ca să mă mîngăi, ca să mă vindecî de tot rēul pe care mi l'a făcut cealaltă.

Dar asta e un vis de poet, una din acele în-tîmplări cari nu sînt cu putință în viața reală. E prea crudă, prea aspră viața! și cînd pentru a scăpa o existență trebuie cîte o dată așa de puțin lucru, ea se feresce să-î procure acel mic lucru. Iată de ce romanele adevărate sînt tot-dea-una așa de triste...

Strade, iar strade, apoi o piață și un pod ale cărui felinare desenază în apa neagră un alt pod luminos. În sfîrșit iată și rîul. Negura acelei seri de tîmna umedă și dulce o face să vadă Parisul întreg necunoscut ei într'o măreție confusă, mărită și mai mult cu necunoscerea acestor locuri. Aci trebuia ea să móră.

Ea se simte așa de mică, așa de izolată, așa de pierdută în imensitatea aceluî mare oraș aprins și pustiū. I se pare deja că a murit. Se apropie de cheiū; și, de o dată, un parfum de flori de frunzișuri, de pămînt scormolit o opresce un minut în loc. La piciórele ei, pe trotoarul care mărginesce apa, trunchiuri de arbuști înveliți în paie, óle cu flori în carnetele lor de hârtie albă sînt deja rînduite pentru tîrgul de a doua zi. Înveluite în șaluri, cu piciórele pe mangaluri, negustoresele se rēzămă de scaunele lor, amor-

țite de somn și de răcoarea nopții. Ghiocelii de toate culorile, rosetele, copăceii de trandafiri din sezonul trecut, îmbalsamează aerul, înălțându-se într'o rază de lună cu umbra lor ușoară împrejurul lor, transportați, scoși din locul lor, așteptând caprițiul Parisului adormit.

Sărmană mică Desireă! S'ar dice că întréga-î tinerețe, dăilele-î rare de bucurie și amorul ei trădat îi se urcă în inimă în parfumurile acelei grădini ambulante. Ea merge încetișor printre flori. Une ori un curent de vînt face să vâjje arbuștii lovindu-se unii de alții ca rămurile dintr'o pădure cu copaci mari, și jos pe trotoare, coșuri pline cu plante smulse răspândesc un miros de pămînt umed.

Ea se gîndesce la plimbarea de la țară făcută cu Frantz. Acest aer prósăt pe care l'a respirat în ziua aceea pentru întâia óră, ea îl regăsesce în minutul morții.—«Adu'ți aminte», îi se pare că aude, și ea răspunde în sine însăși: «O da! îmi aduc aminte.»

Își aduce aminte încă prea mult. Ajunsă la marginea aceluî cheiî împodobit ca pentru o sərbătóre, mica umbră ușoară se opresce la scara care duce jos la apă...

Aprópe îndată se auđiră țipete și sgomote de alungul cheiului. «Repede o barcă și cârlige.» Marinari și gardiști veniră în fuga mare din toate părțile. O luntre se deslégă de țerm cu un felinar înainte.

Vîndetórele de flori se deșteptă, și cum una din ele întrebă căscând ce se întîmplase, cafejóica ghemuită în ungherul podului îi răspunde liniștit:

— Ia o femeie care s'a aruncat în apă.

Ei bine, nu ! Rîul n'a primit jertfa, I-a fost milă de atâta blîndețe și grație. Iată că la lumina felinarelor cari se mișcă jos pe mal un grup negru se formeză, se pune în mișcare. E scăpată... Un cărător de nisip a scos'o din valuri. Gardiștii o duc, înconjurați de marinari, de descărcători, și în întunec se aude o voce grosă care sbiară : «Dar mult mî-a dat de furcă și curca asta ploată. S o fi văduț cum îmi aluneca printre degete!... Ținea mereu să mă facă să 'mî pierd premiul...» Puțin câte puțin sgomotul se liniștesce, curioșii se risipesc, și pe cînd grupul negru se îndrepteză către comisie, vîndetórele de flori adorm iarăși și pe cheiul pustiu ghiociei tremură la bătaia vîntului de nópte.

Ah ! sërmană fată, tu credeași că e ușor să-ți ei viața, să dispari așa de odată. Tu nu sciași că în loc de a te duce repede în neantul pe care îl doreași, rîul te va asvirli în mijlocul tutor infamiilor și a tutor pîngăririlor unei sinucideri nereușite. Mai întaiú comisia, comisia gróznică cu băncile-î murdărite, cu pardoséla al cărei praf stropit sémănă cu noroiul de pe uliți. Aci trebui Desirea să 'și trecă restul noptii. O culcaseră pe un pat de scânduri în fața sobei, încăldită din compătımire pentru dînsa, și a cărei căldură nesănătósă usca vestminte-le-î grele și pline de apă. Unde era ? Ea nu putea să 'și dea bine séma. Bărbații culcați jur împrejur în nisce paturi la fel cu al ei, întristarea gólă a odăiei, urletele a doi bețivi închiși cari dădeau cu pumnii în ușa din fund cu înjurături înspăimântátóre, mica șchiópă

asculta și privea toate acestea, într'un mod vag, fără să înțelégă.

Aprópe de dînsa, o femeie în sdrențe, cu pėrul despletit pe umeri, stetea ghemuită la gura sobei, dar zarea focului nu isbutea să învioreze o față perdută și albă ca varul. Era o nebună care fusese prinsă peste nópte, o ființă nenorocită, care dădea mecanicesce din cap, și repeta într'una cu o voce fără consciință, aprópe independentă de mișcarea buzelor: «O da! miseria, pot să ȃic... O da! miseria pot să ȃic...» Și acest gėmăt sinistru în mijlocul sforăiturilor celor adormiți, chinuia pe Desirea într'un mod nespus de duros. Ea închidea ochii ca să nu mai vadă acea față rătăcită care o înspăimănta, și care îi aducea, aminte propria ei desperare. Din când în când, ușa din stradă se întredeschidea, vocea șefului striga la nume, și doi gardiști eșeau, pe când alți doi intrau, se aruncau de a curmezișul paturilor obosiți ca nisce marinari, cari au stat de pază o parte din nópte pe puntea corăbiei.

În fine se ivi și ȃiua cu fioresi ei cei reci așa de vătămători bolnavilor. Deșteptându-se de o dată din ameteala ei, Desirea se ridică pe pat, aruncă mantaua de plóe cu care fusese învălită, și cu toate că era obosită și coprinsă de friguri, încercă să se scóle în picioare pentru a 'și re-lua stăpânirea pe sine însăși și pe voința sa. Nu mai avea de cât un gând, să fugă de acei ochi cari o fixau jur împrejur, să iasă din acest loc îngrozitor unde somnul avea rėsuflarea așa de grea și pozițiunii așa de chinuite.

— Vė rog, Domnilor, ȃise ea tremurând din tot corpul, lăsați-mė să mė întorc la mama.

Orî cât de nepăsătorî erau la dramele parisiene, acei ómeni de trebă înțelegeau bine că erau în fața a ceva mai distins, mai mișcător ca de obicei. Atâta numai, ei nu puteau încă s'o reconducă la mama ei. Trebuiau s'o ducă mai întâiu la comisar. Era indispensabil. Se luâ o trăsura din milă pentru ea; dar trebuiau să iasă din despărțire, și era lume la pórtă afară ca să vadă trecând pe mica schiópă cu pèrul ud, lipit de tîmple și cu mantaua cea grósă care n'o împiedeca să degere. La comisariat o făcură să urce o scară întunecósă și umedă, pe care mereu veneau și plecau figurî ștregăresci. O ușă cu două canaturî pe care banalitatea serviciului o deschidea și închidea la fie-care moment, nisce odăi frigurose, rău luminate, pe bănci ómeni tăcuți, zăpăciți, adormiți, vagabonđi, hoți, femeî publice, o masă acoperită cu o față verde și vechiă, pe care scria «căinele comisarului,» o namilă de om cu cap de repetitor, cu redingotă prăpădită; aci era comisariatul.

Când Desirea intrâ, un om se sculâ din umbră, merse spre dînsa și îi întinse mâna. Era omul cu prima, gróznicul ei mântuitor care o scăpase pentru două-đeci și cincî de lei.

— Ei bine mămușcă, îi đise el cu un rîs cinic, și cu o voce care aducea aminte noștile de negură petrecute pe apă, cum mai merge cu înecarea nóstră?

Și el povesti celor de față cum o scosese din apă, cum o apucase așa, apoi așa, și cum fără dînsul ea ar fi înnotat de sigur acuma pe drumul spre Rouen.

Nenorocita era roșiă de rușine și de friguri, așa

de turburată că-î se părea că apa îi lăsase un vël pe ochi, un sbârnaît în urechi ei. În fine, fu introdusă într'o odaie mai mică, dinaintea unui personagiũ solemn, decorat, D. comisar în personă, care tocmai își bea cafeaua cu lapte și citea *Gazeta Tribunalelor*.

Muiând o bucată de pâine în cafea, și fără a 'și ridica ochii de pe jurnal: «Ah! D-ta esci...» dișe el cu un ton morocănos; și imediat brigadierul care adusese pe Desirea începu să 'și citescă raportul:

«La două-spre-șce fără un sfert nóptea, pe cheiul de la Mégisserie, înaintea N° 17, numita Delobelle, două-șeci și patru de ani, floristă, cu locuința în strada Braque, la părinții ei, a încercat să se sinucidă aruncându-se în Sena, de unde a fost scósă tefără și nevătămată de numitul Parcheminet, cărător de nisip, domiciliat în strada Butte-Chaumont.»

D. Comisar asculta, mâncând într'una și cu aerul liniștit și plictisit al omului pe care nimic nu-l mai uimesce; la sfirșit el aruncă numitei Delobelle o privire severă și cercetătoare și o dojeni cât putu mai bine. E fôrte urît, fôrte laș ceea ce a făcut. Ce lucru a putut s'o împingă la fapta asta rea? Pentru ce voia să se sinucidă? Aide, răspunde numită Delobelle, pentru ce?

Dar numita Delobelle se încapățînă de a nu răspunde. Îi se părea că ar fi să 'și murdărescă amorul mărturisindu-l într'un asemenea loc. «Nu știu... Nu știu...» dișea ea încetișor și tremurând.

Supërat, nerăbdător, d. Comisar declară că va fi recondușă la părinții ei, însă cu o condițiune:

să promiță că nici o dată nu va mai face așa ceva.

— Aide, îmi promiți acésta?...

— O da! domnule...

— Nici o dată nu vei mai face așa ceva?...

— Nu, ȕeu, nici o dată... nici o dată...

Cu tóte asigurările ei, D. Comisar de poliție dete din cap, ca și cum nu ar fi creȕut acest jurămînt.

Iat'o afară, pe cale de a se întórce acasă, la adăpost; dar martiriul ei nu sîrșise încă.

În trăsura, polițaiul care o însoțea se arătă fórte politicos, fórte amabil. Ea avea aerul de a nu înțelegé, se depărta, își retrăgea mâna. Ce chin!... Lucrul cel mai teribil fu sosirea în strada Braque, casa în picioare, curiositatea vecinilor ce trebuia îndurată. De diminéță într'adevăr, cartierul întreg fusese însciințat de disparițiunea ei. Umbla svonul că ea plecase cu Frantz Risler. Dis de diminéță se vȕdu eșind ilustrul Delobelle, fórte spăimântat, cu pălăria d'an dósele, cu manșetele mototolite, ceea ce era o dovadă a preocupatiunii sale extraordinare; și portărésa ducênd sus laptele și pâinea, găsise pe mama Delobelle pe jumătate nebună, alergând dintr'o cameră într'alta, căutând un cuvînt al copilului, o urmă cât de mică care s'o pótă conduce măcar la o bănuială.

În spiritul acelei nenorocite mame, o lumină târȕie se făcuse de o dată asupra atitudinei fiicei sale în timpul ultimelor ȕile, asupra tăcerii acesteia față de plecarea lui Frantz. «Nu plânge draga mea... ȕi-o voiŭ aduce înapoi...» ȕisese tata eșind, și de când el plecase, atât pentru a se informa

cât și pentru a se sustrage acelei priveliscă dureroase, ea alerga într'una de la coridor la feréstră, de la feréstră la coridor. La cel mai mic pas pe scară, ea deschidea ușa cu inima svâcnită și eșea repede afară; apoi, când intra iar, singurătatea odăiei mărită și mai mult prin fotoliul gol al Desireei, întors pe jumătate spre masa de lucru, o făcea să verse șiróe de lacrimi.

De o dată o trăsură se opri jos dinaintea porții. Glasuri și pași răsunară prin casă.

— Mamă Delobelle, iat'o!... Fiica D-tale s'a găsit.

Și într'adevăr Desirea se suia palidă, aprópe leșinată, la brațul unui necunoscut, fără șal și fără pălărie, învălătită într'o manta mare négră. Când zări pe mamă-sa, ea îi suríse cu un aer aprópe nătâng.

— Nu te speria, nu e nimic... încercâ ea să dică, apoi cădu grămadă pe scară. Nicí o dată mama Delobelle nu s'ar fi cređut așa de tare. A'și rídica fata, a o duce în brațe, a o culca a fost pentru ea lucru de un minut. Și-í vorbea și o săruta într'una.

— In sfírșit, iată-te. Dar unde ai fost nenorocită copilă? E adevărat, ți, că ai vrut să te omori? Va să dică tu aveaí o suferință mare?... De ce mi-ai ascuns'o mie?

Vedénd pe mamă-sa în starea acésta, istovită de lacrimi și îmbétrănită în câte-va ore, Desirea se simțea apucată de o remușcare imensă. Ea se gândea că plecase fără să-í dică adio, și că în fundul inimei sale o acusase că n'o iubea.

N'o iubea!

— Dar aș fi murit și eú dacă mureai, dicea

biata femeie... Oh! când m'am sculat ađi diminéťă și când am vęđut patul tęű nedesfăcut, și că tu nu erai nici în atelier... capul mi s'a învîrtit și am căđut mórtă pe scândurii... Ți-e cald acum?... ți e mai bine?... N'ai să mai faci asta, nu e așa, n'ai să mai vrei să mori?...

Și o acoperea bine cu plapoma, îi încălđea picioarele, o lua în brațe ca s'o legene.

În fundul patului ei, cu ochii închiși, Desirea revedea tóte detaliile sinuciderii, tóte lucrurile hídóse prin cari trecuse scăpând de la mórte. În accesul de friguri care se mărea, în somnul cel greű care o apucase, fuga-í nebună prin Paris o scutura și o chinuia încă. Miș de strade negre se înfundaű dinaintea-í, și Sena la capetul fie-căreia.

Gróznicul ríű, pe care nu-l putuse găsi nóptea, o urmărea acum.

Ea se simțea stropită de nămolul și de noroiul lui; și în visul îngrozitor care o chinuia, ne mai sciind cum să scape de năplăirea amintirilor, biata copilă đicea fórte încet mamei sale: «Ascunde-mě... ascunde-mě... mi-e rușine!»

VI

A PROMIS CĂ NU VA MAI FACE

O nu! ea nu va mai face. D. comisar p^ote s^ă fie liniștit. Nu mai e nici o t^émă c^ă va mai face. Cum s^ă mai m^érgă ea acum p^ână la Sena, când nu se mai p^ote mișca din pat? Dacă D. comisar ar vedea-o în acest moment, nu s'ar mai îndoii de promisiunea ei. Voința și dorința de a muri, așa de fatal înscrise pe figura-î palidă erî dimin^éț^ă, mai sînt fără îndoială vizibile pe într^éga-î ființă; at^âta numai c^ă s'a^u liniștit, resemnat. Numita De-lobele scie c^ă de va mai aștepta puțin, f^orte pu-țin, nu va mai avea nimic de dorit.

Medicii pretind c^ă ea m^ore de o pneumonie c^ăp^ătat^ă în n^optea aceea din hainele-î ude. Dar medicii se înșel^ă; ea nu m^ore de pneumonie. Atunci amorul o om^oră?... Nu. De la acea n^opte teribilă, ea nu se mai g^ândesce la Frantz, ea nu se mai simte demnă de a iubi nici de a fi iubită. De aci înainte e o pată în viața ei cea așa de curată, și tocmai de asta m^ore ea.

Fie-care din peripețiile gróznicei întâmplări este o pângărire în ochii ei : eșirea din apă în fața acelor bărbați, somnul ei cel adânc în localul poliției, cântecele nerușinate pe care le a audīt, nebuna care se încăldea la sobă, tot vițiul, infamia și miseria pe care a atins-o pe scara comisariatului, apoi disprețul unor priviri, obrăsnicia altora, glumele omului care o scăpase, amabilitățile polițaiului, tótă reserva ei de femei nimicite pentru totdeauna, numele ei dat de nevoe, până și infirmitatea-ı supărătoare care a urmărit-o în tóte fazele lungului ei martiriū, ca o ironie, ca o agravare de ridicol la sinuciderea ei din amor...

Ea móre de rușine, credeți-mă. În delirul nopților ei. ea repetă într'una numai acéstă vorbă : «Mie-e rușine!... Mi-e rușine!...» și în momentele de linisce, ea se înfundă în plapomă, o trage peste obraz, vrënd parcă să se ascundă sau să se îngrope.

Lîngă patul Desireei, la lumina ferestrei, mama Delobelle lucréză și veghézá. Din când în când ridică ochii și pândesce acea desperare mută, aceea bólă neînțelésă, apoi își reia lucrul în grabă; căci una din cele mai mari dureri ale sěracului este că nu póte suferi în pace. El trebuie să muncésă, și chiar atunci când mórtea rătăcesce jur împrejur, să se gândésă la nevoile grabnice, la greutățile vieței.

Bogatul se póte închide în durerea sa, înfășura într'insa, póte trăi numai cu ea și să nu facă de cât două lucruri : să sufere și să plângă.

Sěracul n'are pentru acésta nici mijlócele nici dreptul. Am cunoscut în județul meū, la țară, o femeie bētrână care pierduse în același an pe fii-

că-sa și pe bărbatul său, două lovituri teribile una după alta; dar îi rămânea băeți de crescut, o moșie de îngrijit. Din faptul Țilei, trebuia să se ocupe și să îngrijescă de tôte, să supravegheze diferite lucrări, răspândite prin câmpii la distanțe de poștii. Amărîta văduvă îmi Țicea: «N'am când să plâng un singur minut tôte sêptemâna; duminica însă, duminica mă rêsibun amarnic...» Și, într'adevăr, în Țiua aceea, pe când copii se jucau afară sau erau la plimbare, ea se închidea în odaea ei, și-și trecea tot după-prânȚul în plîsete, vaete și suspine, chemându-și bărbatul și fata.

Mama Delobelle n'avea nici măcar Duminica. Gândiți-vă că erea singură acuma la lucru, și că degetele ei nu aveau repeȚiciunea minunată a mâinilor drăguțe ale Desireei, că medicamentele erau scumpe, și că pentru nimic în lume ea n'ar fi vrut să suprima «tatei» vre una din scumpele sale deprinderi. De aceea, la ori ce oră deschidea bolnava ochii, ea zărea pe mama ei la lumina palidă a dimineții adânci, sau la licărirea lămpei de nôpte, lucrând, lucrând mereu.

Când perdelele patului erau lăsate, ea audea sgomotul șec și metalic al fórfecilor de pe masă.

Munca obositore a mamei sale, vegherea-î continuă la căpătâiul ei în accesele de friguri, o făceau pe Desirea să sufere cumplit. Câte-odată suferința ei trecea ori-ce margine:

— Dă-mi puțin lucrul să lucrez, Țicea ea si-lindu-se să ședă în pat. Era un fel de luminiș în umbra din ce în ce mai désă a fie-cărei Ți. Mama Delobelle care vedea în acéstă dorință a bolnavei o voință de a trăi, o aședa cât mai bine

și apropia masa de pat. Dar acul era prea greu, ochii prea slabi, și cel mai mic uruit de trăsura pe stradă sau strigătele ce se înălțau până la ferestrele ei, aduceau aminté Desireei că strada, strada cea infamă, era aproape de dînsa. Nu, desigur ea nu mai avea putere să trăiască. Ah! dacă ar fi putut să móră mai întăiū și apoi să renască... Acum ea murea, și se cufunda puțin câte puțin într'o renunțare desăvîrșită. Din când în când, mama privea la copila ei din ce în ce mai palidă :

— Te simți mai bine?

— Fórte bine..., răspundea bolnava cu un mic zîmbet dureros care lumina o clipă figura-î tristă și lăsa să se vadă tóte urmele bólei sale, precum o rađă de sóre străcurată în locuința sêracului, în loc să-o înveseléscă, trădéză și mai mult întréga-î goliciune și miserie. Apoi, urmaū tăceri lungi, mama nu vorbea de témă să nu plângă, fata amorțită de friguri, deja învêlită cu acele vêluri nevêdute pe care mórtea le aruncă dintr'un fel de milă pe aceia cari plécă, spre a le zădărnici opintirile din urmă și a-î lua mai ușor și fără revoltă cu sine.

Ilustrul Delobelle nu era nici odată acasă. El nu schimbase întru nimic existența-î de actor fără slujbă. Cu tóte acestea scia că fata móre; medicul îl prevenise. Acésta fu într'adevêr o lovitură prea mare pentru dînsul, căci în realitate își iubea copila; dar în natura acésta ciudată, sentimentele cele mai adevêrate și cele mai sincere luaū o formă falsă și nefiréscă, conform cu legea care cere ca pe o tăbliță pusă oblic, ori

ce s'ar pune deasupra ei să nu stea nici odată drept.

Delobelle ținea înainte de toate să-și plimbe, să 'și răspândească în afară durerea. Juca pe tatăl nenorocit de la un capăt până la celalt al bulevardului. Il întâlnea la intrările teatrelor, în cafenile artiștilor, cu ochii roșii, fața palidă. Ii plăcea să fie întreat: «Ei bine! bătrânule, ce-ți mai fac ai D-tale?» Atunci el clătina din cap cu o mișcare nervoasă; grimasa lui trăda lacrimi, gura lui blesteme, și cu o privire mută și plină de mânie, el spinteca cerul, ca odinioară în piesa jucată de dînsul *Medicul copiilor*; dar asta nu'l împiedica totuși a fi plin de atențiuni delicate și de prevenințe pentru fată-sa.

Ast-fel el luase obiceiul, de când ea căduse bolnavă, de a-i aduce flori din plimbările sale prin Paris; și nu se mulțumea cu flori ordinare, cu viorelele modeste cari înfloresc în toate colțurile de stradă pentru pungile mai sêrace. Ii trebuia, în acele zile triste de toamnă, rose, garoafe, mai ales liliac alb, înflorit în seră, ale căruî flori, ramuri și frunze sînt de un alb verdui, ca și cum natura în graba ei s'ar fi ținut de o colóre uniformă.

— Oh! e prea mult... e prea mult... am să mă supăr, țicea mica bolnavă, de câte ori il vedea intrând în triumf cu un buchet în mână; dar el rêsplinea într'un mod atît de nobil și de amabil: «Nu-î nimic... nu-î nimic...» că ea nu mai îndrăsnea să insiste.

Cu toate acestea era o cheltuială mare, și biata mamă lucra din greu ca să câștige existența pentru toți...

Departa de a se plânge, mama Delobelle găsea foarte frumoasă această purtare a marelui ei om.

Acel dispreț al banului, acea nepăsare măreță o umpleau de admirațiune; și mai mult ca niciodată ea creșu în geniul și viitorul dramatic al bărbatului ei.

El de asemenea păstra, în mijlocul evenimentelor, o încredere neclintită. Puțin a lipsit însă ca și ochii săi să se deschidă la adevăr. Puțin a lipsit ca o mână mică și arătore, punându-se pe craniul său solemn și plin de iluzii, să scotoță afară găngania care sbârnaia înăuntru de atâta vreme. Iată cum se petrecu lucrul:

Intr'o noapte, Desirea se deșteptă deodată într'o stare foarte ciudată. Să nu uităm că'n ajun, medicul, venind s'o vadă, fusese surprins de a o găsi pe neașteptate reînsuflețită și mai liniștită, și aproape fără friguri. Fără să'și explice pricina acestei reînvieri nesperate, el plecase dicând: «să sperăm,» având încredere în acele treceri trepedi ale tinereței, în acea sevă puternică care altoiește o viață nouă pe chiar simptomele morții. Dacă s'ar fi uitat sub perna Desireei, el ar fi găsit acolo o scrisore timbrată din Cair, care era secretul acelei schimbări fericite. Patru pagini de la Frantz, totă purtarea sa explicată și împărtășită scumpei și micii sale Zizi.

Era chiar scrisorea visată de bolnavă. De ar fi dictat'o ea însăși, n'ar fi putut să exprime așa de bine toate cuvintele cari trebuiau să-i misce inima, toate scusele delicate cari trebuiau să-i panseze rănilile. Frantz se căia, cerea iertare, și, fără a-i promite nimic, și mai ales fără a-i cere nimic, povestea amicei sale credinciose luptele, remușcă-

rile și suferințele sale. Era indignat pe Sidonia, ruga ferbinte pe Desirea să se ferescă de dînsa, și, cu o ură pe care vechea pasiune o făcea pē-trunđetőre și gróznică, el îi vorbea de acea natură perversă și superficială totdeodată, de acea voce nevinovată făcută pentru minciună și care n'a trădat o singură dată un accent pornit din inimă, căci ea eșea din cap ca tóte celelalte avînturi pasionate ale acelei păpuși parisiene.

Ce nenorocire că scrisórea acésta n'a sosit cîteva ȓile mai înainte! Acum tóte acele cuvinte bune erau pentru Desirea, ca o mîncare deliciósă care se aduce prea târđiú unui muritor de fóme. El o respiră, o poftesce, dar nu mai póte să-o mănânce. Tótă ȓiua, bolnava citi și reciti scrisórea. O scotea din plic, o punea la loc cu dragoste, și cu ochii închiși o vedea încă în întregimea ei, până și culórea timbrului. Frantz s'a gîndit la ea! Chiar numai acésta era de ajuns s'o legene într'o linisce dulce, în care adormi în cele din urmă cu impresia că un braț amical îi sprijinea capul ei slăbit.

Deodată ea se deșteptă, și, cum am ȓis-o mai adineaori, într'o stare extraordinară. O slăbiciune nespusă, o nelinisce durerósă se citea în ființa ei întrégă. Îi se părea că nu mai ține de viață decăt printr'un fir fórte întins, întins până a se rupe, și a cărui vibrațiune nervósă dádea simțurilor ei o subțietate și o ascuțime supranaturale. Se întuneca. Camera în care era culcată — îi se dase odaia părinților mai plină de aer și mai spațiosă decăt odăița ei,—era pe jumătate în întuneric. Lumina lămpei de nópte făcea să se învîrtescă pe tavan curbe luminóse, acea Ursă-Mare melancolică

care ocupă insomnia bolnavilor; și pe masa de lucru, lampa cu flacăra lăsată, micșorată încă de abajur, lumina numai lucrul împrăștiat și silueta mamei Delobelle așipită în fotoliul ei.

În capul Desireei, care îi se părea acum mult mai ușor ca de obicei, se făcuse pe neașteptate un curent de idei, de amintiri. Totă viața ei trecută părea că se apropie de dînsa. Amănuntele cele mai mici din copilărie, scene pe care nu le a înțeles atunci, cuvinte auzite ca într'un vis, se înfățișau acum în mintea ei.

Copila se mira de această schimbare, dar nu se speria. Ea nu scia că înaintea mamei nimicirii a morții, îi vine adesea un asemenea moment de supra-excitare ciudată, când întreaga ființă își încordază toate puterile și facultățile sale într'o luptă inconștientă și cea din urmă.

Din pat, ea vedea pe tatăl și pe mama ei, pe ea foarte aproape de dînsa, pe el în atelier a cărui ușă rămăsese deschisă. Mama Delobelle adormise în fotoliu; oboséla cea atât de lungă o învinsese; și toate sbîrciturile acestei femei, loviturile de sabie cu care vîrsta și suferințele însemnăză fețele îmbătrânite, apăreau dureroase și neșterse în acel somn adînc. Peste ăi, voința și preocupările pun un fel de mască pe adevărata expresiune a figurilor; noaptea însă această expresiune ese la ivélă. În acest moment, sbîrciturile adînci ale curagióseii femei, pleópele-í roșite, pèrul ei rãrit și albit pe tîmple, sbîrcirea sãrmanelor ei mãini torturate de lucru, totul însfirșit se vedea, și Desirea vèdu totul. Ea ar fi voit sã aibã putere îndeajuns ca sã se scóle și sã sãrute acea frunte frumósã și

liniștită, pe care o brăzdau sbîrciturile fără a o păta.

Ca contrast, prin crăpătura ușei, îi apăru ilustrul Delobelle într'una din atitudinile lui favorite. Aședat pe trei sferturi dinaintea feței albe de masă, pe care se afla cina sa, el mânca răsfoind o broșură răzimată de o sticlă. Marele om se întorsese tocmai,—sgomotul pașilor săi vor fi deșteptat pôte pe bolnavă,—și încă înviorat de drum și de impresia unei reprezentațiuni frumoase, el mânca singur, serios și solemn, strîns în redingota-î nouă, cu șervetul de gât, cu părul ridicat în sus cu mașina.

Pentru întâia oară în viața ei observă Desirea acea deosebire isbitore între acea mamă istovită, abia îmbrăcată în rochița-î neagră care o arăta încă mai slabă și mai prăpădită, și acel tată fericit, bine hrănit, leneș, liniștit și inconștient. Dintr'o aruncătură de ochi ea înțelese diferența între cele două existențe. Acel cerc de obiceiuri în care copiii se deprind în cele din urmă a vedea tôte subt o lumină falsă, dispăruse pentru dînsa. Acum ea 'și judeca părinții la distanță, ca și cum pe nesimțite s'ar fi depărtat de ei. Acéști limpedime de vedere în ora din urmă era o tortură mai mult. Ce se vor face ei când ea nu va mai fi? Saŭ că mama va trebui să muncéscă mai mult și va muri de obosélă; saŭ că biata femeie nu va mai putea să muncéscă, și egoistul ei tovarăș, vecinic preocupat de ambițiunile sale teatrale, o va lăsa și se va lăsa să alunece încetul cu încetul în miseria cea mare, acea grópă neagră care se lărgesce și se adâncesce cu cât te scorbî mai mult.

Și cu toate acestea, numai om rău nu era. Le-o dovedise de atâtea ori. Atâta numai, că era în prada unei orbiri nemărginite, pe care nimic n'o putea împrăstia... Dacă ea ar încerca. Dacă înainte de a pleca — ceva îi dicea că asta se va întâmpla în curînd — dacă înainte de a pleca, ar smulge legătura cea dêsă pe care nenorocitul om și-o mênținea de bună voe și din toate puterile pe ochii sîi.

O mână ușoră, iubitore ca a ei, putea singură să facă acéstă încercare.

Nu mai ea avea dreptul să dică tatălui ei:

Câștigă-ți pâinea... Renunță la teatru.

Atunci, fiind-că era grăbită, Desirea Delobelle își luă inima în dinți și strigă încetișor:

— Papa... papa...

La prima chemare a fiicei sale, marele om alergă foarte repede. Fusesse în séra aceea o premieră la teatrul *Ambigu*, și el se întorsese înflăcărat, electrisat. Candelabrele, claca, conversațiunile prin coridore, toate acele amênunte excitătore cu care își întreținea nebunia, îl întăriseră mai mult ca nicî o dată în ilusiunile sale.

El intră în camera Desireei, strălucitor și măreț, cu lampa în mână și cu o cameliă la butonieră.

— Bună séră, Zizi. Ce, nu dormi?

Și cuvintele sale aveaŭ o întonațiune veselă, care răsuna ciudat în trista împrejurare.

Cu mâna, Desirea îi face semn să tacă, arătându-i pe mama Delobelle adormită.

— Pune lampa jos... Vreaŭ să-ți vorbesc.

Vocea ei tăiată de emoțiune îl lovi: și ochii ei îl loviră de asemenea, acei ochi mari deșchiși, lu-

minați de o privire pătrunzătoare pe care n'o văduse nici o dată.

Cam intimidat, el se apropiă de ea, în mână cu camelia pentru a i-o oferi, cu gura «cât un merisor», și cu un scârțait de ghete noi pe care îl credea foarte aristocratic. Ținuta lui era evident cam nedumerită; póte din cauza contrastului prea mare dintre sala de teatru luminată și sgomotosă, de unde venise, și acea cameră mică de bolnavă unde sgomotele amortite, luminile lăsate în jos se pierdea într'o atmosferă de friguri.

— Dar ce ai, puică?... Ți s'a făcut mai rău acuma?

Cu o mișcare a micului și palidului ei cap, Desirea răspuse că se simțea într'adevăr foarte bolnavă, și că ar vrea să-i vorbescă de aproape de tot, aproape de tot. Când fu la căpătâiul patului ei, ea puse mâna-i arzătoare pe brațul marelui om și îi șopti încet la ureche... că e foarte bolnavă, cât se póte de bolnavă, și că simțea că nu mai are mult de trăit.

— Atunci, tată, vei rămânea singur cu mama. Dar nu tremura așa... Sciai bine că acesta trebuia să se întimple, că era chiar foarte aproape... Ascultă-mă dar, ce voiú să ȃic... Când eú nu voiú mai fi, mi-e témă că mama n'are să mai fie în stare să ducă casa... Privesce-o cât e de palidă și de obosită.

Comicul se uită la «sfânta lui femeie» și păru foarte mirat că o găsea într'adevăr atât de prăpădită. Apoi se consolă cu o observație egoistă:

— Ea n'a fost nici odată voinică...

Acéstă observație și tonul cu care fu făcută, indignară pe Desirea, și o întăriră în hotărîrea

ei. Ea continuă, fără milă de iluziunile artistului.

— Ce aveți să vă faceți, când eu nu voi mai fi aci? Sciū bine că ai speranțe mari, dar ele cam zăbovesc în realizarea lor. Resultatele la cari te aștepti de atâta vreme, pot să mai întârzieze încă; dar până atunci ce vei face?... Crede-mă, iubite tată, n'aș vrea să'ți fac supărare; dar mi se pare că la vârsta D-tale, inteligent cum ești, ți-ar fi ușor... D. Risler, sînt sigură, ar fi bucuros...

Ea vorbea încet, opintindu-se, căutând cuvinte, punând între fie-care frasă pause lungi, sperând să vadă un gest, să audă o exclamație de la tatăl ei. Dar comicul nu înțelegea. El o asculta, o privea cu ochii săi groși și rotunziți, cu simțimîntul vag că din conștiința acelei copile inocente și neînduplecate, se ridica o acuzare împotriva sa; el nu scia încă care.

— Eu cred că ai face bine, reluă Desirea cu sfială, eu cred că ai face bine să renunți...

— Ce?... Cum?...

Ea se opri vedînd efectul cuvintelor sale. Figura așa de nobilă a bătrânului comic se stîrcise deodată, sub impresia unei desperări violente; și lacrimi, adevărate lacrimi, pe cari nici nu se gândea să le ascundă cu dosul mânecei cum se face pe scenă, îi umflau pleópele fără a curge, atâta de mult îl înăbușea durerea. Nenorocitul începea să înțeleagă... Așa dară, din cele două singure admirațiuni cari îi mai rămăseseră credincioase, una îl părăsea. Fiică-sa nu mai credea într'însul! Nu era cu putință. N'a înțeles bine, n'a audīt bine... La ce ar face bine să renunțe,

să vedem, să vedem?... Dar față cu rugăciunea mută a acelei priviri care îi cerea grație, Desirea nu avu curagiul să isprăvescă. Afară de asta, sërmana copilă era sleită de putere și de viață.

Ea murmurâ de două sau de trei ori:

— Să renunți... să renunți...

Apoi capul ei cel mic cădu pe pernă, și ea muri fără a fi îndrâsnit să-i spună la ce ar face bine să renunțe.

Numita Delobelle a murit, domnule comisar. Nu-ți spuneam eū că ea nu va mai face. De astă-dată, mórtea i-a scutit drumul și ostenéla; ea a venit singură s'ó iea. Și acum, om necredător, patru scânduri bune de brad bine înțepenite îți garantéză promisiunea ei de copilă. Ea a promis că nu va mai face; ei bine! ea nu va mai face.

Mica schiópă a murit. Acéstă veste jalnică a pus în mișcare întregul cartier Francs-Bourgeois. Nu că Desirea a fost populară acolo, ea care nu eșea nicí-odată și aréta numai din când în când la geamurile triste palórea ei de prisionieră și o-chii ei cu cercâne de lucrátóre neobosită. Dar la înmormîntarea ficei ilustrului Delobelle, nu se putea să nu fie artiști mulți, și Parisul adoră pe ómenii aceștia. Îi place să-i vadă trecênd pe stradă, în plină lumină, pe acei idoli ai serei; să'si dea sémă de adevérata lor fisonomie liberată de supranaturalul rampei. Astfel, în diminéța aceea, pe când sub mica pórtă îngustă din strada Braque, se băteau cu ciocănituri mari draperiile cele albe, curiosii se îmbulđeau pe trotoare și pe drum.

Artiștii dramatici trebuie să le acordăm meritul acesta, se iubesc între ei, sau cel puțin sînt le-

gați printr'o solidaritate strânsă, care îi adună la toate ocaziunile de manifestațiunii exterioare, ca baluri, concerturi, ospete și înmormântări.

Deși ilustrul Delobelle nu mai juca pe nici o scenă, și numele său dispăruse cu totul de cincispredece ani din dările de sémă și din afișe, a fost de ajuns o notiță de două linii într'un jurnal teatral obscur: *D. Delobelle, fost prim subiect al teatretor din Metz și din Alençon, are durerea, etc... Inmormântarea se va face, etc...* Indată, din toate colțurile Parisului și a mahalalelor celor mai înfundate, alergară actorii în număr mare la această chemare.

Faimoși sau nefaimoși, necunoscuți sau celebrii, toți erau acolo, cei cari jucaseră cu Delobelle în provincie, cei cari îl întâlneau prin cafenelele teatrelor unde el era una din acele figuri pe care le veți întotdeauna, și al căror nume nu-l știți, dar pe care ți-l aduci aminte din cauza mediului unde îi veți într'una și din care ei par că fac parte: apoi și actori de provincie, în trecăt prin Paris, cari veneau acolo «să găsească» un director sau un bun angajament.

Și toți, cei obscuri și cei iluștrii, Parisienii, și provincialii, neavând decât o singură grijă, să'și vadă numele citat de vre-un jurnal în darea de sémă a înmormântării. Căci acestor ființe vanitose toate genurile de publicitate li se par demne de invidie. Li-e atâta frică să nu-ı uite publicul, că în momentul când nu se arată, ei simt trebuința de a face să se vorbescă de ei, de a aminti prin toate mijlócile numele lor curentului parisian atât de schimbător și de repede.

De la ora nouă, tot poporul de jos din Marais

— acea provincie flecară — aştepta la ferestre, la uşi, pe stradă, trecerea actorilor. Ateliere întregi pândeau la geamurile lor pline de praf, burgesi mici prin deschidătura perdelelor lăsate, menajere cu câte un coş în mână, ucenici cu câte un pachet pe cap.

În fine sosiră, pe jos sau în trăsură, câte unul sau în cete. Îi recunosceaŭ toţi după feţele lor rase, albăstrii la bărbie şi pe obraz, după minele lor nu tocmai naturale, prea emfatice sau prea simple, după gesturile lor de convenţiune, şi mai cu sémă după sentimentalitatea lor prea expansivă pe care le o dă exagerarea necesară opticeii scenei. Diferitele chipuri cum aceşti ómeni de trebă îşi manifestaŭ emoţiunea lor în acea circumstanţă durerosă erau într'adevăr curioase de observat. Fie-care intrare în mica curte pavată şi négră a casei mortuare era ca o intrare în scenă şi varia după funcţiia artistului. Premierii cari jucaŭ roluri de prima forţă, cu aerul posomorît, cu sprîncéna încruntată, începeau toţi la sosire să strivescă cu vârful mânuşei lor o lacrimă din colţul ochiului pe care n'o mai puteau opri; apoi suspinaŭ, se uitaŭ la cer, şi rămâneaŭ jos în mijlocul scenei, adică a curţii, cu pălăria pe şold, cu o mică tropăială din piciorul stâng care îi ajuta să şi stăpănescă durerea: «Tacî, ini-mă, tacî». Comicii, din potrivă, «o făceau» cu simplitate. Ei se opreau unul pe altul cu un aer jalnic şi binevoitor, dicându-şi «mă bêtrânule» cu strîngerii de mână convingătoare şi sgomotóse, cu tremurături moi în josul obrazilor, cu ochii şi cu buzele lăsate în jos, ceea ce dădea înduioşării lor expresiunea trivială a farsei.

Toți afectați și toți sinceri...

Indată ce intrau, domniile aceștia se separau în două taberi. Comicii celebrii, cei ajunși, priveau cu dispreț pe acei Robricart necunoscuți și sărăcăcioși, a căror invidie răspundea la dispreț prin mișcări de semne răutăcioase: «Ai vădut cum cutare a îmbetrânit, cât de urât îi șede?... El n'are să mai jöce mult timp rolurile sale.»

Intre aceste două grupe, ilustrul Delobelle, îmbrăcat în negru, cu mânuși negre minuțios puse, alerga într'una, cu ochii roșii, cu dinții strînși, distribuind la strîngerii de mîini tăcute. Inima bietului om era plină de lacrimi, dar asta nu l'a împiedicat să'si friseze părul și să'l pieptene anume pentru circumstanță. Ciudată natură! Nimeni n'ar fi putut să dică citind în inima lui, punctul unde durerea adevărată se separa de durerea prefăcută, așa de amestecate erau amîndouă... Mai era printre artiști și câte-va figuri dintre cunoscințele noastre; D. Chèbe, mai important ca nici-o odată, și care se învîrtea cu un aer amabil în jurul actorilor renumiți, în timp ce madame Chèbe ținea sus tovărășie nenorocitei mame. Sidonia nu putuse să vie; dar Risler venise, apröpe tot atât de mișcat ca și tatăl, bunul Risler, amicul până la ultima oră, care plătise tóte cheltuelile tristei ceremonii. De aceea și trăsurile de doliu erau mărețe, draperiile cu franșuri de argint, și catafalcul semănat cu rose și cu viorele albe. În aleea miserabilă și négră a stradei Braque, acele albețe discrete sub lumina făcliilor, acele flori tremurânde și scăldate în aghiasmă semănau perfect cu sórta acelei sêrmane copile ale cărei zîmbete cât de mică au fost tot-deauna muiate în lacrimi.

Convoiul se puse în mișcare, pas cu pas, încet, prin ulițele întortochiate.

În cap mergea Delobelle, sguduit de suspinuri, înduioșat aproape tot atât de sine însuși, un biet tată care-și înmormînteză copilul, cât de fiică-sa mîortă, și, în fundul durerei sale sincere, păstrându-și vecinica-i personalitate vanitósă rămasă acolo ca o piatră în fundul unui rîu, nemișcată sub valurile schimbătóre. Pompa ceremoniei, șirul negru care oprea circulațiunea în drum, trăsurile în doliu, micul cupeu al familiei Risler pe care Sidonia îl trimisese ca să facă efect, totul îl măgulea, îl exalta, cu tótă măhnirea în care se afla. La un moment dat, ne mai putënd să se ție, el se aplecá spre Robricart, care mergea lîngă dînsul:

— Ai văđut?

— Ce?

Și nenorocitul tată, ștergëndu-și ochiî, murmurá nu fără óre-care mândrie:

— Sînt douë trásuri de casá...

Scumpă și mică Zizi, așa de bună și așa de simplă! Tóte acele dureri prefăcute și acel cortegiü de plângători solemnî nu erau de loc făcuți pentru tine.

Noroc că sus de tot, la feréstra atelierului, mama Delobelle, care nu putuse fi oprită de a'și vedea plecând micuța, sta în picioare îndărátul persienelor închise.

— Adio... adio... ȓicea mama încet de tot, aproape în sine însăși, făcënd cu mîna un gest neînțeles de bętrână sau de nebună.

Orî cât de încet a fost spus acel adio, Desirea Delobelle trebue să-l fi auđit.

CARTEA A PATRA

I

LEGENDA FANTASTICĂ A OMULEȚULUI ALBASTRU.

Liberi sînteți a nu crede, eū unul cred serios în omulețul albastru. Nu că l'ași fi vëđut vre-o dată; dar un poet, prietin cu mine, în care am tótă încrederea, mi-a povestit adesea că s'a găsit față în față, într'o nópte, cu acel spiriduș mic și ciudat, și iată în ce împrejurări.

Prietenul meū avusese slăbiciunea să dea o poliță croitorului sėū, și ca toți ómenii de imaginațiune în asemenea cas, îndată ce și-a dat semnătura, s'a cređut scăpat de datorie și polița îi eși cu totul din gînd. Intr'o nópte se întîmplă că poetul nostru fu deșteptat pe neașteptate de un sgomot ciudat care venea din sobă. Cređu la început că era vre o vrabie frigurosă, care căuta

aburul căldicel al focului stins s'aũ vre-o vîrtelniță supărată de vînt care se învîrtea. Dar după un moment, sgomotul devenind mai tare, el distinsese fôrte bine zăngănitul unui sac cu bani amestecat cu zăngănitul unui lanț. În același timp, el auđi o voce mică, ascuțită ca șueratul îndepărtat al unei locomotive, limpede ca cîntatul unui cocoș, și care îi striga de pe acoperiș: «Scadența! scadența!»

— Ah! Dumneșeule... polița mea! își ȃise bietul băiat aducîndu-și de-odată aminte că polița croitorului s'ũ expira peste opt ȃile; și, pînă dimineța, se svîrcoli în pat, căutînd somnul în tóte colțurile patului și negăsind decît ideea acelei blestemate polițe. A doua ȃi, a treia ȃi și tóte ȃilele următoare el fu deșteptat la aceeași oră și în același chip; totdeauna sgomotul banilor, zăngănitul lanțului și mica voce care striga într'un mod batjocoritor: «Scadența! scadența!» Lucru și mai grozav era că, cu cît ȃiua scadenței se apropia mai mult, cu atît strigătul devenea mai ascuțit și mai r'eutăcios, plin de amenințări de secvestru și de chemare în judecată.

Nenorocite poet! nu ȃi-erăũ de ajuns oboselile de peste ȃi, alergăturile prin oraș pentru a-ȃi procura bani; iȃi trebuia încă acea voce mică r'eutăciósă care să vie nóptea să-ȃi turbure somnul și odihna. Cui aparținea acea voce fantastică? Care spirit r'eutăcios putea să se amuse a-l chinui ast-fel? Voi să aibă cugetul împăcat. Într'o nópte dar, în loc de a se culca, el stinse lumînarea, deschise ferestra și așteptă.

Nu am nevoie să v'e spun că, în calitatea sa de poet liric, prietenul meũ locuia fôrte sus, la

același nivel cu acoperișurile. Timp de ore, nu vedu nimic decât întinderea pitorească de acoperișuri strînse, înclinate unul către altul, pe care stradele le întretăiau în toate direcțiile ca nisce prăpăstii imense, și cărora coșurile și crestele sfâșiate de o rață de lună le dădea o înfățișare caprițioasă. Deasupra Parisului adormit și negru, ți-se părea că vezi un alt doilea oraș, un oraș aerian, spândurat și plutind între golul umbrei și lumina orbitoare a lunei.

Prietenul meu așteptă, așteptă mult și bine. În fine, cam pe la două sau trei dimineta, pe când toate clopotele înălțate în întuneric își treceau ora unul altuia, un pas ușor trecu în fuga mare lîngă dînsul pe cărămizi și ardesii, și o voce mică pițigăiată șueră prin olanele sobei: «Scadența! scadența!...» Atunci, aplecându-se puțin, poetul zări pe acel spiriduș nemernic, pe acel chinuitor de omeni, care nu-l lăsa să doarmă de opt zile. N'a putut să-mi spuie adevărata lui statură; — luna își joca feste de acestea prin dimensiunea fantastică pe care o da obiectelor și umbrelor lor. El observă numai că acel diavol ciudat era îmbrăcat ca slujbașii de la Bancă, cu haină albastră cu nasturi de argint, cu pălărie môle, cu galóne de sergent pe mânecă, și că ținea sub braț un ghiozdan de piele tot așa de grosă ca și dînsul, și a cărui chee atîrnată de un lanț lung răsuna turbat la fie-care pas, ca și săculețul cu bani pe care îl învîrtea cu mîna cealaltă. Astfel dar întrevădu prietenul meu pe acel omuleț albastru, pe când trecea repede într'o rață de lună; căci părea foarte grăbit, foarte ocupat, sarea dintr'o dată stradele și

alerga de la un coș la celalt, alunecând pe cresta acoperișurilor.

Are și clientela foarte numerosă, acel drac de omuleț. Sînt atâția negustori în Paris, atâția oameni, cari aū un sfîrșit de lună, atâția nenorociți cari aū iscălit un bilet la ordin sau pus cu vîntul «primit» deacurmeșișul unei poliți. Tutor acestora omul albastru le arunca în trecăt un strigăt de alarmă. Il arunca deasupra fabricelor în acel minut stinse și mute, deasupra caselor celor mari ale finanței, adormite în tăcerea lucșosă a grădinelor lor, deasupra caselor cu cincî, șase etajii, cu acoperișuri neegale, deosebite, îngrămădite în fundul cartierelor sărace. «Scadența!... scadența!» De la un capăt până la celalt al orașului, în atmosfera de cristal produsă pe înălțimi de frigul cel mare și de luna cea curată, mica voce pătrunșetore răsuna fără milă. Pretutindenî în drumul ei ea gonea somnul, deștepta neliniștea, obosea gîndirea și ochii, și de sus până jos pe casele parisiene, făcea să alerge un fior rece de desgust și de insomnie.

Credeți ce veți vrea de acéstă legendă, dar în tôte casurile, eū unul vë pot asigura, întru sprîjinirea afirmării prietenului meu, că într'o nôpte pe la sfîrșitul lui Fervuarie, bētrînul casier Sigismund, de la casa Fromont & Risler, fu deșteptat deodată în căsuța-î din Montrouge, de aceeași voce rēutaciôsă, de același zăngănit de lanț, urmat de strigătul fatal:

Scadența!

— E adevērat, și se în gîndul sēu acest om

de trebă, sculându-se în sus pe pat, poimăine e sfârșitul lunei... Și eă măi am curagiul să dorm!...

Era vorba, într'adevăr, de o sumă însemnată; o sută de miî de franci de plătit în două trate, și într'un moment când pentru prima óră în răs-timpul a trei-deci de ani casa de bani a fabricei Fromont se găsea cu desevrîșire gólă. Cum să-î plătescă? De măi multe orî Sigismund încercase să vorbescă lui Fromont despre asta; dar el pă-rea că fuge de greaua responsabilitate a afaceri-lor, cutreera birourile, totdeauna grăbit, aprins, fără să vadă saă să auđă nimic în jurul seă. La întrebările neliniștite ale casierului, el răspundea mușcându-și mustața cea fină:

«Bine bine, bêtrâne Planus... Nu te îngriji... Voiă vedea...» Dar đicând aceste vorbe el avea aerul de a se gândi la alt ceva, de a fi la o mie de poștiî departe de ceea ce se întîmpla. Umbla svonul prin fabrică, unde legătura sa cu mada-me Risler nu măi era un secret pentru nimeni, că Sidonia îl înșela, îi făcea fórte nefericit; și în-tr'adevăr, nebuniile iubitei sale îl preocupă măi mult decât neliniștile casierului seă. Cât despre Risler, el nu se vedea nici odată; își trecea viața închis în odăițile podului, supraveghiând misterio-ăsa și interminabila fabricațiune a mașinelor sale.

Acéstă nepăsare a patronilor pentru afacerile fabricei, acéstă lipsă desevrîșită de supraveghere aduseră puțin câte puțin desorganizarea ei întré-gă. Lucrători și amploiati își făceau de cap, veneă târđiū la slujbele lor, o ștergeă de vreme, fără să le măi pese de bêtrânul clopot, care după ce conduse atâta vreme lucrul, părea că sună a-cum alarma și învălmășéla. Afacerile mergeă înă-

inte, fiindcă o casă mare p^ote să m^{er}gă singură timp de ani prin forța primei impulsuni; dar ce neorânduială subț aceea prosperitate aparentă!

Sigismund scia ac^{es}ta mai bine decât toți, și iată de ce țip^{et}ul omulețului albastru îl deșteptase atât de brusc din somn. Pentru a vedea mai limpede în mulțimea de ideeⁱ dureroase cari se grăbeau, se încurcau și se înv^{ir}tea^u dinaintea sa, casierul aprinse lumînarea și aș^{ed}at pe pat, începu să se gând^{es}că... Unde ar putea găsi suta de mii de lei? Bine înțeles că casa avea datorii mai mari de încasat. Era^u socotelⁱ vechi neachitate pe la mușterii, un rest de luat de la firma Prochasson și de la alții; dar ce umilire ar fi pentru dⁱⁿsul să m^{er}gă să încaseze acele facturi vechi. Lucruri de așa natură nu se fac în înaltul comerț parisian; numai un negustoraș o p^ote face. Și cu t^ote acestea era tot mai bine decât un protest... Oh! ideea că băiatul de la bancă va veni dinaintea grilajului s^{eu}, cu o mână sigură și încred^{et}ore, că va pune liniștit biletele pe masă, și că el Planus, Sigismund Planus va fi silit să-ⁱ dică:

— Ia-ți tratele înapoi... N'am bani ca să le achit...

Nu, nu. Nu era cu puțință. T^ote umilirile erau preferabile acesteia.

— Aide, decide-te... Măine mă duc să fac o raită, suspină s^{er}manul casier.

Și pe când el se sv^{ir}colea și se chinuia ast-fel fără a putea închide ochii până dimi^{ne}ța, omul albastru, continuându-și drumul, merse să scuture sacul cu bani și lanțul s^{eu} deasupra unei mansarde din bulevardul Beaumarchais, unde, de

la mórtea Desireei, ilustrul Delobelle se mutase cu femeea sa.

«Scadența! scadența!...»

Vaí! mica schiópă nu se înșelase în pređicerile ei. Ea mórta, mama Delobelle n'a mai putut să continue mult cu pásărele și muștele pentru mode. Ochií îi erau pierduți de atâta lacrimí; și mâinile ei bėtráne tremurau prea tare pentru a putea dintr'ó dată să înțepenescă acei colibri, carí păstrau, în paguba opintirilor ei, ó fisionomie umilită și vrednică de milă. A trebuit să renunțe la ei. Atunci curagiósa femeie începu să lucreze în ale cusăturii. Dregea dantele, broderii, se cobora cu încetul la nivelul unei lucrátore. Dar câștigul ei din ce în ce mai mic ajungea deabia pentru primele necesități ale casei. și Delobelle, pe care măreța-i pozițiune de comic *in partibus* îl ducea la cheltueli nesfírșite, era redus a face la datorii. Era dator croitorului, cismarului și lenjeristei; dar ceea ce îl neliniștea mai mult, era acele faimóse mese pe care le luase pe bulevard, de pe timpul direcțiunii sale.

Socotéla îi se ridica la douė-sute cincí-deci de lei, plătibili la finele lui Ianuarie, și de astă dată fără nici ó speranță de reínoire; ast-fel țipétul omulețului albastru făcu să trecă un fior de spaimă prin tóte membrele sale...

Numai ó di încă până la scadența! Numai ó di încă pentru a găsi cele două-sute de lei! Dacă nu le găsesce, îi se va vinde totul din casă. Se vor vinde acele sėrmame mobile, tot aceleași de la începutul menajului, insuficiente, incomode, dar scumpe prin amintirile carí se legaú de cãrpelile lor și de colțurile lor róse. Se va vinde acea

masă lungă a păsărilor și a muștelor pentru mode, pe marginea căreia el și-a luat cina două-șeci de ani de-a rândul; se va vinde totoliul cel mare al domnișoarei Zizi, la care nu se putea uita fără lacrimi în ochi și care părea a fi păstrat ceva de la scumpa fată, din gesturile, din ținuta și din obosela lungilor ei zile de visuri și de lucru. Mama Delobelle va muri desigur de durere, când va vedea dispărând acele scumpe amintiri...

Și pe când se gândea la acesta, nenorocitul actor, pe care egoismul său cel gros nu-l putea totuși feri întotdeauna de înțepăturile remușcării, se svîrcolea în pat și suspina adânc; totă noaptea avu dinaintea ochilor săi figura cea mică și palidă a Desireei, și aceea căutătură rugătoare și gingașă pe care i-o aruncase dureros înaintea morții, când îi spusese încet de tot să renunțe... să renunțe... La ce ceruse ea ca tatăl ei să renunțe? Ea a murit fără a fi putut să i-o spună; dar Delobelle a înțeles cu toate acestea ceva, și de atunci, în natura acesta neînduplecată, intrase o neliniște, o îndoială care se confunda în acea noapte tristă cu grijile sale de bani...

«Scadența!... scadența!...»

De astă-dată, omulețul albastru își aruncă țipetul său sinistru în coșul D-lui Chèbe.

Trebue să vă spun că D. Chèbe, de cât-va timp se aruncase în întreprinderi considerabile, într'un comerț «ambulant» foarte vag, excesiv de vag, care îi înghițise mulți bani. Deja în mai multe rânduri, Risler și Sidonia se veduseră siliți a plăti datoriile tatălui lor, cu condiția expresă că va sta liniștit, că nu se va mai apuca de afaceri; dar scufundările continue erau necesare existenței sale,

îi dedeaŭ puteri noi, o activitate mai mare. Când n'avea bani, D. Chèbe îsi dedea semnătura; făcea chiar un abus prea mare cu acéstă semnătură a lui, bizuindu-se într'una pe câştigul întreprinderii pentru a satisface angajamentele sale. Dar la nai-ba! câştigul nu se arêta niciodată, în timp ce biletele semnate de dînsul, după ce circulaŭ luni întregi de la un capêt până la celalt al Parisului, se întorceaŭ la el acasă cu o punctualitate de desperat, pline peste tot de ieroglife negre strînse în drumul lor.

Scadența sa din Ianuarie era tocmai fôrte grea, și când îl auđi trecênd pe omulețul albastru, îsi aduse aminte că n'avea o para de plătit. O, turbare! Iar va trebui să se umilêscă dinaintea aceluî Risler, să se expue risicului de a fi refusat, să mărturisêscă că și-a călcat promisiunea... Durerea acestuî caraghios, care se gândea la aceste lucruri, era mărită încă prin tăcerea nopții când ochii sînt neocupați, când gîndirea n'are cu ce să se distreze, și prin poziția orisontală care, dând corpului o imolitate complectă, lasă spiritul fără apêrare față cu spaimetele și preocupările sale. La fie-care minut D. Chèbe îsi aprindea lampa, îsi ridica jurnalul, se silea în zadar să citêscă, spre marea neplăcere a buneî madame Chèbe care gema încetișor și se întorcea în spre pe-rete ca să nu vadă lumina.

Și în timpul acesta îndrăcitul de omuleț albastru, încântat de fapta lui rêtăciósă, se duse rînjind să sune ceva mai departe sacul său cu bani și lanțul. Iată'l acum în strada Vieilles-Haudriettes, deasupra unei fabrici mari unde tôte feres-

trele sînt stinse, afară de una singură, în etajul de jos, în fundul grădinei..

Cu tóte că ora era înaintată, George Fromont încă nu se culcase. Așeđat la gura sobei, cu capul între mâini, în acea concentrare órbă și mută a nenorocirilor ireparabile, se gîndea la Sidonia, la acea gróznică Sidonie care dormea în acest moment în etajul de sus. Ea îl înebunea cu tot dinadinsul. Il înșela, era sigur despre acésta, îl înșela cu un tenór din Tulusa, acel Cazabon, numit Cazaboni, pe care madame Dobson îl adusese în casă. De mult el o ruga terbinte să nu mai priméscă pe acel om; dar Sidonia nu'l asculta și chiar în ھیua aceea, apropo de un bal ce voia să dea, ea-ı declarase verde că nimic nu o va împiedica de a invita pe tenor.

— Dar e amantul D-tale! ı strigase George plin de mánie, cu ochiı țintiți într'ái ei.

Ea nu ھیsesse nu; nici măcar privirea nu și-a întors'o. Numai, rece ca tot-deauna, cu micul ei zîmbet réutácios ea ı observase că nu recunó ce niménuı dreptul de a judeca saú de a jena faptele ei, că e liberă, că ține să rămăe liberă și să nu fie tiranisată de dınsul mai mult decăt de Risler. Petrecuseră astfel un ceas întreg, în trăsură, cu perdelele lăsate, certându-se și gata de a se lua la bătăe...

Și acesteı femeı ı jertfise el totul, averea și onórea sa, chiar și pe încántátórea Clara, care dormea cu copilul în camera de alături, o fericire întregă la îndemána lui pe care o disprețuisse pentru acea ticălósă!... Acum ea ı mărturisea că nu'l mai iubea, că iubea pe un altul. Și el, lașul, o mai dorea încă. Dar cu ce l'o fi legat óre?

Inflăcărat de indignarea care fierbea în întreaga sa ființă, George Fromont sărise din fotoliul său, mergea ca apucat de friguri prin cameră, și pasul său resună în tăcerea casei mute, ca o insomnie vie... Cealalta dormea acolo sus. Dormea cu privilegiul naturii sale inconsciente și fără remușcări. Póte că se și gândea la Cazaboni al ei.

Când această idee îi trecu prin cap, George fu apucat de o dorință nebună de a se sui, de a deștepta pe Risler, de a-i spune tot și de a se pierde cu dînsa. Era și prea dobitoc, acest bărbat înșelat! De ce n'o supraveghea mai bine? Ea era destul de frumoasă, mai ales destul de vițioasă pentru a se lua precauțiuni.

Și pe când se chinuia cu acele preocupări crude și zadarnice, țipetul de alarmă al omulețului albastru răsună deodată în sgomotul vîntului:

«Scadența! .. scadența!...»

Nenorocitul! În mânia sa, o uitase cu totul. Și cu toate acestea el vedea de demult cum se apropia acel gróznic sfîrșit de Ianuarie. De câte ori, între două întîlniri, când gândul său, liberat un moment de Sidonia, revenea la afaceri, la realitatea vieței, de câte ori nu și-a đis: «Điua aceea, e mórtea fabriciei!» Dar ca toți aceia cari trăesc în delirul beției, lașitatea sa îl făcea să cređă că era prea târđiú pentru a mai îndrepta lucrurile și se întorcea mai iute și mai aprins în calea cea rea, pentru a uita, pentru a se zăpăci.

În acea oră nu mai era nici un mijloc de uitare. Iși vedea limpede desastrul, până 'n fund, și figura uscată și seriósă a lui Sigismund Planus se ivea dinaintea sa cu trăsurile parcă tăiate

cu cuțitul, a căror asprime nu o corija nici o expresiune, și cu ochii săi limpedi de Elvețian-German cari, de cât-va timp, îl urmăreau cu o privire atât de pătrundătoare...

Ei bine! nu, nu, nu o avea acea sută de mii de lei, și nu scia de unde să o iea. De șase luni, pentru a împlini caprițile ruinătoare ale iubitei sale, juca într'una și pierduse sume enorme. Și pe deasupra falimentul unui bancher, un inventar vrednic de milă... Nu-î mai rămânea decât fabrica, și în ce hal!

La cine să mERGă acuma și ce să facă?

Ceea ce câte-va ore înainte îi păruse un caos, un vârtej în care nu vedea nimic limpede și a cărui confusiune îi era încă o speranță, îi apărea în acest moment cu o limpediciune spăimintătoare. Case de băni góle, uși închise, protesturi, ruina. Iată ce zărea el încotro se întorcea. Și fiind-că la tóte acestea se adăoga trădarea Sidonieî, nenorocitul, pierdut, ne sciind de ce să se mai apuce în acel mare naufragiú, scóse deodată un țipet de durere, un gémét, ca și cum ar fi chemat vre-o Providență în ajutor.

— George, George, eú sînt... Ce aí?

Femeea sa stetea dinaintea-î, femeea sa care acum îl aștepta în fie-care nópte, pândea cu neliniscie întórcerea-î de la Club, căci ea credea mereú că acolo își petrecea el serile. Védându-l pe bărbatul ei cum se schimba și se posomorea din și în și mai mult, Clara își închipuia că el trebuie să fi avut supărări mari de băni, fără îndoială din cauza pierderilor la joc. Fusesse informată că juca mult, și cu tótă indiferența ce el îi aréta, ea era neliniștită din cauza lui, ar fi voit

ca el s'o iea de confidentă și să-î dea ocașie de a se arăta generoasă și iubitore. În acea noapte, ea îl aușise mergând prin cameră foarte târziu. Fiindcă copilița tușea mult și avea nevoie de îngrijiri continue, ea își împărțise stăruința între suferința copiliței și cea a tatălui; și ea stătuse acolo, cu urechea ascuțită la ori ce șgomot, într'una din acele veghiări duiose și dureroase în cari femeile reculeg tot cugragiul ce-l au în ele pentru a îndura greaua sarcină a datoriilor nenumărate. În fine copilița adormise, și când aușii pe tatăl plângând, Clara alergase la dînsul.

Oh! când o vădu dinaintea sa, așa de bună, așa de mișcată și așa de frumoasă, simți o remușcare imensă dar târzie. Da, numai ea era tovarășa și amica lui adevărată. Cum de a putut s'o părăsescă? Cu capul pe umărul ei, el plânse mult, foarte mult fără a putea vorbi. Și era bine că nu-î vorbea, căci i-ar fi spus tot, tot. Nenorocitul avea trebuință să 'și verse inima, o poftă iresistibilă de a se acusa, de a cere iertare de a 'și ușura povara acelor remușcări cari îi striveau inima.

Ea îi cruță osteneța de a pronunța un singur cuvînt:

— Aî jucat, nu este așa? aî pierdut... pierdut mult?

El făcea semn că da; apoi, când putu vorbi, îi mărturisi că-î trebuia o sută de mii de lei pentru poimăine și că nu scia cum să și-î procure.

Ea nu-î făcu nici un reproș. Era dintr'acele femei cari, în fața unei nenorociri, nu se gândesc de cât a o repara, fără cea mai mică învinovățire. Ceva mai mult, în fundul inimei sale, ea binecuvînta acest desastru care îl apropia de dînsa și

devenea un lanț între cele două existențe ale lor așa de separate de atâta vreme. Ea se gândi o clipă. Apoi, cu opintirea unei hotărîri care a costat-o mult până s'o iea:

— Nimic nu e încă pierdut, țise ea. Mă voi duce mâine la Savigny să cer această sumă de la bunicul.

Nici o dată el n'ar fi îndrăsnit să 'i vorbescă despre acésta. Nici prin gând nu 'i-ar fi trecut. Ea e așa de mândră și moșul Gardinois atât de răutăcios! Ea făcea de sigur un mare sacrificiu, și îi dedia o probă strălucitoare de iubire. De odată se simți coprins de acea căldură sufletescă, de acea bucurie care vine după pericolul înlăturat. Clara îi apărea ca o ființă supranaturală, care avea darul de a împrăstia bunătatea și pacea, cum cealaltă, colo sus, avea darul de a scóte din minți și de a distruge. Bucuros s'ar fi pus în genunchi dinaintea acelei figurii frumoase pe care pèrul ei cel negru mareț împletit pentru nópte o înconjura cu un nimb strălucitor albăstriu, și ale cărei trăsuri regulate și cam severe erau inundate de o expresiune admirabilă de gingășie.

— Claro, Claro... cât esci de bună!

Fără a-i răspunde, ea îl duse la légănul copilului.

— Sărut-o... îi țise ea încet, și fiind-că erau amîndoi acolo unul lîngă altul, pierduți în mușelina perdelei, cu capul aplecat pe acea mică ființă adormită, dar încă obosită de sbuciumările tusei, George se temu să deștepte copila și sărută nebunesce pe mama.

Acesta fu de sigur primul efect de acest fel pe care l'a produs într'un menagiù aparițiunea

omulețului albastru. De obicei pe unde trece
acel gróznic diavol, el desunesce mâinile și ini-
mile, întórcе spiritul de la afecțiunile cele măi
scumpe, umpléndu-l cu miș de grijă, cari se
deșteptă la zăngănitul lanțului și la țipétu-í si-
nistru deasupra acoperișurilor :

Scadența!... scadența!...

II

MĂRTURISIRI

— Ei, iată-l și pe Sigismund... Ce mai faci, tată Sigismund? Afacerile cum merg?... Cum stați lucrurile pe la D-văstră?

Bătrânul casier surîdea cu un aer blajin, împărțea la străngerii de mâini patronului, femeii și fratelui său, și, vorbind, se uita cu curiositate jur împrejur. Se afla într'o fabrică de tapete din foburgul S-tului Antoniu, la acei mici Prochasson a căror concurență începea să devie foarte serioasă. Acei foști angajați ai casei Fromont, stabiliți pe socotela lor, începuseră foarte modest și acum ajunseseră să 'și facă o poziție în piață. Unchiul Fromont îi susținuse timp îndelungat cu creditul și cu banii săi; ceea ce stabilise între ambele case relațiuni amicale și un rest de datorie—dece sau cinci-spre-dece mii de lei—a căror achitare fusese neglijată până atunci, fiind că se

scia că la Prochasson banii se găseau în mâini sigure.

Aspectul fabricii era într'adevăr plin de încredere. Coșurile scoteau cu mândrie fumurile lor. La sgomotul surd al muncii, se simțea atelierele pline și active. Clădirile erau bine aranjate, iar ferestrele curate; totul îți lăsa o impresie de mișcare, de veselie, de rînduială, și îndărătul grilagiului casei, femeea unuia din frați, simplu îmbrăcată, cu părul lins, cu un aer de autoritate pe tînăra-i față, ședea cu totul adîncită într'o a-lniere nesfîrșită de țifre.

Bătrînul Sigismund se gîndea în sine însuși cu amărăciune la deosebirea care exista între casa Fromont, așa de bogată odinioară, ne mai trăind de cât din vechea-i reputație, și prosperitatea mereu crescîndă a casei abia înființată. Căutătura-î scormolitoare umbla prin tóte colțurile, căutând vre un defect sau vre un punct de criticat; dar cum nu găsea nimic, îi se strînse inima de durere, iar zîmbetul său avea ceva fals și turbure.

Ceea ce 'l zăpăcea și mai mult, era chipul cum ar putea reclama banii de la patron, fără a trăda câtu și de puțin starea critică a casei sale. Bietul om avea un aer nepăsător și liniștit, care îți făcea într'adevăr milă... Afacerile mergeau foarte bine... cât se póte de bine... Trecuse din întîmplare prin cartier și îi venise gîndul să intre puțin... E foarte natural, nu e așa? Ții să 'ți veđi pe vechii prietenii...

Dar, aceste preambule, aceste ocoliri din ce în ce mai largi nu 'l duceau unde voia; din contra, îl depărtau de ideea sa, și fiind-că-i se păru că vede mirare în ochii celor ce 'l ascultau, se ză-

păci în cele din urmă, bolborosi, își pierdu capul, apoi ca ultim mijloc de scăpare își luă pălăria și se prefăcu că plécă. La ușă, se resgândi pe neașteptate :

— Ah! apropo, fiind-că sînt deja aici.

Clipi încet din ochi cu o mină pe care o credea șirétă, dar care în realitate era desperată.

— Fiind-că sînt deja aici, am putea să lichidăm o vechiă socotélă.

Cei doi frați și tînăra damă de la contoar se priviră o clipă fără a înțelege :

— O socotélă? Care socotélă?

Apoi câteși trei începură să rîdă în același timp și din tótă inima, de gluma cam prea bécănă a bécărului casier. Bată-te norocul, tată Planus!... Rîdea și bécărul! Rîdea fără a avea poftă, pentru a face ca ceilalți.

În fine lucrul se explică. Fromont venise în persoană, acum șase luni, să ridice restul care rămăsese în mîinile lor.

Sigismund se simți că cade... Avu totuși curaj în deajuns ca să răspundă :

— Așa e! e adevărat! Uitasem cu totul... Ah! se vede că Sigismund Planus a îmbécărulit... Daū înapoi, copiii mei, daū înapoi...

Și bravul om plecă ștergîndu-și ochii în care sclipeau încă lacrimi mari în urma rîsului său sgomotos. În dărătul lui tinerii se priviră dând din cap. Înțeleseseră.

Sguduitura loviturii primite fu așa de puternică, că eșind de acolo casierul fu silit să se așede pe o bancă. Iată dar de ce George nu mai lua banii de la Casă. Își făcea singur încasările. Ceea ce s'a întîmplat la Prochasson, trebuie să se

fi întâmplat și pretutindenii aiurea. Era dar zadarnic să se mai expue la alte umiliri. Da; dar scadența, scadența!... Ideea acésta îi dădu noi forțe. Iși șterse fruntea cea plină de sudóre și se puse din nou pe drum, pentru a încerca un demers și la unul din clienții foburgului. Numai de astă dată fu mai prevădător; și de pe prag, fără a mai intra, strigă casierului:

— Bună ziua, moșule, o mică informație, te rog...

Ținea ușa deschisă pe jumătate, cu mâna înțepenită pe clanță.

— Când am regulat noi ultima noastră factură? Am uitat să-o trec în catastif.

O! de mult, de foarte mult fusese factura achitată. Chitanța de primire a lui Fromont pörtă data Septemvrie. Sînt cincî luni de atunci

Ușa se închise cu putere.

Încă unul! Evident că același lucru trebuie să fie pretutindenea.

«Ah! domnule Șorș, domnule Șorș...» murmura sërmanul Sigismund, și pe când își continua pelerinagiul, cu spatele încovoiat, cu picioarele tremurânde, trăsura dómnei Fromont trecu alături de dînsul, în drumul ei spre gara de Orléans; dar Clara nu 'l vëdu pe bētrânul Planus, precum mai adineaori, plecând de acasă, nu vëduse lunga redingotă a d-lui Chébe nici pālăria cea móle a ilustrului Delobelle, alți doi martiri ai scadenței, cari se întălniră în colțul stradei Vieilles Haudriettes, avënd drept obiectiv fabrica și portofelul lui Risler. Tînera femeie era prea îngrijită de demersul ce avea de făcut pentru a se mai uita pe stradă.

Gândiți-vé! Era ceva gróznic! Să mergi să ceri

o sută de mii de lei d-lui Gardinois, unui om care se fălea că n'a dat nici luat împrumut un gologan în viața lui, care povestea în tot minutul că o singură dată, fiind silit să iea de la tatăl său patru-deci de lei pentru o pereche de pantaloni, el îi înapoiasese acești bani în rate mici. Pentru totă lumea, chiar și pentru copiii săi, bătrânul Gardinois păstra aceste tradițiuni de lăcomie pe care pământul, acel pământ aspru și adesea ingrat pentru cei ce-l cultivă, pare că o încuibă în toți țerani. Din averea-i colosală, el ținea ca nimic să nu treacă în familia sa, cât timp va fi în viață.

Vor avea averea mea după ce voi muri, zicea el adesea.

Plecând de la acest principiu, își măritase fata, pe madame Fromont mama, fără nici o zestre, și mai târziu nu iertă ginerelui său de a fi făcut avere fără ajutorul său. Căci acesta era una din particularitățile acestei naturi atât de vanitose precât de interesate, de a voi ca fie-care să aibă nevoie de dînsul, să se închine banului său. Când Fromont tatăl și fiul se bucurau în prezența sa de mersul fericit al afacerilor lor, ochii săi mici albaștri, șireți și pătrunzători, surîdea ironie și avea o vorbă a lui «stați să vedem sfîrșitul», a cărei intonare te făcea să te cutremuri. Une-ori iar, séra, la Savigny, când parcul, drumurile, ardesiile albastre ale castelului, cărămiștile trandafirilor ale grajdurilor, eleșteele și havuzurile strălucea de lumină, scăldate în gloria aurită al unui apus frumos de sóre, acest parvenit ciudat, după ce arunca o căutătură jur împrejur, zicea cu glas tare copiilor săi:

— Ceea ce mă mângăie înainte de a muri, e că nimeni în familia mea nu va fi bogat în deajuns ca să păstreze un castel a cărui întreținere numai costă cinci-deci de miľ de lei pe an.

Totuși, cu acea dragoste rară, care se găsește și în fundul inimei bunicilor celor mai răi, bătrânul Gardinois ar fi voit bucuros să 'și răsfețe nepóta. Dar Clara, încă ca copilă, avusese o antipatie neînvingătoare pe răutatea de inimă și egoismul fălos al bătrânului țeran. Apoi, când afecțiunea nu cimentază legăturile între aceia pe cari îi separă deosebirile de educațiune, antipatia devine și mai mare trecând prin miľ de nuanțe. Când Clara se căsătorii cu George, bătrânul ȕisese dómneii Fromont :

— Dacă fiică-ta ar vrea, ar putea să capete un cadou prințiar de la mine; dar trebuie să mi-l cêră.

Și Clara nu căpătase nimic, nevoind să cêră nimic.

Ce chin acuma de a veni, trei ani după această întâmplare, să implore o sută de miľ de lei de la generositatea disprețuită odinioară, de a veni să se umilêscă, să înfrunte piedicile nesfârșite, rînjiturile dobitocesci, și pe deasupra glumele-ĩ de țeran, cuvintele-ĩ grosolane și acele ȕicetori juste de alminteri, gășite de nisce spirite înguste dar logice, și cari lovesc, în jargonul lor trivial, ca și înjurăturile eșite din gura unui inferior.

Sărmană Clara! Bărbatul și tatăl ei vor fi umiliți acum prin ea. Va trebui să mărturisêscă neisbânda unuia și prăbușirea acelei case pe care celalt o fondase și de care fusese așa de mândru în viață fiind. Ideea că va avea să apere tot ce a

iubit mai mult pe lume, făcea forța și slăbiciunea ei tot deodată...

Era un-spre-zece ore când sosi la Savigny. De ore ce nu prevenise pe nimeni de venirea ei, trăsură castelului nu se afla la gară și ea trebui să facă drumul pe jos.

Timpul era geros, iar drumul aspru și uscat. Crivățul șuera în libertate prin câmpiile aride și pe riș, pe care se asvîrlea fără piedecă printre arbori și crângurile desfrunzite. Sub cerul albastru, se zărea castelul desfășurându-și linia-i cea lungă de ziduri mici și de garduri cari îl separau de câmpurile de prin prejur. Ardesiile acoperământului erau întunecose ca și cerul pe care-l oglindea, și totă acea măreță reședință de vară transformată pentru iarnă, aspră, mută, fără o frunză pe arbori sau un porumbel pe acoperișuri părea a nu fi păstrat nimic viu de cât fiorii de ghiață ai havuzurilor și gemetele plopilor celor mari, cari se aplecau unul spre altul, scuturând cuiburile de coșofene grămădite pe vîrfurile lor.

Din depărtare, Clara găsea casei unde copilărise un aer visător și trist. Îi se părea că Savigny o privea venind cu fața rece, aristocratică, pe care o avea pentru trecătorii de pe drumul mare ce se oprea la drugurile în formă de lance ale gri-lajului său.

O tristă față a lucrurilor!

Și cu toate acestea nu, nu tocmai așa de crudă. Căci Savigny cu aspectul său de casă închisă părea că-i dice: «Du-te... nu intra...» Și dacă ea ar fi voit să-l asculte, să renunțe la planul de a vorbi cu bunicul, Clara s'ar fi întors foarte repede

la Paris și ar fi scăpat odihna vieții sale. Dar ea nu înțelese biata copilă, și deja câinele cel mare terra-nova care o recunoscuse, venise în salturi prin frunțele morțe și sforăia la porța de intrare.

— Bună ziua, Francisco... unde e tata-mare? întrebă tînăra femeie pe grădinăresă care venise să-î deschidă, smerită, falsă și fricósă ca tóte slugile castelului când se simțeau sub ochiul stăpânului.

Tata-mare era în biroul său, un mic pavilion independent de corpul cel mare al clădirii, unde 'și petrece șilele răsfoind la cartóne și registre mari de socotélă cu scórțe verđi și scotocind la sertare, cu acea nebunie birocratică care îi venea de la ignoranța-î din primele timpuri și de la impresia fantastică pe care î-o făcuse odinióră cabinetul notarului din satul său.

În acest moment, el era închis acolo în tovarășie cu paznicul său, un fel de spion de la țară, denunțator plătit care 'l ținea în curent cu tot ce se petrecea și se dicea prin împrejurime.

Era favoritul stăpânului. Se numea Fouinat și avea într'adevăr capul turtit, șiret și sângerós ca și animalul al cărui nume îl purta. ¹⁾

Când o vėdu intrând pe nepótă-sa, palidă și tremurând sub blănile sale, bėtránul înțelese că se petrecea ceva grav și neobícíuit, și făcu un semn lui Fouinat care dispăru, străcurându-se prin ușa întredeschisă, ca și cum ar fi intrat în zid chiar.

— Dar ce ai, micuțo?... esci cu totul *opărită*. întrebă bunicul, aședat înapoia imensului său birou.

Opărit, în dicționarul țărănesc al lui Gardinois,

1) *Fouine* înseamnă jder. Nota traducătorului.

însemna turburat, zăpăcit, abătut și acest epitet se potrivea perfect cu situația Clarei.

Mersul ei repede pe aerul rece al câmpiei, opintirea ce făcuse pentru a fi acolo, dădeau feței sale, mai puțin mândră ca de obicei, o expresie neobicinuită. Fără ca el să-i fi cerut cătuși de puțin, ea îl sărută și se puse la gura sobei, în cari nisce buturuge, înconjurate de muschiu uscat, stulete de brad strînse prin aleele parcului, ardeau cu părăituri de viață și cu fiorii de sevă. Ea nici nu 'și scuturase cicura care îi picura pe vâl și vorbi îndată, fidelă în hotărîrea de a spune, îndată ce va intra, scopul visitei sale, înainte de a se lăsa a fi impresionată de atmosfera de temere și de respect care înconjura pe bunicul, și făcea dintr'însul un fel de deș în grozitor.

Ii trebui curagiu spre a nu se turbura, spre a nu se întrerupe dinaintea căutăturei limpedi care o fixa, însuflețită de la primele cuvinte de o bucurie răutăciósă, dinaintea acelei guri ale cărei buze păreau încheștate de un mutism voit, de încăpăținare și de negarea orî cărei sensibilități. Ea merse până la sfîrșit fără să se opréscă, respectósă fără umilință, ascundându-și emoțiunea, întărindu-și vocea din chiar sinceritatea expunerii sale. Și într'adevăr dacă cine-va i-ar fi văduț ast-tel unul în fața altuia, el rece, liniștit, lungit în fotoliul seú, cu mâinile în buzunările giletcei sale de lână cenușie, ea atentă la cele mai mici cuvinte pe cari le pronunța, ca și cum fie-care ar fi putut s'o condamne sau s'o achite, nici-odată n'ar fi dîs că o copilă sta dinaintea bunicu-

lui ei, ci mai curând o acusată dinaintea judei de instrucție.

Gândul său era numai la bucuria ce simțea, la mândria triumfului ce avea. Iată-î însfirșit învinși și pe acești Fromont! Va să țină ei tot aștă-ți trebuință de bătrânul Gardinois! Vanitatea, pasiunea-î cea mai mare, îi se revărsa fără voce în întréga-î atitudine. Când ea isprăvi, el luă cuvântul la rîndul său, și începu firesce prin acele «eram sigur... am țin'o... am știut că tóte acestea se vor sparge la sfîrșit...» și continuă cu același ton banal și tăios, pentru a declara în cele din urmă, că «avînd în vedere principiile sale bine cunoscute în familie,» nu împrumută nici o para.

Atunci Clara vorbi de copilița ei, de numele bărbatului ei, care a fost și numele tatălui ei, pe care falimentul avea să'l desonoreze. Bătrânul rămase tot așa de rece, tot așa de neînduplecat, și profită de umilirea ei pentru a o umili și mai mult; căci el era din rasa acelor țărani cum se cade, cari, când inamicul a căzut, nu'l lasă până ce nu i-aș înfipt în figură țintele ciubotelor lor.

— Tot ce pot să'ți spun, micușo, este că Savigny vî este deschis... Să vie bărbatul tîu la mine. Am tocmai trebuință de un secretar. Ei bine, George are să'mî ție socotelile cu o mie două sute de lei pe an, cu mîncare și locuință pentru tótă familia... Propune-î acésta din parte-mî și veniți...

Ea se sculă indignată. Venise ca fată a lui și el o primea ca pe o cerșetóre. Slavă Domnului! nu ajunseseră încă până într'acolo.

— Cređi? ținse D. Gardinois cu o clipire rîutăciósă din ochi.

Clara se îndreptă spre uşă plină de mânie şi fără a răspunde. Bătrânul o opri cu un gest.

— Iea séma, tu nu scii ce refusi... In interesul tău, mă înţelegi, îţi propuneam să aduc pe bărbatul tău aci... Tu nici nu scii ce viaţă duce el pe acolo... Tu nu o scii, desigur, alminteri n'ai veni să'mi cei bani din cari se va alege ce s'a ales dintr'ai tēi. Ah! eū unul sînt în curent cu daraverile bărbatului tău. Am spioniū mei în Paris şi chiar la Asnières ca şi la Savigny... Eū sciū în ce chip îşi petrece Ńilele şi noŃtile, cucernicul nostru; şi nu vreaū ca leuŃcanii mei să mērgă prin locurile unde merge el. Nici nu e drept, când e vorba de nisce bani căŃtigaŃi într'un mod cinstit.

Clara deschidea nisce ochi mari, plini de mirare şi de nelinisce, simŃind fórte bine că o dramă îngrozitoare intra în clipa aceea în viaŃa ei prin portiŃa josă a denunŃărilor. Bătrânul continuă rînjind :

— Dar bine l'a maī legat şi Sidonia aia mică.

— Sidonia!

— Ei bine, da! Mi-a scăpat numele... De alminteri, tu l'ai fi aflat într'o Ńi saū într'alta... E chiar de mirat că de atunci... Dar voi femeilor sînteŃi tóte aŃa de vanitóse... Ideea înŃelăciunii nici nu póte intra în capul vostru vre odată... Ei bine, iacă. Sidonia aia i-a păpat toŃi banii, cu consimŃimîntul bărbatului ei de altminteri.

Şi fără milă el povesti tinerei femeii de unde veneaū banii casei de la Asnières, caii şi trăsurile, cum era mobilat cuibul lor cel frumuşel din calea Gabriel. Explica, precisa tóte cu deamănuntul. Se simŃea că, avēnd o nouă ocasiune de a'şi

exersa mania spionagiului, profitase bine de din-sa; se pôte chiar ca în fundul acestei afaceri, să fi fost o óre-care mânîe surdă în contra mîcei sale Chèbe, amărăciunea unui amor senil rămas totdeauna nemărturisit.

Clara îl asculta fără a ñice nimic, cu un zîmbet frumos de necredere. Acest zîmbet întărită pe bētrân, îi înghimpa rēutatea... Ah! tu nu n.ē cređi... Ah! tu vrei dovedī... Şi-ī dedea dovedī, le înmulţea şi îi străpungea inima cu ele. N'avea decăt să mērgă la Darches, bijutierul din strada Păcii. Cu cincī-spre-ðece ñile înainte, George cum-părase acolo o salbă în diamante de trei-ðeci de mīi de lei. A fost cadoul de anul nou pentru Sidonia. Trei-ðeci de mīi de lei în ajunul unui faliment!

Ar fi putut să vorbēscă o ñi întrēgă fără ca Clara să-l întreprupă. Ea simţea că opintirea cea mai mică va face să isbucnēscă lacrimile din ochiī ei plini, şi voia să suriđă din potrivă, să suriđă până la urmă, scumpa şi curagiósa creatură. Din când în când numai privea în spre drum. Se gră-bea să plece, să fugă de acea voce rēutăcióasă care o urmărea fără milă.

În fine el se opri; spusese tot. Ea salută şi plecā spre uşă.

— Te duci?... Dar tare eşti grăbită..., ñise bu-nicul însoţind'o afară.

La urmă îi cam fu ruşine de atâta cruđime.

— Nu vrei să rămāi la masă cu mine?

Ea făcu *nu* cu capul, n'avea putere să scóţā o singurā vorbă.

— Aşteptă cel puţin să se puie caii la trāsura... ca să te ducă la gară.

Nu, mereū nu.

Și ea merse înainte cu bătrânul după dînsa.

Mândră și cu fața în sus, ea cutreeră acea curte plină de amintiri din copilărie, fără a întorce capul o singură dată. Și cu toate acestea, câte ecouri de rîsete sgomotose, câte rațe din sórele anilor lor tineri nu rămăseseră în cel mai mic grăunte de nisip din acea curte.

Copacul ei și banca ei favorită se mai găseau încă pe aceleași locuri. Ea nu le aruncă o singură privire, precum nici fasanilor din colivia cea mare, nici chiar dulăului Kiss care o urma suspus, așteptând o mângăiere ce nu-î se dădea. Ea intrase ca copilă în casa acésta, acum eșea ca streină, încărcată cu grijă chinuitoare pe cari cea mai mică amintire a trecutului ei fericit și calm n'ar fi putut decât să le mai agraveze.

— Adio, bunicule.

— Adio atunci.

Și pórta se închise cu brutalitate în urma ei. Când fu singură, începu să mérgă repede, repede de tot, aprópe în fuga mare. Ea nu mergea, ci fugea. Deodată, ajungênd la capêtul zidului proprietații, ea se găsi dinaintea acelei portite verđi înconjurată de glicine și de caprifoi unde era poșta castelului. Instinctiv se opri, ca lovită de una din acele deșteptări subite ale memoriei cari se operéză în noi în orele decisive și cari reproduc sub ochii noștri cu o mare limpediciune, cele mai mici acte din viața nóstră în legătură cu catastrofele saú cu bucuriile presente. Să fi fost de vină óre sórele oblic și trandafiriú, care apăruse deodată inundând imensa câmpie în acel după-prânđ de iarnă ca în August în momentul apunerii sóreleui? Saú să fi fost tăcerea care o în-

conjura, întreruptă numai de acele sgomote ale naturei, armonioase, aprópe la fel în tóte anotimpurile?

Faptul este că ea se revădu așa cum fusese odinióră, în același loc, trei ani înainte, într'o di când aruncase în cutia poștei o scrisóre prin care invita pe Sidonia să vie să petrecă o lună de zile cu ea la țară. Ceva îi spunea că tótă nenorocirea ei data din acel minut. «O! daca ași fi știut... daca ași fi știut... Și îi se părea că mai ține încă pe vârful degetelor acel plic mătăsos gata de a cădea în cutie.

Atunci, gândindu-se ce copilă naivă, plină de speranțe și fericită fusese ea atunci, indignarea o apucă, pe ea așa de blândă întotdeauna, împotriva nedreptăților vieței: «Pentru ce? Ce am făcut?»

Apoi, deodată: «Nu! nu este adevărat. Nu este cu puțință... E minciună...» Și urmându-și drumul spre gară, nenorocita căuta să se convingă să se liniștescă. Dar nu isbutea.

Adevărul întrevăduț este ca acei sori acoperiți cari obolesc ochii mai mult decât rațele cele mai ardetóre. În semi-obscuritatea care înconjura încă nenorocirea ei, biata femeie vedea mult mai limpede de cum ar fi voit. Acum înțelegea, își explica particularități din existența bărbatului ei, absențele, neliniscile și aerele sale încurcate din unele zile, și une-orî când se întorcea, acea abundență de amănunte pe care i-o dădea asupra drumurilor sale, aducând nume ca doveđi pe cari ea nu-i le cerea. Din tóte presupunerile ei reeșea evidența greșelii. Cu tóte acestea ea tot refusa

să creadă și aștepta să fie la Paris ca să pue capăt îndoielilor sale.

Nu era nimeni la gară, o gară mică izolată și tristă, unde nici un voiajor nu se arată iarna. Și pe când sta și aștepta trenul, privind visătoare la grădina melancolică a șefului de gară și la ruinele acelor plante acătore întinse dealungul barierelor căiei, ea simți pe mânășă o suflare caldă și umedă. Era a prietenului ei Kiss care se luase după dînsa și-i aducea aminte petrecerile lor de odinioară cu gudurături, cu salturi mici și cu o bucurie plină de umilință, lungindu-se cu totă blana lui cea frumoasă și albă, la picioarele stăpânei, pe piatra rece a sălei de așteptare. Aceste mângăieri umilite, cari trădaū o simpatie așa de sfișă și de devotată, îi smulseră lacrimile pe cari le reținuse atîta vreme. Dar deodată îi fu rușine de slăbiciunea ei. Se sculă, goni căinele, îl goni fără milă, cu mâna, cu vocea, arătându-i de departe casa, cu o față severă pe care bietul Kiss nu o văduse încă la dînsa. În fine își șterse repede ochii și mâinele-i umede; căci trenul sosea și ea scia că într'un moment va avea trebuință de tot curajul său.

Prima grijă a Clarei, când se dete jos din vagon, fu de a merge la bijutierul din strada Păcii, care după spusa bunicului vînduse lui George salba de diamante. Dacă acésta va fi adevărat, atunci toate sînt adevărate. Frica de a afla adevărul era într'însa așa de mare, că ajungînd dinaintea acelei vitrine sclipitoare, se opri neîndrăsnind să intre. Ca să prinđă curagiū, ea se prefăcea că se uită cu atenție la bijuteriile împrăștiate pe catifeaua cutiuțelor; și, vedînd'o cineva așa de ele-

gantă în simplitatea ei, aplecată spre acea sclipire mărunță și atrăgătoare, ar fi putut s'o iea drept o femeie fericită, care sta să'si alégă vre-o giuvaerica, decât drept un suflet îndurerat și neliniștit, care venea să'si caute acolo secretul vieței sale.

Era trei ore după amiazi. Iarna, pe vremea acésta, strada Păcii are o înfățișare într'adevăr uimitóre. In intervalul cel scurt dintre diminéță și séra, existența e fórte grăbită în aceste cartiere luxóse. E o alergătură nesfîrșită de trăsuri, un uruit neîntrerupt, și pe trotoare o grabă cochetă, un foșnet de mătăsuri și de blăni. Iarna este adevératul seson al Parisului. De vreî să'l veđi frumos, fericit, înfloritor pe acest Paris îndrăcit, trebuie să-i studiezi viața sub un cer scund, îngreuit de zăpadă. Natura lipsesce, ca să ȃic așa, din tablou. Nicî vînt, nicî sóre. Toemaî atâta lumină cât le trebuie culorilor celor mai șterse, reflexurilor celor mai mici, ca să iea o valóre admirabilă, de la nuanțele cenușii roșateci ale monumentelor pîna la mǎrgăritarele de jeurî cari scilpesc pe toaletele femeilor. Afișele de teatre, de concerturi strălucesc ca iluminate de splendorile rampei. Magasinurile nu se mai golesc. Pare că toți ómenii circulă pentru pregătirii de sêrbători nesfîrșite. Atunci, daca vre o durere se amestecă în acel sgomot, în acea mișcare, ea ne apare încã și mai îngrozitoare. Timp de cincî minute, Clara îndurâ un martiriú mai réu de cât mórtea. Colo pe drumul din Savigny, în imensitatea câmpiilor deșerte, desperarea îi se împrăștiase la aerul cel rece și părea că ține un loc neînsemnat. Aci înăbușea. Glasurile cari rêsunaú înprejurul ei, pașii,

atingerea fără voe a trecătorilor de dînsa, totul îi mărea și mai mult chinul.

În sfîrșit intră...

— A da! dîmnă, tocmaî... Domnul Fromont... O salbă de diamante și de rose. Putem să vă facem una la fel cu două-deci și cincî de miî de lei.

Cu cincî miî de lei mai ești de cât lui.

— Mulțumesc, domnule, țise Clara... Am să mă mai gîndesc.

O oglindă în fața ei, în care își vădu ochiî cercuiți și palórea-î de mórtă, îi făcu frică. Eși repede, stîrcindu-se pentru a nu cădea.

N'avea decăt un gînd, să fugă de stradă și de sgomotul ei; să se vadă singură, singură de tot, pentru a se putea afunda cât mai bine în acea prăpastie de gînduri sfășietóre, de lucruri negre cari se învîrtea în fundul sufletului ei. Oh! miserabilul infamul... Și ea care, în nóptea trecută încă, îl mîngăiasc, îl strînsese în brațele ei!

Deodată, fără a sci cum s'a făcut acésta, ea se vădu în curtea fabricei. Ce drum luase? Venise pe jos sa în trăsura? Nu'si mai aducea aminte de nimic. Lucrase inconșient, ca într'un vis. Sentimentul realității îi reveni, dureros și crud, când ajunse pe peronul casei sale. Risler era acolo ocupat cu suirea unor ghiveciuri cu flori pentru sêrbarea cea splendidă ce femeea sa avea să dea în séra aceea. Cu liniștea-î obicînuită, el dirija pe lucrători, susținea rîmurile cele înalte pe cari ei ar fi putut să le fărâme: «Nu așa... Apucă mai jos. . Băgați de sémă la covor...»

Acea atmosferă de plăcere și de sêrbătóre, care o scârbise mai adineaori, o urmărea pînă și în casa ei. Ironia întrecuse orî-ce măsură, la urma

urmelor! Ea se revoltă; și pe când Risler o saluta afectuos și plin de respect ca în totdeauna, o expresie nemărginită de desgust se ivi pe fața ei, și ea trecu drept înainte fără a-i răspunde, fără a băga de seamă surprinderea din ochii lui sgâiți.

Din acel moment, hotărîrea ei era luată.

Mănia, o mânie cinstită și drăptă, o stăpânea acum.

Cum intră, își sărută copilița pe obrăjiorii proșpeți, și alergă la odăea mamei si.

— Repede, mamă, îmbracă-te... Plecăm... plecăm...

Bêtrâna se sculă încet de pe fotoliul în care ședuse, foarte ocupată cu curățirea unui lanț de ceasornic, în ale căruia găuri băga un ac cu gămălie cu precauțiuni nesfârșite. Clara își reținu o mișcare de nerăbdare:

— Aide, aide, repede... Pregătește-ți lucrurile.

Vocea îi tremura, și camera bieteii maniace îi păru gróznică prin acea curățenie strălucitoare care puțin câte puțin devenise o nebunie. Ea se găsea atunci în unul din acele momente sinistre când o ilusiune pierdută te face să ți le pierzi pe toate, te lasă să vezi până în fund totă miseria omenescă. Intre mama pe jumătate nebună, bărbatul necredincios și copilul prea mic, conștiința izolării sale îi veni pentru întâia oară; dar acesta o întărea și mai mult în hotărîrile ce luase.

Intr'un minut, totă casa era în picioare ocupată cu pregătirile de plecarea acesta așa de repede și de neașteptată. Clara își zorea slugile zăpăcite, își îmbrăca pe mama și copilița care rîdea în sgomotul dimprejurul ei. Voia să plece înainte de întórcerea lui George, pentru ca la sosire să

găsescă légănul gol și casa pustie. Unde va merge? Nicî ea nu scia încă. Póte la o mătușe din Orléans, póte la Savigny, în fine ori unde. Inainte de tóte, însă trebuia să plece, să fugă din acel mediú de trădări și de minciuni.

Era în odaia ei ocupată cu facerea cufărului, cu strîngerea lucrurilor. Sfășietóre ocupațiune! Fie-care obiect pe care punea mâna scormolea într'insa lumî întregi de gândiri și de amintiri. E atâta din noi înșine în obiectele cu care ne servim. Une ori parfumul unui săculeț, desenul unei dantele era deajuns să-î smulgă lacrimile. De odată, niște pași greoi răsunară în salon, a căruí ușă era întredeschisă; apoi, cine-va tuși ușor, ca să atragă atenția că e acolo. Ea cređu că e Risler; căci numai el avea dreptul să intre la dînsa cu așa o familiaritate. Ideea că se va afla din nou dinaintea aceleí fețe ipocrite, aceluí surís mincinos o scârbi într'atâta că alergă repede să închidă ușa.

— Nu primesc pe nimenea.

Ușa cedă cu tóte acestea, și în deschidătura ei pe jumătate se ivi capul pătrat al lui Sigismund.

— Eú sînt, dómna, díse el fórte încet. Viú pentru bani.

— Care bani? întrebă Clara, care nu 'și mai aducea aminte pentru ce se dusesse la Savigny.

— Sst!... Banií pentru scadența mea de mâine. D. George, la plecare, mi-a spus că D-ta mi-í vei aduce astă-đí.

— A da!... e adevérat... Suta de mií de lei.. Nu-í am, domnule Planus; n'am nimic.

— Atunci, diise casierul cu un ton straniu, ca și cum și-ar fi vorbit sie-și, atunci e falimentul. Și eși încet afară.

Falimentul!...

Ea se aședâ, îngrozită, nimicată.

De câte-va ore, ruina fericirei sale o făcuse să uite ruina casei; dar acum își aducea aminte.

Așa dar bărbatul ei era ruinat.

Peste puțin, când se va întorce, el va afla de-sastrul, și va afla în același timp că femeea și copilul seau l'au părăsit, că a rămas singur în mijlocul cumplitei nenorociri.

Singur de tot, acel om atât de môle, atât de slab, care nu scia de cât să plângă, să se plângă și să arate pumnii vieței ca un copil! Ce va deveni nenorocitul de el?

Avu milă de dînsul, cu tótă crima lui.

Apoi îi veni ideea că va avea póte aerul de a fi fugit dinaintea falimentului, a miseriei.

George ar putea să dică:

«Dacă ași fi fost bogat, ea m'ar fi iertat!

Putea ea să-l lase în acéstă îndoială?

Unui suflet generos și mândru ca al Clarei nu-i trebuia mai mult ca să 'și schimbe hotărîrea. La minut, se produse într'insa o potolire a scârbei și a tutor revoltelor sale și un fel de lumină neașteptată care o lumină mai bine asupra datoriei ce avea de împlinit. Când îi se spuse că copilița e înbrăcată, cuferele gata, hotărîrea ei cea nouă era deja luată:

— E inutil, răspuse ea încet... nu mai plecăm.

III

SCADENȚA!...

Unu după miezul nopții suna la orologiul cel mare de la Saint-Gervais. Era așa de frig că zăpada cea fină, împrăștiată prin aer, cădea înghețată, îngrămădindu-se pe caldarîmul alb și scărțaitor.

Risler, învălit într'o manta, venea repede acasă de la berărie prin mahalaua deșertă. Era mulțumit bunul Risler. Tocmai sêrbase, în tovărășia celor doi împrumutători credincioși ai lui, Chêbe și Delobelle, prima eșire, sfîrșitul acelei reclusiuni nesfîrșite, în care supraveghiasse fabricarea mașinei sale de imprimat, cu tôte băjbăirile, bucuriile și desamăgirile unui inventator. Ținuse mult, fôrte mult fabricarea. În ultimul moment băgase de sémă un defect. Acățătórea nu mergea bine; și i-a trebuit să începă din nou planurile, devisurile. În fine, în ziua aceea chiar, se pusesese la încercare noua mașină. Totul eși după dorință.

Bravul Risler triumfa. I se părea că s'a achitat de o datorie, dând casei Fromont beneficiul unei invențiuni noi, care avea să împutineze ȳilele de lucru, orele lucrătorilor, îndoind profitul și renumele fabricei. De aceia și făcea visuri frumoșe în drumul său. Pașii săi răsunaū cu mândrie, accentuați de mersul fericit și sigur al gândirii sale.

Ce de planuri, ce de speranțe!

Va putea în sfârșit să înlocuiască căsuța elvețiană de la Asnières,—pe care Sidonia începuse a o socoti de cociobă — cu o vilă frumoșă la vre-o cincispredece leghiū de Paris, să acorde D-lui Chèbe, o pensie ceva mai grasă și să ajute mai des pe Delobelle a căruī femee se prăpădea muncind; în fine, va putea să readucă pe Frantz. Era dorința lui cea mai scumpă. Neîncetat se gândea la acel biet copil, exilat într'o țară nesănătósă, la bunul plac al unei administrațiuni tiranice cari își trimitea slujbașii în concediū pentru a-ī rechema aprópe imediat fără nici o explicațiune; căci Risler avea mereū pe inimă plecarea așa de repede, așa de neînțelésă a lui Frantz, și acea scurtă aparițiune a fratelui său care, fără să-ī dea timpul de a-se bucura de dînsul, îi reînviase tóte amintirile dragosteī și vieței lor la o laltă. De aceia și făcea socotélă, că îndată ce mașina de imprimat va fi răspândită să găséscă în fabrică un colșisor unde ar putea întrebuița pe Frantz și a-ī crea un viitor serios. Ca întotdeauna Risler nu se gândea decât la fericirea altora. Singura sa satisfacție egoistă era de a vedea pe fie-care surîdênd în jurul său.

Cu pașii grăbiți ajunse în colțul stradei Vieilles-Haudriettes. Un șir lung de trăsuri staționaū din-

aintea casei, și licărirea felinarelor lor în stradă, umbrele birjarilor adăpostindu-se de zăpadă prin răscolțuri, în acele unghere ale vechilor case, rămase în urma alinierii trotoarelor, însuflețeau acel cartier pustiū și tăcut.

«Iacă na! își ȃise bietul om în sine, e bal la mine astă-ȃi.» Iși aduse aminte că Sidonia dădea o serată mare musicală și dansantă, la care dealminteri ea îl scutise de a asista, «sciind bine că e fôrte ocupat.» În mijlocul planurilor și visiunilor sale de bogăție generôsă, sêrbarea acêsta al căruī ecoū ajungea până la dînsul, contribui să'l înveselêscă cu deseversire și să-i însufle mândrie. Cu o anumită solemnitate el împinse greoiul portal deschis pe jumătate pentru intrarea și eșirea invitașilor, și colo în fundul grădinei, zări întregul etagiū al doilea splendid iluminat.

Umbre treceau și se învîrteau îndărătul vêlului plutitor al perdelelor; orchestra, ghicită după fluxul și refluxul sunetelor înăbușite, părea că însoțesce miscarea acelor umbre fugitive. Se dansa. Un moment Risler își așinti privirea asupra acelei năluciri a balului, și într'o odăișă de lângă salon, recunoscu silueta Sidonieī.

Ea sta drêptă în toaleta-ī plină de stofe, în poziția unei femei frumôse dinaintea oglindei sale. Îndărîtul ei, o umbră mai mică, desigur madame Dobson, dregea falturile rochei, nodul unei panglicī atârnată de gât și ale cărei căpătăe lungi. fâlfăitoare se coborău până la valurile trenei. Totul era vag de tot, dar grația femeiei se recunosea în acele linii abia indicate, și Risler rămase mult timp s'o admire.

În etajul de jos, contrastul era isbitor. Nu se

vedea nici o lumină, afară de o singură lămpiță printre perdelele lila ale camerei de culcare. Risler observă acest amănunt, și fiind-că micuța Fromont fusese bolnavă câte-va zile în urmă, el fu neliniștit, își aduse aminte de turburarea ciudată a dómnei George, când trecuse repede pe lângă dînsul după amiazi, și se întorse pînă la odaia lui moș Achille, ca să afle noutăți.

Odaea era plină. Vizitiil se încăldeau în jurul sobei, flecăreau și rîdea în fumul lulelelor lor. Când Risler intră, se făcu o tăcere adîncă, o tăcere curiosă, șirétă, inchisitóre. Desigur că a fost vorba de dînsul.

— Fetița Fromont tot bolnavă este?... întrebă el.

— Nu. Fetița nu e bolnavă, dar Domnul e bolnav.

— D. George Fromont e bolnav?

— Da, s'a îmbolnăvit ađi când s'a întors acasă. M'am dus după un doctor îndată... Dar doctorul a ăis că nu e nimic, că Domnul are trebuință numai de odihnă.

Și pe când Risler închidea ușa, moș Achille adăogă încet, cu acea obrăsnicie de inferior, jumătate sfiósă jumătate îndrăsnéță, care vrea să fie totdeodată auđită și ne auđită:

— Păi de! ăi de jos cam n'aú cheful ălor de sus.

Iată ce se întîmplase.

Fromont, când se întorse séra acasă, își găsi femeea sa așa de schimbată, cu o fisionomie atât de abătută, că ghici îndată o catastrofă. Atâta numai că obicînuindu-se de doî anî cu nepedépsa trădării sale, nu-î trecu un minut prin minte că femeea sa putea să fi fost informată de conduita

lui. Clara, din partea-î, ca să nu-l dobóre de tot, avu generositatea de a nu-î vorbi de cât de Savigny.

— Tata-mare n'a vrut, îi ñise ea.

Nenorocitul pãli gróznic.

— «Sînt perdut... Sînt perdut...» repetã el de douë treî orî ca într'o aiurire de friguri; și nopțile sale de insomnie, teribila și ultima scenã ce avusese cu Sidonia pentru a o opri de a da aceea sãrbare în ajunul ruinei, refuzul D-luî Gardinois, tóte aceste sdruncinãturi carî se țineaũ una de alta și carî îl chinuierã rînd pe rînd, îi pricinuirã în cele din urmã un adevãrat atac de nervi. Clarei îi fu milã de dînsul, îl culcã și se puse de veghe la patul lui. Ea încercã sãî vorbescã, sã'l liniștescã; dar vocea ei nu mai avea acel accent gingaș care potolesce și convinge. În gesturile ei, în chipul cum aranja perna sub cãpãtãiul bolnavuluî, sau cum îi pregãtea bẽutura liniștitóre se vedea o indiferență, o desinteresare ciudatã.

—Dar te am ruinat! îi ñicea George din cãnd în cãnd, vrẽnd parcã sã înduioșeze acea rēcělã care îi făcea rěũ. Ea îi rěspunse printr'un gest frumos de dispreț... Ah! dacã nu î-ar fi fãcut de cãt atãta!

În cele din urmã, totuși, nervii îi se liniștirã, figurile dispãrurã, și el adormi.

Ea rēmase lîngã dînsul ca sã vegheze.

«E datoria mea,» își ñise ea.

Datoria sa!

Ajunsese acum aci, fațã cu acéstã ființă pe care o adorase orbesce, cu speranța unei vieți la o laltã, fericitã și lungã.

În acel moment balul începea a se însufleți la Sidonia. Tavanurile tremuraŭ la ritmul muziceŭ, căci pentru a ușura dansurile, madame Risler pusesese să se scóță tóte covórele din salóne. Une orŭ iarășŭ un sgomot de glasurŭ ajungea întreprupt până la dŭnsa, apoi aplause numeróse, repetite, după care se ghicea mulțimea invitaților și sálile ticsite.

Clara căđu pe gândurŭ. Ea nu se pierdu în regrete, nici în plânsете zadarnice. Ea scia că viața este neînduplecată și că tóte raționamentele nu o presc trista logică a mersului eŭ inevitabil. Ea nu se întreba cum a putut acest om s'o înșele atâta vreme, cum a putut, pentru un caprițŭ, să pérđu onórea și fericirea caseŭ. Lucrul erea făcut; și tóte întrebările nu puteau să-l înlătore, nici să repete ireparabilul. Pe ea o preocupa viitorul. O existență nouă îi se desfășura dinaintea ochilor, posomorită, aspră, plină de lipsurŭ și de muncă și printr'un efect ciudat, ruina, în loc de a o spăimînta, îi reda tot curagiul.

Ideea unei schimbări de locuință, cerută de economiile ce vor trebui să realizeze, a unei munci silite pentru George și póte chiar pentru dŭnsa, punea nu sciũ ce activitate în liniștea abătută a desperării sale. Ce grea sarcină de suflete va avea ea cu cei trei copii ai eŭ: mama, fetița și bărbatul! Sentimentul responsabilității o oprea de a se înduioșa prea mult asupra nenorocirii sale, asupra iubireŭ sale pierdute; și cu cât se uita pe sine însășŭ la gândul ființelor slabe pe care avea să le protejeze, cu atât înțelegea mai bine valórea aceluŭ cuvînt «sacrificiũ» așa de vag în gurile in-

diferente, așa de serios când el devine o regulă de viață.

Iată la ce se gândea biata femeie în trista-i veghe de durere și de lacrimi în timpul căreia se pregătea pentru lupta cea mare. Iată ce luminează lămpița discretă pe care Risler o văzuse de jos, ca o stea căzută din candelabrele scânteitoare ale balului.

Asigurat de răspunsul lui moș Achille, bravul Risler se gândi să se sue în odaia lui, și să evite sărberea și pe invitații de cari îi păsa foarte puțin.

În asemenea împrejurări apuca pe o scară mică de serviciu, care comunica cu birourile casei. Trecu dar prin atelierele cu gîmuri mari, pe cari luna oglindită în zăpadă le lumina ca ziua nămiea mare. Se respira încă atmosfera lucrului de peste zi, o căldură înăbușitoare plină de mirosuri de talc ud și de lac. Tapetele întinse pentru uscare făceau alee lungi vijăitoare. Pretudindenii instrumente aruncate pe jos și bluse acățate ici și colo, gata pentru ziua de mâine. Nică odată nu trecea Risler pe aci fără plăcere.

De odată, la capătul lungului șir de camere goale, el zări lumină în biuroul lui Planus. Bătrânul casier mai lucra încă. La unul dupe miezul nopții, era într'adevăr ceva extraordinar.

Prima mișcare ce făcu Risler fu de a se întorce. De la cërta sa neînțelăsă cu Sigismund și de când acesta luase față cu dînsul acea rēcělă tăcută, el evita să mai dea ochi cu dînsul. Amiciția-i rănită îl depărtase totdeauna de o lămurire; punea un fel de mândrie a nu întreba pe Planus de ce-l ura. Totuși în nóptea aceea

Risler simțea o trebuință așa de mare de a-și deșerta inima, de o întrevorbire cordială, și apoi ocasiunea era așa de frumoasă de a vorbi între patru ochi cu amicul său, că nu mai stete un minut la îndoială și intră curajos în biuroū.

Casierul ședea acolo, nemișcat între normane de hărțoge, de registre gróse de comptabilitate răsfoite din cari unele căduseră jos. La sgomotul făcut de stăpânul său la intrare, nici ochii nu-î ridică. Recunoscuse pașii lui Risler. Acesta, cam intimidat, șovăi un minut; apoi, împins de unul din acele resorturi secrete pe cari le avem în noi și cari ne pun, în paguba orî carei împotriviri, în drumul destinului nostru, el veni drept la grilajul Casei.

— Sigismund..., dișe el cu o voce seriósă.

Bětrânul ridică capul și arětă o față stircită pe care curgeau două lacrimi gróse, cele d'întâi póte pe care acest om-țifrá le a vėrsat vre-odată în viața lui.

— Tu plângi bėtrânule? Ce ai?

Și bunul Risler înduióșat cu totul întinse mâna amicalui său, care își retrase brusc pe a sa. Mișcarea acésta de retragere fu așa de instinctivă, așa de violentă, că tótă emoțiunea lui Risler se schimbă în indignare.

Se ridică înfuriat.

— Iți întind mâna, Sigismund Planus, dișe el.

— Și eū, nu ți-o daū..., rėspunse Planus sculându-se.

Fu o tăcere îngrozitóre, în timpul căreia se auđea din etajul de sus mūsica înăbușită a orchestrei și sgomotul balului, acel sgomot greoi și do-

bitocesc al pardoselilor clătinate la ritmul dansului.

— De ce nu vrei să mî-o dai? întrebă Risler simplu de tot, în timp ce grilajul de care sta răzimat tremura de un fior metalic.

Sigismund era în fața lui cu amîndouă mâinile pe birou, vrînd prin acésta să dea cuvintelor sale o tărie mai mare.

— De ce?... Fiind-că ai ruinat casa, fiind-că peste câte-va ceasuri, pe locul unde te găsești, va veni cine-va de la Bancă să cêră o sută de miș de lei, și fiind-că grație D-tale nu mai am o para în casă... iată pentru ce!

Risler sta încremenit.

— Am ruinat casa, eă?... eă?...

— Mai mult de cât atât, dom'le... Ai ruinat'o prin femeea D-tale, și v'ați aranjat să beneficiați de ruina nóstră și de desonórea vóstră... Oh! acum vîd bine intenția vóstră, fiți siguri. Baniș pe care femeea D-tale i-a smuls nenorocitului Fromont, casa de la Asnières, diamantele și restul, totul trebuie să fi fost pus pe numele ei, la adăpost de catastrofe; și D-ta veș putea acum de sigur să te retragî din afaceri.

Oh!... oh!... făcu Risler cu o voce stinsă, saă mai bine înăbușită, insuficientă pentru mulțimea de gîndiri ce ar fi voit să exprime; și bîlbîind trăgea grilajul cu atîta putere spre sine, că rupse o bucată dintr'însul. Apoi șovăi, cădu pe scînduri și rêmase fără mișcare, fără a putea scóte o vorbă, nepăstrînd viú de cât voința fermă de a nu muri înainte de a se fi justificat. Acéstă voință trebuie să fi fost fórte puternică într'însul; căci pe când tîmplele îi svăcneau, ciocănite de sîngele care

îi învinețea fața; pe când urechile îi vijâiau și ochii săi acoperiți cu un vël păreau deja întorși spre necunoscutul gróznic, nenorocitul își dicea în sine însuși cu o voce neînțelėsă, acea voce a naufragiaților cari vorbesc cu apa până în gât în vîntul cel mare al unei vijelii: «trebuie să trăesc... trebuie să trăesc...»

Când își veni în simțiri, se vëdu pe un divan pe care lucrătorii se îngrămădeau în dîilele de plată, cu mantaua pe jos, cu cravata desfăcută, cu cămașa deschisă, tăiată de briceagul lui Sigismund. Norocul lui că se tăiasse la mîini când scuturase grilajul; sângele cursese în abundență, și acest amănunt fusese de ajuns să 'l scape de un atac de apoplexie. Când deschise ochii, el vëdu lîngă dînsul pe bētrânul Sigismund și pe madame George, pe care casierul în spaima sa o adusese aci. Indată ce Risler putu să vorbescă, îi se adresă ei cu o voce înăbușită:

— E adevărat, madame Șorș, e adevărat ce mi s'a spus?

Ea nu avu curagiul să 'l înșele și 'și întórse fața.

— Așa dar, continuă nenorocitul, așa dar casa e perdută, și eă sînt...

— Nu Risler, amicul meă... Nu, nu esci D-ta...

— Femeea mea, nu e așa? Oh! e îngrozitor... Iată în ce chip v'am plătit datoria mea de recunosciiță... Dar, D-ta, madame Șorș, n'ai putut să mă cređi, nu e așa, complicele acelei infamii?...

— Nu, amicul meă, nu, liniștește-te... Sciă că esci omul cel maī onest de pe pămînt.

El o privi un moment, cu buzele tremurânde,

cu mâinile împreunate, căci toate manifestațiunile acestei naturi naive aveau un ce copilăresc.

— Oh ! madame Șorș, madame Șorș... murmura el... Când mă gândesc că eu v'am ruinat...

În acea mare nenorocire care îl lovea și de care inima sa, plină de amor pentru Sidonia, a fost mai ales atinsă, el nu voi să vadă decât desastrul financiar al casei Fromont pricinuit prin órba-î iubire pentru femeea sa. Deodată se sculă cu putere :

— Aide ție el, destul cu înduioșările... E vorba acum să ne regulăm socotelile...

Madame Fromont se înspăimântă.

— Risler, Risler..., unde mergi ?

Ea credea că vrea să mērgă la George.

Risler o înțelese și avu un suris de dispreț superb :

— Liniștește-te, dómná... D. George pótă să dórma fără grijă... Am ceva mai grabnic de făcut de cât să rēsbun onórea mea de bărbat. Așteptați-mē aci... viú îndată.

Se repeđi pe scara cea mică ; și, încredětóre în cuvintul lui, Clara rēmase în fața lui Planus în unul din acele minute supreme și nehotăríte cari par lungi, din cauza presupunerilor la cari dau nascere.

Câte-va minute după aceea, un sgomot de pași grăbiți, un foșnet de stofe umplu scara cea strîmtă și întnuecósă.

Sidonia apăru cea d'întăiú, în ținută de bal, splendidă și așa de palidă că bijuteriile cari picurau peste tot pe pielea-î netedă, păreau mai vii decât ea însăși, ca semánate pe marmora rece a unei statui. Oboséla dansului, tremurătura emoțiunei și a mersului ei repede pe scară îi sgu-

duiseră tot corpul, și panglicele-î ușore, volanurile, florile și bogata-î gătélă *mondénă* se prăbușeau tragic în jurul ei. Risler o urma, încărcat cu cutiute, cu cufărașe, cu hârtii. Când ajunsese sus, se asvîrlise asupra sertarului femeii sale, scosese tot ce era prețios, bijuterii, titluri de rentă, actul de vîndare al casei de la Asnières; apoi, de pe pragul camereii, el o chemase în bal cu voce tare:

— Madame Risler!...

Ea alergase foarte repede fără ca nimic din această scenă să fi deranjat pe invitați, cari erau atunci în toiul petrecerii. Când vădu pe bărbatul ei dinaintea sertarului, cu cutiile deschise, sfărâmate și răsturnate pe covor cu miile de nimicuri ce conțineau, ea înțelese că se petrece ceva îngrozitor.

— Vino repede, dișe Risler, știu tot.

Ea voi să'și iea mina ei inocentă și mândră; dar el o apucă de braț cu atâta putere, că vorba lui Frantz îi reveni în minte: «Va muri póte, dar te va omori înainte...» Și fiind-că îi era frică de mórte, ea se lăsă a fi luată fără împotrivire și n'avu nici curagiul de a minți.

— Unde mă duci? întrebă ea încet.

Risler nu-î răspunse. Ea nu avu decât timpul să'și arunce pe umerii goi, cu acea grijă de sine însăși care n'o părăsea nici-odată, un tulpan ușor; și el o târi, saú mai bine o împinse pe scara biroului casei, pe care o coborî odată cu dinsa, pas la pas, de témă ca prada să nu-î scape din mâini.

— Iacă, dișe el intrând... Noi am furat, trebuie să dăm înapoi ce am furat... Ține Planus, ai să

prefacî tóte acestea în bani...» Şi el puse pe biroul casierului tótă acea pradă elegantă cu care era încărcat, gătelî femeesci, obiecte mărunte de cochetărie, hărţi timbrate.

Apoi întorcându-se către femeea sa :

— Acum, bijuteriile D-tale... Aide, repede...

— Ea mergea încet, desfăcea cu părere de rău brăţările şi cerceii, şi mai cu sémă agrafa mărétă a salbei de diamante, pe care iniţiala numelui ei,—un S sclipitor,—apărea ca un şérpe adormit, prisionier într'un cerc de aur. Risler, găsind că umbla prea încet, rupea cu brutalitate legăturile lor cele slabe. Luxul pedepsit păraia sub degetele sale.

— La rîndul meu şise el apoi. . trebuie să dau şi eu înapoi totul... Iată portofoliul meu... Ce mai am încă?... ce mai am încă?

Căuta, scotocea ca prins de friguri.

— Ah ! ceasornicul meu... Cu lanţ cu tot face o mie de lei... Inelele mele, inelul meu de cununie... Totul la casă, totul. Cum se va lumina de ziua, va trebui să ne punem pe drum, să vindem, să lichidăm. Cunosc pe cineva care doresce să cumpere casa de la Asnières. Mă voiî înţelege cu el repede.

Singur vorbea şi lucra. Sigismund şi madame George îl priveau fără a spune o vorbă. Sidonia părea inertă, fără simţire. Aerul rece care venea din grădină prin portiţa întredeschisă de când cu leşinul lui Risler, o făcea să tremure, şi mecanicesce îşi învălea umerii cu tulpanul, cu ochii ră-tăciţi, cu gândirea perdută. Auşea ea cel puţin viórele bálului ei, al căror sunet pătrundea în intervalele de tăcere, ca o ironie crudă, cu sgomotul greoiu al dansatorilor carî sguduiau parche-

tul... O mână de fer, cădând pe umărul ei, o scóse de o dată din toropélă. Risler o apucase de braț și ducând-o dinaintea femeii asociatului său:

— In genuchî, îi dîse el.

Madame Fromont se depărta, se apéra.

— Nu, nu Risler, asta nu.

— Trebuie, dîse Risler neînduplecat... Restituire, despăgubire... In genuchî dar, miserabilo!... Și cu o mișcare iresistibilă o aruncă pe Sidonia la picióarele Clarei, apoi, ținând-o mereu de braț:

— Ai să repeți după mine, și cuvînt cu cuvînt, tot ce voiú dîce eu: «Dómnă...»

— O viață întrégă de umilință, de supunere...

— O viață întrégă de umil... Ei bine, nu, nu pot... dîse ea sculându-se cu avîntul unei fiare sêlbaticice; și scăpată de strînsórea lui Risler, prin acea portiță deschisă care o tenta de la începutul acestei scene îngrozítóre, o atrăgea în nóptea négră și spre libertate, ea eși în fuga mare, alergînd sub zăpada care cădea și vîntul care îi bicinuia umerii goi.

— Opriți-o, opriți-o... Risler, Planus, vă rog... Fie-vé milă, nu o lăsați să plece ast-fel...

Planus făcu un pas către ușă.

Risler îl opri:

— Iți interdic să te misci, mă înțelegi!... Iți cer iertare, dómnă, dar avem de regulat afaceri mai importante de cât acésta. Nu mai e vorba de madame Risler acum... Avem de scăpat onórea casei Fromont, singura în joc, singura care mă ocupă în acest minut... Aide, Planus, la Casă acum și să facem socotelile.

Sigismund îi întinse mâna.

— Tu ești un om de trebă, Risler, iartă-mă că te-am bănuț.

Risler se prefăcu că nu 'l aude.

— O sută de mii de franci de plătit, ȡiceai?... Căt ȡi-a mai rămas în Casă?...

Se aședă la biroū cu gravitate îndărătul grilajului, răsfoi registrele de socotélă, inscripȡiile de rentă, deschise cutiuȡele cu giuvaericele, preȡui cu Planus, al cărui tată fusese bijutier, tóte acele diamante ce le admirase odiniórá pe femeea sa fără a le sci valórea.

În timpul acesta, Clara, tremurând din tot corpul, privea prin geam la grădiniȡa albă de zăpadă, pe care urma pașilor Sidonieĩ se ștergea deja sub fulgiĩ de zăpadă cari cădeaū, vrënd parcă să arate că acéstă fugă nu mai avea speranȡă de întórcere.

Și colo sus, se dansa încă. Credeaū stăpána caseĩ ocupată cu pregătirea meseĩ, în timp ce ea fugea cu capul gol, înăbușind ȡipetele-ĩ de turbare și de durere.

Încotro mergea?...

Ea plecase ca o nebună, cutreerese grădina, curȡile fabricei, bolȡile întunecóse, în care se înfunda un vînt sinistru și glacial. Moș Achille nu o recunoscuse; câte nu vėđuse el trecënd, în nóptea aceea, siluete de acestea învėluite în alb!

Primul eĩ gând fu să mérgă la tenorul Cazoni, pe care în definitiv nu îndrăsnise să'l învite la bal; dar el ședea în Monmartre, și era cam departe pentru halul în care se găsea; și apoi, fi-va el acasă? Părinȡii eĩ ar fi primit'o desigur; dar ea auȡea deja plînsetele dómnei Chėbe și discursurile nesfîrșite ale omuleȡului. Atuncĩ se gândi la Delobelle, la bėtrânul eĩ Delo-

belle. La prăbușirea tutor splendorilor sale, ea își aduse aminte de acela care fusese primul ei inițiator în viața *mondenă*, care îi dăduse lecțiuni de dans și de ținută frumoasă când a fost mică, care se bucurase de progresele ei și care o învățase să se creadă frumoasă înainte ca cineva să-i fi spus acésta. Ceva îi dăcea că acest desmoștenit îi va da dreptate împotriva tuturor. Se sui într'una din trăsurile cari staționau la pörtă și plecâ spre bulevardul Beaumarchais la casa artistului.

De cât-va timp mama Delobelle lucra la pălării de paie pentru exportatiune; meseria cea mai tristă dacă se pöte, și care îi aducea abia doi lei și cincî-șeci de bani după o muncă de două-spredece ore.

Și Delobelle se îngrășa mereu cu cât «sfânta-î femei» slăbea mai mult. În acest moment tocmai era ocupat cu descoperirea unei supe delicioșe cu brânză, păstrată în cenușa sobei, când se bätu cu putere în ușă. Artistul care tocmai văduse în séra aceea pe scena teatrului Beaumarchais nu sciü care dramă sinistră plină de sânge până și pe reclama ilustrată a afișelor, tresări la acele bätăi în ușă la o oră așa de târzie.

— Cine e acolo? întrebâ el cu óre-care frică.

— Sînt eü... Sidonia... Deschideți repede.

Ea intrâ tremurând din tot corpul, și, aruncând jos tulpanul care îi acoperea umerii, se apropiâ de sobă, al cărei foc era pe isprăvite. Vorbi îndată, își vërsâ mânia care o strîngea de gât de un ceas, și pe când povestea scena de la fabrică, cu glasul înăbușit pentru a nu deștepta pe mama Delobelle, care dormea alături, luxul toaletei sale

în acel etagiū al cincilea așa de sărăcăcios, albețea strălucitoare a rochei ei de bal în mijlocul acelor grămeți de pălării ordinare, totul dădea într'adevăr impresia unei drame, uneia din acele sguđuirī ale vieței când rangurī, sentimente și bogăție sīnt prăbușite deodată.

— Oh! nu mă mai întorc acasă... S'a isprăvit... Sīnt liberă, liberă!

— În fine, întrebă artistul, cine a putut să te denunțe bărbatului tău?

— Frantz. Sīnt sigură că Frantz. De la nimeni altul n'ar fi cređut'o... Chiar aseră a sosit o scrișore din Egipt... Oh! cum m'a înjosit dinaintea acelei femeī!... M'a silit să mă pun în genuchī... Dar am să mă rēsbun. Am luat cu mine înainte de plecare tocmai ce'mī trebuie ca să mă rēsbun.

Și surīsul ei de odinióră se ivi în colțul buzelor sale vinete.

Bētrānul actor asculta totul cu mult interes. Cu tótă mila ce o avea pentru bietul Risler, și chiar pentru Sidonia, care îi părea, în stil de teatru, «o vinovată frumósă», nu putu să se oprēscă a nu privi lucrul sub un punct de vedere curat scenic, și, stăpānit de mania sa, sfīrși strigānd:

— Ce situațiune minunată pentru un al cincilea act!...

Ea nu'l auđi. Absorbită într'o cugetare rēutăciósă de care surīdea dinainte, ea își apropia de foc ciorapii fără jenă și pantofii cei finī muiatī în zăpadă.

— Ei bine, acum, ce ai de gānd să faci? întrebă Delobelle după un moment.

— Să rămân aci până dimineța... Să iaș puțină odihnă... Apoi voi vedea.

— Veđi că n'am nici un pat să ți ofer, micuțo. Mama Delobelle s'a culcat...

— Nu te îngriji de mine, bunul meu Delobelle... Am să dorm în fotoliul acesta. N'am să te supăr cu nimic, fii sigur!

Artistul oftă.

— Ah! da, fotoliul... fotoliul sêrmaneș nôte Zizi. Câte nopți n'a vegheat ea întrînsul, când o grăbea lucrul!... Orî cum, tot mai fericiți sînt cei cari mor.

Avea întotdeauna la dispoziție câte o maximă egoistă și mângăietore. Abia spusese pe acêsta, căși aduse aminte cu gróză că supa trebuie să fi răcit de tot. Sidonia îi vêdu mișcarea.

— Dar parcă eraș la masa adineaori?... Nu te deranja pentru mine.

— Așa este, ce să-i faci? Asta face parte din artă, din aspra existență pe care o ducem, noi cești l'alți... Căci, veđi, fata mea, eș mă țin tare. N'am renunțat. Nu voi renunța nici-odată...

Ceea ce mai rămăsese încă din sufletul Desireei în acel interior miserabil în care viețuise timp de două-șeci de ani, trebuie să se fi cutremurat la acêstă declarațiune îngrozitoare. El nu va renunța nici-odată!...

Delobelle continuă:

— Orî-ce s'ar dice, meseria asta este încă cea mai frumoșă din lume. Esci liber, nu depinđi de nimeni. Apartii gloriei și publicului!... Ah! eș sciũ bine ce aș face în locul têu. Tu nu eraș făcută să trãesci cu acei burgesi, ce naiba!... Iti

trebuia existența artistică, frigurile succesului, neprevădutul, emoțiunile.

Vorbind, el se aședase, își legase șervetul de gât și își turnase o farfurie mare cu supă.

— ...Fără a mai socoti că succesele tale ca femeie frumoasă n'ar vătăma tocmai succesele tale ca actriță... Scii una? Ar trebui să ieși câte-va lecțiuni de declamațiune. Cu vocea ta, cu inteligența și cu mijlocele tale, ai putea să îți faci un viitor strălucit.

Apoi deodată, vrând s'o inițieze deja în bucuriile artei dramatice :

— Dar, mi-se pare, tu trebuie să fii flămîndă?... emoțiunile golesc stomacul; șeși lîngă mine și ia-ți farfuria asta. Sînt sigur că tu n'ai mâncat de mult supă cu brînză.

El scotoci dulapul ca să îi găsească un tacăm și un șervet; și ea se aședă în fața lui, îl ajută la mâncat și făcu haz cu el de dificultățile instalării. Deja era mai puțin palidă. Se vedea chiar în ochii ei o strălucire drăguță provenită din lacrimile de adineaori și veselia de acuma.

Actrița!

Totă fericirea vieții sale era pierdută pentru vecie: onóre, familie, avere. Era gonită din casa ei, despoiată, desonorată. Indurase toate umilirile, toate desastrele. Asta nu o împiedecă totuși să mănânce cu poftă nebună și să facă haz de toate glumele lui Delobelle asupra vocațiunii și succesorilor ei viitoare. Se simțea ușurată, liniștită, plecată în țara ei adevărată, țara Țiganilor. Ce avea să-i se mai întîmple? Din câte înălțări și scufundări avea să se compună noua-i existență neprevădută

și caprițiosă? Iată la ce se gândea ea, adormind în fotoliul cel mare al Desireei; dar se gândea și la răsbunare, la scumpa ei răsbunare, pe care o ținea la mână, gata la orî-ce moment, și așa de sigură și așa de crudă!

IV

NOUL COMI AL FABRICEI FROMONT

Era ziua nămiada mare când Fromont se deșteptă. Tótă nóptea, între drama, care se juca de subtul lui și sərbarea care răsuna deasupra-î, el dormise adînc într'unul din acele somnuri de nimicire pe cari le aũ criminalii în ajunul execuțiunii, și generalii învinși în nóptea înfrîngerii lor; somn din care ai dori să nu te deștepți nici odată și în care veđi mórtea dinainte-ți prin absența orî cărei senzațiuni.

Lumina cea mare care pătrundea prin perdele, mărită cu stratul cel gros de zăpadă cu care grădina și acoperișurile învecinate erau acoperite, îl readuse la sentimentul realității. Ei simți o sguđitură în întréga-î ființă, și chiar înainte de a gânda, acea impresie vagă de întristare pe care nenorocirile uitate o lasă în dărătul lor. Tóte sgomotele cunoscute ale fabricei, răsufierea găfăindă și surdă a mașinelor, ereau în plină activitate. Lumea exista prin urmare încă! și puțin câte puțin ideea responsabilității se deșteptă într'însul.

— Astă-dî e ziua... își dîse el cu o mișcare involuntară către umbra alcovului, ca și cum ar fi avut poftă să se afunde din nou în somnul cel adînc.

Clopotul fabricei sună, apoi alte clopote din vecinătate, apoi tóca.

— Două-spre-zece deja... Dar mult am dormit!...

Avu un pic de remușcare și un simțimînt de ușurare la gândul că drama scadenței trecuse fără el. Cum vor fi făcut cei de jos? De ce nu-l pre-veniseră și pe dînsul?

Se sculă, dete la oparte perdelele și văđu pe Risler și pe Sigismund vorbind împreună în grădină. Ei cari nu 'și mai vorbeau de atâta vreme. Ce se întîmplase óre?... Când fu gata să se dea jos, el găsi pe Clara la ușa odăiei sale.

— Nu trebuie să ieși, îi dîse ea.

— Pentru ce?

— Rămăi aici... Îți voi explica totul.

— Dar ce s'a întîmplat?... A venit cine-va de la Bancă?

— Da, a venit... tratele s'aú plătit.

— Plătit?

— Risler a găsit banii... El alérgă cu Planus de ađi diminéță... Pare că femeea sa a avut bijuterii superbe... O singură salbă de diamante a fost vîndută cu două-đeci mii de lei... A vîndut și casa lor de la Asnières cu tot coprinsul ei, dar fiind-că înregistrarea actului de vîndare cerea timp, Planus și soră-sa aú avansat suma...

Vorbind, ea își întorcea fața de la dînsul. El, din partea sa, lăsa capul în jos ca să evite privirea ei.

— Risler e un om ciudat, urmă ea, și când a aflat de la cine ținea femeea sa tot luxul acesta...

— Cum, ți se George înspăimântat. El scie?...

— Tot... răspuse Clara muiând glasul.

Nenorocitul păli, bolborosi câte-va cuvinte:

— Dar atunci... tu?

— Oh! eă sciam tot, înaintea lui Risler. Ieri când te-ai întors, adu-ți aminte, ți-am spus că acolo, la Savigny, am auzit lucruri foarte crude și că ași fi dat zece ani din viața mea să nu fi făcut acel drum.

— Claro!

El avu un avînt mare de dragoste, făcu un pas ca să se apropie de dînsa; dar ea îi arătă un obraz atît de rece, de o hotărîre atît de tristă, iar disperarea ei se zugrăvea atît de bine într'o indiferență neclintită pe întreaga-i figură, că nu îndrăsni s'o strîngă la piept cum ar fi avut dorința, și murmură numai foarte încet:

— Iartă-mă!... iartă-mă!...

— Mă găsesci de sigur prea liniștită, ți se curajoasă femeie; dar toate lacrimile ieri le-am versat. Ai fi putut să crezi că am plâns asupra ruinei noastre, te înșeli. Cât timp sîntem tineri și sănătoși, asemenea lașității nu ne sînt permise. Noi sîntem armați în potrivea miseriei și putem s'o combatem față în față... Nu. Eă plîngeam asupra fericirii noastre nimicite, asupra ta, asupra nebuniei, care te a făcut să pierzi pe singura și adevărata ta amică...

Ea era frumoasă vorbind ast-fel, mai frumoasă de cum Sidonia nu fusese nică o dată, învăluită într'o lumină curată care părea că cade pe ea de sus de tot ca limpețimea unui cer adînc și fără

norî, în timp ce trăsurile ştrengărescî ale celeilalte aveaŭ tot-deauna aerul de a 'şi trage strălucirea lor, lipiciul lor revoltător şi insolent de la licăririle false ale vre-unei rampe de teatru mic. Ceea ce odinióră trăda óre-care rēcélă şi imobilitate în fisionomia Clarei se însufletise acum de neliniştile, de îndoielile, de tóte chinurile pasiunei; şi, ca acei bulgări de aur cari n'aŭ valóre de cât atunci când Monetăria li-a pus pecetea ei, acéstă faţă frumósă de femee însemnată cu efigia durerii păstrase din ajun o expresie neştersă care îi complecta frumuseţea.

George o privea cu admiraţiune. Ea îi părea mai vie, mai femee, şi mai adorabilă acum când simţea separaţiunea şi piedicile dintre ei. Remuşcarea şi ruşinea, intrară în inima sa o dată cu acest amor nou, şi el voi să se pue în genunchi dinaintea ei.

— Nu, nu, ridică-te, îi dîse Clara; dacă ai sci ce 'mî aduci aminte, dacă ai sci ce faţă mincinosă şi plină de ură am vędŭt ađi nópte la piciórele mele.

— Oh! eŭ, eŭ nu mint... rěspunse George tremurând... Claro, te rog fierbinte, în numele copilului nostru...

In acest moment cine-va bătŭ în uşă:

— Ridică-te odată. Tu veđi bine că viaţa ne reclamă... îi dîse ea încet cu un suris amar; apoi întrebă cine voia să le vorbescă.

Era D-nu Risler care ruga pe Domnul să vie jos în biroŭ.

— Bine, rěspunse ea, spuneţi că vine.

George făcu un pas ca să iěsă, dar ea îl opri :

— Nu, lasă că mă duc eu. El nu trebuie încă să te vadă.

— Cu toate acestea...

— Vreaŭ ca să rămăi. Tu nu scii încă în ce stare de indignare și de mânie e acest nenorocit pe care voi l'ați înșelat. Dacă l'ai fi văduț ađi nópte cum strivea mâinile femeei sale...

Ea îi dicea acesta în ochi, cu o curiositate crudă pentru ea însăși; dar George nu se emoționă de fel și se mulțumi să răspundă:

— Viața mea aparține acestui om.

— Ea îmi aparține și mie; și eu nu vreaŭ ca tu să te dai jos. Destul scandal a fost în casa tatălui meu. Gândește-te că fabrica întregă e în curent cu ceea ce se petrece. Sîntem pândiți, spionați. A trebuit totă autoritatea maiștrilor ca lucrul să pótă merge astă-đi, ca toate acele priviri curioase să fie ținute în frîu.

— Dar se va dice că m'am ascuns.

— Ei și dacă s'ar dice! Cum sînt și bărbații aștia... Ei nu se dau înapoi dinaintea celor mai mari crime: își înșelă femeea, își înșelă amicul; dar ideea că vor fi acușați că li-a fost frică, îi atinge mai mult de cât ori ce... Dealminteri, ascultă. Sidonia a plecat, a plecat pentru totdeauna și dacă tu veți eși de aici, voiŭ crede că vreți să fugi dupe dînsa.

— Ei bine, rămân, dise George... Voiŭ face tot ce veți vrea tu.

Clara se coborî în biroul lui Planus.

Văduț pe Risler cum se plimba în lung și în lat, cu mâinile la spate, tot așa de domol ca întotdeauna, nimeni n'ar fi ghicit ce s'a petrecut în viața lui din ajun până acum. Bêtrânul Sigismund

însă strălucea de bucurie, căci el nu vedea în toate acestea de cât scadența sa plătită la ora hotărîită și onórea casei scăpată din primejdie.

Când madame Fromont intră, Risler suríse cu amărăciune și clătină din cap.

— Sciam bine, că ai să vii D-ta în locul lui; dar nu cu D-ta am eu de vorbit. Trebuie cu ori ce preț să'l ved, să'i vorbesc. Am scăpat de scadența de ađi diminéță; greutatea cea mare a fost înlăturată; dar mai avem acum să ne consultăm în privința altor multor lucruri.

— Risler, amicul meu, te rog mai așteptă puțin.

— De ce, madame Șorș? n'am nici o clipă de pierdut... Oh! dar ghicesc acum, vi-e frică să nu cedez unui avînt de mânia... Liniștesce-l... D-ta îți aduci aminte ce am spus: mai presus de onórea mea, mă interesază onórea casei Fromont. Am compromis'o prin greșala mea. Trebuie înainte de toate să repar rēul ce am făcut sau ce am lăsat să se facă.

— Conduita D-tale față cu noi e admirabilă, scumpul meu Risler, o știu bine.

— Oh! madame... dacă l'ai cunósce!... e un sfînt... ăise bietul Sigismund care, ne mai îndrăznind să vorbescă amicului său, voia cel puțin să-i arăte căința sa.

Clara continuă:

— Dar te vei putea stăpâni óre?... Forțele umane au o limită... Póte că în prezența aceluia care ți-a făcut atâta rēu...

Risler îi luă mâinile și o privi până în fundul ochilor cu o admirațiune seriósă:

— Ființă scumpă care nu vorbesci de cât de

răul ce mi s'a făcut... D-ta uiți că îl urăsc tot atât de mult pentru trădarea sa față de D-ta... Dar nimic din toate acestea nu există pentru mine în acest moment. Acum nu sînt de cît un negustor care vrea să se înțeleagă cu tovarășul său în interesul casei. Să vină dar fără nici o tēmă, și dacă bănuiesci vre un avînt din parte-mi, rămăi cu noi. Nu voiŭ avea de cît să mă uit la fiica fostului meu stăpân, ca să'mi aduc aminte vorba și datoria mea.

— Te cred, amicul meu, ȕise Clara, și se sui să cheme pe bărbatul ei.

Primul minut al întrevederii fu îngrozitor. George era alb ca varul, emoționat și umilit. Ar fi voit de o sută de ori mai bine să se găsescă dinaintea pistolului acestui om, la două-ȕeci de pași, în așteptarea glonțului, decăt să apară dinaintea-i ca un vinovat nepedepsit și să fie silit să'si înfrîne sentimentele într'o conversațiune rece de interese și de afaceri.

Risler, fără a se uita la dînsul, umbla cu pași mari prin cameră și vorbea :

—... Casa noastră trece printr'o crisă înspăimîntătoare... Catastrofa a fost astă-ȕi înlăturată; dar mai sînt și alte scadențe... Blestemata aceea de invențiune m'a ținut mult timp departe de afaceri, acum însă sînt liber și voiŭ putea să mă ocup de ele iarăși. Dar va trebui să te ocupi și D-ta de ele. Lucrătorii, amployații aŭ imitat întru căt-va exemplul patronilor. E o neorînduială și o nepăsare fără sēmă. Aȕi diminēță, pentru prima oră după un an de ȕile, a început lucrul la ora hotărîtă. Sper că D-ta vei aduce o regulă la toate acestea. Căt despre mine, mă voiŭ apuca de

desenurile mele. Modelele noastre s'aũ învechit. Trebuie altele nouĩ pentru nouile mașine. Am speranțe mari în mașinele noastre de imprimat. Experiențele aũ reușit mai bine de cum mẽ așteptam. Avem acum în mânia noastră mijlόμεle sigure pentru a da un noũ avĩnt comerțului nostru. Dacă nu ți-am împãrtășit acêsta pãnã acum, cauza este cã voiam sã'ți fac o surprindere; dar acum nu mai avem nici o surprindere a ne face. Nu este așã, George?

Vocea sa avu o expresie de ironie așã de slãșietóre, cã Clara se înfiorã, bãnuind o isbucnire; dar el reluã fórte natural:

— Da, sĩnt bine convins cã peste șase luni *Mașina de imprimat Risler* va începe sã dea rezultate minunate. Atãta numai, cã aceste șase luni vor fi greũ de trecut. Va trebui sã restrĩngem, sã micșorãm cheltuelile, sã facem tóte economiile posibile. Avem cincĩ desenatori, nu vom mai avea de cãt douĩ. Eũ mẽ însãrcinez, lucrãnd și o parte din nópte, sã înlocuesc pe cei concediați. Afarã de asta, cu începere de la luna acêsta renunț la partea mea de asociat. Voiũ primi léfa mea de maistru, ca și înainte, și nimic mai mult.

Fromont voi sã ȃicã un cuvĩnt, dar femeea sa il opri cu un gest și Risler continuã:

— Nu mai sĩnt asociatul D-tale, George. Deviũ iar un comi, cum aș fi trebuit sã rãmãi întotdeauna... De astã-ȃi actul nostru de tovãrășie e nul. Așã vreaũ eũ, mẽ înțelegĩ, așã vreaũ. Vom rãmãnea în condiția asta unul fațã de celalt, pãnã în ȃiua cãnd casa va fi eșitã din încurcãturã și cãnd eũ voiũ putea... Dar ceea ce voiũ face atuncĩ mẽ privesce numai pe mine... Iacã ce aveam

să-ți spun, George. Trebuie să te ocupi de fabrică cu activitate, lucrătorii să te vadă, să simță pe stăpânul în D-ta, și eu cred că din toate nenorocirile ce au dat peste noi, acestea cel puțin sînt încă reparabile.

În timpul pauzei care urmâ, un sgomot de roți se auzi în grădină și două camioane mari se opriră în fața peronului.

— Mă scusați, disse Risler, trebuie să vă părăsesc un moment. Au sosit camioanele pentru încărcarea mobilierului meu de sus.

— Ce fel! îți vinți și mobilierul?... întrebă madame Fromont.

— Desigur... până la ultima bucată... îl dau în-apoi casei. E al ei.

— Dar e cu neputință, disse George... Asta nu o voi suferi.

Risler se întorse spre dînsul cu o mișcare de indignare:

— Cum ai dis? Ce nu vrei să suferi?

Clara îl opri cu un gest rugător.

— Adevărat... adevărat... murmură el; și eși foarte repede pentru a scăpa de acea ispită care îl apucase de ași vîrsa în cele din urmă totă inima sa.

Etajul al doilea era deșert. Slugile congediate și plătite de cu diminéța, lăsaseră apartamentul în desordinea în care se afla după acea sêrbare; el avea într'adevăr acel aspect particular al locurilor unde s'a petrecut o dramă și cari rămân neschimbate între evenimentele întîmplate și cele ce se vor întîmpla. Ușile deschise, covorele îngrămădite prin colțuri, tăvile pline cu pahare,

pregătirile de masă, masa pusă dar neatinsă, praful balului pe toate mobilele, parfumul ei amestecat de punch, de flori ofilite, de pudră de orez, toate acestea amănunte lovire pe Risler la intrare.

În salonul plin de neorînduială, pianul era deschis, bacchanala din *Orfeu în Infern* întinsă pe pupitru și tapetele cele bătătoare la ochi, impoșante în această neorînduială, scaunele răsturnate, înapăimântate ca să ție așa, dădea impresia unui salon de vapor naufragiat, a unei din acele grôznice nopți de alarmă, când aflii deodată, în toiul unei petreceri pe bord că o ciocnire a deschis flancurile corăbiei și că apa intră din toate părțile.

Scoborîrea mobilelor începu.

Risler privea pe cărauși cum lucrau, cu un aer nepăsător, ca și cum s'ar fi găsit în casa unui străin. Luxul acesta de care era așa de fericit și așa de mândru odinioară îi însufla acum un desgust nespus de mare. Totuși, când intră în odaia femeii sale, el resimți o emoțiune óre-care.

Era o cameră mare îmbrăcată în atlas albastru acoperit cu dantele albe. Un adevărat cuib de cocotă. Volanuri de tul rupte și mototolite, fionge de panglici, flori artificiale zăceau risipite pe jos. Lumînările de la oglinda cea mare, ardând până la sfîrșit, crăpaseră fofezile sfeșnicilor; și patul, cu blondurile și cu perdelele-î albastre, cu acele draperii grele date la o parte, neatins în mijlocul acelei neorîndueli, părea un pat de m.órtă, un pat de paradă în care nimeni nu va mai dormi vreodată.

Prima mișcare a lui Risler la intrare fu o pornire de mânie înapăimîntătoare, o poftă de a se arunca asupra acestor lucruri, de a rupe, de a sfă-

răma, de a sdrobi tot. Căci nimic nu sémănă mai mult cu o femeie de cât oadaea ei. Absentă, imaginea ei suride încă în oglinzile cari au reflectat-o. Ceva dintr'însa, din parfumul ei favorit, rămâne pe tot ce a pus ea mâna. Poziția ei o regăsesci pe pernele divanului, și urmăresci alergăturile ei de la oglindă la măsuța de toaletă pe desaturile covorului. Aci ceea ce mai ales aducea aminte pe Sidonia, era o etajeră încărcată cu mărunțișuri copilăresci, cu figurî chinezesci mititele și neînsemnate, evantaiuri microscopice, farfuriore de păpușă, opinci aurite, păstorași și păstorite unii în fața altora, aruncându'și priviri de porțelană lucitoare și reci. Acéstă etajeră era sufletul Sidoniei, și gândirile ei, vecinic banale, mici, vanitose și góle, semănau cu aceste secături. Intr'adevăr, dacă Risler, în acea nópte, în furia sa, ar fi sfărămat acel cap mic fragil, pe când îl ținea în mână, ar fi vedut eșind dintr'însul în loc de creeri, o lume întrégă de mărunțișuri de etajeră.

Bietul om se gândea cu amărăciune la aceste lucruri în sgomotul ciocanelor și în alergătura cărăușilor, când un pas mic, mărunț dar autoritar se auđi îndărătul lui; și D. Chèbe, mititelul D. Chèbe, apăru roșiú, găfăind, aprins. Ca de obiceiú o luá cu ginerile seú de sus de tot?

— Dar ce e asta? ce am aflat? Adică cum, te muți?

— Nu mă mut, domnule Chèbe... vînd.

Omulețul făcu o săritură de crap opărit.

— Vinđi? Și ce vinđi?

— Vînd tot, ăse Risler cu o voce surdă, fără a-l privi măcar.

— Dar bine, ginere, aibă puțină rațiune, Dómnne! nu ȕic că conduita Sidonieĩ... De altminterĩ eũ nu sciũ nimic, ŕi nici n'am vrut să sciũ nimic... Dar, permite-mĩ să te rechem la demnitatea D-tale. Se spală rufele murdare în familie, ce dracu! Nu se dă cineva în spect acol cum faci D-ta de ađi diminetă. Privesce cum stă tótă lumea la ferestre prin ateliere; ŕi sub portal mai ales!... Escĩ cu adevėrat obiectul de rĩs al cartierului întreg, dragul meũ.

— Cu atăt mai bine. Desonórea a fost publică, trebuie ca reparațiunea să fie de asemenea publică.

Liniscea aparentă a lui Risler, indiferența lui la tóte observațiunile sale, scóseră din sãrite pe D. Chėbe. Iŕi schimbă deodată felul de vorbă ŕi luă, pentru a vorbi cu ginerele seũ, acel ton serios ŕi poruncitor cu care se vorbesce copiilor ŕi nebulilor.

— Ei bine, nu! D-ta n'ai dreptul să scoți nimic de aici. Mė opun formal din tótă puterea mea de om, ŕi din tótă autoritatea mea de tată. Cređi óre că am să'ți permit să'mĩ laŕi copila pe paiete góle... O nu! O nu! Destule nebunii până acum. Nimic nu trebuie să mai iasă din apartament.

ŕi D. Chėbe, după ce închise uŕa, se puse înaintea eĩ cu un gest eroic. La naiba! óre nu era în joc ŕi interesul seũ. Copila sa lăsată pe paiete góle, cum ȕicea el, el însuŕi era în primejdie de a nu mai dormi în puf. Era măreț în ținuta asta de tată indignat, dar el nu o păstră mult timp. Douė mâini, douė minghinele, îl apucară de în-

cheeturile mâinilor, și se vădu în mijlocul camerei, iar ușa fu deschisă cărăușilor.

— Chèbe, dragul meu, ascultă-mă bine, ȕicea Risler aplecat spre dînsul... Răbdarea mea a trecut orî ce margine... De ađî diminéță, fac sforțări neauđite ca să mă stăpănesc; dar nu mi-ar trebui mult ca furia mea să isbucnéscă, și vaî de acela pe care ea va cădea. Sint în stare să fac mórte de om... Ascultă-mé, plécă, plécă mai repede...

Accentul acestor vorbe era așa de teribil, și felul cu care ginerele seú îl sguđuia vorbindu-î era atăt de elocvent, că D. Chèbe fu imediat convins. El bolborosi chiar căte-va scuse. Bine înțeles, Risler avea dreptate să facă ast-fel. Toți ómenii cinstiți îl vor aproba..., Și tot mereú se da înapoi spre ușă. Ajuns aci, el întrebă cu sfială dacă mica pensie a dómnei Chèbe va fi continuată.

— Da, răspunse Risler, dar n'o mai depășiți nici odată, căci acum poziția mea aicea nu mai este aceeași. Nu mai sunt asociatul casei.

D. Chèbe holbă nisce ochi mari, și luă acea fisionomie idiótă care făcea pe mulți ómenî se créđă că accidentul care-î s'a întimplat.—sciți, aidoma cu accidentul ducelui de Orléans,—nu era vre un basm inventat de dînsul; dar el nu îndrăsnî să facă cea mai mică observațiune. Cine va îi schimbase ginerele, de sigur. Risler să fie, acéstă pisică-tigru, care se sbîrlea la fie-care cuvînt și care era în stare să facă mórte de om?

O șterse repede, și nu 'și redobîndi îndrăsnéla de cât în josul scării, apoi trecu curtea mergênd cu un aer îvingător.

Când tóte odăile fură desmobilate și góle, Ris-

ler le percurse o ultimă oră, luâ cheea și se dete jos ca s'o dea dómnei George.

— Puteți să inchiriați apartamentul, ți se el, va fi un câștig mai mult pentru fabrică.

— Dar D-ta, amice?

— Eă? eă n'am trebuință de mult. Un pat de fer sus în mansardă îmi ajunge. Unui comi nu-trebuie mai mult. Căci, o repet, eă nu mai sînt de ađi înainte de cât un comi... Un comi bun, e adevărat, muncitor și credincios, de care nu veți avea a vă plânge, puteți fi siguri.

George, care regula nisce socotelii cu Planus, fu așa de mișcat când auzi pe acest nenorocit vorbind ast-fel, că se sculă și fugi în grabă. Suspinurile îl înăbușeau. Clara era deasemenea foarte mișcată, și apropiându-se de noul comi al casei Fromont:

— Risler, îi ți se ea, îți mulțumesc în numele tatălui meu.

— La el mă și gândesc tot timpul, dómna, răspuse el foarte simplu.

În acest moment moș Achille intră, aducând corespondența.

Risler luă teancul de scrisori, le deschise una câte una liniștit, și pe cele citite le trecea lui Si gismund.

— Iată o comandă pentru Lyon... De ce n'ați răspuns la Saint-Etienne?

El se afunda din tóte puterile în aceste amănunte de afaceri, și o făcea cu o luciditate de inteligență care provenea tocmai de la acea încordare neconținută a spiritului către odihnă și uitare.

De odată, printre plicurile late, cu nume comerciale pe ele, și a căror hârtie și îndoitură mirosea a biroū, o grabă de expediție, el dete peste unul mai mic, pecetluit cu grijă, care se străcura așa de trădătoresce în mijlocul celorlalte, că la început nici nu-l zărise. Recunoscuse repede acea scriere fină, lungă și sigură. «*Domnului Risler.—Personal.*» Era scrierea Sidonieî. Vădând'o, el resimți aceeași senzațiune pe care o avusese sus în camera ei.

Tot amorul lui, tótă furia lui de bărbat înșelat îi se urcă în inimă cu acea indignare puternică, care face pe ucigași.

Ce-î scria ea? ce minciună inventase iar? Cât p'aci era să deschidă scrisórea, dar se stăpâni. Înțelese că, de o va ceti, tot curagiul era să-l părăsescă; și, aplecându-se spre casier :

— Sigismund, bătrânule, îi duse el încet de tot, vrei tu să'mi faci un serviciū.

— Cum nu!... respunse bravul om cu entuziasm. Era atât de fericit să audă pe amicul său vorbindu'î cu acea voce blândă a țilelor de odinórá.

— Veđi, iată o scrisóre care mi se scrie, dar pe care nu voiū s'o citesc acum. Sînt sigur că ea m'ar împiedeca să cuget și să trăesc. Tu ai să mi-o păstrezi, nu e așa? și asta de asemenea...

El scóse din buzunar un pachetaș, legat bine cu o sforicică, pe care i-l întinse prin grilagiū.

Asta este tot ce mi-a rămas din trecut, tot ce mi-a rămas de la acea femeie. Sînt decis să n'o mai vėd, nici nimic care mi-ar putea-o aduce a minte, până ce datoria mea nu va fi împlinită... Am trebuință de capul meu întreg, mă înțelegi...

Tu ai să plătești renta familiei Chèbe... Dacă și ea va cere ceva, să-î dai... Dar mie să nu-mi vorbesci de asta nici odată... Cât privesce depositul ce ți-am încredințat, tu să-l păstrezi cu îngrijire până ce ți-l voi cere înapoi.

Sigismund închise scrisoarea și pachetul într'o cutie secretă a biroului său cu alte hârtii de valoare. Iar Risler începu din nou să-și cerceteze corespondența; dar tot timpul el vedea dinaintea ochilor săi acele caractere engleze fine și lungi, scrise de o mână mică pe care de atâtea ori și cu atâta înfocare o strânsese la pieptul său.

V

ȘANTANUL

Ce comi ciudat și consciincios era și noul comi al casei Fromont!

În fie-care ți lampa lui se aprindea cea d'întâiu și se stîngea cea din urmă la geamurile fabricei. Îi se aranjase sus o odăe, sub pod, exact la fel cu aceea pe care o ocupase odinioară cu Frantz, adevărată odăe de călugăr, ale cărei mobile se compuneaŭ dintr'un pat de fer, o masă de lemn alb, și deasupra ei portretul fratelui său. Reîncepuse aceeași viață activă, regulată și retrasă ca în vremile de atunci.

Lucra în continuu și trimitea să-i se aducă mîncarea de la lăptăria cea vechiă. Dar, vai! tinerețea și speranța dispărute pentru totdeauna răpeaŭ și farmecul tutor acelor amintiri. Din fericire, îi mai rămăsese Frantz și madame George, singurele două ființe la care se putea gândi fără mîhnire. Madame George era tot-deauna de față, gata a îngriji de el și a-l mîngăia; iar Frantz îi scria des, fără însă a-î pomeni vreodată de Sidonia. Risler credea că cine-va l'a pus în curent cu

nenorocirea întâmplată, și că evita și el, în scrisorile sale, orî-ce alusiune în privința acésta. «O! dacă aș putea să'l aduc înapoi!» Era visul său și singura sa ambițiune: a ridica fabrica și a'și aduce înapoi pe fratele său.

În timpul acesta, dîilele treceau una după alta, vecinic aceleași pentru dînsul, în sgomotul activ al comerțului și singurătatea zdrobitoare a durerii. În fie-care diminéță se dădea jos, cutreera atelierile, unde respectul adînc ce însufla, fisionomia-î severă și tăcută restabiliseră ordinea un moment turburată. La început se flecărise mult și se comentase în multe feluri plecarea Sidoniei. Unii diceau că a fugit cu un amant, alții că Risler a gonit-o. Ceea ce zădărnicea tóte bănuelile era atitudinea celor doi asociați unul în fața altuia, tot așa de naturală ca și înainte. Câte odată totuși, când vorbeau singuri în birou, Risler tresărea deodată, ca și cum ar fi avut o visiune a adulterului trecut. Se gîndea că acești ochi ce-î avea dinaintea sa, acea gură, tótă acea față întrégă îl mințise de miî de ori.

Atunci îl apuca pofta să sară asupra miserabilului, să-l apuce de gât și să-l strîngă fără milă; dar gîndul la madame George îl reținea întotdeauna. Să pară el mai puțin curagios, mai puțin stăpân pe sine de cât acésta tînără femeie?... Nicî Clara, nicî Fromont, nicî nimeni altul nu scia ce se petrecea într'însul. Abia puteai ghici în conduita sa, o strășnicie și o neînduplecare cari nu-î erau obicînuite. Acum Risler impunea lucrătorilor, și cei cari nu erau loviți de respect dinaintea pîrului său albit într'o singură nópte, a trăsurilor sale adîncite și îmbetrânite, tremurau

sub privirea-î ciudată, privire de un negru albăstrit ca oțelul unei arme. Totdeauna foarte bun, foarte blând cu lucrătorii, el devenise acum de temut pentru cea mai mică abatere de la regulamente. Aî fi și că se răsbuna de nu știu care indulgență trecută, órbă și vinovată, de care se acusa.

De sigur, noul comi al casei Fromont era un comi admirabil.

Grație lui, clopotul fabriciei, cu toate măcăiturile glasului său lătrân și dogit, își reluase repede autoritatea sa; și acela care conducea totul, nu și îngăduia sieși cea mai mică ușurare. Cumpătat ca un ucenic, el ceda trei sferturi din lélă lui Planus pentru pensia familiei Chèbe, dar nu se informa nici odată de ei. Ultima și din lună, omulețul venea punctual să și ia mica sa rentă, țepăn și maiestos față cu Sigismund, cum șede bine unui rentier în funcțiune. Dómna Chèbe încă încercase să ajungă până la ginerele ei, pe care îl plânga și iubea; dar numai aparițiunea șalului ei cu rămuri de curmal sub pórtă cea mare făcea să fugă pe bărbatul Sidonieî.

Tot curagiul cu care se armase era în fond mai mult aparent de cât real. Amintirea femeii sale nu l' părăsea nici odată. Ce s'a făcut dînsa? Unde putea să fie? Îi era parcă necaz pe Planus că nu l' vorbea de dînsa. Scrisórea mai cu sémă, acea scrisóre ce nu avusese curagiul s'o deschidă, îl turbura. Se gândea mereu la ea. Oh! dacă ar fi avut îndrăsnélă, cum ar mai fi cerut-o de la Sigismund!

Intr'o și ispita fu prea tare. El se afla singur jos în biroú. Bétrânul casier plecase să prândé-

scă, și lăsase, contra obiceiului său, cheea pe cutie. Risler nu putu să reziste. El deschise, căută, scotoci toate hârtiile. Scrisoarea nu mai era acolo. Sigismund o va fi ascuns desigur într'un loc mai sigur, poate chiar fiind-că prevăduse cele ce se întâmplau în acel moment. În fond, Risler nu fu tocmai supărat de această neisbândă; căci scia bine că de ar fi găsit scrisoarea, totă resemnarea activă ce s'îi impusese cu atâta greutate ar fi fost zădărnicită.

În cursul săptămânei, tot mai mergea încă. Existența era suportabilă, absorbită în miile de griji ale casei și atât de oștitoare, că Risler, odată cu ivirea nopții, cădea pe pat ca o masă inconștientă. Dar duminica era pentru dînsul lungă și durerosă. Tăcerea din curți și din atelierul pus-tii, deschidea gândirii sale un câmp mai vast. Încerca să lucreze; dar înboldirea la lucru a celorlalți, îi lipsea lui însuși. El singur era ocupat în acea fabrică mare de repaos, a cărei respirație însăși se oprise. Lacătele încuiate, persienele lăsate în jos, vocea răsunătoare a lui moș Achille care se juca cu câinele prin curțile pustii, totul respira a singurătate. Până și cartierul îi lăsa această impresiune. Prin stradele cele late, unde trecătorii erau tăcuți și rari, șgomotul clopotelor sunând de vecernie cădea melancolic, și une-ori ecoul unei gălăgii parisiene, uruitul roților, o flașnetă întărdiată, sfîrléza unei vîndătoare de plăcinte, străbateau această tăcere vrînd parcă s'o mărescă și mai mult.

Risler căută combinațiuni de flori și de frunzișuri, și pe când mănua creionul, gândul său, care nu găsea în asta o aplicație suficientă, sbura de-

parte, se avînta în fericirea trecută, în catastrofele neuitate, îndura martiriul și la întorcere întreba pe sërmanul somnanbul, nemișcat la masa lui: «Ce ai făcut în lipsa mea?» Vai! el nu făcuse nimic.

O! acele dumineci lungi, triste și chinuitoare! Gândiți-vă că în inima lui se adăoga la toate acestea și acea superstiție populară pentru zilele de sərbătore, pentru acea odihnă de două-șeci și patru de ore, care-ți redă curagiul și puteri noi. Dacă ar fi eșit, vederea unui lucrător însoțit de femea și de copilul său i-ar fi smuls lacrimile, dar viața-i retrasă de călugăr îi păstra alte suferințe, desperarea celor singuratici, revoltele lor îngrozitoare când deul căruia s'aũ închinat nu răspunde la sacrificiile lor. Deul lui Risler fusese lucrul, dar fiindcă nu mai găsea în el nici liniște nici seninătate, el nu mai credea într'însul și-l blestema.

Adesea-orî, în acele ore de luptă, ușa sălei de desen se deschidea încet, și în pervazul ei apărea Clara Fromont. Isolarea bietului om în acele lungi după prânzuri de duminică îi făcea milă și ea venea cu fetița să-i ție de urît, știind din experiență cât de comunicativă e bucuria copiilor. Micuța, care mergea deja singură, se smucea din brațele mamei-si și alerga spre amicul ei. Risler audea pașii ei mititei și grăbiți. Simțea aceea respirare ușoră înapoia sa și imediat era cuprins de impresia ei liniștitore și înveselitoare. Ea îi punea cu atâta iubire micile-i brațe grăsulii în jurul gâtului, cu rîsul ei naiv și nesciutor, și-l săruta cu gurița-i drăguță care nu mințise niciodată. Clara Fromont, în picioare lîngă ușa, îi privea surîdend.

— Risler dragă, îți dăcea ea, trebuie să te mai dai jos în grădină... lucrezi prea mult. Ai să te îmbolnăvesci.

— Nu, nu, domnă... din potrivă, tocmai lucrul îmi face bine... Mă împiedecă de-a gândi...

Apoi, după o pauză lungă, ea relua:

— Aide, dragul meu Risler, trebuie să cauți să uiți.

Risler clătină din cap.

— Să uit?... Oare e cu puțință?... Sînt lucruri peste puterile omenesci. Se iartă, dar nu se uită.

Mai întotdeauna fetița isbutea să-l tragă după dînsa în grădină. Trebuia vrînd nevrînd să jöce de-a balonul sau de-a nisipul cu ea; dar stîngăcia, lipsa de vioiciune a tovarășului ei de joc isbeau repede pe fetița. Atunci ea înceta jocul și se mulțumea să mîergă cu gravitate printre șirurile de cimșir, mîână în mîână cu amicul ei. După un moment, Risler uita cu desevrșire că micuța era cu el; și fără ca să bage de sémă, căldura cea dulce a mînuței avea un efect magnetic de ușurare asupra sufletului său plin de răni.

Se iartă, dar nu se uită!...

Sërmana Clara scia și ea acésta; căci ea nu uitase nimic, cu tot curagiul ei cel mare și ideea ce-și făcea de datoria sa. Pentru ea ca și pentru Risler, mediul în care viețuia era o aducere a-minte continuă a suferințelor sale. Fără milă, obiectele cari o înconjuraă îi redeschideaă mereu rana gata a se închide. Scara, grădina, curtea, toți acești martori, toți acești complici muți ai adulterului, aveaă în unele zile o fisionomie neînduplecată. Până și grijile, măsurile pe cari le lua bărbatul ei pentru a-i cruța nisce amintiri

dureróse, afectațiunea lui de a nu mai eși séra, de a-í povesti drumurile pe cari le a făcut, nu făcea decât să-í aducă și mai bine aminte greșala. Ea avea câteodată poftă să-í spue să aibă milă de ea și să-í ȃică: «Nu fă prea mult...» Credința era într'insa sfărâmată, și suferința gróznică a preotului care se îndoesce și care vrea cu tóte acestea să rămână credincios fágăduinței sale, se trăda în zîmbetul eí amar, în blândețea-í rece și tăcută.

George era fórte nenorocit. Iși iubea femeea acum. Mărinimia natureí eí îl învinsese. De astă-dată amorul seú era plin de admirațiune, și pentru ce n'am ȃice totul! máhnirea Clareí o lua drept o cochetărie care nu era în natura eí, și care i-a lipsit întotdeauna în ochii bărbatului eí. Era din acel tip ciudat de ómeni căroră le place să facă conciste. Sidonia, caprițiosă și rece, convenea acesteí slăbiciuni a inimeí. După ce o părăsea cu un adio plin de dragoste, o regăsea a doua ȃi indiferentă, distrată, și acéstă trebuință nesfírșită de a o înflăcăra din nou îi ținea loc de pasiune adevărată. Seninătatea în amor îl obosea, cum îi obosește pe marinari o călătorie fără furtuni. De astă dată a fost cu femeea sa fórte aprópre de naufragiú; și în momentul de față tótă primejdia nu era încă înlăturată. Scia că Clara s'a deslipit de dînsul și că ea nu mai aparține decât copilului, singurul lanț între eí de aci înainte. Acéstă depărtare o făcea să pară în ochii lui și mai frumósă, și mai dorită; și pentru a o cástiga iarăși, punea în joc tótă arta lui de seducere. Simțea că încercarea era fórte anevoiósă și că nu avea de a face cu o ființă banală. Cu tóte acestea

el nu perdea nădejdea. Câte o-dată, în fundul acelei priviri atât de blânde și în aparență atât de nepăsătoare, care observa sfortările sale, o licărire vagă îi dicea că poate să spere.

Cât despre Sidonia, nici că se mai gândea la dînsa. Și să nu se mire niminea de această rup-tură morală așa de neașteptată. Aceste două fi-ințe superficiale n'aveau nimic care să le fi pu-tut înlănțui tare una de alta. George era incapabil să resimță impresii durabile, afară numai de ar fi fost renoite fără încetare; Sidonia, din par-tea-î, nu putea să însuflească nici o patimă puternică sau continuă. Era unul din acele amoruri de co-cotă și de pierde-vară, amor făcut din vanități, din interese de amor propriu, care nu inspiră nici devotament nici statornicie, ci numai aven-turi tragice, dueluri, sinucideri; amor pe care esci totdeauna în stare să-l învingi și de la care te întorci vindecat. Poate că, dacă ar fi revădit-o, el ar fi căzut din nou în mreșile ei; dar curentul fugei dusesese pe Sidonia prea repede și prea de-parte pentru ca o întorcere să mai fie cu putință. În orî ce cas, el simțea un fel de ușurare de a putea trăi fără să mință; și existența cea nouă ce ducea, existență de muncă și de privațiuni, cu un scop îndepărtat de reușită, nu'l descuraja de loc. Un adevărat noroc! căci pentru ridicarea ca-sei se simțea nevoe de curagiul și de voința am-bilor asociați.

Sărmana casă Fromont era într'adevăr găurită din toate părțile. Așa că tata Planus petrecu încă multe nopți rele, chinuit de urmărirea gróznică a scadenței și de visiunea fatală a omulețului al-

bastru. Cu economii însă din ce în ce mai mari, se isbutea a se plăti mereu.

După cât-va timp, patru mașini de imprimat Risler, definitiv instalate, începură a funcționa în fabrică. O mare mișcare se produse în comerțul tapetelor. Lyon, Caen, Rixheim, centrele cele mari ale industriei, erau foarte îngrijate de acea minunată «rotativă și dodecagonă». Apoi într'o bună diminéță, firma Prochasson se presentă și propuse să dea trei sute de mii de lei, cu dreptul numai de a avea o parte din brevet.

— Ce trebuie să facem?... întrebă Fromont pe Risler.

Acesta dete din umeri cu un aer nepăsător!

— Tréba D-tale, gândesce-te... Asta nu mă privește pe mine. Eū nu sînt de cât un comi.

Răspunsul acesta, ȝis cu răcélă dar fără mânie, cădu ca un duș pe bucuria neprecugetată a lui Fromont și îi reaminti gravitatea unei situațiuni pe care el tot mereu o uita.

Totuși, găsindu-se singur cu scumpa sa madame Șorș, Risler o sfătui să nu priméscă oferta firmei Prochasson.

— Așteptați... nu vă grăbiți. Mai târziu, veți vinde mai scump.

El nu vorbea de cât de ei în acéstă afacere, cu tóte că gloria întrégă îi aparținea numai lui. Se vedea că el se deslipea deja dinainte de viitorul lor.

În timpul acesta comandele soseau, se îmulțeau. Calitatea hârtiei, prețurile scădute din cauza ușurinței fabricațiunii, făceau imposibilă orî ce concurență. Nu mai era nici o îndoială, că un

viitor strălucit aştepta casa Fromont. Fabrica re-luase înfăţişarea ei înfloritoare de odinioară şi băză-itul ei cel mare de stup. Se lucra cu zel în toate clădirile sale, pline cu sutimi de lucrători. Tata Planus nu mai ridica nasul de pe biroû; din gră-diniţă, îl vedeaî aplecat pe nisce registre gróse de încasări, aliniând în ţifre măreţ aşternute bene-ficiile *Maşinei de imprimat*.

Risler lucra şi el, fără odihnă şi fără răgaz. Prosperitatea care se întorsese, nu schimbâ în-tru nimic traiul său isolat; de la ferestra cea mai de sus a celui din urmă etagiû, el auzea venind spre dînsul sgomotul activ al maşinelor sale. In-tr'o di însă, se aflâ în fabrică că *Maşina de im-primat*, din care se trimisese un exemplar la ex-positia cea mare din Manchester, căpătase o me-dalie de aur, şi prin urmare consfinţirea defini-tivă a succesului ei. Madame George chemâ pe Risler în grădină, la ora prânzului, voind să-î a-nunţe ea însăşi acéstă veste bună.

Un zîmbet de mândrie se ivi pe obrazul său îmbetrânit şi posomorît. Vanitatea sa de inventa-tor, mândria gloriei sale, mai ales ideea de a re-para într'un mod aşa de strălucit rēul făcut de femeea sa, îi procurară un minut de fericire a-devărată. El strînse mâinile Clarei, şi murmurâ ca în timpurile fericite de odinioară :

— Sînt mulţumit... Sînt mulţumit...

Dar ce deosebire în intonare! Pronunţase de astă-dată fără vervă, fără speranţă, numai cu sa-tisfacţiunea datoriei împlinite şi nimic mai mult.

Clopotul sunâ reînceperea lucrului şi Risler se întorse liniştit la deseurile sale ca şi în celelalte zile.

După un moment, se dete din nou jos. La urma urmelor, noutatea acésta îl mișcase mai mult de cât lăsa să se arăte. Umbla în sus și în jos prin grădină, se învîrtea pe dinaintea biroului casierului, surîdend cu amărăciune tatălui Planus prin geamuri.

— Ce o fi avënd iar? se întreba bătrânul...
Ce o fi vrënd să'mi spuie?

În fine, când se înseră, în momentul de a închide biroul, celalt se hotărî să intre și să'i vorbescă:

— Planus, bătrânule, aș vrea...

Stătu puțin la îndoială.

— Aș vrea să'mi dai... scrisórea, sciï, scrisórea aia mică, cu pachetul.

Sigismund îl privi încremenit. În naivitatea lui își închipuise că Risler nu se mai gândea la Sidonia, că a uitat-o cu totul.

— Cum!... tu vreï?...

— Eï bine, da! cred că o merit. Mi-e îngăduit acum să mă gândesc puțin și la mine. Destul m'am gândit la alții.

— Aï dreptate, țise Planus. Eï bine! iată ce o să facem. Scrisórea și pachetul têu sînt la mine le Montrouge. Dacă vreï, mergem să luăm masa la Palais-Royal, îți aduci aminte, ca în vremile cele bune. Eü fac cinste... Udâm medalia ta cu vin vechiü, ceva extra!... Apoi mergem amîndoi acasă și îți ieï mărunțișurile; și dacă va fi prea târziü ca să te mai întorci, domnișóra Planus, sora mea, îți va pregăti un pat și te vei culca la noi... Acolo ai să fii fórte bine... ca la țară... Iar mâine diminéță, la ora șapte, ne întorcem împreună la fabrică cu primul om-

nibus... Aide, frate, fă'mi plăcerea asta. Dacă mă refuzi, am să cred că tot supărat esci pe bătrânul tău Sigismund...

Risler primi. El nu se gândea de loc la serbarea medaliei, ci la deschiderea cât mai repede a scrisoarei celei mici, al cărei drept de a o citi îl câştigase însfîrşit.

Trebuie să se îmbrace. Ce greutate pentru dînsul, care de şase luni se purta în aceeaşi haină de lucru. Şi ce eveniment în fabrică! Madame Fromont fu imediat informată :

— Madame, madame... Ese D. Risler.

Clara îl privi prin geamuri; şi corpul lui cel mare, încovoiat de întristare, sprijinit de braţul lui Sigismund, îi pricinui o emoţiune adîncă, ciudată, pe care n'a uitat-o de atunci.

În stradă, ómenii salutaŭ pe Risler cu interes. Fie care bună diuă îi încăldea inima. Avea atîta nevoie de bună voinţă! Dar sgomotul trăsurilor îl cam ametea.

— Mi se învîrtesce capul... űicea el lui Planus.

— Rázămă-te bine de mine, bătrânule... n'aibî frică.

Şi bravul Planus îşi înălţa talia şi'sî plimba prietenul cu aceeaşi mândrie naivă şi fanatică cu care űeranul de la Sud îşi plimbă sfîntul din satul seŭ.

Ajunseră în sfîrşit la Palais-Royal.

Grădina era plină de lume, care venea să audă musica. În praful şi în sgomotul scaunelor fie-care îşi căuta un loc. Ceî doi amici intrară repede în restaurant pentru a scăpa de acea îmbulzeală. Se aşezară într'unul din salónele cele

marî din etajul întâi, de unde se vedea verdéța arborilor, trecătorii și havuzul cu apa-î țîșnitóre între cele două tarle de florî melancolice. Pentru Sigismund, era idealul luxului acea sală de restaurant, cu aur peste tot, împrejurul oglinzii policandru și până pe tapetele călcate. vetul alt, tranzela, lista de mâncări cu preț fix îl umpleau de bucurie.

— E bine aici, nu e așa?... Țicea el lui Risler.

Apoi, la fie-care din mâncările acestei mese a doi lei cincî-Țeci de bani, el scotea câte o exclamație și umplea cu deasila farfuria amicului său

— Mănâncă din asta... e bun.

Celalt, cu tóta dorința ce avea de a face onórea serbării, părea preocupat și se uita mereu prin feréstră afară.

— Iti aduci aminte, Sigismund?... îl întrebă el după un moment.

Bêtrânul casier, afundându-se în amintirile de odiniórá, de când cu debutul lui Risler în fabrică rêsponse:

— Cum să nu'mi aduc aminte?... Intâia órá când am mâncat noi aici era prin Februarie 46, anul în care s'a instalat în fabrică cilindrele cele noi.

Risler clătină din cap:

— O nu!.. eú iti vorbesc de acum trei ani... Colo, în față, am mâncat, în séra aia neuitată.

Și îi arăta ferestrele cele marî ale salonului Véfour pe care un apus de sóre îl ilumina ca candelabrele de la o masă de nuntă.

— Bine țici, e adevérat..., murmură Sigismund cam încurcat. Ce idee nenorocită avusese să'si

ducă prietenul tocmai într'un loc care îi amintea nise lucruri atât de dureroase!

Risler, care nu voia să strice veselia mesei, ridică deodată paharul.

— Aide în sănătatea ta, bătrâne camarad.

Se silea să schimbe conversațiunea. Dar un minut mai târziu, el însuși revenea la subiectul dinainte, și foarte încet ca și cum i-ar fi fost rușine, îl întrebă pe Sigismund?

— Ai mai vădut-o!

— Femeea ta?... Nu, nici odată.

— N'a mai scris de atunci?

— Nu..., nimic.

— Insfîrșit, tu trebuie să ai vești de la dînsa. Ce a făcut în timpul acestor șase luni? Șade la părinții ei:

— Nu.

Risler păli.

El sperase că Sidonia se va întorce la părinții ei, și că va munci ca dînsul, pentru a uita și a se pocăi. Se gândise adesea ori, ca în urma celor ce va afla despre ea când va avea dreptul să se ocupe de dînsa, să-și reguleze viața sa viitoare; și se vedea deja într'un viitor depărtat, care avea aparența nehotărîtă a unui vis, exilat cu familia Chèbe în fundul vre unei provincii necunoscute, unde nimic nu-î va putea aminti rușinea trecutului. Acesta nu era încă un plan, desigur; dar viețuia în fundul minții sale ca o speranță, și trebuința ce aș tóte ființele de a năzui după fericire.

— E în Paris?... întrebă el după un minut de resgândire.

— Nu.. A plecat acum trei luni. Nu se scie unde.

Sigismund nu adăogă că ea plecase cu tenorul ei Cazaboni, al cărui nume îl purta acum, că eutreerau împreună orașele de provincie, că mama ei era desolată, că nu mai voia s'o vadă și că numai avea sciri de la dînsa de cât prin Delobelle. Sigismund cređu de datoria lui a nu spune nimic din tóte acestea și după ultimul cuvînt: «A plecat,» el tăcu.

Risler din partea sa nu îndrăsnea să mai întrebe nimic.

Pe când se găseașt ast-fel, unul în fața altuia, cam încurcați de tăcerea lor, musica militară isbucni sub arborii din grădină. Se cânta una din acele uverturi de operă italiană cari par făcute pentru cerul albastru al plimbărilor publice, și ale cărei note numeróse se amestecă, înălțându-se în aer, cu ciripitul rîndunicilor, cu avîntul apei țîșnitóre ca mărăgăritarul. Arămurile strălucitóre fac să reiesă bine dulcéța căldicică a serilor de vară, în urma dîlelor atăt de obositóre și atăt de lungi la Paris. Pare că ele singure se mai aud în sgototul general. Uruitul roților îndepărtate, și țipetele copiilor cari se jócă, pașii celor cari se plimbă sînt înghițiți de undele sonore țîșnitóre și rēcoritóre, tot așa de trebuincióse Parisienilor ca și stropirea dîlnică a locurilor lor de plimbare. Jur împrejur florile obosite, arborii albiți de praf, fețele pe care căldura le a pălit și obosit, tóte durerile, tóte miseriile unui oraș mare încovoiate și gânditóre pe băncile din grădină, primesc de la dînsa o impresie de ușurare și de împrospătare.

Aerul este sguđuit, primenit de aceste acorduri cari îl străbat umplându-l de armonie.

Bietul Risler resimți o ușurare în încordarea nervilor săi.

— Ce bine îmi face puțină musică... ȃicea el cu nisce ochi strălucitori, și adăogă lăsând ochii în jos.

— Mi-e inima grea, bėtrănule... Dacă ai sci...

Stătură fără a'și vorbi, răzimați de feréstră, pe când li se servea cafeaua.

Apoi musica încetă, și gradina se goli. Lumina întărđiată prin colțuri se urcă pe acoperișuri, aruncă ultimele-i raze prin geamurile cele mai înalte, urmată de păsėrile și de rāndunicele cari din șghiabul unde se aflaū ghemuite unele līngă altele, salutară cu un ultim ciripit ȃiua care se termina.

— Să vedem... Unde mergem? ȃise Planus eșind din restaurant.

— Unde vreī...

În apropiere, într'un etagiū întâiū din strada Montpensier, era un șantan, unde se vedea intrând lume multă:

— Ce ȃici, ne urcăm... întrebă Planus, care voia să împrăștie cu orī-ce preț întristarea amicului său..., berea e aci excelentă.

Risler se lăsă să fie înduplecat; de șase luni nu mai băuse bere...

Șantanul era un fost restaurant transformat în sală de concert, Trei odăi mari una līngă alta ai căror pereți se dăduseră jos, erau susținute și separate prin stălpī auriți, o decorațiune în stil mauric roșiū-aprins, albastru-limpede, cu semilune mici și turbanuri învīrtite ca ornament.

Cu tóte că era încă de vreme, sala era plină; dar înăbușeau de la intrare, vădând numai acea mulțime de ómenī așezați în jurul meselor, și în fund de tot, pe jumătate ascunse de stîlpī, femei înghesuite pe o estradă, îmbrăcate în alb, în căldura și sub strălucirea gazului.

Cei doi amici avură mare greutate a'și găsi câte un loc; și încă acestea la spatele unui stîlp așa că nu puteau vedea de cât o jumătate din estradă, ocupată în acest moment de un domn chipeș în frac și mănuși galbene, fresat, pomădat care cânta cu un glas răsunător.

Frumoșii mei lei cu cóme de aur
De sângele turmelor însetați
Opriti-vă!... eu sînt de *sentinellă* !...

Publicul—negustorași de cartier cu femeile și domnișórele lor,—părea entusiasmă; femeile mai ales. Acest păstor măreț al deșertului care vorbea leilor cu atâta autoritate și 'și păzea turma în ținută de gală, represinta perfect idealul acelor imaginațiunii negustoresci. De aceea, cu tótă aparența lor burgesă, toaletele lor modeste și banalitatea zîmbetului lor de teșghea, tóte aceste femei, întindându-și ciocurile lor către moméla sentimentului, aruncau nisce ochi galeși în spre cîntăreț. Era comic să veđi acea privire spre estradă transformându-se deodată, devenind disprețuitoare și crudă când cădea pe bărbat, pe sármanul bărbat care ședea în fața femeii și sorbea dintr'o halbă: «Numai tu n'ai fi stare să stai de *sentinellă* la barba leilor și în frac încă și cu mănuși galbene...»

Și ochiul bărbatului părea că răspunde:

— Aşa e, ăsta e un voinic cum se cade.

Förte indiferenți față de acest gen de eroism, Risler și Sigismund își sorbeau berea fără a da tocmai o atenție mare muzicii, când la sfirșitul romanței, în aplausele, țipetele și gălăgia cari urmau, tata Planus scose o exclamație:

— Ia uită-te! e ciudat... par c'ar fi... ba da, nu mă înșel.. E el, Delobelle!

Era într'adevăr ilustrul Delobelle, pe care Planus îl zărise în rîndul întăiū de lîngă estradă. Capul lui cărunțit se vedea pe trei sferturi. Sta răzimat alene de un stîlp, cu pălăria în mână, în ținuta sa cea mare de la *premiere*; cămașă de o albéță strălucitoare, pěrul fresat cu mașina, frac negru, cu o cameliă la butonieră în loc de decorație. El privea din când în când la mulțimea de ómenī cu un aer cu totul superior; dar mai ales pe estradă se uita, cu mine amabile, cu zîmbete micī de încurajare, cu aplause pe ascuins, adresate unei persóne pe care tata Planus nu putea s'o vadă din locul său.

Prezența ilustrului Delobelle într'un șantan n'avea nimic extraordinar, de óre-ce el își petrecea tóte serile afară din casă; totuși bėtránul casier simți un fel de turburare mai ales când zări în același rînd printre spectatorī o pălărie albastră de damă și nisce ochī de oțel. Era madame Dobson, sentimentală profesóre de cînt. În fumul lulelelor și în mulțimea amestecată, aceste două fisionomii apropiate una de alta făceau lui Sigismund efectul a două vedenii dintr'un vis urît. Ii fu frică pentru amicul său, fără să'si pótă da séma de ce; și imediat îi veni ideea să'l scóță de acolo:

— Să plecăm, Risler... E o înăbuşelă prea mare aci.

În momentul când se sculaă, — căci lui Risler îi era tot una de a rămânea sau de a pleca, — orchestra compusă dintr'un piano și câte-va viori, începu o riturnelă bizară. Se făcu în sală o tăcere de curiozitate. Din toate părțile se auzea: «Sst!... Sst!... jos!»

Fură siliți să se așeze iar. Dealminteri Risler începuse a se neliniști.

— Pare că cunosc aria asta, își dicea el. Unde ôre am aușit-o?

Un tunet de aplause și o exclamare a lui Planus îl făcură să'si ridice ochii.

— *Vino, vino*.. să eșim... dicea casierul, silindu-se să-l tragă după dînsul.

Dar era prea târziu.

Risler văduse deja pe femeea sa cum înainta spre marginea estradei și se închina dinaintea publicului cu surîsurii de dansătoare.

Purta o roche albă ca în nóptea balului; dar de astă dată se vedea mai puțină nobleță în ținuta ei și un fel de nepăsare obrasnică.

Rochea se ținea abia de umeri; părul fălfaia într'o cęță blondă de asupra ochilor, și în jurul gâtului o salbă de mărgăritare prea gróse pentru a fi adevărate se resfăta cu o vioiciune de sclipire falșă. Delobelle avuse dreptate: o viață de țigan i-a trebuit ei. Frumusețea ei căpătase nu sciū ce expresie nepăsătoare care o caracteriza, făcea din ea tipul femeii scăpate, lăsată în voia tutor întâmplărilor și decădënd din tréptă în tréptă până în fundul cel mai adînc al infernului pa-

risian, fără ca nimic în lume să fie în stare de a o readuce la lumină și la aer curat.

Și cât părea de fericită în meseria ei de cântăreță! Cu ce îndrăsnelă înainta pe estradă! Oh! dacă ea ar fi putut să vadă privirea disperată și gróznică care o fixa din sală, de după un stîlp, surîsul ei n'ar mai fi avut acea nepăsare nerușinată, vocea ei n'ar fi găsit acele inflexiuni gingașe și pline de lăncedélă pentru a cânta singura romanță pe care madame Dobson a putut s'o învețe vreodată :

Biata fetiță mamzel Zizi,
Amorul, amorul a zăpăcit
Capul ei.

Risler se sculase cu tóte sfortările lui Planus de a-l reține.

— Jos... jos..., îi se striga.
Nenorocitul nu măi auđea.
Iși privea femeea.

Amorul, amorul a zăpăcit
Capul ei.

repetă Sidonia cu cochetărie.

Un minut el se întrebă dacă nu trebuie să sară pe estradă și să omóre tot în drumul său. Scantei roșii îi scăpărau în ochi, era orb de furie.

Apoi deodată fu coprins de rușine și de scârbă, și se repeđi afară rěsturnând scaunele, mesele, urmat de spaima și de blestemele tuturor acelor burgesii scandalisați.

VI

RĂSBUNAREA SIDONIEI

Nici odată, de două-deci de ani de când locuia la Montrouge, Sigismund nu se întorsese acasă așa de târziu, fără a preveni pe soră-sa. De aceea și domnișora Planus era într'o mare neliniște. Trăind într'o comunitate de idei și de simțiminte cu fratele ei, neavând decât un singur suflet pentru ea și pentru el, bătrâna fată avusese timp de mai multe luni toate neliniștile, toate temerile, casierului; și chiar îi rămăsese, încă acum, o mare ușurință de a tremura și de a se emoționa. La cea mai mică întârziere a lui Sigismund, ea gândea :

— Oh! D-șeule... numai să nu se fi întâmplat ceva la fabrică!

Iată de ce, în séra aceea, odată găinăria culcată, iar masa ridicată fără a fi fost atinsă, domnișora Planus se aședase în sălița josă și aștepta plină de neliniște.

În fine pe la un-spre-zece ore se sună. Un sunet sficios și trist, care nu semăna întru nimic cu sunetul viguros al mâineii lui Sigismund.

— D-ta ești, domnule Planus?... întrebă bătrâna domnișoră de sus de pe peron.

Era el; dar nu venea singur. Un om mare cu totul încovoiat îl urma, și care intrând, duse bună seară cu glasul încet. Atunci numai domnișora Planus recunoscă pe Risler, pe care nu'l mai văzuse de la visita de anul nou, adică cât-va timp înainte de toate acele drame ale fabricii. Ea abia putu să-și rețină o exclamare de milă; dar față cu mutismul celor doi oameni, ea înțelese că trebuie să tacă.

— Domnișoră Planus, soră-mea, ai să pui cearșafuri curate la patul meu. Amicul nostru Risler ne face onoarea să dormă noaptea asta la noi.

Bătrâna fată merse repede să prepare camera cu o grijă gingașă; căci se scie că afară de D-nu Planus frate-meu, Risler era singurul bărbat care făcea excepție în condamnarea generală cu care ea îi învêlea pe toți.

Eșind din șantan, bărbatul Sidoniei avusese mai întâiu un moment de exaltare îngrozitoare. Mergea la brațul lui Planus cu sguđuirii din tot corpul. În acel moment, nu mai era vorba a se merge după scrisoarea și pachetul de la Montrouge.

— Lasă-mă... du-te..., dăcea el lui Sigismund, am trebuință să fiu singur...

Dar celalt în ruptul capului nu l'ar fi părăsit în desperarea în care se găsea. Fără ca Risler să bage de seamă, el îl trăgea departe de fabrică, și instinctul inimei inspirând bătrânului casier ceea

ce trebuia să spună amicului său, tot drumul el nu-î vorbise de cât de Frantz, de micul Frantz pe care 'l iubea atâta.

«Asta da, asta avea dragoste, și adevărată și sigură... Nicî o trădare nu e de temut de la o inimă ca aceea!...»

Tot vorbind, ei părăsiră Parisul sgomotos al centrului. Mergeau acum de a lungul cheiurilor, atingeau grădina Plantelor, se înfundau în foburgul Saint-Marceau. Risler se lăsă să fie dus. Vorbele lui Planus îi făceau atâta bine!

Ajunseră în chipul acesta aproape de Bièvre, mărginită în acele locuri cu tăbăcării, ale căror uscătorii mari cu deschidături se vârgau cu albastru pe fundul cerului; apoi, în câmpiile întinse de la Montsouris, vaste terenuri arse și crăpate de dogorea focului pe care Parisul o împrăștie în jurul muncii sale zilnice, ca un balaur uriaș al cărui gât se scuipează de fum și de abur, nu suferă nicî o vegetație în drumul său.

De la Montsouris până la fortificațiile de la Montrouge nu e decât un pas. Odată acolo Planus nu avu greutate mare să atragă pe amicul său la dînsul. Se gândea cu drept cuvînt că casa sa liniștită, amicia frățească, pacinică și devotată dintre el și soră-sa, va da inimei acestui nenorocit un fel de avangust pentru fericirea care 'l aștepta alături de fratele său Frantz. Și, într'adevăr, abia intraseră și deja farmecul căsuței începuse a opera.

— Da, da, tu ai dreptate, bătrânule, dicea Risler mergînd cu pași mari prin sala cea josă, nu trebuie să mă mai gândesc la femeea asta. E ca mîrtă pentru mine acum. Nu mai am de cât pe

micul meu Frantz pe lume. Nu știu încă dacă îl voi aduce aci sau dacă mă voi duce eu la dînsul; lucrul însă e sigur că o să rămînem împreună... Eu care doream atîta să am un fiu. Iată că l'am găsit, pe acest fiu. Când mă gândesc că am avut un moment ideea de a muri... Aida de! madame Cutare pe acolo se va simți prea fericită!... Voi să trăiesc din potrivă, să trăiesc cu Frantz al meu, și numai pentru el.

— Bravo, țise Sigismund, așa te vreau.

În acest moment, domnișora Planus veni să anunțe că camera e gata.

Risler ceru scuse de supărarea pe care i-o făcea.

— Sînteți așa de bine, așa de fericiți aci... Și e într'adevăr păcat să vă aduc întristarea mea.

— Ei, bētrānule! tu poți să-ți faci o fericire la fel cu a noastră; țise bravul Sigismund strălucind de bucurie... Eu am o soră, tu ai un frate. Ce ne mai lipsesce?

Risler avu un suris vag. Se vedea dejea instalat cu Frantz într'o căsuță liniștită și călugărescă ca acēsta.

E neîndoios că tata Planus avusese o idee bună.

— Aide de te culcă, îi țise el cu un aer triumfător... Voi să-ți arăt camera ta.

Camera lui Sigismund Planus se găsea jos, o cameră mare, simplu dar curat mobilată, cu perdele de stambă la ferestre, la pat și cu covore mici pătrate la picioarele scaunelor pe pardosēla cea albă. Bētrāna madame Fromont însăși, n'ar fi găsit nimic de țis la rānduiala și buna stare a camerei. Pe nisce scānduri formānd o biblio-

tecă câte-va cărți erau aședate: *Manualul pescarului*, *Menajera perfectă la țară*, *Manual de socotă de Barême*. Acestea erau la un loc toate comorile intelectuale ale camerei.

Tata Planus privea cu mândrie în jurul, sevă. Paharul cu apă se găsea la locul lui pe masa de nuc, cutia cu briciul pe toaletă.

— Veđi, Risler.. Ai aici tot ce'ți trebuie... De aminteri, dacă îți lipsesce ceva, cheile sînt la toate cutiile... n'ai de cât să deschizi... Și ia te uită ce frumósă vedere ai de aici... E cam întunec acum, dar mâine dimineță, când te vei deștepta, să te uiți, e ceva măreț.

El deschise ferestra. Picături gróse de plóie începeau să cađa, și fulgere brăzdând nóptea arătau lunga linie a talusurilor care se întindea în depărtare, cu stîlpi telegrafici din loc în loc sau cu pórtă întunecósă a vre unei casemate. La intervale, pasul unei patrule pe drumul rondului, zăngănitul unei puscii sau al unei săbii îți aduceau aminte că te aflii într'o zonă militară. Acesta era orizontul atât de lăudat al lui Planus, orizontul cel mai melancolic ce s'a văđut vreodată.

— Și acum, nópte bună... Somn ușor.

Dar în momentul când bėtránul casier era să iasă, amicul sevă îl chemă îndărăt:

— Sigismund?

— Present... ăise bunul om, și așteptă.

Risler roși puținel, avu o mișcare din buze ca și cum ar fi vrut să vorbescă; apoi făcend o mare sfortare se reținu:

— Nu, nu... nimic... Nópte bună, bėtránule.

În sala de mănecare fratele și sora vorbiră încă

multă vreme cu glas încet. Planus povestea evenimentul teribil din acea s^{er}ă, întâlnirea Sidoniei și vă închipuiți de sigur cât de dese a^u fost expresiunile de «Oh! femeile!...» «și Oh! bărbații!...» In fine, dupe ce încuiară portița din grădină, domnișóra Planus se sui în camera ei, iar Sigismund se culcâ, cum putu, într'o odăiță de alături.

Pe la mieđul nopții, casierul fu deșteptat de odată de soră-sa, care îl chema cu jumătate glas, f^orte înspăimântată:

— Domnule Planus, frate-me^u?

— Ce e?

— Aⁱ auđit?

— Nu... Dar ce?

— Oh! era ceva îngrozitor... Ceva care semăna cu un oftat adînc, dar așa de puternic, așa de trist... Venea din camera de jos.

Ei ascultară. Afară, ploua cu găleți, cu acel sgomot de frunzișuri care la țară dă o impresie așa de complectă de izolare și de singurătate.

E vîntul... țiece Planus.

— Sînt sigură că nu... Sst!... ascultă...

In vuetul vijeliei, să înălța un sunet jalnic ca un oftat, compus numai din un nume abia articulat:

— Frantz!... Frantz!...

Era ceva sinistru și dureros.

Când Christos pe cruce scóse în spațiu către cerul gol țipetul s^eu desperat: «Eli, Eli, lamma sabachtani,» aceia cari îl auđiră trebuie să fi resimțit acea gróză superstițioasă care coprinse de odată pe domnișóra Planus.

— Mi-e frică, murmurâ ea... du-te de veđi.

— Nu, nu să-l lăsăm, Se gândește la fratele său... Bietul om! Ideea asta numai îl mai poate ține pe picioare.

Și bătrânul casier adormi din nou.

A doua zi se deșteptă, ca de obicei la cântatul zorilor în forturi; căci căsuța, înconjurată cum era de cazarmă, își regula viața după semnalele militare. Sora, deja sculată, dădea demân-care găinilor. Și când îl vădu pe Sigismund îmbrăcat, ea veni spre dînsul cam emoționată.

— E ciudat, țise ea, nu aud nimic la D. Risler. Și cu toate acestea ferestra este deschisă de tot.

Sigismund, foarte mirat, se duse să bată la ușă.

— Risler!.. Risler!..

Il chema cu un fel de neliniște.

— Risler! aicea esci?... dormi?

Nimeni nu răspundea. El deschise ușa.

Camera era rece. Se simțea că prin ferestra deschisă, umiditatea din afară a pătruns-o totă noptea. La prima aruncătură de ochi pe pat, Planus își țise! «El nu s'a culcat...» Intr'adevăr plapoma era neatinsă, și în cameră, o veghiere plină de agitare se ghicea în detaliile cele mai mici, în lampa încă fumegândă ce uitase a stinge, în sticla golită până 'n fund într'o insomnie de friguri; dar ceea ce îngrozi pe casier, fu cutia comodei pe care o găsi larg deschisă, și în care el depusesese cu mare grijă scrisoarea și pachetul ce-i încredințase amicul său.

Scrisoarea nu mai era acolo. Pachetul desfăcut, rămas pe masă, lăsa să se vadă o fotografie, portretul Sidoniei la cinci-spre-zece ani. Cu rochia ei cu vâl la piept, cu părul ei revoltător, despărțit pe frunte, cu ținuta-i nehotărîtă de fetiță stîngace,

mica Chèbe de odinióră, ucenica domnişórei Le Mire, nu semăna de loc cu Sidonia de astă-đi. Şi tocmai pentd esta păstrase Risler acéstă fotografie, ca o amintint nu a femeei sale, ci a «micuţei.»

Sigismund era desperat :

— Eũ sîur ae vină, îşl đicea el... Trebuia sã fi luat cheile... Dar cine sã fi sciut cã el se mai gânda încă la dînsa?... Imi jurase de atâtea ori cã femeea acésta nu mai exista pentru el.

In acest moment intrã domnişóra Planus, cu faţa speriatã.

— D. Risler a plecat... đise ea.

— Plecat?... Dar pórtã din grãdinã n'a fost încuiatã ?

— A sãrit peste zid... Ii se vëd încă urmele.

Ei se privirã încremeniţi.

Planus gânda : «Scrisórea !...»

Evident cã acéstã scrisóre a femeei sale va fi avut pentru Risler un interes extra-ordinar ; şi pentru a nu'si deşlepta amicii, a şters'o fãrã sgot, prin feréstrã ca un hoş. Pentru ce ? In ce scop ?

— Aĩ sã veđi, soro, đicea bietul Planus, îmbrãcãndu-se în grabã, aĩ sã veđi cã miserabila aia i-o fi jucat o nouã festã. Şi fiindcã bêtrâna fatã se încerca sã'l liniştescã, bravul om revenea într'una la motivul seũ favorit :

— N'am încredere !... Apoi, cum fu gata, se repeđi afarã.

Pe pãmîntul îmuiat de plóia cea mare de peste nópte, se vedeaũ paşii lui Risler pãnã la pórtã grãdinei. El trebuie sã fi plecat în faptul đilei, cãci pãtratele de legume şi straturile de flori erau desfundate la întîmplare de urme adînci, distan-

țiate prin pași lungi; zidul din fund avea sgârieturi albe, și pe vârful său se vedea o dărăpănătură slabă. Fratele și sora eșiră pe drum. Aci urma pașilor devenea imposibilă de urmat. Se vedea totuși că Risler apucase în direcția căiei Orléans.

— Mi se pare, îndrăsni să spună domnișóra Planus, că ne chinuim în zadar; se poate ca el să se fi întors pur și simplu la fabrică.

Sigismund clătină din cap. Oh! dacă ar fi spus tot ce gândea atunci!

— Aide, soro, întorce-te... Mă duc să cercetez...

Și bătrânul «n'am încredere» porni ca vîntul, cu cămașă albă încă și mai sbârilită ca de obicei.

În acea oră, pe calea Orléans era o îmbulzélă de soldați, de precupeți, gărdile cari se schimbău, caii ofițerilor ce erau plimbați, cantinierii cu căruțele lor, tot sgomotul, totă mișcarea care se face dimineța împrejurul forturilor. Planus mergea cu pași repezi prin acea îmbulzélă, când de odată se opri. La stînga, la piciorul talusului, dinaintea unei clădiri pătrate pe al cărei perete scria cu litere negre:

ORAȘUL PARIS

INTRAREA LA CARIERELE DE PÉTRĂ

El zărise o mulțime de ómenii adunată și uniforme de soldați, de vameși, amestacate cu blusele moii și murdare ale vagabonșilor de barieră. Instinctiv bătrânul se apropiă. De asupra unei porți rotunde de șanț cu zăbrele de fer sta un

vameș pe trepta de pétră, și vorbea făcând la gesturi mari ca și cum ar fi voit să demonstreze ceva :

— El stetea aci unde staă eă, ȃicea el... S'a spânzurat ședând, trăgând din tôte puterile de funie... iacă așa... hân!... Și e de creăut că a vrut să se omóre, căci s'a găsit în buzunarul lui un briciă cu care s'ar fi servit la cas de se rupea funia.

Prin mulțime o voce ȃise : «Bietul om!...» Apoi alta, dar acésta șovăitoare și înăbușită de emoțiune, întrebă cu sfială :

— Sînteți siguri că a murit într'adevăr ?

Tôtă lumea începu să să riăă uitându-se la Planus.

— Dar haplea mai e și bêtrânel ăsta... ȃise vameșul. Dar n'auăi că era vînēt de tot aăi diminēă, când l'am scos din funie ca să'l ducem la cazarma vînătorilor.

Cazarma nu era tocmai departe; și cu tôte aceste Sigismund Planus avu o greutate nepusă ca să ajungă până acolo. In zadar își ȃicea în sine că sinuciderile nu sînt rare în Paris, mai ales prin aceste locuri, că nu trece o ȃi fără să se ridice câte un cadavru pe acea linie lungă a fortificațiilor, ca pe țermul unei mării periculose, — nimic nu putu să-i alunge presimțimîntul spăimântător, care îi sfășia inima de cu diminēă.

— A! Veniți pentru spânzuratul, îi ȃise sergentul de planton, la pórta cazărmei... intrați! E acolo.

Corpul mortului zăcea întins pe o masă de scânduri într'un fel de șopron. O manta de cavalerie, aruncată deasupra, îl acoperea cu totul,

cădea în falturi de giulgiu pe cari mórtea cea rigidă le nasce în jurul ei. Un grup de ofițeri, câți-va soldați în pantalonii de dril priveau din depărtare, vorbind încet ca într'o biserică; și pe bordul de afară al unei ferestre înalte, un sergent major scria constatarea decesului. Acestuia îi se adresă Sigismund.

— Ași vrea să-l ved și eu, îi di se el încet.

— Veđi-l.

El se apropiă de scânduri, șovăi un minut, apoi luându-și inima în dinți, descoperi o față umflată, un corp mare imobil în vestmintele-ı udate de plóie...

— La urma urmelor tot ea te a omorît, bătrâne camarad... murmură Planus, și cădu în genunchi plângând cu hohot.

Ofițerii se apropiaseră cu curiositate să vađa mortul, care rămăsese descoperit.

— Ia veđi, sergent-major, di se unul din ei... Mâna îi este închisă ca și cum ar strînge ceva.

— Intr'adevăr, răspunse sergentul-major apropiându-se... Asta se întîmplă câte odată în convulsiunile din urmă... Vă aduceți aminte la Solferino? Maiorul Bordy ținea tot așa în mână medalionul fetiței sale. Am avut mare caznă până ce i l'am putut scóte.

Pe când vorbea, el se silea să deschidă biata mână stîrcită și mórta.

— Iacá! di se el, scrisórea asta o strîngea el așa de tare.

Era s'o citescă; dar unul din ofițeri i-o luá din mână și o dete lui Sigismund care sta încă ingenuchiat:

— Vedeți-o, domnule. Póte că e o ultimă vo-
ință de împlinit.

Sigismund Planus se sculâ. Și fiind-că în locul
acela era întunec, el se apropiâ de feréstră șo-
văind, și citi cu ochii turburi de lacrimî :

«... Eî bine! da, te iubesc, te iubesc... Mai
mult ca nici odată și pentru tot-deauna... La ce
să mai luptăm și să ne mai sbatem? Crima nó-
stră e mai tare decât noi . . . . .
. . . . .

Era scrisórea pe care Frantz o scrisese cum-
nateî sale cu un an înainte, și pe care Sidonia o
trimisese bărbatului eî a doua și după aceea în-
tîmplare pentru a se rěsbuna pe dînsul și pe
fratele sěu în același timp.

Risler ar fi supraviețuit póte trădării femeei
sale, dar trădarea fratelui sěu i-a dat lovitura de
mórté.

Când Sigismund înțelese, rěmase ca trăsmit...
Sta cu scrisórea în mână și privea pierdut prin
feréstra larg deschisă.

Sunaă șase ore.

Colo, deasupra Parisului, care nu se vedea, dar
al căruî vuet înăbușit se auăea, se înălța un abur
greū, cald, agitat încetinel, ciucurat pe margine
cu roșiū și cu negru, ca un nor de praf pe un
câmp de bătălie. Puțin câte puțin, clopote, fațade
albe, o cupolă aurită se deslipeaū din cěță, isbuc-
neaū într'o deșteptare splendidă. Apóî, în direc-
ția vîntului, miile de coșurî de usine, înălțate dea-
supra acelei încrețiturî de acoperișurî strînse, în-
cepură tóte de-o dată a sufla aburul lor găfăitor

cu activitatea unui vapor în minutul plecării...
Viața reîncepea... Înainte, mașină! Și vai de a-
cela care va rămânea în urmă!...

Atunci bătrânul Planus avu o sguđuire de re-
voltă.

— Oh! miserabilo!... miserabilo!... strigă el a-
rătând pumnul; dar nu se scie bine dacă el s'a
adresat femeii saú cetății.

SFÎRȘIT.

TABLA DE MATERIE

CARTEA INTÂIA

	<u>Pagina</u>
I. O nuntă la Véfour	3
II. Istoria micii Chèbe. — Trei familii pe un coridor	17
III. Istoria micii Chèbe. — Mărgăritarele false	36
IV. Istoria micii Chèbe. — Licuricii de la Savigny	53
V. Cum se termină istoria micii Chèbe	69

CARTEA A DOUA

I. Diua femeii mele	78
II. Mărgăritar adevărat și mărgăritar fals	91
III. Berăria din strada Blondel	102

	Pagina
IV. <i>La Savigny</i>	121
V. <i>Sigismund Planus tremură pentru Casa cu bani</i>	128
VI. <i>Inventariul</i>	141
VII. <i>O scrisoare</i>	160

CARTEA A TREIA

I. <i>Răsbunătorul</i>	162
II. <i>Explicarea</i>	186
III. <i>Biata fetiță mamxel Zixi</i>	201
IV. <i>Sala de așteptare</i>	210
V. <i>O întâmplare</i>	225
VI. <i>A promis că nu va mai face</i>	245

CARTEA A PATRA

I. <i>Legenda fantastică a omulețului al- bastru</i>	262
II. <i>Mărturisiri</i>	277
III. <i>Scadența</i>	297
IV. <i>Noul comi al fabricii Fromont</i>	317
V. <i>Șantanul</i>	338
VI. <i>Răsbunarea Sidoniei</i>	353

BIBLIOTECA DE POPULARIZARE

PENTRU

LITERATURA, ȘTIINȚA, ARTA

Traducțiuni române dupe cele mai mari opere ale literaturilor streine.

Fie-care volum de 100—130 pagini, conținând o operă completă, precedată de portretul și biografia autorului, costă

numai 30 bani.

Volumele apărute:

- No. 1. **Vladimir Korolenko**: — *Nuvele Siberiene.*
No. 2. **Björnstjerne Björnson**: — *Nuvele Țerănești și Noi căsătorii.*
No. 3. **Lew N. Tolstoi**: — *Nuvele și povestiri populare.*
No. 4. **Jan Neruda**: — *Schițe și tablouri.*
No. 5. **J. P. Jacobsen**: — *Șase nuvele.*
No. 6. **H. de Balzac**: — *Nuvele.*
No. 7. **Alex. Swientochowski**: — *Din viața poporului.*
No. 8. **Guy de Maupassant**: — *Pe apă.*
No. 9. **Alex. Pușkin**: — *Nuvele alese.*
No. 10. **Georg Brandes**: — *Oameni și scrieri.*
No. 11. **H. Heine**: — *Din Cartea Cîntecelor, poezii.*
No. 12. **Henric Ibsen**. — *Liga Tinerimii.*
No. 13. **Ouida**: — *Doamna Marchiză și alte nuvele.*
No. 14. **Fr. Coppée**: — *Lăutarul din Cremona și Pater.*
No. 15. **Alex. Dumas, fiul**: — *Ilka și alte nuvele.*
No. 16. **Guy de Maupassant**: — *Gogoloiu de său. Mademoiselle Fifî. Doi prieteni.*
No. 17. **Goethe**: — *Werther*, cu 21 ilustrațiuni în text.
No. 18. **Edgard Poë**: — *Nuvele extra-ordinare.*

Fie-care volum în legătură originală pînză peste tot, foarte elegantă:

numai 60 bani.

Trimițîndu-se editorilor prin mandat postal Lei 3,60 se obține franco 12 numere consecutive.

și a celei române. Tote romanele vor fi traduse direct din limba originală și într'o formă românească cât se poate de fidelă și de îngrijită, ca ast-fel să rămâie în limba noastră.

Și pentru ca ori-cine să pōtă citi aceste cărți am pus prețul surprinzător de ieftin de 1 leu și 50 bani unor volume cari, mai tōte, vor trece peste 300 pagini și cari chiar în Franța se vînd cu 3 lei 50. Sub raportul execuțiunii tipografice vom căuta să fim la înălțimea publicațiunilor de asemenea natură din stăinătate.

Prima serie, coprinzînd capdoperele romanului *francez*, se va compune din volumele următore:

<i>Alphonse Daudet,</i>	Fromont & Risler
<i>Gustave Flaubert,</i>	Dōmna Bovary
<i>Guy de Maupassant,</i>	Bel-Ami
<i>Emile Zola</i>	Germinal
<i>Paul Bourget,</i>	Discipolul
<i>Ludovic Halévy,</i>	Abatele Constantin
<i>Honoré de Balzac,</i>	Eugenia Grandet
<i>George Sand,</i>	Mocirla diavolului, Mica Favetta și François le Champi
<i>Prosper Mérimée,</i>	Colomba, Carmen
<i>Benjamin Constant,</i>	Adolphe
<i>Abbé Prévost,</i>	Manon Lescaut
<i>Le Sage,</i>	Diavolul șchiop

Volumele din acēstă primă serie vor apare la intervale de două luni. Acestei serii vor urma altele, cari vor fi succesiv consacrate romanului *englez, rus, german, scandinav și italian.*

Al doilea volum va apare în cursul lunei Aprilie 1896 și va conține:

EUGENIA GRANDET

DE

Honoré de Balzac

Volumele din Biblioteca Romanelor Celebre se află de vînzare la tōte librăriile din țară și se pot procura direct de la Editorii Ralian și Ignat Samitca, trimițîndu-se prin mandat sau mărci postale costul de Lei 1.50 plus 25 bani pentru recoman-dație.

RALIAN și IGNAT SAMITCA

Editori în Craiova.

BIBLIOTECA DE POPULARIZARE

pentru

LITERATURĂ, ȘTIINȚĂ, ARTĂ

— EDITURA SAMITCA CRAIOVA —

Ultimele numere apărute:

No. 13

OUIDA

POAMNĂ MARCHIZĂ, ȘI ALTE NUVELE

— traducere din englezește —

No. 14

FRANÇOIS COPPÉE

— de la Academia franceză —

LĂUTARUL din CREMONA și PATER

traduceri în versuri de Tradem.

No. 15

ALEXANDRE DUMAS FILS

— fost la Academia franceză —

ILKA și alte nuvele

No. 16

GUY de MAUPASSANT

GOGOLOIU DE SĂU

M-ile FIFI—DOI PRIETENI

WOLFGANG V. GOETHE

SUFERINȚELE TÎNĂRULUI WERTHER

traducere complectă după originalul german

Cu douăzeci ilustrațiuni în text.

EDGARD POË

NUVELE EXTRA-ORDINARE.